

ANNALER

FOR

NORDISK OLDKYNDIGHED OG HISTORIE,

UDGIVNE

AF

DET KONGELIGE

NORDISKE OLDSKRIFT-SELSKAB.

1853.

KJÖBENHAVN.

TRYKT HOS J. D. QVIST, BOG- OG NODETRYKKER.

ALMA MATER

UNIVERSITY OF CALIFORNIA

LIBRARY

1900

UNIVERSITY OF CALIFORNIA

1900

THE GETTY CENTER
LIBRARY

FIRE STUDIER TIL GREVEFEIDENS HISTORIE

AF DR. C. PALUDAN-MÜLLER.

ESKE BILDE, LEHNSMAND PAA HAGENSKOV, OG BONDEN
HANS LUNDE.

DET er bekjendt, at da Fyenboerne reiste sig i Juli 1534, dengang da Christoffer af Oldenborg var landet i Sjælland, og da nogle fyenske Adelsmænd havde i Hjallese ved Odense erklæret sig for Hertug Christian af Holsten, blev Hagenskov Slot overrumplet og indtaget af en Bonde ved Navn Hans Lunde. Det hedder derom i Nic. Cragii Annales Christiani Tertii p. 59, ad an. 1534. Aquini sylvam, arcem regiam veterem agricola quidam Johannes Lundius cum nefario suo comitatu ingressus, cepit; og sammesteds p. 95: Johannes Lundius, qui castellum Haqvini Sylvam dictum per prodicionem occuparat, graviore supplicio membratim dissecto corpore, sub ipsam arcem quatuor rotis ad terrorem impositus est.

De hertil svarende Steder hos Hvitfeld findes i hans Christian den Tredies Historie (Qvartudgaven) Blad Kij verso: Hagenskov indtog en Bonde ved Navn Hans Lunde med flere hans Selskab; sammesteds Bl. Pij verso: Hans Lunde, en Bonde, som havde indtaget Hagenskov, blev lagt paa fire Steiler udenfor Slottet; thi han det forrædelig havde indtaget og var Tjener dertil.

Hermed bør sammenholdes Vedel Simonsens Fyens Vilkaar i den saakaldte Grevens Feide, *S. 24, 77; og

samme Forfatters Samlinger til Hagenskov Slots, nuværende Frederiksgaves, Historie, S. 38.

Hvorfor denne Hans Lunde var en saa ivrig Tilhænger af Kong Christian den Andens Parti, eller om han har havt andre Grunde til sin Hengivenhed for den fangne Konge end Menigmands Kjærlighed til denne, behövede ikke i sig selv nogen Undersögelse, dersom man ikke fandt ham indviklet i en Strid med Hagenskov Slots tidligere Lehnsmænd, hvorved Forholdet baade vinder større Interesse og man tillige faaer Vink om Grunden til Almuens Had imod de faste Borge, fra hvilke de mente at adelige Lehnsmænd satte dem Foden paa Nakken. Da dette Had gav sig Luft i Grevens Feide ved at nedbryde saa mangan gammel Borg, er det vel værd at efterspore dets Grund og dets Udvikling i et enkelt mærkeligt Tilfælde.

I Aaret 1514 fik Eske Bilde, en Søn af Peder Bilde til Svanholm og Fru Anne Gyldenstjerne, Hagenskov Slot i Forlehning af Kong Christian den Anden, saalænge indtil Kongen anderledes tilsagde, paa ubestemt Tid altsaa; og 1516 forandredes dette til en Forlehning paa *ti Aar*. Til Slottet laa Baagherred, saa at Lehnsmanden nu tillige blev Overövrighed i dette Herred. Det er intet godt Tegn paa denne ellers navnkundige og senere af Konge og Rige fortjente Mands daværende Mildhed og Retfærdighed, at han med flere Mænd maatte i Aaret 1515 söge Absolution hos Biskoppen for Delagtighed i et Drab, der, da saa Mange vare indviklede deri, synes at have været overlagt i Forveien. Absolutionsbrevet lyder saaledes:

Omnibus, quorum interest, Johannes Henrici, Domini gratiosi Episcopi Ottoniensis penitentiarius generalis, salutem in Domino. Constare volo præsentibus et futuris latores præsentiarum Eskillum Bille, Johannem

Friis, Johannem Pauli, Johannem Scriffuer et Nicolaum Kock pro homicidio, quod prohdolor perpetrarunt in parochia Gelsted, facto et præcepto quendam Mathiam Laurencii occidentes, salutarem penitentiam a me juxta modum culpæ recipisse . . . in consueta forma ecclesiæ absolutos; pro emenda vero, ad quam tenebantur Domino meo gratioso episcopo, præscriptæ ecclesiæ satisfacere. In cujus absolutionis testimonium, signetum meum præsentibus est impressum. Datum Ottoniæ feria tertia proxima ante festum corporis Christi ($\frac{5}{8}$) anno Dni Mdxxv¹ (1515).

Nogle Aar derefter indvikledes Eske Bilde i en anden vidtløftig Sag af tvivlsom Natur, der bragte ham i et fjendsk Forhold til flere af Lehnets Beboere.

Hans Andersen var 1514 Herredsfoged i Baagherred, altsaa Eske Bildes Embedsmand. Denne Mand boede i *Bukkerup*. Han synes at have staaet i Gunst hos Kong Christian den Anden, som 1513 skjænkede ham en Gaard i Mygind til Eiendom². Denne Hans Andersen i Bukkerup kom i en heftig og ulykkelig Tvist med Eske Bilde, hvis Oprindelse vi kun ved rimelig Formodning kunne paavise. Vist er det, at 1518 op-søgte Eske Bilde allehaande Klager imod Hans Andersen. Følgende Thingsvidner findes udstedte fra BaagHerredsting.

Vi efterskrevne Laurids Pedersen i Skovgaarde, Væbner, siddende i Dommers Sted paa Baagherreds Thing, Hans Læghe, Byfoged i Assens, Hans Guldsmed,

¹) Original paa Papir med paatrykt Segl i den Samling af originale Breve og Aktstykker til den danske Adels historie, som findes i det store kongelige Bibliothek i Kjöbenhavn, Fascikel 7. Om denne Samling see Werlauffs Bibliothekshistorie, 2den Udg. S. 350. Den vil i det Følgende for Kortheds Skyld blive anført under Navn af den *Kjöbenhavnske Samling*. — ²) Suhms Samlinger. 2, 2, 3. —

Borger ibidem, Hans Andersen ved „Hoyen“, Hans Skytte i Voldtofte, Per Madsen i Lundager, Niels Hansen i Vedtofte og Jep Jensen i Norby, kundgjøre vi Alle med dette vort aabne Brev, Anno dni Mdxviiij, den Mandag, som St. Andreas Aften paafaldt¹ paa Baagherredsting var skikket ærlig og velbyrdig Mand Eske Bilde, Hövedsmand paa Hagenskov, bedes, fik og fremledte en uvillig Stokkenævnd af 12 trofaste Dannemænd, som vare Ole Hansen i Flemlöse², hvilke 12 forskrevne Dannemænd alle endrægtelig vidnede og sagde paa deres gode Tro, Sjæl og Sandhed, at de saae og hørte, at Per Hansen, som haver Strandmøllen i Assens, var paa forskrevne Thing idag, kjendtes, sagde og aabenbare tilstod inden fire Thingstokke, at han fæstede forskrevne Mølle af vor kjæreste naadige Herre Kong Hans, hvis Sjæl den almægtige Gud have, paa Nykjöbing i Falster nogle Aar forleden siden for et Stykke „Ledesk“, og at Hans Naade befalede ham at yde det Hans Andersen i Bukkerup paa Hans Naades Vegne; og at fornævnte Peder Hansen kjendtes aabenbare paa fornævnte Thing idag, at han havde givet og fornöiet fornævnte Hans Andersen en bruun Hest for 20 Mark Pendinge, og det andet rede Penge for fornævnte Stykke „Leysk“ efter fornævnte Hans Andersens egen Villie og Begjæring, og sagde³ han vilde strax derefter med det förste fornöie vor naadige Herre samme Stykke Leysk for ham og holde ham det uden Skade. Item var kundgjort inden Thinge med Thingstævninge, at Hans Andersen i Bukkerup var lovlig thingstævnet imod dette nærværende Vidnesbyrd, förend dette beseglet vorde. At saa gik og foer og for os

³) D. e. 29 November 1519. ²) Alle tolv Mænds Navne ere anförte. — ¹) Nemlig: Hans Andersen sagde, at han o. s. v.

var vidnet, vidne vi ydermere med vore Indsegle nedenfor dette vort aabne Brev. Datum et actum die et loco ut s.¹.

Kort efter udstedtes et andet Vidnesbyrd, hvorved Hans Læghe Byfoged, Jens Bang Borgermester, Hans Lunde Raadmand, alle i Assens m. Fl. gjøre vitterligt, at 1518, den Onsdag, som Vor Frue Dag conceptionis paafaldt ($\frac{8}{12}$), paa Bythinget i Assens var skikket Hans Andersen, som kaldes Jude, i Voldbro, som berettede og sagde, at han var „fæld” for Sandemændstog i Christiørn Sommers Tid med de andre Sandemænd i Baagherred og skulde give der nogle Öxne for. Da fornævnte Hans Jude skulde yde Hans Andersen i Bukkerup samme sine Öxne, da straffede Hans Andersen dem og sagde de vare for smaa. Da sagde fornævnte Hans Andersen af Bukkerup til fornævnte Hans Jude: Hans Andersen ved „Höven” haver en rödbleged og en bruun Oxe, kjøber dem, dem vil jeg have; fornævnte Hans Jude kjøbte samme Par Öxne af Hans Andersen ved „Höven” og gav ham 12 Mark for dem og ydede dem Hans Andersen af Bukkerup, og fornævnte Hans Jude bad sig saa Gud hjælpe og Helgene, at den fornævnte rödblegede Oxe gik for Hans Andersens Plov ved „Höien” et Aar derefter, og at Hans Lunde i Assens² kjøbte samme rödblegede Oxe af ham. Sagde ogsaa fornævnte Hans Jude, at fornævnte Hans Lunde mödte ham en Tid ved Karup med samme Oxe; da spurgte han ham ad, hvem han fik den Oxe af; da sagde han, at han kjøbte den af Hans Andersen ved „Höven” for 7 Mark; da sagde Hans Jude, at han sagde til fornævnte Hans Lunde, at han gav fornævnte Hans Andersen en Tid 6 Mark for den: nu

¹) Original paa Papir med fem paatrykte Segl, i den Kjöbenhavnske Samling, Fasc. 7. — ²) Denne Hans Lunde er altsaa en anden end den Raadmand af samme Navn, som har været med at udstede dette Thingsvidne. Man kunde ellers fristes til at antage Ordet *Assens* her for en Afskriverfeil, istedetfor Darup.

haver fornævnte Hans Andersen ved Höien faaet 13 Mark for samme Oxe; og fornævnte Hans Jude sagde ogsaa, at han mødte fornævnte Hans Lunde en Tid i Assens Byport med samme rödblegede Oxe, da sagde han til fornævnte Hans Lunde: den Oxe gav jeg en Tid 6 Mark for til vor naadige Herres Behov¹.

Af disse Thingsvidner at slutte har Eske Bilde beskyldt Hans Andersen i Bukkerup for Underslæb, som den der havde stukket Möllerens Fæsteafgift i sin Lomme og spillet under Dækket med Hans Andersen ved Höien og Hans Lunde, eller har skænket denne Sidste den Oxe, der tilkom Kongen for Sagefald, dog saaledes, at han foregav den kjøbt af Eieren. En anden Klage af lignende Natur forekommer i et Vidnesbyrd, dateret Hagenskov Tirsdag i Gangdagene ($\frac{1}{5}$) 1518, hvori Laurids Olsen bekendte, at han havde tinget med Hans Andersen i Bukkerup om at fritages for at udfare i Kongens Kald iaar med Öxe og Kaarde, og lovet ham to Mark derfor².

At Eske Bilde har havt, eller har fremsögt, endnu flere Klager over Hans Andersen i Bukkerup, vil sees af det Fölgende; men formodentlig har han anseet det for tilstrækkelig beviist, at Manden havde taget imod Bestikkelser og stukket Indtægter, der tilkom Kongen, i sin Lomme; han har da behandlet ham som *sin Tyv*, *ladet ham dönmme af otte Doms mænd*³, og derefter hængt ham. Dette maa være skeet engang i 1519 eller i Begyndelsen af 1520, men paadrog Eske Bilde Strid med den Hen-

¹) Geheimearchivet, den Vossiske Samling, Baagherred Nr. 70. Meddelt af Registrator Kall Rasmussen. — ²) Vedel Simonsen, Hagenskov S. 29. Det er Laurids Olsen, der kjøber sig fri hos Herredsfogeden, ikke denne, der giver Penge for at slippe for Kongens Tjeneste. — ³) See nedenfor Vidnesbyrdet af 15de Juni 1521.

rettedes Slægt og Venner. Til denne Sag hører følgende Stokkevidne.

Vi efterskrevne Laurids Persen i Skovgaarde, siddende i Dommers Sted paa Baagherreds Thing, Hans Hansen, Provst i Tofte, Anders Olsen, Præst og Bispens Officialis i Baagherred, Jens Bang, Borgermester i Assens, Hans Læghe, Byfoged ibidem, P. Lauritsen i Flemlöse, Hans Thomasen i Barlöse, Per Madsen i Lundager, Anders Rødsen i Ebberup, Hans Jepsen i Voldtofte, og Jep Jensen i Norby kundgjøre med dette vort aabne Brev, Anno dni Mdxix ipso die Sti Gregorii papæ (1² 1520¹) paa Baagherreds Thing var skikket for os og mange Dannemænd flere, som da ved Thinge vare, velbyrdig Mand Eske Bilde, Høvedsmand paa Hagenskov, hvilken der i lent Lyd adspurgte den menige nærværende Almue, om nogen af dem haver hørt eller i Sandhed fornummet, at han haver vægret nogen Mand Skjæl eller Ret der til Thinge, eller og formenet nogen Mand hvis Vidne han kunde faae der til Thinge, enten Thingsvidne, Stokkenævnd eller andre Beviisninger, hvis de kunde med Rette faae inden Thinge, enten Hans Steysen, Laurids Andersen, Anders Hansen eller nogen Anden i nogen Maade; eller han haver forbudt (*sic*) enten Herredsfogeden eller Delefogeden at formene nogen Mand enten Vidne eller nogen Ret inden Thinge, siden han først annammede dette Lehn af vor kjæreste naadige Herre og til denne Dag; og bad dem for Guds Skyld svare deres Vitterlighed dertil og dölge aldeles Intet i Sagen, hvis de kunde med Rette. Og da meldtes der 24 Mænd af Thinge i en *Stokkenævnd* om samme Sag, som vare Hans Thomesen i Barlöse² o. s. v. Disse 24 Mænd udginge i et godt

¹) Den 12te Marts var 1520 en Mandag, der vel var Baagherreds sædvanlige Thingdag. — ²) Alle 24 Mænd ere navngivne.

Raad og igjenkomme velberaadte, vidnede og tilstode paa deres rette Tro og Sandhed, at fornævnte Eske Bilde aldrig forment nogen Mand her til Thinge enten Thingsvidne eller Stokkenævnd eller anden Vidne, eller nogen hans siden han fik vor naadige Herres Lehn Bog (*sic*) og til denne Dag. Item vidnede og fornævnte 24 Mænd, at den Tid Hans Steysen, Anders Hansen og Laurids Andersen i Vedtofte begjærede en Stokkenævnd, hvor Sagen sig forløb om Hans Andersen, den Dag han blev rettet, da nævnte Herredsfogeden der en Stokkenævnd med 24 Mænd; og der de vidnede om Sagen, da var dem Intet om det Vidne. Siden bad Dommeren dem selv nævne 24 Mænd, hvem dem lystede, som de og gjorde; og der de sagde deres Vidne til, da vilde de ei heller det, men ginge af med samme Rede (*sic*) som de kom. In cujus rei testimonium signa nostra præsentiis sunt impressa, datum ut in literis¹.

Eske Bilde lod sig imidlertid ikke nøie med Hans Andersens Liv; han forlangte ogsaa Böder baade af ham og flere andre Mænd for en anden og ældre Sag, som det synes, end den hvorfor Hans Andersen blev hængt. Derom haves følgende Vidnesbyrd:

Vi efterskrevne Laurits Pedersen i Skovgaarde, Væbner, siddende i Dommers Sted paa Baagherreds Thing, Jep Jensen i Norby, Per Lauritsen i Flemløse, Per Madsen i Lundager, Anders Rødsen i Ebberup og kundgjøre med dette vort aabne Brev, Anno dni Mdx, feria secunda post festum Sancti Iohannis Baptistæ ($\frac{2}{6}$ ⁵ 1520) paa Baagherreds Thing var skikket for os og Dannemænd flere, som da ved Thinge vare, denne efterskrevne Brevviser Hans Skytte i Vold.

¹) Original paa Papir med syv paatrykte Segl, i den Kjöbenhavnske Samling, Fasc. 7.

tofte paa velbyrdig Mands Eske Bildes Vegne, Hövedsmand paa Hagenskov; hvilken der bad om en Stokkenævnd efter et vor naadige Herres Brev, som fornævnte Hans Skytte lod læse inden Thinge, hvilken Stokkenævnd han fik og lovlig fremledte med 12 Dannemænd, som vare o. s. v. Disse fornævnte Mænd alle samdrægtelig vidnede og tilstode og intet Vidne dem imod gik, at de saae og hørte vor naadige Herres Brev var læst inden Baagherreds Thing den Mandag for St. Mathæi Dag Apostoli et Evangelistæ¹ saa lydende:

Vi Christiern, med Guds Naade Danmarks, Norges, Vendes og Gothes Konge, Udvalgt Konge til Sverrig, Hertug til Slesvig, Holsten, Stormarn og Ditmarsken, Greve i Oldenborg og Delmenhorst, hilse Eder, som bygge og boe i Baagherred kjærligen med Gud og Vor Naade. Det skulle I vide, at for Os var skicket Os elskelige Eske Bildes Bud, Vor Embedsmand paa Hagenskov, med fire Vore Laugdagsbreve over alle de Mænd, som vare i den Lov med Hans Andersen i Bukkerup², som han gav for et Pund Rug, undtagen Oluf Adersen i Vedtofte og Laurits Andersen i Vedtofte, som have taget Gjenbrev, at de skulde böde derfor mod ham paa Vore Vegne hvis de pligtige ere efter Vort Dombrevs Lydelse, han derpaa haver etc. (*sic*); hvilke Vore Breve de have siddet overhørige og ei Ret gjøre ville. Thi byde Vi endnu hos Eder Alle, som vare i fornævnte Lov med Hans Andersen om et Pund Rug, undtagen Oluf Adersen og Laurits Andersen, at de endnu maae sex Uger, efter dette Vort Brev er læst, böde derfor mod Eske Bilde paa Vore Vegne hvis I pligtige ere som för er rört, eller da at römme som andre fredlöse Mænd". At saa er ganget og faret inden

¹) Altsaa 17 September 1519. — ²) D. e. som vare hans Medcedsmænd, da han svor.

Thinge, vidne vi forskrevne med vore Indsegle nedenfor dette Brev. Datum et actum quibus ut s.¹.

Naar man betænker, at det her i Stokkevidnet optagne Kongebrev omtaler Kongens *Dombrev*, fire *Laugdagsbreve*, hvilke maae have været *Femtendagsbrevet*, *Tidagsbrevet*, *Femdagsbrevet*, *Stræxbrevet*, saa at dette nærværende, der vel ikke kan være *Sex-Ugers-Paamindelsesbrevet*, siden det er det *sidste*, maa være et *overordentligt Paamindelsesbrev* af sær kongelig Naade imod de Domsfældte, hvilket Kongen ikke har taget i Betænkning at forunde dem i sin egen Sag: synes Processen om det omtalte Pund Rug at maatte have været den *første*, Eske Bilde har havt med Hans Andersen i Bukkerup. Thi det sidste Kongebrev er læst paa Baagherreds Thing den 17de September 1519; men tidligere end Kongens *Dombrev*, det *første* i Sagen om *Böderne*, maa der have været fört en Proces, hvorved Hans Andersen er tilfunden at *give Lov* om det omtvistede Pund Rug; og efter denne Lov maa der atter være reist Sag imod ham og hans Mededsmænd for *falsk Eed*, hvilken Sag först maa have været paadömt ved *Herredsthing*, inden den kom for Kongens *Retterthing*, eller maa af Underdommeren være skudt fra ham til Kongen; derefter endelig föres den langvarige *Executionsproces*, imod de for falsk Eed Fældede, der ikke vilde böde. Men saaledes kan den hele Sag fra første Begyndelse ikke have medtaget under et Aar i det allermindste, hvilket förer os op til første Halvdeel af Aaret 1518. Maaskee ligger Grunden til Hans Andersens Död i denne Sag. Han, en forhenværende Herredsfoged, har udhalet Processen ved alle mulige Chikaner; derfor opleder Lehnsmanden Alt, hvad han ellers kan finde til.

¹) Papiroriginal med fem paatrykte Segl i den Kjöbenhavnske Samling Fasc. 7.

Klage over Hans Andersen. Nu er endelig Executionsprocessen gjennemdreven i alle Instantser, men Hans Andersens Rænker ophøre ikke endnu; han raader f. Ex. de med ham for falsk Eed Fældede, ikke at komme paa Thinget og siden benegte, at Alt er gaaet lovligt til, — benegte, at Laugdagsbrevene ere læste ordentlig til Thinge, eller hvilke andre Rænker en Lovtrækker kunde finde paa. Da Lehnsmanden saaledes ikke kan faae det lovlige Sagesfald, som han skal gjøre halvt Regnskab for, bliver han opbragt, forfølger Hans Andersen for alle de andre Sager, faaer ham dømt som Tyv og lader ham hænge som saadan. Og nu lader han udmelde en Stokkenævnd for at bevidne, at Kongens Paamindelsesbrev virkelig er læst i rette Tid og paa rette Thing. Det kan være tvivlsomt, hvorvidt der, foruden det nu anførte Kongebrev, desuden er læst *et andet* af lignende Indhold¹, eller om maaskee Eske Bilde har ladet Kongens Paamindelsesbrev læse *paany* Mandag efter Trinitatis 1520, og at da Nogen har gjort ham opmærksom paa, at ikke derpaa kommer det an, om Kongebrevet er læst, selv om det er læst flere Gange, men derpaa, om det er læst i *rette Tid*. Derfor lader Eske Bilde sig give Stokkevidnet af 25de Juni om, at dette virkelig er skeet.

Nu maatte de med den Hængte for falsk Eed Fældede rette for sig og udgive deres Faldsmaal, der som sædvanligt bestod i Öxne; formodentlig har Lehnsmanden ved Nam udtaget Hans Andersens Faldsmaal hos hans Frænder; thi hans egen Boeslod var forbrudt for den Sag, hvorfor han blev hængt. Hertil hører et Vidnesbyrd udstedt St. Hans Baptiste Dag Decollationis (29de August) 1520, hvori Laurits Pedersen i Skovgaarde, Væbner, siddende i Dommers Sted paa Baagherreds Thing, med elleve andre Mænd

¹) Vedel Simonsen, Hagenskov. S. 30.

vidnede, at de samme Dag vare tilstede paa Hagenskov, hvor Eske Bilde bad dem skifte nogle Öxne, der vare udgivne som Faldsmaalsböder for Hans Andersen i Bukkerup og Andre, i to Parter, imellem Kongen og ham, hvilket de ogsaa gjorde, saa at de adskilte Flokken i to Hobe, hver paa 34 Stykker. Eske Bilde var ikke tilstede, men gik fra dem, saasnart han havde opfordret dem til at foretage Delingen¹.

De 68 Öxne, som saaledes ere udredede for den hængte Hans Andersens og hans Mededsmænds Faldsmaal, kunne neppe have været alle de i Sagen Indvikledes Böder, selv om man fraregner de to Mænd, som havde taget Gjenbreve imod Laugdagsbrevene. Maaskee have Hans Andersens nærmeste Slægt og Venner ikke villet rette for sig; eller der har været Strid imellem dem og Lehnsmanden om Retmæssigheden af dennes Fremgangsmaade imod Hans Andersen. Thi strax efter at hiint Faldsmaal var udgivet, finde vi Eske Bilde indviklet i en Retstvist med Hans Lunde i Darup og opsøgende Klager imod denne med Hans Andersen nærforbunden Mand. Det hedder i et Thingsvidne, udstedt feria secunda ante festum S. Thomæ apostoli ($\frac{17}{12}$) 1520 fra Baagherreds Thing, af Laurits Pedersen, Væbner, i Skovgaarde, med Fl., at fire Dannemænd vidnede paa deres rette Tro, Sjel og Sandhed, at de vare med unge Hans Lunde i Darup („deroppe”), den Tid Hans Andersen i Bukkerup sendte de Öxne til Nyborg²; men inden de kom til Bellinge, tog unge Hans Lunde fire gode Öxne af Hoben og drev dem hjem igjen; men hvad han gjorde siden af dem, det vidnede de Intet om. At disse her omtalte Öxne vare Kongens,

¹) Original paa Papir med fire paatrykte Segl, i den Kjöbenhavnske Samling, Fasc. 7. — ²) Nyborg var Kongens Regnskabslehn, hvis Befalingsmand synes at have haft Oppebørselen for Fyen.

maaskee ogsaa Böder i en os nu ubekjendt Sag, seer man af Brevets Paaskrift: „Om de fire Öxne, som unge Lunde (*sic*) tog af dem, min Herres Naade skulde havt”¹.

Det kan naturligviis nu ikke afgjøres med Vished, hvilken af de stridende Parter, Lehosmanden, der havde ladet Hans Andersen hænge, eller dennes Slægt og Venner, som paastode ham uretteligen henrettet, der har havt virkelig Ret i Sagen. Men naar man læser de følgende Aktstykker, faaer man dog Indtrykket af, at Eske Bilde ikke har følt sig istand til at forsvare sin Fremgangsmaade i denne Sag, saa at han i det mindste ikke kan have iagttaget Lovens Former. Rigtignok lod han sig nogle Aar senere give følgende Vidnesbyrd:

Vi efterskrevne Johan Björnsen, Ridder, Laurits Skinkel, Niels Bild, Henning Valkendorp og Jörgen Henningsen, Landsdommer i Fyen, gjøre vitterligt for Alle med dette vort aabne Brev, at vi nogen Tid siden forleden hos vare paa Odense Raadhuus i Kong Christierns egen Overværelse, sandelig hørte og saae, at Hans Andersens Slægt og Venner af Bukkerup tiltalede ærlig og velbyrdig Mand Eske Bilde for at han skulde have ladet rettet og hængt samme Hans Andersen imod Loven med Uret. Da tilstede vare ærlige og velbyrdige Mænd Hr. Mogens Gjõe, Hr. Hans Bilde, Hr. Tielluf Eriksen, Riddere, Jörgen Marsvin, Danmarks Riges Cantsler, og Jens Stigsen, Landsdommer i Fyen, med flere Danmarks Raad og Godemænd; og Eske Bilde i Rette gik med fornævnte Hans Andersens Samfrænder og Venner derom. Da efter Breve og Beviisning, som da tilstede vare, besynderlig efter Kong Christierns egen Dom og fuldmyndige Befaling, som derom för dömt og gjort var, da blev og vare fornævnte

¹) Geheimearchivet, Vossiske Samling, Baagberred, Nr. 71.

Eske Bilde samme Tid qvit og aarsage dömt for samme Sag i alle Maader. Det vidne vi fornævnte med vor Besegling nedenpaa dette vort aabne Brev. Datum Ohoniae die beati Georgii martyris mdxxvj^o ($\frac{23}{4}$ 1526)¹.

Imod dette Vidnesbyrd reiser sig adskillige Betækeligheder. Det er intet retsgyldigt Aktstykke, men et een-sidigt, kun i den ene Parts Interesse udstedt Testinonium af Privatmænd. Det er først udstedt fire Aar, efter den Dom, deri omtales, blev afsagt; thi da Eske Bilde endnu efter Marts 1522 var meget bange for denne Sag, og da Kongen netop i 1521 havde fældet en Eske Bilde höist ugunstig Dom i Sagen², kan den her omtalte Frifindelses-dom ikke være ældre end Kongens Nærværelse i Odense i August 1522, ja er maaskee endog først afsagt i Januar 1523, da Kongen ogsaa var i Odense. De fem Mænds Vidnesbyrd maatte desuden være ganske overflödig, hvis en formelig *Dom* var afsagt og fört til Protokols, eller en *Domsakt* udfærdiget; ja det er utænkeligt, at Eske Bilde skulde have forlangt *deres* Vidnesbyrd, hvis han havde haft en *beskreven Dom* at fremlægge. Men er en Domsakt ikke udfærdiget, hvad har da Dommen gaaet ud paa? hvorledes har Klagen lydt? hvorledes forenes den med Kongens Dom af 1521, som var Eske Bilde imod? har der ikke været Tale om flere Sager, end netop Herredsfogedens Henrettelse? — og, i saa Fald, for hvilken Sag var det, Eske Bilde blev erklæret angerlös i Kongens *sidste Dom*?

Vi kunne saaledes ikke tillægge de fem Mænds Vidnesbyrd videre Vægt i denne Sag, saa længe vi af det saa godt som slet ingen Oplysning faae om de væsentligste

¹) Original paa Papir med fem paatrykte Segl, i den Kjöbenhavnske Samling, Fasc. 7. — ²) See nedenfor Vidnesbyrdet af 15de Juni 1521.

Omstændigheder ved Processen og Dommen. Derimod gjøre de efterfølgende Documenter fra 1521 og 1522 det Indtryk, at Eske Bilde ikke har havt Loven klart og sikkert paa sin Side, saa at Frygten for den fra det stokholmske Blodbad tilbagevendende Konge har ladet ham søge at faae Sagen jævnet i Mindelighed, hvilket dog ikke lykkedes ham.

Det første af disse Aktstykker synes rigtignok at vise, at Forlig imellem Bilde og Hans Andersens Eftermaalsmænd er sluttet. Det lyder saaledes:

Vi efterskrevne Laurits Pedersen i Skovgaarde, Væbner, siddende i Dommers Sted paa Baagherreds Thing, Oluf Blak i Assens, Troels Olsen ibidem, Nis Tordsen i Selstørpe(?), Jep Jensen i Norby, Peder Lauridsen i Flemløse og Peder Madsen i Lundager kundgjøre med dette vort aabne Brev, Anno domini mdxxj feria secunda die Sanctæ Agnetis virginis (²¹ 1521) paa Baagherreds Thing var skikket velbyrdig Mand Eske Bilde, Høvedsmand paa Hagenskov, hvilken der bedes om et Thingsvidne, som han fik og lovlig fremledte med otte Dannemænd af Thinge nævnte, som vare o. s. v. Disse otte fornævnte Mænd alle samdrægtelig vidnede og tilstode, og intet Vidne dem imod gik, at de saae og hørte samme Dag inden fire Stokke paa fornævnte Thing, at besynderlig fornævnte Eske Bilde paa den ene Side, og Hans Lunde i Darup („Derderoppe”), hans Sønner og unge Hans Lunde ibidem Hans Steyffsön¹ paa den anden Side med flere deres Slægt og Venner, som nærværende vare, bleve venlig og vel forligte om Hans Andersens Død i Bukkerup i alle Maader, saa at det skulde være en evig død, aftalen Sag for dem og

¹) Hans Stifsön? Hans Stisen?

alle deres, fødte og ufødte, til evig Tid, ligerviis som det aldrig gjort var. At saa er ganget og fareet o. s. v.¹.

Men denne Forsoning maa ikke have været ret ærlig meent; og maaskee har Kong Christians Nærværelse i Odense i April 1521 givet Anledning til, at Sagen er oprippet paany, hvad enten nu Hans Lunde har taget Leiligheden iagt, eller Kongen har grebet Leiligheden, for at komme en Adelsmand tillivs. Og som Brevet af 21de Januar 1521 vidner om, at Eske Bilde ikke fölte sig istand til at forsvare med Loven hvad han havde gjort, saaledes fremlyser dette endnu tydeligere af det næste Aktstykke i Sagen:

Jes Steygsen, Landsdommer i Fyen, Niels Bild til Ravnholt, Jakob Norby til Uggerslev, Henning Valkendorp til Glorup, Anders Jakobsen, Michel Pedersen, Borgermester i Odense, Bertel Friis, Jep Unkersen, Hans Skriver, Per Skriver, Raadmænd, og Greges Hansen, vi gjöre vitterligt fore (alle) med dette vort aabne Brev, Anno domini mdxxj^o die st^{or}. Viti et Modesti (15te 1521), förend Landsthing sattes, udi Sortebrödre Kloster i Odense vare vi med mange flere gode Dannemænd forsamlede paa et venligt Möde og Forligelsesmaal imellem ærlig og velbyrdig Mand Eske Bilde og Hans Andersens Slægt og Samfrænder i Bukkerup. Da kunde vi ei nærmere dem sammen tale om fornævnte Hans Andersens Död, som efter vor kjæreste naadigste Herres Kong Christierns Dom nedtagen er, og til christen Jord kommen er, end fornævnte Hans Andersens Samfrænder bedes og begjærede for Hans Andersens Död og for de Sager, der anrörendes ere, to tusinde Mark, fire Stykker Leysk, de Gaarde igjen med deres Breve og Beviisninger, som Hans Andersen i Være havde

¹) Original paa Papir med fem paatrykte Segl, i den Kjöbenhavnske Samling, Fasc. 7.

som vor kjæreste naadigste Herre nu selv bortstedt haver, eet hundrede Mark Pendinge for Hans Andersens Jordefærd, sex Pund Vox, sex Begængelser, sex Kirkekör (*sic*), sex Aarsmesser, hans Boeslod igjen og dertil med Öxne og Sagfald, Eske dem afbeskattede, som de sagde. Da böd Eske dem 100 Mark Penge, 20 Öxne, 20 Mark Penge for hans Jordefærd, et Stykke Leysk, to Pund Vox, fire Kirkekör, to Begængelser, et (*sic*) Aarsmesse og hans Boeslod igjen at give efter de udskaarne Skrifters Lydelse, som samme Boeslod var udtagen med. Derudover tilbød Eske Bilde at ville ydermere gjøre hvad ham bör efter gode Dannemænds Sigelse, og over Alt fuldt at ville gjøre vor kjæreste naadige Herres Dom, derpaa given er. Item, der de kom til Landstthing samme Dag om de Delemaal og Sandemænds Tog, Eftermaalsmanden efter Hans Andersens Död havde fulgt om samme Sag, da tilbød Eske Bilde, som för, at ville gjerne böde, og stod overbödig altingest fuldt at ville gjøre vor kjæreste naadige Herres Dom; og derover i Rette satte han, om han „eydt” (*sic*) da ydermere længer med Delemaal at forfølges, end han vilde Ret pleie. Da blev dem saa talet imellem, at Eske Bilde og de otte Domsmænd, som dömt Hans Andersen, og Baagherreds Sandemænd alle samdrægtigen vilkaarede dem her igjen at komme idag tre Uger, og da Sandemænd at gjøre, Eske Bilde og fornævnte Domsmænd at lide og undgjælde alle Delemaal og Sandemændstog, som dennem idag havde med Rette burdt at gjøre, lide og undgjælde efter fornævnte vor kjæreste naadige Herres Doms Lydelse, derpaa given er, hvis ikke Sagen kan her forinden aftales og formindes. At dette saa gik, det vidne vi fornævnte med vore Indsegle. Datum uts.¹

¹) Original paa Papir med sex paatrykte Segl, i den Kjöbenhavnske Samling, Fasc. 7.

Heraf lære vi altsaa, at *Kongen* har dömt i Sagen om Hans Andersens Död, at denne Dom er gaaet ud paa, at den Hængte skulde nedtages og ærlig begraves, altsaa at Eske Bilde havde urettelig ladet ham hænge, og at Eske Bilde og de otte Doms mænd skulde böde til Frænderne enten ifölge mindelig Overeenskomst, eller efter Dom; endelig, at Landstinget synes at have begunstiget Eske Bilde, siden det gav ham endnu tre Ugers Opsættelse, endskjöndt der jo egentlig, som det selv sagde, skulde have gaaet Dom i Sagen samme Dag.

Eske Bilde kan ikke have faaet noget Forlig med Frænderne; thi saa maatte Sagen have været forbi dermed. Bönderne have sagtens, i Bevidstheden om at have Kongen paa deres Side, gaaet Lehnsmanden saa nær som muligt. Og formodentlig er dette Aarsagen til, at Kongen fratog Eske Bilde Hagenskov endnu 1521. I det mindste findes i den ofte anførte Kjöbenhavnske Samling, Fascikel 7, et med to paatrykte Segl forsynet Papirsbrev, der bevidner, at 1521, Löverdag efter Martini ($\frac{1}{11}$), overleverede Eske Bilde til Povel Skinkel paa Kongens Vegne dette efterskrevne *Inventarium* paa Hagenskov o. s. v. Dengang maa altsaa Eske Bilde have afleveret Hagenskov Slot. Men dermed, og om ogsaa Kongens Dom i et eller flere Punkter er opfyldt¹, i det de idönte Böder, eller en Deel af dem, ere betalte, kunde Sagen med Bönderne naturligviis ikke være forbi, naar disse ikke vilde lade sig nöie med hvad Eske Bilde böd dem for at tilfredsstille deres Fordring efter Dommen, f. Ex. Fordringen om Jordefærd, Begængelser, Aarsmesser o. s. v. At Frænderne virkelig have forfulgt ham endnu efterat han havde mistet Hagenskov, seer man af fölgende Brev fra Hr. Anders Bilde til Fætteren Eske Bilde:

¹) See Vedel Simonsen, Hagenskov, S. 31.

Venlig og kjærlig Hilsen med Gud. Kjære Eske, sønderlig gode Ven, som du skriver mig til om den Skade, som du est kommen udi for Hans Andersen etc., at jeg derfor vilde tale med vore Venner, som nu her tilstede ere; da maa du vide, at jeg haver talt med min Broder¹, Claus Bilde, Johan Oxe og Hr. Holger Gregersen; da gave de mig Alle gode Svar paa dine Vegne, saa de ville gjerne hjælpe dig og tale med dig selv derom, naar de komme dig tilords. Vil jeg og gjerne gjøre dig desligeste, som jeg dig för lovet haver. Havde her været nogen flere tilstede af vore Venner, vilde jeg og gjerne talt med dem paa dine Vegne. Hermed dig Gud befallende. Gjør vel og sig din Hustru mange gode Nætter paa mine Vegne, og lader Pernille² sige baade dig og hende mange gode Nætter. Skrevet udi Kjöbenhavn St. Valborgs Dag mdxxij ($\frac{1}{5}$ 1522). Anders Bilde, Ridder³.

Den Dom, hvorved Kong Christian ifölge de fem Mænds Vidnesbyrd af 1526 skal have givet Eske Bilde Ret i Hans Andersens Henrettelse, hvilken Dom — *hvis* der overhovedet er fældet nogen saadan Dom — ikke kan have været beskreven, kan saaledes ikke være ældre end August 1522 eller Januar 1523; thi kun en af disse to Tider var Kong Christian i Odense efter den 1ste Mai 1522, til hvilken Dag Anders Bildes Brev viser os at Sagen endnu ikke havde vendt sig til Eskes Fordeel. Maaskee er det gaaet saaledes til, at i Kongens höieste Nöd 1523 har Eske Bilde faaet Sagen oppippet og da bevirket en tumultuarisk Erklæring, at han ikke havde forset sig. Hagenskov Lehn, Baagherred, fik han imidlertid först tilbage ved en Dom i Kong Frederik

¹) D. e. Hr. Hans Bilde til Egede. — ²) Fru Pernille Krognos, Hr. Anders Bildes første Hustru. — ³) Original paa Papir med Spor af udvendig Forsegling, i den Kjöbenhavnske Samling, Fasc. 7.

den Förstes Tid 1523, hvori Kong Christians Adfærd imod ham kaldes Vold og Uret¹; -- men hvad var ikke Christian den Andens Vold og Uret i Frederik den Förstes Tid?

Dersom det er gaaet saaledes til, dersom Hans Lunde og de andre Frænder ikke ere tilfredsstillede for Hans Andersens Död i Christian den Andens Tid, ere de det ganske sikkert heller ikke i Frederik den Förstes Tid. Og naar de forfulgte Lehnsmanden saa skarpt, da *de* havde Kongen paa deres Side, have de vist ikke havt mange gode Dage, da *han* atter fik Slot og Herred under sin Befaling. De maatte tie og gjemme deres Harm i deres Hjerter; men at der endnu længe efter var Snak om Eske Bildes Uretfærdighed, sees bedst af de fem Mænds Vidnesbyrd fra 1526; thi hvortil ellers dette? I dette Aar vare Bönderne i denne Egn overhovedet opsætsige, ja negtede reentud Lydighed i Forventning af Kong Christians Gjenkomst til Riget, som man seer af efterstaaende Vidnesbyrd:

Vi efterskrevne Erik Gyldenstjerne, vor naadigste Herres Skænk, Mester Peder Bernidsen, Provst i Assens, og Jens Bang, Borgermester samme Sted, gjøre vitterligt for Alle og kjendes med dette vort aabne Brev, at vi nogen Tid forleden vare samlede udi Provstegaarden i Assens og hørte og saae, at ærlig og velbyrdig Mand Eske Bilde, Hövedsmand paa Hagenskov, adspurgte disse efterskrevne Mænd, som er Peder Madsen i Lundager og Hans Persen i Gangtofte, hvad som dennem vitterligt var hvad Sognemændene udi Gangtofte Sogn svarede fornævnte Eske Bilde paa vor naadigste Herres Vegne om den Mandtal, som de skulde gjøre vor naadigste Herre og Riget til Tjeneste, om Noget paakommer. Da sagde

¹) Vedel Simonsen, Hagenskov, S. 31.

fornævnte Peder Madsen og Hans Pedersen og vidnede for os i Sandhed, at den Tid Eske Bilde var dette af dem begjærende, da opstod Anders Hansen i Egerup og svarede, at det ei stod ham at gjøre, eller nogen af dem, nogen Reisning eller Forsamling Kong Christiern imod i nogen Maade; thi at han sagde sig, at Kong Christiern var hans rette Herre og Konge, og dersom vi det gjorde, da gjør han os alle æreløse, naar han kommer; thi at vi vide, at han er nu paa Veien og agter sig hid ind i Landet. Sammeledes vidnede fornævnte Peder Madsen og Hans Persen, at Hans „Wlssz”¹ i Abord svarede ligesom fornævnte Anders Hansen i Egerup, som forskrevet stander, og sagde saa meget mere, at dersom Bønderne og Almuen bliver forsamlet her i Landet, at der skulde blive store Hug af, ihvem dem faaer. Item vidnede og fornævnte Peder Madsen og Hans Persen, at Mads Nielsen i Karup svarede, at han ei vilde lade sig skrive at gjøre nogen Modstand mod Kong Christiern og der han vidste, at Kong Christiern var paa Veien og vilde her ind i Landet, og sagde sig, at fornævnte Kong Christiern var hans rette Herre og Konge. Item vidnede og fornævnte Peder Madsen og Hans Persen, at den Tid Eske Bilde var begjærende og vilde lade skrive Mads „Loffmandt” i Abord, Laurits Esbensen i Grimstrup og hans Broder, da sagde de, at de ei vilde lade dem anderledes udskrive i Mandtal eller andensteds, uden til deres Plov og Harve, saa bad Jens Andersen i Abord, at de skulde lade dem skrive i Mandtal, thi at han havde ladet skrive sin Søn, han skal dog blive siddende hjemme i min Bænk. At saa i Sandhed o. s. v. Skrevet paa Hagenskov tredie Juledag 1526².

¹) Olsen? Ulfen? — ²) Original paa Papir med tre paa-trykte Segl, i den Kjøbenhavnske Samling, Fasc. 7.

Under saadanne Omstændigheder er det da begribeligt, at hverken Eske Bilde eller, selv efter hans Bortgang, *Hagenskov Slot* kunde være synderlig vel lidt af Bønderne i Baagherred, og at navnlig Hans Lunde, den Gamle og den Unge, med Hans Andersens øvrige Frænder have seet skævt til den Borg, hvorfra de mente at saa megen Uret var tilføiet dem. Hvad Under da, at de strax og ivrigt toge Grev Christoffer af Oldenborgs Parti, og at navnlig Hans Lunde med Glæde har bidraget Sit til at bringe Borgen i Hænderne paa dem, der kæmpede for den Konge, af hvem han og andre Bønder ventede Hevn over de adelige Voldsmænd.

II.

ESKE BILDES FANGENSKAB I LYBEK OG I TRONDHJEM.

Om de ovenfor omtalte Stridigheder have gjort Eske Bilde kjed af Hagenskov og Baagherred, eller om det var Kongen som henvendte sig til ham, en Svigersøn af Henrik Krummedige, dengang han i Aaret 1528 maatte fratage dennes Fjende, Hr. Vincents Lunge, Bergenhuus for ikke at komme i Uenighed med Kong Gustav Vasa, kunne vi ikke afgjøre; men vist er det, at i Slutningen af 1528 gav Kong Frederik Eske Bilde Tilsagn om Bergenhuus¹, og i Begyndelsen af 1529 fik han Følgebrev til dette vigtige Slot med de dertil liggende betydelige Lehn, dog saaledes, at han skulde gjøre Regnskab for Indtægter og Udgifter, eller med andre Ord: han fik Bergenhuus paa Regnskab, ikke paa Tjeneste, eller som Pant, eller qvit og frit, eller hvorledes de Maader, paa hvilke Lehnene

¹) K. Frederik til Eske Bilde, Gøttorp, Onsdag efter Thoma Apostel 1528 ($\frac{23}{2}$) i Geheimearchivet, Norge, Fjerde Afdeling, Fasc. 9.

dengang overdroges, da benævntes¹. Eske Bilde ankom til Bergen den 17de Mai 1529², men geraadede snart i Strid med sin Formand, den noksom bekendte norske Rigsraad Hr. Vincents Lunge, efter hvem han fandt Bergenhuus saagodtsom öde, og som hverken vilde overgive ham nogen Jordebog eller gjöre Regnskab for oppehaarne Indtægter, ja som endog 1530 ligefrem forlangte Slottet tilbage af Eske Bilde og under hans Fraværelse 1531 forsögte at komme i Besiddelse af det under det falske Foregivende, at Kong Frederik havde givet ham Löfte om Lehnnet paa ti Aar³. Til en Feide imellem Bilde og Lunge kom det dog ikke, især da den Sidste allerede ved Eske Bildes Ankomst til Norge 1529 var indviklet i en aabenbar Feide med Erkebiskop Oluf Engelbrechtsen i Trondhjem, der gav ham og hans Svigermoder Fru Ingerd Ottessdatter (Römer), Enke efter

¹) Kong Frederiks Følgebreve for Eske Bilde til Fogederne i Bergenhuus Lehn, til Indbyggerne i Hordeland og andre Lehn, der ligge under Bergenhuus, til Helgeland, til Erkebiskoppen, Biskopper, Riddere m. fl. nordenfjelds; dat. Gottorp Söndag efter Dorothea ($\frac{7}{2}$), Löverd. efter purif. Mariæ ($\frac{8}{2}$), Fredag efter Judica ($\frac{13}{3}$) 1529; alle i Geheimearchivet. — ²) Eske Bilde til sin Hustru Fru Sophie, Bergenhuus anden Guds Legems Dag ($\frac{28}{3}$) 1529, i Kjöbenhavnske Samling, Fasc. 7. — ³) Eske Bildes anförte Brev. Vidnesbyrd af Magistratspersoner i Bergen, dat. Bergenhuus Vor Fruedag assumt. ($\frac{18}{8}$) 1529. K. Frederik til Vinc. Lunge om at gjöre Regnskab over hvad han har taget af Apostelkirken og Sortebrödre kloster i Bergen paa sin egen Haand; Gottorp, Simonis & Judæ ($\frac{28}{10}$) 1529. Vidnesbyrd af 6 Mænd i Bergen, at de vare nærværende paa Bergenhuus V. Frue Dag nativ. ($\frac{9}{3}$) 1530, da Vinc. Lunges Sendebud forlangte Slotsloven af Eske Bilde under det Foregivende, at Kongen havde forlehnnet ham dermed i 10 samfulde Aar, men at Eske Bilde svarede, at han ikke vilde overlevere den til nogen Anden end Kongen selv. K. Frederik benægter Sandheden af Vinc. Lunges ovenst. Foregivende, Gottorp Alle Sjøledag ($\frac{2}{11}$). Alle i Geheimearchivet, anförte Sted.

Norges Riges Hovmester Hr. Niels Henriksen (Gyldenløve), mere end nok at tænke paa. Og snart toge de offentlige Anliggender i Norge en saadan Vending, at Vincents Lunge og Eske Bilde, der begge vare ivrige for Norges Forbindelse med Danmark, ikke kunde fortsætte deres egne private Stridigheder, fordi en fælleds Fare krævede Forening af deres og alle dansksindede Mænds Kræfter, hvis de ikke Alle vilde gaae til Grunde. Man kjendte ved det danske Hof meget vel den fordrevne Kong Christian den Andens Planer navnlig mod Norge; man vidste ogsaa, at han havde mange og mægtige Tilhængere der i Landet, og at navnlig *Erkebiskoppen* var ham i sit Hjerte hengiven. Denne Prælat undgik under allehaande Paaskud at besøge de forenede dansk-norske Herredage, der holdtes i Kong Frederiks Tid, endog dengang da Kongens ældste Søn med en Deel danske Rigsraader kom til Norge i Sommeren 1529 og i Oslo holdt en forenet Herredag. Da nu Erkebiskoppen heller ikke kom til den Herredag, som i Sommeren 1531 var sammenkaldt til Kjöbenhavn, og som besøgte af geistlige og verdslige Rigsraader fra Norge¹, saa blev Kongen saa meget mere urolig, som han selv holdtes tilbage i Hertugdømmerne af Frygt for det Krigstog, Christian den Anden forberedte, og hvortil den landflygtige Konge havde i Ostfriesland taget en betydelig Hob Landsknegte i sin Sold. I August 1531 vidste Kong Frederik, at Christian den Anden havde vendt

¹) Biskopperne Hans Reff af Oslo, Høskuld af Stavanger og Oluf af Bergen, samt Rigets Kantsler Mads Huoruff, Provst til Mariekirken i Oslo, vare i Danmark tilligemed Vincents Lunge, Niels Lykke, Erik Ugerup og Eske Bilde. Samlinger til det Norske Folks Sprog og Historie 2, 67, 69. Erkebiskoppen tog dengang sin Domkirkes Brand til Paaskud for at blive hjemme trods alle Forestillinger af andre Magnater, navnlig af Eske Bilde. Norske Samlinger 2, 56 ff.

sig imod Holland, og maatte saaledes være beredt paa et Angreb fra Söen paa Danmark eller Norge. Da var det ham af yderste Vigtighed, at komme paa en reen Fod med Erkebiskoppen af Trondhjem; derfor gav han Eske Bilde, som havde besøgt Herredagen og fra Kjöbenhavn var gaaet til Gottorp, to Fuldmagter, den ene af 16de August 1531 til Erkebiskoppen, den anden af 17de s. M. til Norges Riges Raad, for at underhandle med dem paa Kongens Vegne¹, — et Beviis paa, at Kong Frederik havde større Tillid til Eske Bilde end til den i Norge langt mægtigere og indflydelsesrigere Vincents Lunge, som ogsaa var kommen til Herredagen efterat have gjort det omtalte frugtesløse Forsög paa at sætte sig i Besiddelse af Bergenhuus².

Men Bilde og Lunge med andre norske Stormænd ere vel ikke meget mere end netop komne til deres Hjemsteder, förend Uveiret bröd lös, idet Kong Christian den Anden landede med sin hollandske Flaade og ost-friesiske Hær i det sydlige Norge i Begyndelsen af November 1531, og snart trak sine derværende Tilhængere, navnlig Erkebiskoppen med de andre Bisper, til sig, saa at Eske Bilde ikke engang fik Tid til et Forsög paa at forebygge et aabent Oprör imod Kong Frederik. Al hans Anstrengelse gik ud paa at forsvare det ham betroede Slot og derfra bekæmpe Erkebiskoppen og Kong Frederiks andre Fjender

¹) Fuldmagterne, dat. Gottorp, V. Frue Dag assumptionis og Onsdag efter V. F. D. assumt. 1531; i den Kjöbenhavnske Samling Fasc. 7. Jfr. Eske Bildes Brev til Erkebiskoppen i Norske Saml. 2, 75. — ²) Vidnesbyrd af Biskop Oluf i Bergen, Gieble Pedersen, Erkedegn sammest. m. fl. at Fredag efter dominicam passionis ($\frac{3}{3}$) 1531 bevidnede Laugmand, Raadet og Landsknegtene med oprakte Fingre, at Hr. Vincents Lunge havde i to Dage handlet med dem om Bergenhuus, som han vilde have af dem i Hr. Eske Bildes Fraværelse. Geheimearchivet anf. Sted.

nordenfjelds; og dette lykkedes ham saa vel, at han ikke alene tilføiede Erkebiskoppen betydelig Skade, men at Bergen og Bergenhuus blev et fast og sikkert Tilhold for alle dem, der bleve Kong Frederik troe. Vincents Luges og hans Svogers, Niels Lykkes, Familier vare her i Sikkerhed, medens Kong Christian og Erkebiskoppen forfulgte dem af al Magt. Overhovedet strandede Kong Christians Angreb fornemlig derpaa, at han ikke besad Midler til at bemægtige sig de norske Fæstninger, altsaa heller ikke til at ende Krigen i Norge, inden hans Fjender fra Danmark og Hansestæderne fik sig rustede til at angribe ham med deres Hovedmagt. Eske Bilde holdt Bergenhuus, Claus Bilde Bahuus, Mogens Gyldenstjerne Aggershuus saalænge, indtil Knud Gyldenstjerne, Reinhold v. Heiderstorf og Niels Lykke sidst i Foraaret 1532 kom med den dansk-hanseatiske Flaade og Hær til Oslo og bragte Kong Christian i saa stor Nød, at han indgik Overeenskomsten af 1ste Juli 1532, der i Forbindelse med det troløst brudte Leide af samme Dag bragte ham i Fængselet paa Sønderborg.

Efter Kong Christians Undergang varede det endnu indtil Slutningen af Aaret 1532, inden Erkebiskoppen og hans vigtigste Tilhængere paany underkastede sig Kong Frederik, og inden Norge i det Hele kom i Ro under dennes Scepter. Saalænge indtil dette var skeet, kunde Eske Bilde naturligviis ikke tænke paa at forlade Bergenhuus; men saasnart det lod sig gjøre, søgte han at blive befriet fra denne besværlige og ansvarsfulde Post, som nu var ham til Hinder i at varetage sin og sin Families vigtigste Interesser.

Eske Bilde har selv neppe hørt til de rigeste danske Adelsmænd, da Svanholm, og hvad der ellers har været at arve efter Forældrene, maatte deles imellem flere Sødskende; men han var gift med Sophie Krummedige, eneste Barn af den rige Hr. Henrik Krummedige,

D. R. Raad og Eier af *Brunlaug* i Norge, *Valden* i det sydlige Halland, *Ellinge* og *Mogenstrup* i Skaane, foruden en Deel Strögods. Ogsaa Fru Sophies Moder, Fru Anne Jörgensdatter Rud, besad Formue. Henrik Krummedige døde i Foraaret 1530¹ og Enken stod nu ene i en vanskelig Stilling, da hendes og hendes afdøde Mands Formuesforhold synes at have været temmelig forviklede. Hun ønskede derfor, at hendes Svigersön vilde selv komme ned til Danmark eller i det mindste til det sydlige Norge for at overtage Forsvaret for og Bestyrelsen af det meget Gods, der gav Svigermoderen alt for meget Bryderi²; og Eske Bilde, der allerede havde efterhaanden sendt sine ældste Börn ned til Danmark for at opdrages, delte dette Önske. Dette har sikkert været en medvirkende Aarsag til, at han besøgte Herredagen 1531; men dengang var hans Nærværelse i Norge altfor vigtig til at han kunde faae Bergenhuus ombyttet med en anden mere beleilig Forlehnning. Da imidlertid Alt i Norge var i Slutningen af 1532 og i Begyndelsen af 1533 tilsyneladende bragt til Ro, mente han at kunne med Ære forlange sig befriet fra sin Post som Befalingsmand paa Bergenhuus, hvorfor han den 17de April 1533 afsendte en af sine meest betroede Undergivne, Michel van Brunsberg, med flere af sine Svende til Holsten for at overgive Kong Frederik Bergens Slotslov igjen³; uden Tvivl har han tillige paalagt dem

¹) Danske Magazin Tredie Række 2, 275. Vedel Simonsen, Familie-Efterretninger om de danske Ruders for 200 Aar siden uddøde Adelslæggt, 1, 173. Jfr. om Brunlaug og Eske Bildes Forhold til Henrik Krummediges Gods, Ny Danske Magazin 6, 1 ff., navnlig S. 19 ff. — ²) Sec Fru Anna Ruds Breve i Vedel Simonssens Ruder, anf. Sted S. 229, 230, 235, 237, 244. — ³) Eske Bilde af Vaaben befuldmægtiger Michel van Brunsberg, Stig Bagge, Bernt von Koffuarde og Oluf Smed at overlevere Kong Frederik Slotsloven til Bergenhuus, samt derfor at kræve Kongens Qvittering. Bergenhuus, femte Dag Paaske ($\frac{1}{4}$) 1533. Geheimearch. anf. St.

i Lybek at erhverve et Leidebrev for ham og hans Familie, hvilket var saa meget nödvendigere, — da Eske Bilde agtede at gjøre Reisen tilsöes — som Lybekkerne i Foraaret 1533 havde begyndt en Feide med Hollænderne, og deres Krydsere gjorde Söen usikker. Desuden synes det, at Bilde har havt til Hensigt at besøge Lybek selv, hvor han havde mange og betydelige Forbindelser, som naturligt var for Befalingsmanden i det af Lybekkere saa stærkt besøgte Bergen. Michel van Brunsberg er formodentlig gaaet med en af de mange Skibslæiligheder fra Bergen til Lybek; thi allerede den 30te April udstedte Magistraten i Lybek følgende Pas og Leide for hans Herre:

Wy Borgermestere vnnd Rathmanne der Stadt Lubeck bekennen in vnnd mit dussem unsen opene breve, dat wy den Gestrengen und Erntfesten Hrn Esken Bylden Ritter¹, Amtmann des Huses to Bergen yn Norwegen, edder sinen deneren und verwandten, so he yn unse Stadt und Gebede schicken werdt, vnse strack, secker, velig und ungefehrlich geleide vor uns und de unsen, der wy tho Lycke vnd recht mechtich und mogich, ock de umme unsentwillen doen edder laten scholen und wyllen, gegeuen hebben, So wy ock dem genannten Herrn Esschen Bilden und den andern samtlich und sonderlich geuen gegenuardich in Kraft dissess Breues, ume in unse Stadt und gebede to kamende, Ere werue und Geschefte uttorichtende, und wederumme van dar nah eren guden gefallen tho treken ungehyndert und unbefart sunder Lyst und geferde. Des to orkonde etc. am auende Philippi und Jacobi 1533².

Da Svendene afreiste fra Bergen, vidste man der endnu ikke, at Kong Frederik den Første var död paa

¹) Ridder var Eske Bilde dog endnu ikke dengang; men han kaldes rigtignok meget hyppigt saaledes især af Fremmede. —

²) Dette Leidebrev, som her er ord- men ikke ganske bogstavret afskrevet, findes i den Kjöbenhavnske Samling, Fasc. 9.

Gottorp den 10de April 1533. Naar de nu senest ved Ankomsten til Lybek erfarede Dödsfaldet, kunde de ikke udføre deres Ærinde; thi Bergens Slotslov var Eske Bilde betroet af *Kongen*, og han synes som dennes Regnskabsfoged at have været ham, ikke Norges Riges Raad, særlig forpligtet; men hvo skulde da nu modtage Slotsloven tilbage og give Bilde en gyldig Afsked? Der maatte skrives tilbage til Bergen, hvor Lehnsmanden nu ansaae det rigtigst at henvende sig til *Danmarks Riges Raad*. Hans Svende gik da til Kjöbenhavn og forebragte Rigsraadet, som i Juni 1533 samledes til almindelig Herredag i denne Stad, deres Herres Hverv. Det danske Rigsraad kunde imidlertid saa meget mindre modtage det norske Slot af hans Haand, som de sjællandsk-skaanske Medlemmer af Raadet ganske kort efter Kong Frederiks Död havde tilskrevet Erkebiskoppen af Trondhjem og forsikkret, at de i alle Punkter stadfæstede den Overeenskomst, deres Medbrödre Truid Ulfstand og Claus Bilde havde i November 1532 sluttet med det norske i Trondhjem forsamlede Raad, hvorved det gamle Forbund imellem Rigerne, der stillede disse som ligeberettigede, var bleven stadfæstet paany¹. De havde i samme Brev meldt Kongens Död og anmodet Erkebiskoppen om at indkalde en norsk Herredag for at bestemme, til hvilken Tid det var Normændene beleiligt at samles med dem i en fælleds dansk-norsk Herredag. Da det nu tillige i Juni 1533 maatte være det menige danske Rigsraad magtpaaliggende, at vide saa

¹) Norges Riges Raads aabne Brev om Underhandlingerne med T. Ulfstand og Cl. Bilde og om Fornyelsen af det gamle Forbund mellem Rigerne, Original paa Pergament med ni hængende Sigiller, i Geheimearchivet Pakken „Norge Nr. 81—85”. Det sjællandsk-skaanske R. Raads Brev til Erkebiskoppen, dat. Hafniæ die Sancti Marci Ev. (2°) 1533, i Aktstykker til Grevefeidens Historie, anden Samling, Nr. 3, S. 8.

vigtig en Fæstning som Bergenhuus i en paalidelig dansk Mands Haand, hvilket afgav en betydelig Sikkerhed imod de separatistiske Planer, man ikke kunde tvivle paa vilde fremkomme i Norge, tilskrev Rigsraadet Eske Bilde fra Kjöbenhavn den 18de Juni 1533 en Anmodning om at beholde Bergens Slotslov indtil den dansk-norske Herredag ved St. Hansdagstid 1534, hvor da baade det fælleds Kongevalg skulde foretages og Bestemmelse træffes angaaende Lehnene. Vilde han personlig begive sig til Danmark, havde Rigsraadet Intet derimod, kun at han da midlertidigen betroede Slottet til en paalidelig Mand. Samme Dag tilskrev Rigsraadet den trondhjemske Erkebiskop og indbød ham med øvrige norske Rigsraader til den nævnte Valgherredag 1534, hvor da tillige Rigernes andre Sager kunde afgjøres; navnlig anmodedes det norske Raad om at lade Bergenhuus og de andre Kronens Slotte og Lehn i Norge staae „i den Skikkelse, som de nu ere“, eller ingen Forandring at foretage med Forlehningsbrevene, indtil begge Rigers Raad samledes.

Der blev saaledes heller Intet af Eske Bildes danske og lybske Reise i 1533, og det saa meget mindre, som han ikke kunde være i Tvivl om, at Erkebiskoppen og hans Tilhængere nok havde Lyst til at benytte Thronledigheden som et Paaskud til et selvstændigt norsk Kongevalg. Dette søgte Eske Bilde at forhindre; og han stod ikke ene i denne Bestræbelse: Vincents Lunge, Niels Lykke, Erik Ugerup, Erik Gyldenstjerne, Claus Bilde, og hvad de andre danske Mænd hed, der havde Gods og

*) Det danske Rigsraads Brev til Norges Riges Raad, ex Haffnea, feria quarta intra octavas corporis Christi (1⁸) 1533, Original paa Papir med 20 Segl i det norske Rigsarchiv, münchenske Saml. Hydn 3240. Samme til Eske Bilde, af samme Dag; i det danske Geheimearchiv Norge, Fasc. 7, a. Begge disse Breve findes trykte, men uden Datering, i N. D. Magazin 2, 222, 242.

Indflydelse i Norge, ønskede alle at opretholde de to Rigers Forbindelse. Det kom derfor heller ikke til noget Kongevalg paa den norske Rigsdag — thi saaledes maa man kalde den, da ogsaa Udvalgte af Almuen vare tilkaldte — der i August 1533 holdtes i *Bud*¹ i Romsdalen; tværtimod vedtoges det der, at de norske Rigsraader skulde besøge den fælleds Valgherredag i Kjöbenhavn ved St. Hansdag 1534. Hvad de norske Lehn angik, besluttedes det, at de nu *alle*, (altsaa ogsaa Regnskabslehne), skulde holdes til Norges Raads Haand, indtil en ny Konge var valgt, der da skulde modtage dem af Raadets Haand: — en Forholdsregel, som, hvis den kunde gennemføres, indeholdt en afgjort Erklæring om, at Norge var et reent Valgrige ligesaavel som Danmark; men det bestemtes tilige, at de Mænd, som nu havde Lehnene, skulde beholde dem indtil Kongevalget². For Eske Bildes Vedkommende havde denne Beslutning altsaa den Betydning, at han nu skulde være det norske Riges og Rigsraads Mand, ikke som hidtil den dansk-norske Konges. Vi vide ikke, hvorledes han har stillet sig til denne Beslutning, men vel, at han nu for det første opsatte sin Reise, og at han gjorde Alt hvad der stod i hans Magt for at bevæge Erkebiskoppen til med de nordenfjeldske Rigsraader virkelig at besøge Herredagen 1534, hvortil denne kjendelig nok ikke havde større Lyst, end han tidligere ved lignende Leiligheder havde viist. Ja da det i November 1533 i Odense forsamlede danske Rigsraad havde efter Erke-

¹) Det er vel Büland i Herrö Præstegjæld, Söndmørs Fogederi, Romsdals Amt, da dette Sted ligger nærmest paa den almindelige Sövei imellem Vest- og Nordlandet. Herrö selv havde baade en Kirke og et lille Capitelshuus; see H. Ströms Söndmör, 2. — ²) Instrux fra Erkebiskop Oluf m. fl. til de i Kjöbenhavn forsamlede norske Rigsraader, Bergen den 23de Juni 1534. Aktstykker til Grevefeidens Historie, Anden Samling Nr. 14, S. 24.

biskoppens Forlangende udfærdiget et Leide for de norske Rigsraader til at besøge Herredagen, og da Prælatten fremhævede den formeentlige Mangel ved Leidet, at [tre betydelige danske Rigsraader, som havde været fraværende ved dets Besegling, ikke havde hængt deres Sigiller for det: saa sendte Eske Bilde i Foraaret 1534 en af sine egne Svende ned til Danmark for at faae et Tillægsleide af Mogens Gjõe, Erik Banner og Oluf Rosenkrands, de tre manglende Rigsraader¹. Desuagtet lykkedes det ham ikke at overvinde Erkebiskoppens Frygt eller Modbydelighed for en fælleds dansk-norsk Herredag. Vel kom Oluf Engelbrechtsen med Hr. Niels Lykke og Johan Krukow, der ogsaa vare Medlemmer af Raadet nordenfjelds, til Bergen paa Reisen til Danmark; men efterat Vincents Lunge og andre norske Rigsraader vare afreiste, kom der dog noget i Veien, eller fandt Erkebiskoppen dog et Paa-skud til at vende om igjen. Han lod en af sine trondhjemske Kanniker, Hr. Jens (Olsen?), følge med Eske Bilde, der, efterat have betroet Bergenhuus med Lehneth i sin Fraværelse til sine troe Mænd Thord Roed og Stig Bagge, seilede den 24de Juni 1534 med sin Frue, nogle af sine Börn og af sine Svende paa sit eget Skib til Danmark, uden at have nogen Anelse om hvad der netop i de samme Dage gik for sig i Danmark. Thi den 22de

¹) Brev fra Erkebiskoppen til E. Bilde om Mangler ved det danske R. Raads Leide, dat. Trondhjem, feria secunda næsteft. domin. misericordiæ ($\frac{2}{4}$) 1534. Tillægsleide for Norges Riges Raad til at besøge den almindelige Herredag, som skal staae St. Hansdag Midsommer førstkommande, af Mogens Gjõe, Oluf Rosenkrands og Erik Banner, dat. Skanderborg tredie Pintsedag ($\frac{2}{5}$) 1534, Original paa Papir med paatrykte Segl, begge i Geheimearchivet, Norge, Fasc. 7 a. — Oluf Rosenkrands til E. B. dat. Nyborg Mandag efter Trinitatis ($\frac{1}{8}$) 1534, Original paa Papir i den Kjöbenhavnske Samling, Fascikel 53.

Juni 1534 var det at Grev Christoffer af Oldenborg gjorde Landgang paa Sjælland, hvormed Grevens Feide begyndte i Danmark. Ja endog Efterretningen om den fire Uger ældre Opstand i Malmö, der vistnok vilde have gjort Eske Bilde betænkkelig, om han havde kjendt den för Afreisen, kom först til Bergen saa længe efter at han var afseilet, at det Bud, som hans Mænd paa Slottet strax sendte efter ham, ikke mere kunde indhente de Reisende¹.

Eske Bilde og den trondhjemske Kannik havde af Erkebiskoppen og de Nordenfjeldske faaet med sig Fuldmagt for de andre norske Rigsraader, samt for Hr. Mogens Gjõe og Biskop Ove Bilde som dem, de satte fortrinlig Tillid til, for at hverken Kongevalget, eller Afgjõrelsen af Norges Stilling til den Valgte, eller andre vigtige Regerings-sager skulde hindres eller opholdes ved deres Udeblivelse². Hvad Eske Bilde personligt angaaer, da kalde de ham i disse Breve deres „kjære Medbroder“, som var den almindelige Benævnelse i den ene Rigsraads Mund om den anden; man skulde derefter næsten troe, at paa denne halve norske, eller om man vil, denne nordenfjeldske Herredag i Bergen 1534 have de forsamlede Rigsraader i det mindste foreløbig antaget ham, som allerede siden

¹) Vedel Simonsen, de danske Ruder I, 250. Thord Roed af Vaaben, Stig Bagge, Truels Jude, Niels Jude m. fl. bekjende, at de have annammet af Eske Bilde Slotsloven til Bergenhuus, den at forvare og til Bedste at holde benævnte E. B. og ingen Anden og, hvis han dør, da Norges Krone og Rigets Raad tilhaande, dog ikke at aflevere den, för disse tre Riger i Enighed og Forbund forsamles. Bergenhuus vigilia Iohannis Baptistæ ($\frac{2}{6}$) 1534. Geheimearchivet, Norge, fjerde Afdeling, Fasc. 9. — ²) Foruden den S. 33, Anm. 2 anførte Instrux findes i Aktst. til Grevef. Historie, anden Samling, Nr. 13 S. 23. Erkebiskoppens og de andre Nordenfjeldskes Brev til de norske R. Raader paa Herredagen, dat. Bergen 23de Juni 1534; og i det danske Geheimearchiv, Norge Nr. 81—85, Fuldmagten for Ove Bilde og Mogens Gjõe af samme Dag.

1523 var Medlem af Danmarks Riges Raad¹, tillige til norsk Rigsraad. Dette, at en Mand paa engang var begge Rigers Raad, var ikke usædvanligt; det var Tilfældet med Eske Bildes Farbrodersön Hr. Claus Bilde, der havde det norske Riges Slot Bahuus i Forlehnning. Senere kaldte ogsaa Erkebiskoppen selv engang Eske Bilde Norges Riges Raad; men der svæver endnu saa megen Dunkelhed over dette Forhold, at vi ikke ere istand til bestemt at sige, hvorledes det dermed egentlig forholdt sig. Det kan meget vel være, at en i Bergen truffen Aftale om, at Eske Bilde skulde indtræde i Rigsraadet og formelig optages, saasnart en almindelig norsk Herredag samledes, aldrig er kommen til Udførelse, fordi de paafølgende Begivenheder forandrede alle Tings Stilling i Norge.

Vincent's Lunge er formodentlig nogle Dage tidligere reist Landveien til Skaane, hvor han traf Alt i største Bevægelse over Lybekkernes og Grevens Angreb, og hvor han samledes med de skaanske Rigsraader og den øvrige Adel hinsides Öresund i Landskrone. Om Herredagen kunde der ikke mere være Tale; og ihvorvel den skaanske Adel först havde besluttet at forsvare Landet, varede det dog ikke længer, end til Kjöbenhavns Slot havde overgivet sig den 24de Juli 1534, inden ogsaa den böiede sig for Grev Christoffer og anerkjendte ham som Rigsforstander i den fangne Kong Christians Navn. Men Claus Bilde, Vincent's Lunge og hvo der ellers ere komne af norske Rigsraader underkastede sig ikke; de vendte tilbage til Norge, hvor nu den langvarige Krisis indtraadte, der endelig efter næsten tre Aars Vaklen førte til Norges fuldstændige Underkastelse under Christian den Tredie.

¹) Jfr. J. H. Begtrup, Familien Munk med tre Roser i Skjoldet, Genealogisk og biographisk Archiv, 1. Bd. Nr. 3—4, S. 181.

Eske Bilde var otte Dage underveis fra Bergen til Kjöbenhavn. Han kan neppe have anløbet nogen Havn i Danmark eller Norge, eller talt med noget Skib underveis, da han ellers ikke kunde have været aldeles ubekjendt med Tingenes Omvæltning i Danmark. Nu kom han uden at ane nogen Fare den 2den Juli seilende Sundet ind til Kjöbenhavn, da han der paa Reden faldt i Hænderne paa Lybekkernes Krydsere under Henrik Adermanns og Jost Kysels Befaling. Kjöbenhavns By havde endnu ikke aabnet sine Porte for Greven, der efter Landgangen ved Skovshoved og Toget til Roskilde havde taget sit Hovedkvarter i Kjöge. Lybekkerne blokerede saaledes Kjöbenhavn fra Søsiden; de afviste imidlertid ikke Eske Bilde, men anholdt ham som Krigsfange og hans Skib og Gods som Krigsbytte. Han beraabte sig naturligviis paa sit Leide, paa sin Egenskab af det norske Riges Lehnsmænd, paa at Krigen var ham uvedkommende; men de to Krydsere vilde ikke anerkjende disse Grundes Gyldighed: en dansk Rigsraad, der besad betydelige Godser og stod i Familieforbindelse med de anseeligste Slægter i Danmark, navnlig med de fleste og indflydelsesrigeste Medlemmer af Rigsraadet, var for vigtig en Fangst til at Lybekkerne skulde lade den slippe sig af Hænderne. Mod Leidet have de sagtens indvendt, at det var forældet og givet under ganske andre Forudsætninger end dem, der nu fandt Sted; mod hans Paaberaabelse af hans Stilling i Norge kunde de sætte hans Stilling i Danmark og hans Egenskab af Godseier i Skaane, hvis Rigsraad og Adel endnu stod fjendsk imod Lybek og Greven. Dog henstillede de Sagens endelige Afgjørelse til Lybeks Raad og behandlede ham ret skaansomt. Da netop hans Gods i Sjælland og Skaane nu var udsat for den største Fare, tillode de ham at komme iland i Kjöge, hvor han raf sin Fætter Hr. Anders Bilde, som før nogen anden

dansk Magnat havde, efter en kort Modstand paa sin Gaard Söholm i Stævnsherred, hyldet Greven og var traadt i hans Tjeneste som hans første Raad og Minister. Ham overdrog nu Eske Bilde den 9de Juli 1534 i Kjøge Forsvaret for sit Gods i Sjælland¹ og vendte tilbage til Skibene paa Reden, hvor han enedes med de lybske Anførere om, at han gav sit Ord og sin Haand paa at indstille sig i Lybek for Raadet, om og naar dette forlangte det. Han skrev da strax den 13de Juli 1534 til Raadet i Lybek, til endeel anseelige Borgere af sit Bekjendtskab i Staden, og til den gamle Biskop af Fyen, Jens Andersen Beldenak, som endelig der havde fundet en tryk Havn efter saa mange haarde Storme, og som stod i Forbindelse med anseelige Mænd der i Byen². Hans Brev til Borgerne lyder saaledes:

— Kjære Venner, giver jeg Eder tilkjende, at nu Torsdag, som er Vor Frue Dag Visitationis, kom jeg her indløbende paa Reden for Kjöbenhavn, udsendt af Norges Riges Raad for et Sendebud til menige Danmarks Riges Raad, som min Instruction og andre beseglede Breve det ydermere formelde og udvise kunne. Nu er jeg med Hustru, Börn, Skib og Gods af det ærlige Raads til Lybek Udliggere her angreben og forhindret; og vidste jeg ikke

¹) Aabent Brev af Eske Bilde, hvorved han overdrager sin Farbrodersøn, Hr. Anders Bilde, Forsvaret for alt hans Gods i Sjælland. Kjøge, octava visit. Mariæ virg. (¶) 1534; i den Kjöbenhavnske Samling, Fasc. 8. Den 5te Juli havde Anders Bilde overgivet sig til Greven, see Aktst. til Grevef. Hist. Nr. 60, S. 101. — ²) Jens Andersen, Episc. Ottoniensis et postulatus Strengnensis til Eske Bilde: Dennes Brev af Mandag efter Knud Konges Dag har Jörgen Wullenwever overantvordet ham. Han raader ham personlig at gaae til Lybek og gjøre for Raadet samme Aarsage, som han tilskrev Biskoppen. Lybek er en Stad mod Vold; ham vil ingen Uret skee. Dat. Bispegaarden i Lybek, Mandag efter vincula Petri (¶) 1534. Original paa Papir med Forsegling i det danske Geheimearchiv.

af nogen Feide, Krig eller Orlog, för end jeg her nu greben blev, og ei heller haver jeg været udi Danmark udi tre Aar paa det næste. Desligeste haver jeg en ærlig, oprigtig, christelig Leide af det ærlige Raad til Lybek. Derfor heder jeg Eder kjærligen og gjerne, at I alle samtligen ville vel gjøre som mine gode Venner og være mig behjælpelig til det ærlige Raad af Lybek, at jeg, min Hustru og Börn maatte dette Fængsel qvit blive. Hvilket jeg altid kjærligen o. s. v. Skrevet paa Reden for Kjöbenhavn, Mandagen næst efter Sancte Knud Konges Dag (1³) Aar 1534.

Brevet er adresseret til Henrik Karstensön, Hans Busk, Herman Kræmer, Hans Kræmer, Henrik Skeppinge, Henrik Mörder og Herman Tidemand, Borgere i Lybek¹.

Indtil Svar kunde indløbe fra Lybek, tillode de to Anförere ham at opholde sig i Malmö, hvor han eiede et Par Gaarde², og hvor en af hans Söner, som gik i Skole hos Lector Frants Wormordsen, formodentlig var i Huset hos Jörgen Kock³, der synes at have staaet i saa god

¹) Udkast i den Kjöbenhavnske Samling, Fasc. 8. — ²) Magistraten i Malmö til Jost Kysel, at E. B. med Familie og Gods maa opholde sig i deres By. *Elbogen* Montags nha Marien visitationis 34, Original paa Papir med Segl, i Geheimearchivet. Niels Bertelsen, Eske Bildes Foged paa Valden, skriver ham derfra den 11te Mai 1536, at han efter Malmö's Overgivelse har været der i Staden; alle gode Mænds Gaarde i Malmö ere nedbrudte; Eskes ene Gaard ved Vesterport ligeledes; *men den Gaard*, Mester Claus Urne beboede, staaer endnu. Original paa Papir i den Kjöbenhavnske Samling, Fasc. 8. — ³) Eske Bilde til Citze Jörgen Münters i Malmö; han tager sin Sön og sin Brodersön fra Lector Frants. Vordingborg, Tirsdag post. Severini (2⁷) 1534; sammesteds. — Fra og til Eske Bilde, under dette hans Ophold i Malmö i Juli og först i August 1534, haves flere Breve i samme Samling og Pakke.

Forstaaelse med Eske Bilde, som Tidens Leilighed overhovedet tillod. Hans Frue derimod opholdt sig i Sjælland; og naar der i deres og deres Venners Breve fra den Tid tales om deres „Fængsel“, maa dette Ord ikke forstaaes om Berøvelse af den personlige Frihed, men tages i den ældre Betydning om det at være en Krigsfange¹, her navnlig om den Forpligtelse, der paahvilede den midlertidigen lösgivne Fange, at skulle indstille sig, naar det fordredes.

Svaret fra det lybske Raad var ikke ganske efter Eske Bildes Önske, da det fastholdt ham ved den engang indgaaede Forpligtelse til at indstille sig hvor og naar Lybeks Raad forlangte det; men det kaldte ham ikke strax til Lybek, tværtimod modtog han den 7de August et Pas af Jost Kysel til at drage med sin Familie og sine Folk til sine Gaarde, som han selv vilde², — en Tilladelse, der rimeligviis har støttet sig til Raadets Svar paa Anförrernes Indberetning. Thi Biskop Jens Andersens Svar paa Eske Bildes Brev af 13de Juli er dateret Lybek den 3die August, der sagtens er nogle Dage efter at dette var ankommet til Lybek; ogsaa andenstedsfra vide vi, at man i Lybek endnu i Juli Maaned kjendte hans Anholdelse³. Saaledes kan Raadets Svar meget vel have været paa Kjöbenhavns Reed inden den 7de August.

At Eske Bildes Slægt og Venner sluttede sig meget hurtigt til Grev Christoffer, kom ham vel tilpas hos denne. Allerede den 21de Juli, endnu inden den skaanske Adel havde hyldet Greven, udvirkede Jörgen Kock et almindeligt Beskærmelseshrev for Eske Bildes og hans

¹) Jfr. Videnskabernes Selskabs Ordbog, Ordet Fængsel. —

²) Jost Kysel, Howetmann des Grawen vann Oldenborch vnnd der herenn van Lübeck, til Eske Bilde, Fredag för Laurentii ($\frac{7}{8}$) 1534, i den Kjöbenhavnske Samling, Fasc. 8. — ³) den 27de Juli skriver Marcus Meyer derom til Hertug Albrecht af Meklenborg; Aktstykker til Grevefeidens Historie S. 123.

Families og Folks Personer og alt hans Gods i Sjælland¹. Anders Bilde forskaffede den 27de Juli Fru Sophie et Leide af Greven til at reise hvor hun vilde i Landet², hvilket var af saa meget større Vigtighed, som Manden selv dengang endnu kun havde Frihed til at opholde sig i Malmö og saaledes ikke kunde tage Vare paa sit Gods i Sjælland. Dagen efter gav Grev Christoffer Bildes Svend Berndt Koffart Pas til Lybek, da dennes Herre ønskede at sende ham derhen for at underhandle med Raadet om sin Frihed³; og da den kjøbenhavnske Raadmand Oluf Skriver til Belønning for sin Mægling, der havde bevirket Kjøbenhavns Overgang til Greven, havde faaet Vor Frue Kloster i Roskilde til Lehn af ham, uagtet Fru Anne Rud, Eske Bildes Svigermoder, af Kong Frederik var belehnet dermed, saa udstedte Greven dog den 4de August en Befaling til ham, at han ikke maatte gjøre Bilde eller hans Frue Hinder paa det Qvæg og Gods de havde staaende der⁴.

Denne Eske Bildes Begunstigelse er etBeviis mere paa, at Grev Christoffer ingenlunde, som det almindelig fremstilles, optraadte i Danmark som Adelen's Forfølger, men at han tværtimod søgte at drage den til sig, hvilket da ogsaa i det Hele lykkedes ham hurtigt nok i Sjælland og Skaane. Ogsaa Eske Bilde synes at have sluttet sig til Greven, i det mindste da han var iland i Kjöge; thi

¹) N. D. Mag. 5, 130. — ²) Original (dat. Kjöbenhavns Slot, Mandag efter Jacobi 1534) med paatrykt Segl i det danske Geheimearchiv. Anders Bilde er nævnt som Relator. — ³) Grev Christoffers Pas for Berndt Koffart, Kjöbenhavns Slot den 28de Juli 1534, Original med paatrykt Segl i det danske Geheimearchiv. — ⁴) Grev Christoffer forbyder sin Befalingsmand i Frue Kloster i Roskilde at befatte sig med Eske Bildes og hans Hustrues Gods; Kbhvns. Slot Tirsdag efter Petri ad vincula 1534, i en Vidisse udst. af Magistraten i Roskilde den næste Dag; Geheimearchivet.

da vi af hans Breve vide, at han i Tiden efter den 13de Juli opholdt sig i Malmö, maa det have været under det *förste* Ophold i Sjælland, at han med Anders og Hans Bilde søgte at formaae sin Morbrodersön Knud Gyldenstjerne (Pedersön) til at overgive Greven det ham af Enkedronningen betroede Nykjöbing Slot, der hörte til hendes Livgeding¹.

Grev Christoffer var imidlertid Lybeks Bundsforvandte, ikke dets Tjener; det var ham, ikke Staden, der var Herre i Sjælland og Skaane; men Eske Bilde var Lybekkernes Fange, saa at Grevens Gunst vel kunde være ham i mere end een Henseende gavnlig, men ikke befrie ham fra den Forpligtelse, han nu engang havde indgaaet imod det lybske Raad. Hvorfor dette holdt saa fast paa ham, har det vel ikke udtalt; men man kan dog nok begribe, at det i Lybek herskende Krigsparti ikke vilde opgive nogen Fordeel, inden det saåe, hvorledes Krigen i Holsten og i Danmark vendte sig, og om ikke nogen af dets Mænd kunde komme i en saadan Stilling, at en betydelig Gidsel eller en vigtig Mand til Udvexling kunde være meget ønskelig. Det i det mindste Tvivlsomme i deres Berettigelse til at anholde ham, og det unegtelige Brud paa Lybeks eget Leide, kunde ikke holde Mænd tilbage, der i meget større Ting havde tilsidesat Folkeretten for deres Planers Skyld. For Lybeks Handlende kunde det ogsaa være af Interesse, at vide Befalingsmanden i det dem saa vigtige Bergen i Stadens Magt.

Eske Bilde fik derfor vel nok Lov til for det første at opholde sig paa sine Godser i Danmark, men alle hans Bestræbelser for at blive löst fra hiin Forpligtelse

¹) See Knud Gyldenstjernes Breve til de tre Bilder, dat. Nykjöbing den 29de Juli 1534, i Aktstykker til Grevefeidens Historie Nr. 76—77, S. 124 ff.

bleve frugtesløse. Berndt Koffart udrettede Intet; Biskop Jens Beldenak, hvem Bilde atter henvendte sig til, raadede ham at komme selv til Lybek, hvor han kunde være vis paa en retfærdig Behandling¹; og da Henrik Krone fra Lybek overbragte ham mundtlig Raadets Forlangende om, at han nu skulde indstille sig, men selv udsatte Sagen efterat have hørt alle Omstændigheder nærmere udviklede, saa formaaede Eske Bilde rigtignok endog Grev Christoffer selv til at intercedere hos Raadet i Lybek; men heller ikke denne Forbøn hjalp, eller kom maaskee for seent, da den krydsede Raadets strenge Indmaning, der lød saaledes:

Gestreng vnn̄d Erntuester Herr, na gelegenheit gude frundt. Als̄z Iwe ge. vnszernn vthliggeren vnn̄d Bouelhebbereenn, so wy dussen somer thor Zeewarth gehadt, handtloffte vnn̄d thosage gedaenn, vor vns vp vnsze erfurderent ane alle excusationn tho erschinenn, dem na willenn Wy gegenwardygenn vnn̄d hyr mith desuluen Iwe ge. erer gedanenn handtastinge vnn̄d by ritterlichenn erhenn ermanet vnn̄d geladenn hebben, sick myt sampt oren vorwantenn deneren vnn̄d Knechtenn, so dathmael by sich gehadt, straxs vnn̄d angesichts breues hir her ann vnns thom allerfurderlichstenn to vorfugenn Ann dan ock nene entschuldinge vnn̄d vthflucht vorwendenn noch gebukenn, dann sick darynne Rytterlich, erlich, vnn̄d rechtmetig doenn ertogenn, dar mith wy yn anderer gestalt, mate vnn̄d forme dar yegenn tho trachtenn [des wy doch nicht vngerne enthauenn] nicht mogen vororszacket werdenn. Dath wy Iwer ge. vmme sick dar na tho richten nicht

¹) Jens Andersen til Eske Bilde, dat. ex curia episcopali lubecensi die beate virginis assumptionis (15°) 1534 i C. Paludan-Müllers Jens Andersen Beldenak, Biskop i Fyen; Bilag Nr. 1, 142 (2den Udgave).

hebben mogenn bargenn. Schreuen vnder vnserm Segnett, donredages nha Francisci ($\frac{8}{10}$) Anno xxxiiij. — Burgermeistere vnd Radtmanne der Stadt Lübeck¹.

Nu maatte altsaa Eske Bilde finde sig i at tiltræde den ufrivillige Reise til Lybek. Han drog selv igjennem Sjælland, over Tryggevælde og Vordingborg, til Nielstrup paa Laaland, hvor han i nogen Tid opholdt sig hos Hr. Johan Oxe², medens han paa den ene Side udvirkede et Pas for sin Reise hos Hertug Christian, som dengang beleirede Lybek³, og paa den anden Side sendte sin Svend Berndt Koffart til denne Stad for at tage yderligere Besked af Raadet. Dette paalagde ham da at gaae til Rostok og der oppebie nærmere Tilsigelse. Han efterkom denne Befaling, gik til Gjedsör og ankom derfra den 20de November 1534 til Rostok, hvor han forblev, indtil han den 6te December fik Ordre at komme til Lybek⁴. De af hans Svende, der vare anholdte med ham, havde han ved sin Afreise sendt ombord for at afgaae tilsöes fra Kjöbenhavn eller Kjöge til Lybek, da de vare indmanede med ham; men en Storm eller andet Tilfælde nödte dem

¹) Original paa Papir med det paatrykte Stadssigil, i den Kjöbenhavnske Samling, Fasc. 8. — ²) Aktstykker til Grevefeidens Hist. anden Samling Nr. 27, S. 45. E. B. til Citze Jörgen Mönters, Vordingborg, Tirsdag post Severini ($\frac{27}{10}$) 1534; Samme til Mogens Gyldenstjerne, Nielstrup udi Laaland Allehelgensdag ($\frac{1}{11}$) 1534; til Fru Sophie, Aalholm, Torsdag post animarum ($\frac{5}{11}$) 1534; til Samme, Gjedsgergaard octava omnium sanctorum ($\frac{8}{11}$) 1534, og anden St. Mortensdag ($\frac{12}{11}$) 1534, samt Brev af samme Dag og Sted til hans Sön Jörgen. Alle i den Kjöbenhavnske Samling, Fascikel 8. — ³) Leidebrev for Eske Bilde, dat. Eutin, Sondag nach omnium sanctorum ($\frac{4}{11}$) 1534, i den danske Oversættelse af Krag's Christian den Tredie, 2, 591. — ⁴) Breve til Fru Sophie dat. Rostok, Vor Frue Dag presentationis ($\frac{21}{11}$) 1534 (igaar kom jeg over), ibidem St. Catharinæ Dag ($\frac{25}{11}$) 1534, og ib. Vor Frue Aften conceptionis ($\frac{6}{12}$) 1534; i den Kjöbenhavnske Samling, Fasc. 8.

til at vende om, og i Rostok udvirkede Eske Bilde det lybske Raads Tilladelse for dem til at forblive i Danmark¹. Dette viser, at det ikke saa meget kan have været Raadet om det størst mulige Antal Krigsfanger at gjøre, som netop om Eske Bildes Person. Men hvad kan da have bevæget det til at indmane ham just nu i October og at lade ham opholde sig saa længe i Rostok? Det sidste har uden Tvivl været foranlediget ved Krigen i Lybeks umiddelbare Nærhed, da den holstenske Hær havde opstillet sig ved Trave og beleiredes Travemünde, medens den afbrød Lybeks Forbindelse med Holsten; og hvad Indmaningen angaaer, da tør det just ved den Tid have været Krigspartiet i Lybek magtpaaliggende, at have en betydelig dansk Magnat som Gidsel i sine Hænder. Det var i October 1534, at det, haardt betrængt af Holstenerne, kastede sig i Armene paa Hertug Albrecht af Meklenborg og forbandt sig med ham om at indsætte ham til Rigsforstander i Danmark istedetfor Grev Christoffer. Greven med det ham undergivne danske Rigsraad kjendte denne Plan og betragtede den som afgjort fjendtlig imod sig, hvorfor Greven paalagde Adelen at passe vel paa, da han ansaae de Tropper, der i Lybek og Meklenborg samledes til Toget til Danmark, for sine Fjender; og Adelen, allerede misfornøiet nok med Tingenes hidtilværende Gang, var aldeles bestemt paa at modsætte sig Hertug Albrecht og Lybekkerne, — i det mindste Adelen i Skaane, der let kunde faae Hjælp af den i Halland indrykkede svenske Hær, som i November og December beleiredes Varberg. Da Lybekkerne virkelig kom, faldt den skaanske Adel ogsaa aabenbart til Svenskerne og

¹) E. B. til sine Tjenere Herman Spanhacke og Claus v. Stendal, Rostok St. Barbaræ Aften ($\frac{3}{12}$) 1534, i den Kjöbenhavnske Samling, Fascikel 8.

hjalp dem at vinde Seiren ved Helsingborg den 13de Januar 1535; og havde Grev Christoffer kunnet faae en taalelig Fred med Christian den Tredie ved Sammenkomsten i Kolding sidst i 1534, er der al Grund til at antage, at han vilde have modsat sig Hertug Albrecht og Lybekkerne med Vaabenmagt. Nu maatte han jo vel finde sig i at række dem Haanden mod den fælleds Fjende, som ikke vilde byde ham Fredsbetingelser, han mente at kunne modtage; men i de sidste Maaneder af Aaret 1534, da Lybekkerne kunde vide, at de vilde komme til at sende baade Krigsmagt og flere af deres anseelige Mænd til Kjöbenhavn og Landene ved Öresund, ja da de havde fattet den Plan, at fange de vigtigste Rigsraader og före dem til Tydskland — vel baade fordi de kjendte deres sande Mening, og fordi de vilde svække og isolere Greven, som de tænkte at fortrænge saasnart de kunde: da var det ganske naturligt at de begyndte med at sikre sig en Mand, der havde saa meget at betyde iblandt Sjællands og Skaanes Adel, at om Jörgen Wullenwever eller Marcus Meyer eller nogen anden anseet Lybekker skulde i Danmark komme i en mislig Stilling, vilde Hensynet til Eske Bildes Sikkerhed i Lybek holde den oplöftede Haand tilbage. Saaledes forstod man allerede dengang Lybekkernes Mening med Eske Bildes Indmanning. Marcus Meyer kom midt i December, efterat Freden med Holsten var sluttet den 18de November 1534, til Sjælland og derfra til Skaane med tre Fænniker Knegte i Lybeks og Hertug Albrechts, ikke i Grev Christoffers Tjeneste; og ved Nytaarstid kom Jörgen Wullenwever til Kjöbenhavn vist ikke som nogen Grev Christoffer velkommen Gjæst, da Hensigten var at formaae ham til at vige for Hertug Albrecht i Overeensstemmelse med det Forbund, de fire vendiske Söstæder den 14de November 1534 havde sluttet med Hertugen. Men strax efter

Marcus Meyers Ankomst skrev Hr. Oluf Nielsen Rosenkrands, der ogsaa nu var en af Grev Christoffers Mænd, til Eske Bildes Frue, som var bleven tilbage i Danmark: „jeg troer fuldkommelig, at de ikke have gjort det til Ende med Eske det volder intet Andet end disse Folk, som nu her ere indkomne i Landet. Thi jeg fornemmer, at det er min Herre (nemlig Grev Christoffer) uvitterligt og hans Naades Raad, at de ere her indkomne. Og er deres Hövedsmand i Lybek, Marcus Meyer, og med samme Folk, og kan jeg vel troe, at de ville holde Eske der saa længe, om Marcus skulde blive noget her behindret efterdi de ere saa ubudne komne hid og han (nemlig Eske Bilde) er höit agtet i Lybek¹.

Altsaa, hvad enten Bilde retmæssigen var anholdt af de lybske Krydsere eller ei, hvad enten han var at ansee som Krigsfange eller som den, der alene ved det Krydserne givne Tilsagn var forpligtet til at indfinde sig i Lybek, saa havde det herskende Krigsparti Fordeel af at holde ham tilstede indtil videre. Hans Haab om, ret snart at faae sin Sag afgjort af Raadet, blev derfor ikke opfyldt; man holdt ham hen og udsatte Afgjørelsen; thi kun om Gidselens Tilstedeværelse var det Magthaverne at gjøre. Derfor fik han hverken Svar eller Frihed, saalænge Krigspartiet sad ved Roret i Lybek; ja efter Marcus Meyers Nederlag ved Helsingborg og efterat Almuens voldsomme Bevægelse i Sjælland havde bragt de fleste Rigsraader der i Landet og paa Smaaöerne i deres og deres Bundsforvandtes Hænder, gik de endnu videre paa samme Vei, idet Wullenwever i Marts 1535 førte Otto Krumpen og Niels Lunge, der sad fangne paa det Lybekkerne over-

¹) Oluf Rosenkrands til Fru Sophie Eske Bildes, dat. Vallö St. Thomas Apostels Dag ($\frac{7}{2}$) 1534; Original paa Papir med paatrykt Segl i den Kjöbenhavnske Samling, Fasc. 8.

givne Nykjöbing Slot, med sig til Tydskland. Det var saaledes Lybekkerne, der gjorde det første Skridt til at bortslæbe de vigtigste Medlemmer af det danske Aristokrati uden anden Grund end for at sikkre sig Gidsler og sætte sig i Fordeel, naar det kom til Fredsunderhandlinger.

I Lybek behandledes Eske Bilde ikke som Fange. I et Brev, hans Broder Magnus Bilde tilskrev Fru Sophie i August 1535, fortæller han, at i en Samtale, han har havt med Hr. Johan Wullenwever¹, har denne givet gode Efterretninger om Eskes Befindende og ifölge dennes eget Paalæg sagt, at han „lider vel og maa gaae til Kirke, ud paa Gaden og til Gjæst, hvor ham lyster“². Ogsaa hans Broder Biskop Ove Bilde havde beroligende Efterretninger om hans Tilstand³. Han fik Tilladelse til at lade sin Kone og sine Börn komme til sig i Lybek, hvilket dog ikke skeefte, fordi Magthaverne i Danmark, Hertug Albrecht af Meklenborg og Grev Christoffer, ikke vilde tilstede hende at reise⁴. Der fattedes ham saaledes i Lybek intet andet, end at han ikke kunde faae Ende paa sin Sag. Og det manglede dog ikke paa Anstrengelser af hans Nærmeste for at udvirke hans Frihed. Det norske Rigsraad reklamerede ham gjentagne Gange som norsk

¹) Mon en Broder til Jörgen og Joachim W.? — ²) Mogens Bilde til Fru Sophie, Roskilde feria secunda post festum decollationis Johannis Bapt. (³/₉) 1535; i den Kjöbenhavnske Samling, Fasc. 8. — ³) D. Mag. 1, 188 ff. — ⁴) Leidebreve for Eske Bilde med Hustru, Börn og Gods, udstedte af Borgermestere og Raad i Wismar d. 28 Januar 1535 og i Rostok Langfredag (²/₃) 1535; Eske Bilde til Jörgen Wullenwever, nu værende i Danmark, hvem han minder om det Løfte, at maatte lade sin Hustru og sine Börn komme til sig; Lybek Mandagen Trinitatis (²/₅) 1535; alle i den Kjöbenhavnske Samling, Fasc. 8. E. B. til Fru Sophie, Lybek St. Laurentii Aften 1535, Original paa Papir, Geheimearch.

Lehnsmænd og som den, der var udsendt i Norges Riges Ærinde¹; om hans Hustrues Bestræbelser for at sætte hans Venner i Bevægelse vidne adskillige Breve til hende, af hvilke et alt længe har været trykt, det fra Biskop Ove Bilde, hvori han melder om sine Forestillinger hos Kong Christian den Tredie og dennes Løfte om at tage sig af hans Sag ved Leilighed, — et Løfte, der kunde synes at betyde lidt, da jo Kongen var i aaben Krig med Lybek; men i September 1535, da Ove Bilde skrev, vare Krigspartiets Modstandere allerede komne til Magten i Lybek, saa at der var god Udsigt til, at alvorlige Forestillinger om det Uretfærdige i hans Anholdelse ikke længer vilde blive overhørte. Men jo beredvilligere baade Kongen og Eske Bildes Venner vare til at virke for hans Befrielse, desto ubehageligere maatte det være ham, at Dr. Johan Oldendorp, Lybeks Syndicus og ivrig Tilhænger af Krigspartiet, ved de frugtesløse Fredsunderhandlinger i Oldeslo og Reinfeld i Juli og August 1535 søgte at skyde Skylden for hans Fangenskab i Lybek over paa ham selv. Denne ærekrænkende Sigtelse for at have spillet under Dække med Lybekkerne og drevet Gjak med Kongen og sine Venner enten maatte Eske Bilde i Öieblikket tie til, eller han erfarede den først efter Krigspartiets Fald; da erhvervede han for at modbevise den et Vidnesbyrd af Raadet i Lybek, hvilket han omsendte til de forskjellige Deltagere i hiin frugtesløse Fredscongres. Borgermestere og Raad gjøre deri vitterligt, at Eske Bilde har beklaget for dem, hvorledes Nogen (Dr. Oldendorp²) har i Oldeslo

¹) Samtlige Norges Riges Raad nordenfjelds og søndenfjelds til Raadet i Lybek, dat. Bergen Dionysii Dag (1°) og Stenvigholm den 19de November 1534, samt Skrivelse fra Erkebiskop Oluf til Eske Bilde, dat. sammest. og samme Dag 1534, Udkast eller samtidige Afskrifter i Geheimearchivet, Norge Fasc. 7. a. — ²) At det var denne Mand, sees af andre Papirer om samme Sag, sammest.

i de hertugelige og Stædernes¹ Gesandters Nærværelse sagt, at han meget vel kunde være bleven fri for det Løfte, han havde gjort Lybek, dengang da de indmanede ham fra hans Gaard Valden, men at han ikke vilde. Da Eske Bilde nu anseer dette for ærekrænkende, bevidne de, at det er usandt, og at de aldrig have givet Nogen Befaling til at sige dette. Tværtimod har Eske Bilde selv og ved sine Venner tidt og ofte ladet dem anmode om at befries fra sit Fængsel, „hvilket dog af gode, betænkkelige og bevægelige Aarsager, som vi have haft dertil, ikke har kunnet indrømmes og forundes Hans Strengthed förend paa denne undertegnede Dag”. Brevet er dateret Fredag efter Allehelgensdag 1535, saa at vi altsaa heraf tillige erfare, at det var den 5te November 1535 at Eske Bilde endelig fik sin Frihed igjen af Lybekkerne². Samme Dag maatte han tillige give Raadet sin Orfeide, at han ikke vilde hevne sit Fængsel. Iblandt Eske Bildes talrige Breve findes Beviser nok paa, at han har staaet paa en god Fod med de anseeligste Mænd af de Gamles Parti i Lybek, navnlig med Hr. Niels Brömse og Joachim Gerken, ogsaa

¹) d. e. Hertug Christian af Holsten (Christian den Tredie) og de sex mæglende Hansestæder, Cölln, Danzig, Bremen, Magdeburg, Brunsvig og Hildesheim, foruden Hamborg og Lyneborg, af hvem denne frugtesløse Fredscongres var foranlediget. — ²) I den Kjöbenhavnske Samling, Fasc. 8. Hvor nærgaaende Johan Oldendorps Beskyldning har forekommet E. B. sees af flere Breve, hvormed han sendte Raadets Erklæring om til de Gesandter, der havde deltaget i Oldeslomödet, og af et Brev fra Bernhard von Melen til E. B., der havde anmodet denne Mand om et Vidnesbyrd i Sagen. Dette sendte v. Melen ham nu fra Lybek, Fredag efter Petri og Pauli (³⁰) 1536 (altsaa længe efter at han var kommen løs ikke alene af sit lybske, men af sit trondhjemske Fangenskab): Original paa Papir med paatrykt Segl i den Kjöbenhavnske Samling, Fasc. 8. Eske Bildes Orfeide, frydags nach Omn. Sanct. 1535, Samtidig Afskrift i Geheimearchivet.

förend Krigspartiets Fald; man kunde derfor undre sig over, at han först fik Ende paa sin Sag i November, da dog de Nye havde maattet udtræde af Raadet, hvor de Gamle atter indtog deres Sæder, allerede i August. Men deels har der været meget Andet og Vigtigere for de Gjenindsatte at tænke paa strax, end hans Sag; deels vare begge de nævnte Borgermestere i October fraværende i Lyneborg paa et Möde med keiserlige Gesandter. Desuden vilde heller ikke de Gamle lade Eske Bilde slippe uden at vinde nogen Fordeel for Handelen paa Bergen, hvilket man seer af senere Brevvexling imellem ham og Lybekkerne ¹.

Hvitfeld og Krag feile naar de sige, at Eske Bildes Frihed var udtrykkeligt betinget i den saakaldte Stokkelsdorperfred af 18de November 1534 ². Der er i Freden slet ikke Tale om ham, og kunde ikke vel være det; han var dengang endnu i Danmark, og det var ikke afgjort, om han skulde betragtes som Fange eller ikke; desuden havde Christian den Tredie ingen Grund til at fortolke Fredens, i ganske almindelige Udtryk holdte, Bestemmelser om Fangers Udvexling til Eske Bildes Gunst, da denne snarere maatte betragtes som Grev Christoffers end som *hans* Mand; thi til Christian den Tredie stod han *paa den Tid* ikke i noget Tjenesteforhold, hvorfor han jo ogsaa sögte om hans Leide, da han skulde reise til Lybek.

¹) Borgerm. og Raad i Lybek skrive blandt Andet til E. B. Sontags Judica ($\frac{1}{3}$) 1537: Vnnd nath dem ock myt Iwer Gestr. alss de yungest alhir by vnss, yn vnsserm namenn boredet vnnd besprackenn, Iwe Gestr. sick des ock vorsecht, myt flythe dar ann tho ssyen, vnd tho uorschaffenn, dath men denn vyssk na older gewonte qwystenn, ock halff rothscher vnd halff runthfyssk makenn scholde, susts wurde de runthfyssk gar tho nichte werdenn. So wolden wy o. s. v., Kjöbenh. Samling, Fasc. 8. — ²) Cragii Annales p. 67, Hvitfeld Chr. III Bl. L., Aktstykker til Grevef. Historie, Nr. 134, S. 226.

Imedens Eske Bilde var i Lybek, opholdt hans Frue sig med de af Börnene, de havde hos sig, paa deres Godser i Skaane og Halland, navnlig paa Gaarden Valden, hvor hun i Slutningen af 1534 kom i en ubehagelig Stilling imellem de krigsførende Magter. De Svenske faldt i October ind i Halland til Fordeel for Hertug Christian, droge Halmstad over paa deres Side, og beleiredede i et Par Maaneder Truid Ulfstand paa Varberg, fordi hverken Slottet eller Byen vilde forlade Grev Christoffers Parti. Nordligere sad Claus Bilde paa Bahuus som en afgjort Modstander af Greven, medens dennes tyske Tropper under Bastian van Jessen i Forbindelse med den skaanske og sjællandske Adel laa i Engelholm for at holde Øie med Svenskerne. Saaledes kom Indbyggerne i det sydlige Halland i den ubehagelige og tvetydige Stilling, som altid Beboerne af et mellem tvende fjendtlige Hære beliggende Land. De holdt sig neutrale saa vidt muligt; og navnlig stod Fru Sophie i Brevvexling med begge Parter, saavel med den svenske Anfører i Halmstad som med de danske Adelsmænd i Engelholm¹ og søgte at bære Kappen paa begge Skuldrene, saa godt det lod sig gjøre. Saaledes seer man af et Brev, hendes Mand skrev til hende den 5te November 1534 fra Aalholm paa Laaland, at hun har meldt ham, at der var fordret af hende at „udgjøre” ti Heste imod de Svenske. Eske Bilde paalagde hende at svare, at han havde sine Heste med til Lybek, og at han desuden ikke kunde Noget udgjøre Sverrigs Konge

¹) I den Kjöbenhavnske Samling, Fasc. 7 og 8 findes flere Breve til og fra Fru Sophie i denne Periode. Især stod hun i Correspondence paa den ene Side med Holger Gregersen Ulfstand, en af den skaanske Adels Anførere i Engelholm, paa den anden med hans Foged paa Laholm Slot. Jacob Bagge, den svenske Anfører i Halmstad, til Fru Sophie, Löverdag næst efter Anne (1²) 1534; i Geheimearchivet.

under Öine, paa det han — en norsk Lehnsmænd — ikke skulde være en Aarsag til Feide imellem Sverrig og Norge. — Hvad der noget lettete Fru Sophie denne vanskelige Stilling, var den danske Adels hemmelige Tilböielighed for de Svenske og Hertugen af Holsten; og da den allersidst i Aaret 1534 gik aabenlyst over til de Svenske, hvoraf Fölgen var Marcus Meyers Nederlag ved Helsingborg den 13de Januar 1535, saa blev ogsaa hendes Stilling lettere og friere. Nu da hun og hendes Gods stod paa Christian den Tredies Side, kunde hun ogsaa gjennem sine og sin Mands Slægtninge henvende sig til Kongen om hans Bistand til Eskes Befrielse. Men den skaanske Adels Frafald fra Greven, der hævnedes saa strængt paa Adelen i Sjælland, paaførte ogsaa hende og hendes Mand Tab; thi denne havde ved sin Afreise til Lybek indsat et Skrin med Kostbarheder og Papirer paa Krogen Slot hos sin Morbrodersön Knud Gyldenstjerne, og to andre hos Oluf Rosenkrands paa Vallö. Da disse Mænd ved den store Adelsjagt i Sjælland i Januar 1535 bleve fangne og deres Gaarde plyndrede, bemægtigede Greven sig ogsaa disse for Eske Bilde, især for Papirernes Skyld, meget vigtige Skrin, trods det Sikkerhedsbrev, han engang havde givet Bilde for Person og Eiendom¹. Alle Bestræbelser for at faae dem tilbage bleve frugtesløse.

Da Eske Bilde havde faaet sin Frihed, reiste han gjennem Hertugdömmene, fremstillede sig personlig for Kongen paa Törning Slot, og forpligtede sig til at virke for hans Sag i Norge². *Fra nu af* var han Kong Christian den Tredies Mand; endskjönt vi ikke kjende nogen

¹) N. D. Magazin 5, 222. Et Brev fra Eske Bilde til Jörgen Wullenwever om samme Sag, dat. Lybek, Philip Jacobi Aften ($\frac{3}{4}$) 1534, findes i Geheimearchivet, Norge, Nr. 52. — ²) Eske Bilde til Kong Christian den Tredie, dat. Valden, Torsdag efter Andreas Dag ($\frac{2}{12}$) 1535, Geheimearchivet, Norge.

Hyldingsakt eller nogen Eed, aflagt af ham til Christian den Tredie, saa viser dog hans hele følgende Optræden i Norge ham som en afgjort Tilhænger af Forbindelsen med Danmark og som den, der mere end nogen Anden i Egenkab af Kongens Commissær og af Lehnsmænd i Bergen opretholdt Christian den Tredies Sag der i Landet. Da han fra Lybek først kom til Valden den 1ste December 1535 fik han saaledes meget knap Tid til at besøge sine Slægtninge og see til sit Gods. Med sin Hustru og hvad der var samlet af Familien — hans to ældste Sønner Peder og Jörgen vare allerede i Leipzig for at studere, andre Børn vare hos andre Slægtninge — begav han sig strax til Aggershuus, til sin Frænde og Ven Erik Gyldenstjerne, og derfra allerede den 10de December med Vincents Lunge, Claus Bilde og Biskop Hans Reff til den uheldige Herredag i Trondhjem¹. Her i Trondhjem, hvor Folket afgjort stod paa Erkebiskoppens Side og med denne i en hidtil tvetydig Stilling til Christian den Tredie, var det at de söndenfjeldske Herrers Fordring om en afgjort Erklæring og om en Skat bragte Almuen i Oprör, ved hvilken Leilighed Hr. Vincents Lunge, Erkebiskoppens gamle Fjende, mistede Livet. De andre Herrer, blandt dem ogsaa Eske Bilde, bleve anholdte og satte i Fængsel i Tutteröens Kloster. Om ogsaa denne Katastrophe var den naturlige Virkning af Erkebiskop Olufs ofte fjendtlige, endnu oftere kolde og tvetydige Holdning til alt hvad der var Dansk og Dansk-sindet, saa har dog dette Oprör og Vincents Lunges Mord neppe været umiddelbart foranstaltet af ham. Men da det engang var skeet, traadte han ved de andre Herrers Fængs-

¹) Brev fra Biskop Hans Reff til Kong Christian den Tredie, dat. Oslo Bispegaard, Tirsdag efter Qvasimodo geniti (2^d) 1536, med Beretning om den trondhjemske Reise, Aktstykker til Grevefeidens Historie, anden Samling, Nr. 112, S. 264.

ling afgjort fjendtligt op imod den danske Konge, og stræbte nu at blive fuldstændig Herre i hele Norge. Det gjaldt fornemlig om at komme i Besiddelse af Bergenhuus og Aggershuus; thi da Biskop Oluf af Bergen var død, Biskop Hans af Oslo i Erkebiskoppens Fængsel, Biskop Magnus af Hammer hans afgjorte Tilhænger, og Höskuld af Stavanger i det mindste ingen Ven af hvad der var dansk, kunde han regne paa *Almuens* Bistand eller Rolighed; og hvad der udenfor de faste Pladser var af danske Mænd eller Tilhængere af Forbindelsen med Danmark, var uden Styrke og Sammenhold nu, da de havde mistet deres Hövdinger ved Vincents Luges Død og begge Bilders Fangenskab. Men atter denne Gang som i 1532 bleve de tre faste Slotte i danske Mænds Hænder de Klipper, hvorpaa Norges Uafhængighed strandede. Erkebiskoppen æggede Almuen, især i Kjöbstæderne, söndenfelds imod Kongen og sendte en Skare under Einar Tield imod Aggershuus; men Erik Gyldenstjerne viste den tilbage med blodige Pander og uforrettet Sag¹. Erkebiskoppens meest betroede Mand, Christoffer Trondsen, blev i Marts sendt tilsöes imod Bergen; men Thord Roed, som endnu förte Befalingen i Eske Bildes Navn, passede saa vel paa, at han ikke kunde sætte sig fast i Slottets Omegn; og da han ved skuffende Underhandlinger sögte at forraske Slotsbefalings-

¹) Foruden Hvitfelds og Krag's Beretning, som dog ikke er ganske paalidelig, fortæller Erik Gyldenstjerne selv om sin Feide med Einar Tield i to Breve, dat. Aggershuus Mandag efter Qvasimodogeniti ($\frac{2}{3}$ ⁴) 1536 til Eske Bilde og Fru Sophie. Desuden findes Efterretninger om Erkebiskoppens Bestræbelser for at ophidse Almuen i to Breve fra samme Erik Gyldenstjerne til Kong Christian selv, dat. Aggershuus feria sexta post purif. Mariæ ($\frac{4}{5}$) og S. Valentini Dag ($\frac{1}{2}$ ⁴) 1536. Alle i Aktstykker til Grevefeidens H., anden Samling. Nr. 106. 107. 110. 111; S. 250 ff. 259 ff.

manden, viste denne sig ogsaa deri som hans Overmand, idet han under en Samtale, som Christoffer Trondsen trak ud for at give sine Folk Tid til at komme frem, kom ham i Forkjöbet og lod ham före som Fange til Slottet¹.

Det har været disse Uheld, ikke som Hvitfeld siger², en Söexpedition af Erik Gyldenstjerne fra Aggershuus, der forskaffede de paa Tutteröen fangne Herrer deres Frihed igjen. Erik Gyldenstjerne gik fra Aggershuus, efter Feiden med Einar Tield, ikke til Trondhjem, men til Danmark. Vi kunne følge ham indtil Midten af Mai, og indtil Eske Bildes Gaard Valden³; saa forsvinder han ganske af Historien, uden at man med nogen rimelig Sikkerhed kan sige hvad der er bleven af ham. Og Biskop Hans med de to Bilder ere ikke med Magt befriede, men efter Christoffer Trondsens Uheld ifölge en Overenskomst med Erkebiskoppen lösladte af Fængselet. Erkebiskoppen blev urolig over sine egne Gjerninger, han saae sig ikke istand til at gennemföre hvad han havde begyndt — idet mindste ikke med egne Kræfter; han sögte derfor Udsoning med Kong Christian den Tredie, eller han sögte vel snarere at vinde Tid, indtil Keiseren og Pfalzgreven kunde komme ham til Hjælp; thi hans Tilbud, at foranstalte Kong Christian

¹) To Vidnesbyrd med omstændelig Beskrivelse af, hvorledes Alt gik til ved Christoffer Trondsens Anholdelse, udstedte fra Bergens Bything Tirsdag post domin. oculi ($\frac{21}{3}$) 1536, findes i den Kjöbenhavnske Samling, Fasc. 57. Jfr. Hvitfeld, Chr. III, Bl. Y vers. — ²) Christian den Tredie, Qvartudg. Bl. Y vers. — ³) Det sidste Spor af ham ere to Breve, han skrev fra Valden, paa Reisen til Danmark, d. 15de Mai 1536 til Eske Bilde og hans Frue; Aktstykker til Grevefeidens Historie anden Samling. Hvorfra Sandvig har den Efterretning (see Stamtavlen over Familien Trolle i Hofmans D. Adelsmænd, dansk Oversættelse, I. 163), at Erik Gyldenstjerne er bleven forgivet i Sverrig tilligemed Jörgen (Jacobsen) Trolle, er mig ubekjendt.

valgt til Norges Konge¹, var saaledes betinget, at han neppe selv kan have ventet det antaget, dersom Kongen fik Bugt med Malmö og Kjöbenhavn, inden den keiserlig-pfalziske Flaade og Hær kunde ankomme fra Nederlandene.

Samtidigt med hiint aabne Brev af 6te April 1536 gave Claus Bilde og Biskop Hans Reff Erkebiskoppen Forsikkringsbreve, hvori de lovede, at Alt, hvad der var gjort imod dem, skulde være en evig död og „aftalen” Sag, Bilde desuden, at han vilde holde sit norske Lehn Bahuus og Vigen til Erkebiskoppens og menige Norges Riges Raads Haand, og Biskop Hans, at han ikke vilde blande sig i Erkebiskoppens Feide med Erik Gyldenstjerne paa Aggershuus, og dersom han ikke kunde blive uantastet, da ikke tage Gyldenstjernes Parti, men begive sig til Trondhjem eller til Bahuus². At Eske Bilde, hvis Forsikkringsbrev nu ikke findes, maa have indgaaet en lignende Forpligtelse, seer man af hans senere Skridt for at lösgjøre sig fra den, eller rettere for at erhverve Erkebiskoppens og de andre norske Rigsraaders Tilladelse til at holde Bergenhuus til Kong Christian den Tredies Haand. Man seer det navnlig af følgende Brev fra ham til Erkebiskoppen:

Min ydmyge, velvillige og kjærlige Hilsen Eders Naades Værdighed altid tilforn sendt med Vor Herre. Kjære Herre, betakker jeg Eders Naade ydmygeligen, höiligen og gjerne for den Eders Naades gunstige Afsked og gode Forfordring nu senest fra Eders Naade og hjem ad; hvilket jeg med hvis jeg godt formaaer, som Eders Naade til Villie og

¹) Erkebiskoppens aabne Brev af 6te April 1536, paa Pergament med hans Sigil, Aktstykker til Grevefeiden Nr. 109, S. 257. Jfr. N. Cragii Annales, p. 161. — ²) Claus Bildes Forsikkringsbrev, Original paa Papir med paatrykt Segl, dat. Trondhjem sjette Dag i April 1536; i det norske Rigsarchiv, Münchenske Samling, Hovednummer 3365. Biskop Hans Reffs Brev, dat. Trondem Sancti Ambrosii Dag ($\frac{4}{1}$) 1536, sammesteds.

Bedste kan være, ydmygeligen, kjærligen og gjerne igjen forskylde vil.

Kjære Herre, er Eders Naade fortænkt og uden al Tvivl vel vitterligt om den Eders Naades Fuldmagt og Befaling med E. Naades aabne beseglede Brev og Instruction, som Eders Naade, da I senest var her i Bergen, mig befalede og medgav til Danmarks og Norges Riges Raad om en Herre og Konge at keise¹⁾; Da haver jeg samme Fuldmagt, beseglede Brev og Instruction Eders Naade til Ære og Bedste overantvordet min Broder Biskop Ove Bilde samt Hr. Magnus Gjõe, at de fremdeles skulde forövre (*sic*) og levere dem Høibaarne Fyrste og mægtige Herre Hr. Christian, med Guds Naade udvalgt Konge til Danmark, som er den christmilde Konges høilovlig i Gud afgangne Kong Frederiks, høiselig Ihukommelse, Søn. Kjære Herre, haver jeg og udi Sandingen forfaret, hvorledes at menige Norges Riges Raad (undtagen hvis værdige Fader Biskop Oskuld i Stavanger gjort haver, veed jeg endnu for Sandingen ei at skrive) have hyldet, kaaret og keiset forbenævnte høibaarne Fyrste Kong Christian den Unge for en Herre og Konge til Norges Krone; og haver jeg seet Eders Naades Brev og Skrivelse, lydende hvorledes Eders Naade samme deres Kaar og Hylding i lige Maade bevilget og samtykt haver etc.

Sammeledes er Eders Naade og vel fortænkt om den Handel, som nu gik og skeete i Trondhjem imellem Eders Naade og de gode Herrer Biskop Hans Reff til Oslo, Hr. Claus Bilde og mig, hvilket de Breve, som os imellem derpaa gjort og udgivne ere, det ydermere formelde og udvise kunne. Da, efterdi Eders Naade samt alle andre de gode Herrer og Norges Riges Raader have udvalgt, keiset og kaaret dem en Herre og Konge, og jeg formedelst

¹⁾ Her tales om Akterne fra Juni 1534.

Feide, Krig og Orlog, og sammeledes Fængsel og Anholdning, som Eders Naade vel vitterligt er jeg haver været udi behindret og beheftet, at jeg ei er kommen i mit fri Behold og Vilkaar för end nu: Saa giver jeg Eders Naade ydmygeligen tilkjende, at mig ei staaer efter saadan Leilighed, og ei heller kan eller vil alene her udi Riget længer være uden Herre og Konge, eller sidde udi saadan Pericul og Fare, som jeg nu paa nogen Tid her til gjort haver. Derfor agter jeg nu udi den Hellige Trefoldigheds Navn strax at tilskrive forbenævnte höibaarne Fyrste, kongelig Majestæt Kong Christian, höisalik Kong Frederiks Sön, min Huldskab, Mandskab og tro Tjeneste.

For saadanne forskrevne Aarsager og andre Leiligheder, som Eders Naade vel selv haver at betænke, mig, min Hustru og Börn udi Danmark anrörende ere og Magt paaligger, agter jeg her ei længer at fortöve eller staae for dette Slot og Slotslov, men vil det allerförste mig muligt og forsvarligt kan være besøge Hans Naades kongelige Majestæt og mit Fædrenerige, gjörende dem den tilbörliche Troskab og Tjeneste, som en ærlig Mand bör at gjöre og jeg dem pligtig er, uden saa med Skjel, at Eders Naade vil det forskrive og saa forhandle hos menige Norges Riges Raad, geistlige og verdslige, baade sönden- og nordenfjelds, i saa Maade, at Eders Naade med dem og de med Eders Naade samtligen ville mig forvare med alles Eders aabne be-seglede Brev, mig dermed befale og Fuldmagt give, at holde dette Slot Bergenhuus og dets Slotslov oftnævnte kongelige Majestæt Kong Christian den Unge, som saa paa Norges Kronens Vegne for Herre og Konge hyldet, kaaret og samtykt er, til troer Haand, og Norges Krone til Bedste. Dog vil jeg udi denne midler Tid skikke mig imod Norges Krone og Rigets Raad, og sammeledes have mig udi denne forskrevne Slotslov, som en ærlig Mand bör at gjöre; saa og at jeg maa vide mig forvaret til Herre og Konge, og sammeledes

til Tröst, Hjælp, Undsætning, om, Gud forbyde, noget for- medelst Feide, Krig, Orlog, Beleiring eller anden Fordærv paa kunde komme. Og haver jeg denne min alvorlige Mening tilskrevet menige Norges Riges Raad baade sönden- og nordenfjelds; ydmygeligen begærende, at Eders Naades Værdighed vilde værdes sammeledes til dem at forskrive, saa at jeg med det förste maa faae et „enkent“, alvorligt, skriftligt Svar her paa forskrevne Ærinde, som jeg mig maa vide efter at rette. Jeg vil det ydmygeligen, kjær- ligen og gjerne igjen med Eders Naade forskyldte; og hvor jeg med Slægt, Venner og Venners Hjælp, Raad, Daad, Tröst og Bistand kan være dette Rige og dets menige Indbyggere til Ære og Tjeneste, vide og ramme deres Gavn, Velfærd og Bedste, min Ære og Lempe ubeskadiget, vil jeg mig dertil aldeles velvillig og uspart befinde lade. Hermed Eders Naades Værdighed den almægtigste Gud befallende. Skrevet paa Bergenhuus, Mandag Iubilate (§) 1536.

Eders Naades Værdigheds villige

ESKE BILDE¹.

Man seer altsaa af dette Brev, at Eske Bilde med Familie var paa fri Fod og i sit Behold paa Bergen- huus igjen, efter næsten to Aars Forløb, i Begyndelsen af Mai 1536; dernæst, at han ligesaa lidt som de to andre Herrer slap ud af sit trondhjemske Fængsel uden en Forpligtelse, der maa have indeholdt samme Betingelse som Claus Bildes, at han skulde holde sit Slot til Norges Riges Raads Haand alene. Brevet selv, der sendtes med en af hans Svende til Erkebiskoppen, kan ikke vel be- trages som andet end en Form, hvorunder han lössiger

¹) Original paa Papir uden Segl, i det norske Rigsarchiv, Münchenske Samling, Hovednummer 3366.

sig fra denne Forpligtelse og forbeholder sig at forsvare Bergenhuus i Kong Christians Navn; thi han kunde nok vide, at Erkebispens hverken vilde *paa egen Haand* negte ham Tilladelse til, med de andre norske Magnater at erkjende Kong Christian, inden han fik Svar fra Danmark paa det i hans aabne Brev af 6te April 1536 gjorde Tilbud, eller vilde, hvad Eske Bilde jo heller ikke havde tilbudt, egenmægtigen modtage Bergenhuus og af egen Myndighed indsætte en anden Lehnsmand i Rigsraadets Navn. Og ligesaa let var det at forudsee, at Erkebiskoppen nu efter Scenerne i Trondhjem ikke vilde kunne faae en norsk Herredag samlet, og at Fleerheden af de andre Rigsraader, som anerkjendte Kong Christian, ikke vilde fratage ham Slotsloven, fordi han holdt den til samme Konges Haand. Saaledes skeete det ogsaa virkelig. Erkebiskoppen svarede hans Svend, at „han ei kunde udgive nogen beseglet Skrivelse, förend han igjen fanger Svar” (— hvad han aldrig fik —) „paa det aabne beseglede Brev, som han Eders Strengthed givet haver, som Hr. Claus (Bilde) ned til kongelig Majestæt med sig förte¹.” Og hvad de andre Rigsraader angaaer, hvilke han særlig besøgte med Brev om Bergens Slotslov, saa svarede de Fleste ham bifaldende, i det dog nogle Svar trak ud til seent paa Aaret 1536. Eske Bilde blev saaledes siddende som Befalingsmand paa Bergenhuus, hvilket han nu holdt til Kong Christians Haand, i det mindste med den Ret, at Ingen krævede Slottet af ham, uagtet han havde ladet Rigsraaderne vide, at han ikke vilde beholde det, om han ikke maatte holde det til Kongens Haand. Og han indskrænkede sig ikke til at forsvare Bergenhuus; men han

¹) Eske Bildes Svend Peder skriver til sin Herre, dat. Trondhjem, Söndag post ascensionis domini 1536 (²⁸), Original paa Papir med paatrykt Segl i den Kjöbenhavnske Samling, Fasc. 8.

virkede af al Magt for sin Herre og blev det vigtigste Redskab til at bringe det vestlige og nordlige Norge ind under Christian den Tredies Herredømme. Der er om denne hans Virksomhed, som overhovedet om hans Skjæbne og Foretagender, bevaret os en stor Mængde Aktstykker og Breve, — flere uden Tvivl end om nogen anden Adelsmand i det sextende Aarhundrede, selv ikke Peder Oxe og Tyge Brahe undtagne. Han har været omhyggelig for at opbevare alle sine Papirer; og ihvor mange af dem, der end ere ödelagte eller bortkomne,¹ saa er der i Geheimearchivet og i det store kongelige Bibliothek endnu et rigeligt Materiale til hans interessante og vigtige Levnetsbeskrivelse.

III.

ULFELDERNE TIL OREGAARD, BENGGAARD OG VARGAARD.

Anders Ebbesen Ulfeld havde Oregaard, Orebirk og Gods i Skovbyherred i Fyen som Arvepant fra Kronen efter sin Fader Ebbe Andersen, der döde 1501². Anders Ebbesen var to Gange gift; först med Hilleborg Smalsti, ved hvem han blev Fader til Hartvig og Otto Andersöner; anden Gang med Ellen Tegenhuus, med hvem han havde flere Börn, navnlig Jost Andersön og Kirstine³ Andersdatter, der blev gift med Povel Abildgaard.

Oregaard, Orebirk og det övrige Gods i Skovbyherred have Anders Ebbesens Börn besiddet efter deres

¹) See Nye Danske Magazin 3, 29. — ²) Vedel Simonsen, Bidrag til Rugaards Historie 1, 2 S. 41. — ³) Ikke, som i Stamtavlerne hos Paus og Hofman, Maren. Hun nævnes i *Register* over alle Lande ved Aar 1568: Fru Kierstine Ulfeld, Povel Abildgaards Efterleverske.

Fader i Fælleddsskab indtil 1527, da den ældste Broder, Hartvig Andersen, fik Kongebrev paa dette Pant for 2000 Mark for sig og sine Medarvinger, en Forandring i Besiddelsesmaaden, der uden Tvivl hænger sammen med hans Broder Ottos Bortreise i dette Aar.

Foruden Godset i Skovbyherred har Anders Ebbesen besiddet og hans Börn arvet Bengaard i Bjert Sogn og Vargaard i Stendrup Sogn¹, begge i Thyrstrup Herred, Haderslev Amt i Sønderjylland. Disse Gaarde vare Eien-dom, ikke Pant.

Hartvig Andersen Ulfeld kaldes i Stamtavlen ved den danske Oversættelse af Hofmans Adelsmænd 2, 217: til *Tveldrup*. Hvad dette skulde være for en Gaard, er ubekjendt; hos Paus, i den Stamtavle, der gaaer foran hans Corfitz Ulfelds Levnet, skrives Gaardens Navn *Tvedgaard*, som rigtignok ikke han, men hans Halvbroder Jost Ulfeld senere eiede. Der er dog flere beviislige Feil i disse Stamtavler, af hvilke den hos Hofman for de ældre Ulfelders Vedkommende i alt Væsentligt kun er en Udskrift af den hos Paus, og denne Sidste har samlet sin „af et rart Manuscript, som mig er vorden tilstillet af Hr. Cancelliraad Hans de Hofman til Skierildgaard, og confereret med adskillige andre troværdige Skrifter, saavel trykte Böger som Manuscripter”. Stamtavlerne, eller for saavidt

¹) Formodentlig den Gaard i Varmark Sogn, hvorefter der endnu i forrige Aarhundrede fandtes Levninger, see D. Atlas, 7. T. S. 153. Thi det kan ikke have været Vargaard i Heils Sogn, da denne Gaard 1553 og 1574, netop paa den Tid, da Hertug Hans stred med Godske Rantzau om Ulfeldernes Vargaard, som det Følgende vil vise, var i Familien Breides Besiddelse; see Jensen, Versuch einer kirchlichen Statistik D. H. Schleswig, S. 196. Ulfeldernes Vargaard kaldes desuden Stendrup Vargaard; see Vedel Simonsen, Bidrag til Rugaards Historie 1, 2, S. 86.

os her vedkommer, Stamtavlen kan saaledes ikke gjøre Fordring paa større Troværdighed, end slige compilede Arbejder i Almindelighed. Blandt dens beviislige Feil kan her fremhæves, at den lader Hartvig Andersens Datter Helvig, som først 1590 blev Enke efter Steen Knudsen Bilde til Kjærsgaard, i andet Ægteskab gifte sig med Anders Lindenov til Rørbek, medens det var hendes Moder, Fru Margrete Lange, der efter Hartvig Andersens Død ægtede denne Mand.

Hartvig Andersen tjente i Kong Frederik den Førstes Tid som Fodermarsk eller Næstcommanderende paa Kjöbenhavns Slot under Hr. Johan Urne¹. Han beklædte denne Post 1531 og maa da have staaet i Kongens Naade, da han i dette Aar belehnedes med Gods i Koldinghuus Lehn, hvorom det hedder i *Register* over alle Lande Nr. III, Fol. 94: „Hartvig Andersen Fodermarsk fik Brev pro servitio facto et faciendo paa disse efterskrevne Kronens Gaarde, Tjenere og Gods, liggende udi Gaverslund Sogn og Burkop udi Kolding Lehn (— i Alt femten Gaarde) at beholde det saalænge uden Afgift, indtil Kongen forsørger ham med andet Gods. Datum Gottorp V. Frue Dag assumptionis (1⁵) 1531”. Formodentlig maa han have havt dette Gods temmelig kort; thi 1532 og 1533 fik han Falsterbo Slot og Lehn, siden Trelleborg i Skaane til Lehn af Kronen², og Brevet for det jyske Gods findes nu overstreget i Cancelliregistranten. Paa Stamtavlerne hedder det, at han blev skudt i Grevens Feide 1534. Saavidt vides, haves ingen anden Hjemmel for hans Døds-

¹) Reimar Kocks lybske Krönike, 3die Deel ad an. 1531, p. 288 (d. e. 389) i det kgl. Bibliotheks Exemplar. — ²) Lehnsbrevet paa Trelleborg, dat. Gottorp Onsdag för Antonii (1⁵) 1533, i Register over alle Lande Nr. IV S. 195. Jfr. D. Magazin 3die Række, 3, 238; Kirkehistoriske Samlinger, udg. af Selskabet for Danmarks Kirkehistorie I B. S. 407.

aar og Dödsmaade; men Sagen synes troelig nok. Hartvig Andersen var med i Hjallesø den 9de Juli 1534 som en af de nitten fynske Adelsmænd, der da erklærede sig beredvillige til at slutte sig til den jydsk Adel om Hertug Christians Valg. Rigtignok mangler hans Navn i Hvittfelds og Sandvigs Udgaver af Brevet; men det findes i Originaldokumentet i Geheimearchivet. De to trykte Udgaver af dette vigtige Brev, i Grunden een og den samme, ere aldeles ubrugelige. Men efter den Tid forekommer Hartvig Andersens Navn ikke mere, saa at man maaskee kan antage, at han som en Tilhænger af Christian den Tredie har sluttet sig til dennes Krigsmagt, der sidst i Juli 1534 kom over fra Kolding, er med den gaaet til Nyborg, og da ved denne Byes Overrumpning af Grev Christoffers Oberst Everhard Ouelacker, først i August samme Aar, har fundet Döden som en af de tretten Adelsmænd, Grev Christoffer i et Brev til Raadet i Lybek, dat. Kjöbenhavns Slot den 11te August 1534¹⁾, siger bleve dræbte ved denne Leilighed.

At Hartvig Andersen har, foruden Datteren Helvig, efterladt sig en Søn Anders Hartvigsen Ulfeld, der forbrød sit Gods, fordi han holdt med Rigets Fjender i Grevens Feide, sige de nævnte Stamtavler; men anden Hjemmel kjendes ikke, og det kan uden Tvivl ikke forholde sig rigtigt, fordi de Breve om disse Ulfelders Arv og Gods, der strax skulle omtales nærmere, bestandig nævne Hartvig Andersens Deel som *een*, og som ikke forbrudt til Kronen, medens Otto og Jost Andersönners Lodder siges at være hjemfaldne til den; tværtimod nævnes Hartvigs Datter Helvig og hendes Mand Steen Bilde som de, der kunde tale paa Hartvigs Deel i Vargaard, ikke paa en Sösterdeel

¹⁾ En Afskrift findes i det sachsiske Fælledsarchiv i Weimar, hvorfra en Copi er mig meddelt af Professor G. Waitz i Göttingen. Jfr. Hammelmann Oldenburgische Chroniken S. 334.

af Hartvigs Andeel; og 1535 angiver Kongen udtrykkelig kun Jost og Otto Andersønners Deel i Orebirkegaard som forfalden. Uden Tvivl have Stamtavlerne forvexlet Otto Andersen, der virkelig forbrød sit Gods, fordi han „førte Avindskjold imod Riget“, men om hvem Paus og Sandvig ikke anføre dette, med en formeent Brodersøn, en Søn af den af de ulfeldske Brødre, der afgjort stod paa Christian den Tredies Side.

Otto Andersen Ulfeld var Sören Norbyes Fodermarsk paa Visborg og fik med hans andre Folk Amnesti af Kong Frederik den Første, da Norby overgav Gulland 1525¹. Ikke længe derefter maa han imidlertid have forladt Riget og være gaaet til den landflygtige Kong Christian den Anden; thi 1527 var hans Gods forbrudt til Kronen. Hans Broder Hartvig fik dog Leilighed til at frelse det, som man erfarer af følgende Notits i Register over a. L. Nr. III, Fol. 122: „Hartvig Ulfeld fik Eiendomsbrev paa alt Otto Andersens Gods, som min Herre var tilfalden efter Otto Andersen for forbrudt Gods, ihvor det findes i Riget eller i Slesvig Fyrstendømme. Dog dersom Otto Andersen kommer igjen og fanger Leide, og sig forantvorder, at det Gods er ikke forbrudt, da skal vor naadigste Herre gjengive Hartvig Ulfeld et tusinde Mark danske, som han gav for forskrevne Gods. Dat. Hundsbæk, V. Frue Dag Nativitatis ($\frac{8}{9}$) 1527“. — Rimeligviis hænger da, som bemærket, Overdragelsen af de Ulfeldske Söskendes fælleds Arvepant Oregaard m. m. til Hartvig sammen med Broderens Bortreise, og med Bestræbelsen for at frelse hans Gods fra Confiskation.

Endnu i 1528 var Otto Andersen i Christian den Andens Tjeneste; thi da sendtes han fra Weimar til sin gamle Herre Sören Norby, som var kommen løs af sit

¹) Ekdahl, Christiern den Andens Archiv, S. 959.

russiske Fangenskab¹; men ikke længe efter maa han være vendt tilbage og have faaet sit Gods igjen, altsaa enten have retfærdiggjort sin Adfærd eller erhvervet Kongens Naade, da han paa Fortegnelsen over Christian den Andens Medfølgere anføres blandt dem, der vare vendte tilbage til Danmark², og senere atter var i Besiddelse af Jordegods her i Landet. Han traadte endog i Kong Frederiks Tjeneste, ja var en af Befalingsmændene i den Krigsmagt, som 1532 opsendtes til Norge imod Christian den Anden. Som saadan har han medbeseglet baade Overeenskomsten og Leidet af 1ste Juli 1532³. Men heri tør ligge en Grund til, at han siden, da Kong Frederik var død og Rigsraadet i den Deel af Danmark, hvori han levede, havde haandgaaet Grev Christoffer paa den fangne Christian den Andens Vegne, saa meget mere ansaae sig forpligtet til at kæmpe for dennes Sag, eftersom ogsaa *hans* Navn var bleven misbrugt, *hans* Underskrift misagtet, — han altsaa, vistnok meget imod sin Villie, var bleven medskyldig i den Troløshed, der bragte den ulykkelige Konge i Fængsel paa Sønderborg. — Det er ikke bekjendt, naar og under hvilke Forhold Otto Andersen traadte over til Grev Christoffer; men i Aaret 1535 tjente han denne under Kjöbenhavns Beleiring, formodentlig som Fodermarsk eller Foged paa Kjöbenhavns Slot. Man seer det af et Brev fra Hr. Mogens Bilde til Fru Sophie, Eske Bildes Hustru, der var fri i Danmark, medens hendes Mand holdtes fangen i Lybek. Thi i dette Brev, dat. Svanholm, Fredag efter St. Lucas Evangelistes Dag ($\frac{7}{16}$) 1535⁴, skriver Mogens Bilde: — „saa er min kjærlige Bön til Dig, at naar Gud vil, at Kjöbenhavn opgives, at Du for-

¹) Ekdahl, anf. St. S. 1234. — ²) Kjöbenhavnske Selskabs Skrifter 4, 277, 281. — ³) Hvitfeld, Frederik den Første, S. 280, 321, 327. ⁴) — Kjöbenhavnske Samling, Fasc. 8.

inden og samme Tid vilde skrive og forhandle med den bedste Lempe hos Hr. Oluf Nielsen (Rosenkrands til Vallö), at han vilde gjøre sin Flid hos Otto Andersen, at vi maatte komme til vore Breve, som vi have mistet¹; og haver jeg forfæret i Sandhed, at samme Breve ere i Otto Andersens Gjemme paa Kjöbenhavn; og kan det ingen bedre bestille hos Otto Andersen, end Hr. Oluf Nielsen, om han vil være os velvillig". — Otto Andersen er ogsaa efter Kjöbenhavns Overgivelse den 29de Juli 1536 gaaet ud af Landet med Greven og har derefter enten ikke søgt eller ikke kunnet erholde Tilladelse til at vende tilbage. Han døde i Lybek sidst i September eller først i October 1543².

Jost Andersen Ulfeld eiede Östergaard i Aarhus Stift, formodentlig den Gaard af dette Navn, der ligger i Aarhus Amt, Tulstrup Sogn, siden han er begravet i Tulstrup Kirke³. Naar og hvorledes han er kommen i Besiddelse af denne Gaard, vides ikke, men han eiede den senest 1543⁴. Gods i Jylland besad han allerede 1535. Han synes efter sin Ansættelse i Adelens Taxt at have været en Mand af Mellemformue. Vi kjende ikke hans Adfærd i Grevens Feide; men en Tid blev han betragtet som en Tilhænger af Greven, da hans Gods blev inddraget. I Tegnelser over alle L. Nr. 1, Fol. 99 b. hedder det: „Hr. Peder Hansen fik Brev, at han maa og skal nyde *Gelsted Kirke* i Fyen, som Jost Andersen tilforn i Forlehnning havde; Kjöge die Mariæ Magdalenæ ($\frac{2}{7}$) 1535"; og: „Johan Stacke fik Følgebrev paa Jost

¹) Næmlig i de Skrin, Eske Bilde ved sin Afreise til Lybek havde indsat paa Krogen og Vallö; see ovenfor S. 53. — ²) — „er han død ved tre Uger siden" siger Anders Bilde i et Brev, dat. Stege, Onsdag efter 11,000 Jomfruer ($\frac{3}{10}$) 1543; i den Kjöbenhavnske Samling, Fasc. 5. — ³) C. Molbech, Ungdomsvandringer i mit Födeland 2, 224. — ⁴) Adelens Taxt i Jylland, i den danske Oversættelse af Krag's Christian den Tredie 2, 161.

Andersens Gods i Jylland, *ibid.* feria tertia post divisionis Apostolorum ($\frac{2}{7}$) 1535". Jost Andersen maa dog have enten beviist sin Uskyldighed eller faaet Kongens Naade; thi i det samme Nummer af *Tegnelser* findes Fol. 195 a: „Jost Andersen fik Protectorium til sig, sit Gods og Tjenere, rørende og urørende. Item et Følgebrev til hans Tjenere". Dette er vel udateret; men det staaer imellem Optegnelser fra den sidste Halvdeel af 1536. At Jost Andersen ikke nævnes blandt den Adel, der anføres i den store Reces fra 1536, er maaskee et Tegn paa, at han først efter den Kjöbenhavnske Rigsdag har faaet Kongens Naade eller beviist sin Uskyldighed.

Blandt de Vossiske Excerpter i Geheimearchivet findes Følgende:

„Povel van Anefeld, Kgl. Majestæts Hofsinde, fik Bevillingsbrev at maa til sig indlöse af Anders Emmicksens Arvinger hvis Deel de have i Kronens Gaard Orbirkgaard og Gods og fornævnte Anders Emmicksen af fremfarne Konning-
er udi Pant havde, undtagen den Deel, som Otto Andersen og Jost Andersen tilfalde kan, som er forbrudt til Hans Majestæt og Kronen, for at de førte Avindskjold imod Riget; og skal han fornævnte Gaard og Gods beholde uaföst udi hans Livstid for den Summa Penge, han det for indlösende vorder. Cum clausulis consuetis et inhibitione solita. Actum udi Leiren for Kjöbenhavn St. Galli Aften ($\frac{15}{10}$) 1535".

Altsaa have kun Otto og Jost Andersönners Anparter været forbrudte, ikke den Lod, der skulde have tilhört Hartvig Andersens formeente Søn Anders, hvilket dog maatte have været Tilfældet, om en saadan havde været til og havde fulgt sine Farbrödre, ikke sin Fader, i Grevens Feide. Udtrykket: „kan tilfalde" tyder paa, at Brödrene ikke vare udskiftede; men om Nogen, maatte Hartvig Andersens Arvinger have en Lod i Godset; thi ham var

det jo netop, som 1527 fik Brev paa Godset for sig og sine Medarvinger. Hvorledes skal det da forklares, at Kongen nu i Brevet for Povel Anefeld ikke nævner Anders Hartvigsens Part, hvis der virkelig har været en saadan, og denne ogsaa har været forbrudt? Iøvrigt maa det i Afskriften være en Skrive- eller Læsefeil, at der staaer Anders Emmiksens, istedetfor Anders Ebbesens Arvinger. Anders Emmiksen til Stensgaard døde først den 18de Januar 1566¹; og de to confiskerede Parter maatte jo være Dele af Anders Ebbesens Arvepant, ikke af et formeent Pant, som ogsaa Anders Emmiksen skulde have havt i samme Gods; thi Otto og Jost vare Sønner af hiin, ikke af denne Anders.

Fredag efter St. Barbaræ Dag (⁵/₁₂) 1539 fik Povel v. Anefeld Eiendomsbrev paa Oregaard Hovedgaard i Ore Sogn, Skovbyherred, med disse tre Dorper og Landsbyer, som ere Oreby, Orebirkby og Skarstorp By, — deslige to Gaarde i Hugge, item en Mølle kaldes Skovmølle, hvilket Gods Kongen havde solgt ham². Det kunde være et Spørgsmaal, om det Orebirkgaard og Gods, som Otto og Jost Andersen 1535 havde Pantepart i, ogsaa er det samme som det her nævnte Oregaard; men Svaret maa uden Tvivl blive bekræftende: hvilken anden Gaard skulde det være?

I længere Tid høre vi nu ikke videre til disse Ulfelder og deres Gods, med Undtagelse af hvad ovenfor er anført om Jost Andersens Gods og om Otto Andersens Död. Men i Aaret 1553 reiste Hertug Hans den Ældre, som imidlertid ved Hertugdømmernes Deling 1544 var kommen i Besiddelse af Haderslev Amt, Spørgsmaal om Otto Andersens der beliggende Gods: et Beviis mere paa,

¹) Jac. Madsen Veiles Visitatsbog, udg. af A. Crone, S. 258.

— ²) Jfr. Vedel Simonsen, Fyens Vilkaar i Grevefeiden S. 82. Sammes Rugaard 1, 2 S. 81.

at det kun var dennes, ikke hans Broder Hartvigs formeente Söns, og ikke længer hans Broder Jost Andersens Gods, Landsherren havde Krav paa.

Den 3die Marts 1553 tilskriver Hertug Hans Gossick Rantzow fra Nyborg og opsiger ham for anden Gang Pantessummen paa Godset Bengaard, for saavidt Otto Andersen havde havt Deel i den. Johan Burchschreiber i Haderslev havde det först i Pant, og af ham fik G. Rantzau det. „Dann solche Güter durch des Otto Andersen begangne feindliche Handlung, darin er auch nicht allein über Bescheid muthwilliger Weise verharret, sondern ausserhalb des Reichs vnd Fürstenthümer unausgesöhnet gestorben, an die gebührende Obrigkeit verfallen seynd“. Skulde Rantzau have noget at indvende mod denne Opsigelse, burde Brevene undersöges af Voldgiftsmænd, udnævnte af begge Parter¹.

Den 27de Marts 1553 tilskrev Hertug Hans fra Nyborg sin Sekretær Ieronimus Boldick efterstaaende Brev²:

Lieber getrewer. Nachdem dir bewust, dass einer, Otto Anderssen genant, dem das Gut *Bengarden* zuehörig gewesen, vorrückter zeit mit dem Graven sich aus dem Lande begebenn und Feind geworden sein soll, welche Güter Er Johann Burchschreiber, als Otto Andersen noch im Lande gewesen, vor eine Summe Geldes vorpfandet vnd eingesetzt worden, die volgig Gotzig Rantzow³ mit darlegung des Pfandschillings an sich bracht, derentwegen wir hieueorn durch dich vmb copien furdern lassen, die wir auch zu vnsern Hannden bekommen. Vnd als sich villeicht kunth zutragenn, dass wir die gutter anzufechten vnd zu besprechen, zu solcher Notturfft aber vnns Berichts vonnöten, demnach begeeren wir gnedig du

¹) Vossiske Excerpter i Geheimearchivet. — ²) Sammesteds.

— ³) Det er Godske Rantzau til Nienhof, Fader til Peter, Daniel og Antonius (Tönnies), om hvem Talen er.

wollest dich so uiel muglich jnn geheim bey dem Burgermeister Vloff Mechelnborch, Niss Jepsen, dem Herdessvogt, vnnd andern, so dauon Wissenschaft, von vnnsert wegen vnd aus vnnserm geheiss vnd beuehl fragen, welchergestalt vnd mit wehnie gedachter Otto Andersenn aus dem Lande kommen, wie lange das sein möge, vnd was Ihne darzu vorursacht, wie viel Pawren Höffe das er gehabt, die sein eigen gewesen, und ob Ihne de Hoff Bengarden, wie wir aus den copirten Schuldverschreibungen anders nicht zuuornemen, allein zubehorig gewesen. Und dieweil Hertoch Andersenn, sein Bruder, der sich Erbgesessen zu Worbirk vnd Bengarde schreibett, ob derselb auch ettwas gerechtickeitt jnn dem Hoffe Bengarde gehabt, oder auch Otto Andersenn wess Erblichs in dem gutte Worbirg, dess du dich alle, vnnd wes sunst mehr die gelegenheitt erfordertt vnnd geben wird, mit vleisse zu erkundenn. Dieweil auch Gossig Rantzow einen Schwesterteil, so er Inn den Bennegards Guttern seinem Angeben nach an sich bracht, thut ruhmen, wirstu vorhorenn, wess an deme oder nicht; dann Otto Andersenn Briue erwihenen jnn den vorpfaunten vnd ausgesetzten guttern keinen Schwester Theill, vnd werdenn sich dieselben vngeweielt Ihrer gerechtickeit, so sie einige daran gehabt, vorbehalten vnd so lange nicht geschwiegen haben.

1556, den 8de October, kom det i Bordsesholm til et Forlig imellem Hertug Hans og Godske Rantzau, hvorved denne afstod til Hertugen Otto Andersens Part i Bengaard og det samme tilliggende Gods, hvilken Part Hertugen gjorde Paastand paa som til Landsherren forbrudt Gods, hvorimod Godske Rantzau skulde beholde Hartvig Andersens Andeel i samme Gods i Henhold til de Pante- og Skødebreve, han var i Besiddelse af¹.

¹) Vertracht zwischen F. G. vnd Gossick Rantzauen wegen des Guts Bengardt; i den vossiske Samling.

Hvorledes det forholdt sig med Godske Rantzaus Ret til Hartvig Andersens Andeel, sees af følgende Retsakt:

Schein zwieschen Jost Andersen eins, und Daniel vnd Peter Rantzouwen, als vollmächtigten ihres Vaters Gossick Rantzouwen, betreffend das Guth Wargardt, d. d. Flensburg den 7ste September 1557.

In Sachen zwischen den Erbaron Jost Andersen vor sich und Paul Appelgardt von uegen seiner Hussfrawen, Klägern, eins, und Daniel und Peter Rantzouwen als vullmächtigen in stadt und von wegen Gossick Rantzouwen ihres Vatern, beklagten, andern Theils, betreffend das Gut Wargardt, also vorruckter Zeit Hartwich Andersen und Anders Ebsen, wie angegeben, vor eine Summa Gulden vorpfandt haben soll, und sie wiederumb umb den gebürlichen Pfandtschilling an sich zu lossen gesinnet. Worauf von Beklagten eingebracht, dass Hartwich Andersen eine naturliche Tochter hinterlassen, die zu solcher Rechtsfurderung vor jetzigem Kläger also die nächste befugt, zu deme so hette er (o: G. Rantzau) auch in Bengardt und Wargardt einen vullen Schwester Theil von Tymme Hacken an sich behandelt und erkaufft, also dass ihme die Helffte ermelter beider Guter mit Rechte zustendig: Lassen Wir Christian, Johans und Adolff diesen gerichtlichen Abscheit geben: die weil befindlichen, vnd von Klägern nicht zu verneinen, dass Hartwich Andersen eine Tochter, die noch am Lebende, hinterlassen, Tymme Hacke auch aus Leibes Schwachheit alhier anzulangen und sein angegebene Gerechtigkeit zu vertreten verhindert, und dann von beiden Theilen der Schein oder Beweis nicht fürbracht, woraus zu befinden gewesen, welcher Theil vor dem andern zu solchen streitigen Gütern befugt. Darmit nun keiner in seinen Rechten verkurtzt, so sollen vf nechstkunnftigen Rechtstag, den

wir mit Gotlicher Vorleyung jn vnsern Fürstenthumben halten werden, Beide Theil, ingleichen Tyme Hacken vnd Stein Bilde anstatt seiner Hausfrauen, Hartvig Andersen Tochter, oder ihre Vullmechtigen vor uns erscheinen, ein jder sein Ankunfft, Erbgerechtigkeit desgleichen Teilung vnd Schiffbrieffe, und was zu solchen allem gehörig, und womit der eine Theil mehr dann der andere zu solchen gutern berechtigt zu sein vormeinet, vor uns in Gerichte ein bringen, vnd den Sachen klar zurichtung geben. Wan solchs geschehen, alsdann wollen wir jn gehortenn Sachen ferner ergehn lassen was Recht ist.

Endelig findes i samme Vossiske Samling i Geheimearchivet en Klage af 23de December 1577 til Hertug Hans den Ældre fra Fru Anna, salig Jost Andersens Efterleverske til Vargaard, over Tönnies Rantzau angaaende de „guder” (Jorder), som fordum laae til *Bengard*, og som Tönnies Rantzau nu har i sin Vold ifølge hans formeente Rettighed, som salig Tim Hack har tilsködet hans Fader Godske Rantzau; og ligeledes angaaende et Gods (en Jord) til *Vargaard*.

Til Oplysning af de forviklede Forhold, som have givet Anledning til alle disse Retstrætter, hidsættes følgende Bemærkninger om Slægtsskabsforholdet.

Anders Ebbesen Ulfelds første Hustru, Hilleborg Smalsti eller Smalsted, som døde den 29de Juni 1498¹, var en Datter af Hartvig Smalsti og Anne Kabel. Men Hartvig Smalsti eiede i det femtende Aarhundrede *Bengard* i Bjert Sogn, og hans Søn Timme Smalsti efter ham. Denne udstedte 1483 ipso die adventus (leg. inventionis) Sanctæ crucis ($\frac{3}{8}$) paa *Bengardhen* et Gavebrev til Præsten i Bjert, for at denne skulde bede for hans Faders, Hartvig Smalsteds, hans Moders, Fru Mettes (*sic*,

¹) D. Magazin 3die Række 3, 238.

Annes?) og hans Broders, Claus Smalsteds Sjæle¹. Disse vare altsaa dengang døde. Med sin Hustru Fru Hilleborg har da Anders Ebbesen faaet en Søsterlod i Bengaard; og rimeligviis har der været en anden Søster, Moder til Timme Hack. Er nu Timme Smalsti død uden Efterkommere, og har Svogeren Anders Ebbesen paa sin (første) Hustrues, eller sine Börns Vegne tiltraadt Gaarden og besiddet den uskiftet, saa gjorde vel Timme Hacks Moder Fordring paa en Søsterlod, altsaa, under vor Forudsætning, paa en Halvpart i *hele Arven*; men det kan vel være, at *Gaarden* er bleven i Anders Ebbesens og hans Sønners Besiddelse alene. Og saaledes, eller om Timme Hacks Moder maaskee af Ulfelderne ansaaes affunden med andet Gods, eller om hun var en Halvsøster, eller dsl., hvad der nu er ubekjendt, saa kunde Timme Hack ligge i Strid med dem om sin paastaaede Ret til en Søsterlod i Bengaard, og sælge denne Ret, saa god den var, til Godske Rantzau, der da blev Prætendent til en fuld Søsterlod, en Halvpart af Bengaard. Det er rimeligere, at Sagen forholder sig saaledes, end at Timme Hack virkelig har *besiddet* en Part i denne Gaard og Gods og altsaa ved Salget sat Godske Rantzau i virkelig Besiddelse af den; thi Hertug Hans siger i Brevet af 27de Marts 1553 (ovenf. S. 72), at Godske Rantzau *paastaaer* („thut rhumen”) en Søsterlod i denne Gaard, men at der i Otto Andersens Pantsættelsesbrev (til Johan Burchschreiber) slet ikke er Tale om nogen Søsterlod, da dog Vedkommende sikkert havde forvaret sin Ret ved Pantsættelsen, om der havde været nogen Ret at forvare.

Bengaard have altsaa Hartvig og Otto Andersen arvet efter deres *Moder*; derfor har Jost Andersen ingen Deel med dem i dette Gods; thi han havde en anden Moder.

¹) Rhode, Samlinger til Haderslev Amts Beskrivelse S. 362.

Hvad *Vargaard* angaaer, da hedder det i Hertugernes Kjendelse af 7de September 1557, at Hartvig Andersen og Anders Ebbesen havde pantsat den, og at Godske Rantzau nu var Panthaveren, der desuden prætenderede en fuld Søsterdeel, eller en Halvdeel af Gaarden, paa Timme Hacks Vegne. Da nu ved Forliget af 1556 Hertug Hans enedes med G. Rantzau om, at denne skulde beholde Hartvig Andersens Deel af *Bengaard* ifølge *Pantebrev*, men opgive til Hertugen Otto Andersens Deel som forbrudt Gods, saa synes Forholdet at have været dette: Bengaard og Vargaard have været Smalstiernes Eiendom og ere begge komne til Anders Ebbesens og Hilleborg Smalsties Sønner, Hartvig og Otto Andersen; den Sidste har faaet al sin Deel i Bengaard, den Første en Deel i Bengaard og hele Vargaard; men Timme Hack prætenderede en fuld Søsterdeel i begge Gaarde, hvad Ulfelderne ikke vilde indrømme. Hartvig og Otto Andersen have nu pantsat disse Besiddelser, den Sidste navnlig sin Deel til Johan Burchschreiber i Haderslev. I Forvirringen 1534 og 1535, da Hartvig Andersen blev dræbt, Otto Andersen landflygtig, — den Sidste ingen Børn havde, den Første en ganske ung Datter, har Godske Rantzau *tilkjøbt* sig begge Brødres Panteforskrivninger og paa Grund af dem sat sig i Besiddelse af Bengaard og Vargaard. Han har da ogsaa tilhandlet sig Timme Hacks omtvistede Fordring paa hans Moders Søsterlod, dels for at sidde saameget fastere, dels for at være vis paa at beholde denne Part, hvis engang i Tiden Ulfeldernes Arvinger skulde forlange at indløse Godset imod at tilbagebetale Pantesummen; thi i saa Fald var det Godske Rantzaus Fordeel, at have Godset tildeels paa Timme Hacks Vegne, saasom han da i alt Fald maatte beholde denne Deel, om han maatte udlægge Ulfeldernes. At det virkelig var ved denne Tid, ikke efter 1535, han er kommen i

Besiddelse af Bengaard, sees deraf, at omendskjöndt Otto Andersens Gods i Fyen erklæredes forbrudt 1535, höre vi Intet om, at dette var Tilfældet med hans Deel af Bengaard, nemlig fordi Godske Rantzau har siddet som Herre af denne Gaard, og formodentlig Ingen under den daværende Forvirring just har tænkt paa de mange Indsigelser, der kunde reises imod hans Adkomster til Gaarden. Det er först længe efter at Hertug Hans har faaet Haderslev Amt, og efterat han er bleven opmærksom paa Otto Andersens Forhold til Bengaard, at han reiser Paa-stand paa den, eller i det mindste paa Otto Andersens Part af den, som forbrudt Gods. Og heri maatte jo Godske Rantzau give efter 1556, idet han afstod denne Deel til Hertugen. Efter Forliget beholdt han altsaa tilbage i Bengaarden *först* Hartvig Andersens Deel, ifölge dennes Pantebrev, som han havde bragt til sig; men denne Deel kunde anfægtes af Hartvig Andersens Frænder ved Tilbud om Pantessummens Tilbagebetaling; *dernæst* Timme Hacks Sösterlod; men ogsaa denne Deel kunde anfægtes af Hartvig Andersens Arvinger som overhovedet slet ikke tilkommende Timme Hack, hvilket da en Proces og Dom maatte afgjøre. *Vargaard* har Hertugen derimod ikke anfægtet; dette ligger deri, at Otto Andersen ingen Lod havde i denne Eiendom. Godske Rantzau beholdt altsaa denne Gaard ifölge de ved Bengaard anförte Adkomster, men udsat for de samme Anfægtelser.

Anders Ebbesen Ulfeld var i andet Ægteskab gift med Markvard Tegenhuses Datter Ellen. Markvard Tegenhuus (Thedinghusen, Thiohus, Tinhuus) eiede i Aarene 1480 og 1492 *Tvedgaard* i Dalby Sogn, Thyrs-trup Herred i Haderslev Amt¹. Han nævnes mange Aar derefter som Forlover for en Sum af 400 Mark,

¹) Jensen, Kirchliche Statistik von Schleswig S. 207.

hvilke Magnus Bilde og hans Medarvinger skyldte Hans Rantzaus Arvinger, og som Bilde i aabent Brev, dat. Löverdag efter Bartholomæi 1534, opsagde til Udbetaling¹. Otto Thinhuus havde Tvedgaard 1543; men rimeligviis har Ellen Thinhuus havt sin Lod i den efter sin Fader; denne Lod er da kommen til *hendes* Søn Jost Andersen Ulfeld, som senere kan ved Arv eller Kjøb have faaet Resten. Han eiede denne Gaard 1551, da Hertug Hans ønskede at kjøbe den af ham og lod ham gjøre Tilbud ved Iver Krabbe, Lehnsmand paa Koldinghuus; men Jost Andersen vilde for sin unge Hustrues og sine smaa Börns Skyld ikke sælge sit Jordegods for Penge, hvorimod han nok vilde bytte det for Ulfeldernes gamle Besiddelse Oregaard m. m. i Fyen, dersom Hertugen nu vilde kjøbe dette efter Povel v. Anefeld, efter hvis Død Jost Andersen hører at Godset er tilfals for Penge². Men denne Handel maa ikke være kommen istand, da hans Enke endnu 1576 besad Tvedgaard³. Det var nu denne Jost Andersen Ulfeld til Östergaard og Tvedgaard, som 1557 i Forbindelse med sin Heelsösters Mand Povel Abildgaard som næste Frænder paastode imod Godske Rantzau Ret til at indlöse Hartvig Andersens Deel af Vargaard, men som dengang afvistes. Da dog Jost Andersen 1558 virkelig eiede Vargaard⁴, og hans Enke 1577 kaldes til Vargaard⁵, saa maa han dog 1557—1558 være kommen i Besiddelse af Gaarden og Endeel af dens Tilliggende; og det vel enten saaledes, at hans Ret til at indlöse Hartvig Andersens Pant er dümt ved Magt, eller at han har faaet sig af Steen Bilde og dennes Frue

¹) Kjöbenhavnske Samling, Fasc. 6. — ²) Jost Andersen til Hertug Hans, dat. Östergaard Christi Himmelfartsdag (1) 1551; i de Vossiske Excerpter. — ³) Vedel Simonsen anf. St. 1, 2, S. 87. — ⁴) Vedel Simonsen anf. Sted 1, 2, S. 86. — ⁵) See ovenf. S. 74.

Helvig Hartvigsdatter Ulfeld afstaaet *hendes* Ret til at indløse Pantet og da virkelig har indfriet denne Part fra Godske Rantzau, der dog har beholdt Timme Hacks Søsterlod, men anfægtet af Jost Andersen, eller i det mindste af hans Enke 1577. Hun anfægtede da ogsaa *denne* Part, (Timme Hacks Søsterlod, nu i Tönnies Rantzaus Besiddelse) i *Bengaard*, og det maatte hun i alt Fald for Consequentsens Skyld, da Godske Rantzaus Søn havde hverken større eller mindre Ret til Timme Hacks Søsterlod i Vargaard end til samme Part i Bengaard. Derimod synes det ikke, at enten Jost Andersen eller hans Arvinger have forlangt at indløse Hartvig Andersens pantsatte Deel af Bengaard, — maaskee fordi det af en eller anden Grund ikke har conveneret ham. Han har muligen manglet Penge dertil, eller han kan have skyet at være Medeier med Hertugen, kort, der kan tænkes flere Grunde, hvorfor han indskrænkede sin Paastand til Hartvig Andersens Part af Vargaard. Om Jost Andersens Enke satte sin Paastand paa Tönnies Rantzaus Jorder, der forhen hørte til Bengaard og Vargaard, igjennem, er ubekjendt.

Iøvrigt er det svært at begribe Retfærdigheden i Otto Andersens Behandling, selv om man slet ikke tager Hensyn til den Misbrug, Regeringen har drevet med hans og de andre i Norge Befalendes Navne. At man med dem lokkede Christian den Anden i Fængsel, maatte naturligen fremkalde den Bestræbelse hos ham og dem, der tænkte som han, ved første Leilighed at forskaffe det Leide og den Overeenskomst Gyldighed, de havde været med at bekræfte, og som troløst vare brudte. Men selv om man afseer herfra, kunde det kun da siges med Sandhed, at han ved at tage Parti for Christian den Andens Hjælpere havde ført Avindskjold imod Riget, dersom han havde havt nogen Forpligtelse til at anerkjende Christian den Tredie

for sin og Danmarks Konge. Det er det seirende Parti, der har gjort sin Anskuelse gjældende, det er dets Dom om Venner og Fjender, der er gaaet over i vor Historie; derfor have vi vant os til at betragte Christian den Tredie som den ene berettigede Efterfølger paa Danmarks Riges Throne efter Frederik den Førstes Død. Men man maa i Dommen over Deltagerne i Feiden ikke glemme, at der var en Tid, da den holstenske Hertug ingen bedre Ret havde, end Grev Christoffer, og da man ikke kan fordømme dem, der betragtede den forraadte Fange paa Sønderborg som den ene berettigede. Det var Parti, som stod mod Parti; Fremmede bleve dragne ind i Striden fra begge Sider; den, der ikke havde paataget sig nogen særlig Forpligtelse imod denne eller hiin Herre, havde ligesaa god Ret til at række den Ene som den Anden Haanden. Otto Andersen har ikke været med i Hjallesø den 9de Juli 1534, ikke, saavidt hidtil vides, hyldet Hertug Christian i i Horsens den 18de August 1534, eller i Viborg den 8de Marts 1535, eller i Fyen efter Slaget Palmaesten 1535, eller i Odense den 3die Juli s. A.; og han var jo ikke ellers forpligtet til at anerkjende den holstenske Hertug, der ingen Arveret havde til det danske Valgriges Krone, eller at anerkjende, at jydsk og fyenske Rigsraader og Adelsmænd havde større Ret end sjællandske og skaanske, til at give Danmark en Konge. Det kunde med ligesaa god Føie paastaaes, at det var Mogens Gjæ, Peder Ebbesen, Erik Banner og hvad Christian den Tredies Tilhængere ellers hedde, der førte Avindskjold imod Riget, og det var sikkert ogsaa sagt og gjort gjældende, havde Slagene ved Öxnebjerg og i Svendborgsund havt et andet Udfald. Det er Udfaldet, ikke Retten, der har været Otto Andersen imod. Vilde man søge Grunden til hans haarde Behandling deri, at han er uddragen af Riget med Greven, saa vilde det stride imod Freden af 29de Juli 1536; thi deri betingedes

netop fri Bortgang for alt det Krigsfolk, Hertug Albrecht og Grev Christoffer havde i Kjöbenbavn, uden at der gjøres nogen Forskjel efter Nationaliteten. Og vilde man sige, at i det mindste hans Gods i *Slesvig* maatte være forbrudt, da han jo stod paa det imod hans retmæssige og anerkjendte slesvigske Landsherre fjendtlige Parti, saa er det just hans *danske* Gods i *Kongeriget*, der indtages 1535, medens Hertug Hans først mange Aar senere finder paa, at han paa Grund af Otto Andersens Adfærd i Grevefeiden kan reise Paastand paa hans slesvigske Gods. Kun da kunde vi finde den danske Regerings Fremgangsmaade *undskyldelig* — thi den høiere *Retfærdighed* bliver dog snarere paa dens Side, der benyttede Leiligheden til at gjøre den Uret god igjen, han ved Andres Brøde var kommen til at paaføre Christian den Anden, — hvis Otto Andersen ved sin Tilbagekomst til Danmark i Frederik den Førstes Tid har paataget sig en *særlig* Forpligtelse imod Kongens *Sønner* som Betingelse for at faae sit Gods igjen. Men derom foreligger Intet.

Det er ikke blot for Personernes Skyld, eller som Bidrag til at karakterisere den Justits, der övedes i Grevefeiden, at denne Sag tiltrækker sig Opmærksomhed; men ogsaa fordi den giver et anskueligt Billede af den Maade og de Midler, hvorved tydsk Adel kom i Besiddelse af dansk Adels Gods i Slesvig. Velschow har i Nyt historisk Tidsskrift 2det B. S. 259 antydet sin Opfattelse af det tydske Ridderskabs Omsiggriben i Slesvig og den gamle danske Hærmandsstands Fortrængelse der i Landet. Man kan i det Hele tiltræde denne Opfattelse og dog erkjende, at dansk Adels Fortrængelse ikke ene har været Frugten af en i Aarhundreder med fuld Bevidsthed fastholdt og gennemført politisk Plan. For ikke at tale om den Naturnödvendighed, der bevirker Indvandring og Bosættelse i det Land, hvor de Fremmede

ikke möde en rodfæstet Befolkning, der i Talrigbed, Formue, Udvikling, Nationalfölelse er stærk nok til at holde dem ude, saa har sikkert den holstenske Adels Erhvervelse af Jordgods i Slesvig været alle Dage ligesaa meget tilfældig og leilighedsviis, som planmæssigt befordret og fremmet af tydsksindede og tydske Hertuger. Familieforbindelser, Arv, Kjöh, Pantsættelse have nu og da bragt denne og hiin danske Adelsmands Gods i Slesvig til en holstensk Adelsmand. Og hvorledes kunde det være andet, end at Holstenerne maatte faae Overmagten i denne Concurrentse paa Slesvigs Grund i det fjortende og femtende Aarhundrede, naar den danske Adel i Kongeriget, der ved Ægteskaber, Kjöh og andre Erhvervelsesmaader skulde have holdt dem Stangen med Personer og Gods, vendte sig imod Sverrig og Norge og forsögte at spille det samme Spil i disse Lande, som Holstenerne i Slesvig. Thi Ingen kan dog bestride, at det er gaaet den oprindelige *norske* Adel i Concurrentsen med den indvandrende danske, som det er gaaet den dansk-slesvigske i Forholdet til den slesvig-holstenske. Men i dette Tilfælde med Ulfeldernes Gods i Nordslesvig see vi ret tydeligt og i det Enkelte, hvorledes det gaaer heelt naturligt til, ikke efter en bevidst politisk Plan, at en holstensk Adelsmand erhverver hvad der havde tilhört dansk Adel; Godske Rantzau begunstiges her aldeles ikke af sin Hertug, tværtimod er denne ham i Veien; og om Hertugen benytter politiske Begivenheder til at komme i Besiddelse af slesvigsk Gods, der tilhörte en dansk Adelsmand, saa er der dog intet Spor til, at han enten begunstiger Holsteneren som saadan eller er Ulfelderne imod, fordi de ere Danske. Havde Nationaliteten været omvendt, vilde han have handlet paa samme Maade. — Er der da begaaet Uret i denne Sag, saa hænger den dog ikke sammen med Kampen imellem Dansk og Tydsk paa

Sönderjyllands Grund. Men overveiende Indflydelse har det havt, at den danske Slægt, som arvede Bengaard, Vargaard og Tvedgaard, havde sit Hjem i Kongeriget og kastede sig ind i dettes Bevægelser, — at den med den övrige danske Adel vendte Ryggen til Slesvig, medens Holstenerne stode med Ansigtet imod dette Land. Ulfelderne beboede ikke deres Gaarde i Nord-slesvig; ingen Herregaard eller Borg blev opført paa dette slesvigske Gods; det behandledes blot efter Nyttighedshensyn, Jordtilliggendet formindskedes ved Tidernes Ugunst, ved Skifter og Processer; saaledes er det kommet, at fra den Tid, da Familien Smalsti ikke længer besad og beboede Bengaard og Vargaard, Familien Tegenhuus ikke længer Tvedgaard, ere disse Gaarde, der under andre Forhold ligesaavel som mange mindre Gaarde i det egentlige Danmark kunde have hævet sig til anseelige Herresæder for dansk Adel, efterhaanden formindskede og gaaede tilbage til at blive Bondegods. Men hvorledes skulde det da være muligt, at de ikke tidligere eller senere maatte komme ud af den Adels-slægts Haand, hvis vigtigste Interesser viste mod Kongeriget, ikke imod Hertugdømmet.

IV.

OM DE SJÆLLANDSKE OG FYENSKE ADELSMÆND, SOM I AARENE 1535 OG 1536 HOLDTES FANGNE I MEKLENBORG.

Da Grev Christoffer af Oldenborg allersidst i Aaret 1534 eller i de første Dage af det følgende Aar var vendt tilbage til Kjöbenhavn fra den frugtesløse Sammenkomst i Kolding med Hertug Christian af Holsten; og da den skaanske Adel ved Jule- og Nytaarstid var falden fra ham for at forene sig med hans Fjender: truede et heftigt

Uveir de Store i Sjælland, Fyen og paa Smaaøerne, — ikke saa meget endda fra Grevens Side, som fra Kjöbenhavns og Malmöes Borgere med den övrige Almue, samt fra Lybekkerne og Hertug Albrecht af Meklenborg. Thi at Forfølgelsen af de danske Magnater er udgaaet fra de Sidstnævnte, og at de netop ikke ret have stolet paa Grevens Deltagelse i Forfølgelsen, sees af den Overenskomst, der sluttedes paa Landgaarden Marienehe ved Rostök den 11te December 1534 imellem Hertug Albrecht og Lybekkerne¹. Det hedder nemlig deri:

„Med Kjöbenhavnerne og Malmöboerne skal holdes Raad, især med, dem, hvem Sagen tör betroes, hvorledes man skal handle med Rigsraaderne, nemlig at de Utroe og de, som ere denne Sag imod, kunde sendes til Lybek, for nærmere at handle med dem. Man skal ogsaa melde denne Hensigt for Greven af Oldenborg, men dog med den Indskrænkning, at den ikke bliver forhindret eller kommer i Folkemunde”.

At det virkelig var dette Parties Hensigt, at fange Rigsraaderne, og at denne tyranniske Forholdsregel udgik fra de Nævnte, seer man ogsaa deraf, at Hertug Albrechts Cantsler Joachim von Jetzen, som var sendt foran Hertugen og den 5te Januar 1535 ankommen til Kjöbenhavn, tre Dage derefter skriver til sin Herre², at Biskoppen af Roskilde og Andre af Adel have begivet sig til nogle Slotte her i Riget, befæstet dem og forsynet dem med Levnetsmidler og andre Fornödenheder i den Hensigt, at holde sig der. „Nu mangler kun, at Hr. Jörgen Mönter ikke er her — thi han er med Greven af Hoya, Marx Meyer og Benedict v. d. Wisch i Skaane dragen imod de Svenske, og vi forhaabe os hver Time gode Efterretninger, at de have

¹) Aktstykker til Grevefeidens Historie Nr. 143, S. 249. —

²) Aktstykker til Grevefeidens Historie Nr. 167, S. 309 ff.

nedlagt de Svenske. Naar han nu med Guds Hjælp kommer tilbage, ville vi tage et kort Raad med ham og see til, hvad Biskoppen og andre Adelsmænd ville gjøre; vi ville opvække Hr. *Omnes* og oprykke det Ukrud Rigsraadet; thi för det skeer, udrette vi Intet her. De ere istand til at forraade os lige i vore aabne Öine; thi jeg faaer ikke Ende paa at höre alle de forræderske Stykker, disse Slyngler bruge”.

Det er saaledes utvivlsomt, at Planen til at overfalde Adelen i Sjælland ikke er fremkaldt ved den skaanske Adels Overgang til de Svenske og Hertug Christian, men lagt tidligere og paa tydsk Grund. Det er Hertug Albrecht og hans nærmeste Tilhængere, Lybekkerne og de danske Demokrater, ikke Grev Christoffer, der have besluttet Adelen's Undergang. Dette giver Magthavernes Tyranni et endnu forkasteligere Udseende; thi kun da kunde man finde Rigsraadernes og de Adeliges Fængsling undskyldelig, om de havde givet deres Herre Grev Christoffer skjellig Grund til at mistænke deres Troskab, saa at *han* kunde ansee deres Paagribelse som nødvendig for hans egen Sikkerhed og for den Sags Fremme, de ved deres Eed til ham havde forpligtet sig til at opretholde og gennemføre. Men kun Greven vare de Troskab skyldige; hverken Kjöbenhavns Borgere, eller Lybekkerne, eller Hertug Albrecht havde mindste Ret til at kræve Lydighed af Adelen, eller til at behandle dem som Forbrydere, fordi de nærede meer eller mindre grundet Mistillid til dens Hengivenhed for det nye Forbunds Sag.

Siden det heftige Optrin paa Kjöbenhavns Slot i October 1534 holdt Adelen i Sjælland sig borte fra Kjöbenhavn. Desto stærkere blev selvfølgelig Borgernes og de Fremmedes Mistro til dem. De, hvem Uveiret især truede, vare naturligviis de anseeligste, Rigsraaderne, navnlig Hr. Anders Bilde til Söholm, som var den förste

danske Stormand, der gik over til Grev Christoffer, hvem han derefter havde tjent med stor Iver som Raad og Minister; hans Broder Hr. Hans Bilde til Egede, Lehnsmænd paa Skjoldnæs; Hr. Oluf Nielsen Rosenkrands til Vallö, hos hvem dengang Mester Johan Friis til Hesselager opholdt sig paa Veien til Tydskland, hvorhen Greven havde tilladt ham at drage for sine Studeringers Skyld; Knud Pedersen Gyldenstjerne til Thim, som, efterat han i August 1534 havde overgivet Greven Nykjöbing Slot, havde faaet *Krogen* til Lehn af ham; Hr. Knud Rud til Vedby, Lehnsmænd paa Korsör; Hr. Mads Eriksen Bölle, biskoppelig Lehnsmænd paa Thureby; Hr. Otto Krumpen til Trudsholm, som efter Tranekjærs ubegribelige Overgivelse havde Aalholm paa Laaland maaskee som Pantelehn; Niels Vincentsen Lunge til Asserstrup paa Laaland; Abbeden af Sorö, Prioren af Antvortskov og fremfor alle den mægtigste Herre i Sjælland, *Biskoppen af Roskilde* Joachim Rönnöw, hvis to faste Hovedslotte, Dragsholm og Hjortholm, vare betroede til Eiler Hardenberg og Peder Godske. Knud Henriksen Sparre, der havde Söborg Slot til Lehn, og Axel Gjöö, som i det foregaaende Aar havde tjent Greven med Troskab og Iver, og som nylig var vendt tilbage fra Skaane, da han ikke vilde med Adelen i denne Provinds bryde sin Eed til Greven, vare vel ikke Medlemmer af Rigsraadet, men dog som overhovedet enhver Adelsmand udsatte for Almuepartiets Had og Forfølgelse. I Fyen, hvor dengang Everhard Ouelacker førte Befalingen over Grevens Magt, der foruden Besætningen i Nyborg bestod af fire Fænniker Landsknegte i Lybekernes Eed og Sold, samt af tre Fænniker Knegte og nogle Ryttere, der tjente Grev Christoffer, svævede Adelen i en ikke mindre Fare. Johan Oxe til Nielstrup i Laaland anföres af Hvitfeld som overfalden paa sin Gaard

strax efter Grevens Ankomst i Juni 1534; men dette er urigtigt, da han netop var en af de første, der hyldede Grev Christoffer og fik blandt andet af ham Bekræftelse paa sit Pant Ravnsborg Lehn. Da det dog er vist, at han døde den 24de December 1534¹, saa maa den laalandske Almuemult — thi kun dette var den, ikke et Angreb af Grevens Folk, — der hidførte hans ulykkelige Skjæbne, være udbrudt endnu tidligere, end Folkebevægelsen i Sjælland.

Den 5te Januar 1535 var Grev Christoffer i Kjöbenhavn og indkaldte da Deputerede fra Kjöbstæderne til et Möde, der gik ud paa en ny Skat, hvilken ogsaa bevilligedes ham². Nogle Dage senere kaldte han ogsaa Adelsmændene til Kjöbenhavn³. Han vidste da vel, at de ikke gjerne betroede deres Liv og Frihed til Kjöbenhavnerne; men at han skulde have indkaldt dem i en bevidst troløs Hensigt, er hverken beviisligt eller troeligt. Anders Bilde kom strax; Knud Gyldenstjerne og Mads Eriksen, hvis Søn Erik Madsen Bille fulgte med ham til Kjöbenhavn, ere maaskee allerede indbragte som Fanger eller anholdte strax efter Ankomsten. De vare i Staden den 19de og 20de Januar⁴. Om Flere ere komne ved samme Tid, vide vi ikke.

Netop i disse Dage brød Uveiret løs i Sjælland. Den 13de Januar 1535 stod det for Christian den Andens Tilhængere saa ulykkelige Slag ved Helsingborg, hvor deres Nederlag fornemlig var foraarsaget ved den skaanske Adels Overgang til de Svenske og ved den tvetungede Rigmarsk Hr. Tyge Krabbes Troløshed. Nu maatte de til Kjöbenhavn ankomne sjællandske Rigsraader og

) Marmora Danica I, 318. Ryge, Peder Oxe S. 29. — ²) Aktstykker til Grevefeiden S. 322. — ³) N. D. Magazin 5, 147. —

⁴) Aktstykker til Grevefeiden S. 316. 324.

Adelige forblive i Staden. Grev Christoffer havde intet andet Valg end at kaste sig i Armene paa dem, han for kort siden betragtede som sine Fjender, Hertug Albrecht og Lybekkerne, hvis Fordringer han den 18de Januar tildeels indrømmede og dernæst indtrængende opfordrede Hertug Albrecht til at komme ham til Hjælp. Samme Dag, den 19de Januar 1535, brød han op med Greven af Hoya og to Fænniker Borgere „for at bringe Biskoppen af Roskilde et *bonum mane*“, og for at møde den til Ringsted indkaldte Adel, med hvem jo Intet var afgjort om Skatten, da de ikke vare komne til Kjöbenhavn. Men heller ikke til Ringsted synes den sjællandske Adel at være kommen; thi ellers vare de neppe slupne derfra, da Almuen engang havde seet adeligt Blod flyde. Dette skeete enten den 20de Januar, som Hvitfeld siger¹, eller den 22de Januar 1535 efter Fru Vibeke Podebuskes maaskee rigtigere Beretning², ved Fru Anne Holger Rosenkrandses Mord. Og nu blev det til en formelig Jagt efter de Adelige, — en Jagt, Greven neppe har befaleet, men som han, der paa den Tid kun havde meget faa Tropper i Sjælland, ikke kunde forhindre, om han havde villet det. Den 23de Januar 1535 var Greven igjen i Kjöbenhavn³; og samme Dag skriver Jörgen Kock til Hertug Albrecht, at de havde i deres Vold i Kjöbenhavn Anders og Hans Bilde, Axel Gjõe, Abbeden af Sorö og Priorsen af Antvorskov, medens Knud Pedersen Gyldenstjerne allerede var fört over til Malmö, hvor han sattes i Taarn og Fængsel⁴. Om Mads

¹) Christian den Tredie Bl. N. — ²) Suhms Samlinger 2, 3 S. 22, — ³) N. D. Magazin 5, 148. — ⁴) Aktstykker til Grevefeiden Nr. 175, S. 329 ff. I et Brev fra Lund den 16de Februar 1535 til Fru Sophie Eske Bildes skriver Magnus Gyldenstjerne, at Knud Gyldenstjerne sidder fangen i Malmö; men den 24de April s. A. fortæller Verner Parsberg samme Frue, at Knud Pedersen nu er udkommen af Fangetaarnet og ligger hos en Borger,

Eriksen og hans Søn tales ikke i dette Brev. Knud Rud undkom til Dragsholm, ligesom ogsaa Biskoppen af Roskilde, der snart gik til Jylland til den af Jyderne udvalgte Konge, Hertug Christian. Johan Friis, der fra Vallö var gaaet til Söholm, undkom paa en Baad til Möen, hvorfra han kom over til Pommern og videre til Vittenberg. I Tydskland traf han Hertug Christians tyske Cantsler Wolfgang Uttenhof, med hvem han vendte tilbage til Holsten. Han traadte nu i Hertugens Tjeneste¹ og spillede fra den Tid af indtil sin Död en af de vigtigste Roller i Danmarks Historie som Kongens Cantsler.

Jörgen Kock siger i det anførte Brev, at ogsaa Otto Krumpen var fangen og bragt til Nykjöbing Slot. Han var bleven overrumplet i Landsbyen Kallö paa et Ridt udenfor Aalholm, som nu for det förste kom i Grev Christoffers Hænder. Formodentlig er ved samme Tid Niels Vincentsen Lunge ogsaa fangen og bragt samme-steds hen, siden vi derefter finde ham jævnligt omtalt i Forbindelse med Otto Krumpen. Disse to Mænd kom uden Tvivl snart i *Lybekkernes Vold*; thi i Februar 1535 overgav Grev Christoffer, i Henhold til den oprindelige Overeenskomst imellem ham og Lybek, Grev Johan af Hoya paa Stadens Vegne Helsingör og, istedetfor Helsingborg, som nu ikke mere var i hans Magt, Nykjöbing med Falster og Laaland som Pant for de anvendte Krigs-omkostninger².

fordi han blev syg. Begge Breve i den Kjöbenhavnske Samling Fasc. 8 og 51.

¹) Reimar Kock S. 495 (596), Suhms Nye Samlinger 3, 277. — ²) Fra det storhertugelige Archiv i Oldenburg er med-delt følgende Uddrag af Aktstykker, som findes der i Originaler; den 19de Februar 1535: Jörgen Wullenwever og de andre Fuldmægtige fra Stæderne Lybek og Rostok, love i Kjöbenhavn Gubernatoren Grev Christoffer af Oldenburg, som for udlagte og

Hvitfeld anfører nogle flere Fanger, end de her nævnte; det er jo ogsaa meget troeligt, at der foruden de i Jørgen Kocks og Andres Breve Anførte kan være efterhaanden indbragt Flere; men han feiler i, at alle de af ham Nævnte ere sendte til Meklenborg¹. Vi vide meget bestemt, som det Følgende vil vise, hvem det var, der virkelig bleve bortførte fra Danmark til de meklenborgske Fængsler.

At det virkelig ikke var Grev Christoffer, af hvem Planen til Adelens Anholdelse er lagt, fremgaaer ogsaa af den vaklende Maade, hvorpaa han behandlede de Anholdte, navnlig sin hidtil saa høit betroede Mand Hr. Anders Bilde. Denne siges allerede den 19de Januar 1535 i et Brev til Hertug Albrecht at være fangen i Kjöbenhavn²; men hans Herre Greven gav ham den 23de Januar et Beskærmelsesbrev med en Æreserklæring³,

fremdeles udlæggende Krigsomkostninger har overgivet Raadet i Lybek og dets Allierede, Stæderne Rostok, Stralsund og Vismar, Öerne Falster og Laaland som Pant, at de strax efter deres Hjemkomst ville bevirke hos Raadene i de forbundne Stæder, at disse oversende Forpligtelsesbreve paa, at Pantet til enhver Tid skal imod Pantsummens Tilbagebetaling tilbagegives Kong Christian den Anden — eller Greven og dennes Arvinger, eller den, der med Kongens og Grevens Samtykke kommer til Regeringen. 25de Februar 1535 love Jørgen Wullenwever og Raadmand Klas Beselin, Lybeks og Rostoks Fuldmægtige, at lade ifølge Grevens Begjæring udlevere ved Nykjöbing Slots Overgivelse til Mikkell Bliks Foged Hans Franke ti Læster Byg og 1000 Sider Flæsk m. m. 28de Februar 1535 lover Jørgen Wullenwever Severin Stampe og Liborius von Apen ved Overdragelsen af Aalholms Slot, at han, om fornødent er, vil holde dem skadesløs hos Grev Christoffer, fordi de uden dennes Befaling have paa hans Begjæring udleveret nogle Klædningsstykker til Otto Krumpen og hans Frue. Disse Aktstykker ere senere fuldstændigt trykte som Bilag til F. v. Alten's Graf Christoff von Oldenburg und die Grafenfehde, Hamburg 1853.

¹) Hvitfeld anf. St. Bl. Oij vers; Bl. X liij; jfr. Bl. Ee ij vers. —

²) Aktstykker til Grevefeiden, S. 321. — ³) N. D. Magazin 5, 148.

der ikke lader sig forene med, at han da skulde have været i Fængsel. Man maa troe, at Greven dengang endnu ikke har billiget hvad Borgerne i Forbindelse med Lybekkerne og Hertug Albrechts Folk havde gjort. Men da Adelsmændene nu engang vare anholdte, benyttede han hvad der var skeet paa en Maade, der gjør ham aldeles til Lybekkernes og Hertug Albrechts Medskyldige i det mod Adelen udövede Tyranni. Anders Bildes Skjæbne viser det tydeligst. Det kan kun have været faa Dage efter at Greven havde givet ham det omtalte Beskærmelsesbrev, at han lod denne Mand, der vistnok altfor let og hurtigt havde i Juli 1534 sluttet sig til Greven, men ogsaa havde tjent ham med Troskab og beviist ham store Tjenester, indsætte som Arrestant paa et Kammer i Slottet. Kjød af Fængselet tilskrev Hr. Anders efter tre Ugers Forløb Greven den 21de Februar 1535 et Brev ¹⁾, hvori han mindede denne om, at han nu gjentagne Gange havde ladet Brevskriveren sige ved Greven af Teklenburg, Otto Stigsen, Peter van Geldern og Hr. Anders's egen Søn Benedict, at han vilde tale mundtligt med den Anholdte; da dette imidlertid ikke var skeet endnu, heraaber Bilde sig paa sin Skyldfrihed, paa sin Iver i Grevens Tjeneste, paa den Skade, han derved har lidt, og beder ham endelig om en Samtale enten under fire Öine eller i Vidners Paahör, efter Grevens Behag.

Denne Begjæring blev opfyldt og en Overeenskomst truffen, hvorefter Bilde rigtignok kom ud af Arresten, men dog maatte forblive i Kjöbenhavn. Hvad Overeenskomsten gik ud paa, og hvorledes den blev holdt fra Grevens Side, sees af følgende Skrivelse:

Naadige Herre, min tro Tjeneste E. N. altid beredt tilforn. Som E. Naade vel fortænker, hvorledes nu blev

¹⁾ Udkast, dat. paa Kjöbenhavn Söndag Reminiscere 1535, i den Kjöbenhavnske Samling, Fasc. 5.

aftalt og vedtaget imellem E. Naade og mig om mit Huus Söholm, at jeg skulde oplade det en Tidlang for Eders Naade, og E. N. vilde lade det indtage med E. Naades Tjenere, og jeg skulde sende min Sön Bendt med dem herfra derhen, som skulde blive der tilstede; og al den Deel, som var paa Gaarden og som tilhørte mig og mine smaa Börn, skulde blive uforrykket og der tilstede; og hvad E. Naades Folk og Tjenere fortærede, medens de skulde ligge der, det skulde betales mig og mine Börn; og derpaa har Eders Naade givet mig Brev og Segl, at alt dette saaledes skulde holdes mig. Allernaadigste Herre, saa giver jeg E. Naade tjenstlig tilkjende, at Alt, hvad jeg tilsagde Eders Naade i saa Maade, har jeg fuldgjort og holdt, det jeg ikke andet veed; men derover giver jeg E. N. tjenstlig tilkjende, at Bastian v. Jessen¹ har ladet bortføre fra min Gaard mit Skyts og Krudt, mine Harnisker, mine Heste og nogle Kister med Breve, Sölv, Penge og Andet, som tilhørte mig og mine fattige smaa Börn; og dertil har han i Kjöge frtaget min Sön Bendt 350 Mark og 28 Gylden i Guld og Joachimsdalere, som jeg befalede at sende hid til mig at betale min Fortæring og min Gjæld med og kjöbe Klæder og anden Nödtörft til mine Börn, dog imod Brev og Segl, som E. Naade har givet mig og mine Börn, og som han selv har medbeseglet, hvilket jeg forseer mig til er skeet imod Eders Naades Befaling. Er mig ogsaa berettet, at han vil lade mine Koster og min Fetallie bringe fra min Gaard, hvilket, Gud kjende det, jeg ikke vel kan undvære til at föde og klæde mig og mine Börn af; thi Gud i Himlen veed det, at jeg nu ikke veed mere i denne Verden at forsörge mig og mine fattige smaa Börn med, end hvad jeg der har. Allernaadigste Herre, er min tjenstlige Be-

¹) „Bestele van gessen”.

gjæring og Bön, at jeg maa komme E. N. selv tilords at berette alle Ting, hvor derom er, videre end jeg nu kan skrive; og er der nogen Deel iblandt, som tilkommer Andre; at jeg maatte berette E. N. alle Ting ret, som jeg vil være bekjendt og jeg har tilsagt E. Naade. Allernaadigste Herre, saa er min tjenstlige Bön og Begjæring for Guds og Retfærdigheds Skyld, at mig og mine fattige Börn ikke skeer Vold og Uret i denne Handel, som jeg og ganske forhaaber, at E. N. vel vil gjøre, hvorpaa jeg begjærer et naadigt Svar. Naadige Herre, E. N. sendte nu sidst Eders Tjener Stig til mig og var begjærende mine Heste og Harnisk for Penge; saa ere nu alle mine Heste her, at jeg maatte vide med det förste, hvorledes E. Naade vil holde det dermed; thi jeg formaaer ikke at holde dem her. Datum Kjöbenhavn, Onsdag efter Söndag Lætare ($\frac{1}{3}$) 1535¹.

Dette Brev fik Anders Bilde ikke uden Vanskelighed i Grevens Hænder. Men Svar kan han ikke have faaet; thi kort efter indböd han en Deel Borgere i Kjöbenhavn til sig og formaaede dem til at gaae til Greven i hans Ærinde, „hvilket vi ogsaa gjorde i saa Maade, at Greven vilde holde ham Brev og Segl, som han og de Lybske forskrevne Hr. Anders givet havde, at han maa nyde sit Arv- og Eiendoms-gods, og deslige sin Gaard Söholm, og ikke havde troet, at Bastian van Jessen skulde været Hr. Andersens Foged paa Söholm. Deslige bad og forskrevne Hr. Anders Bilde os, at vi skulde give Greven tilkjende, at alle de danske Penge, som fandtes paa Söholm, de hörte ham selv til; men alle de Jochimsdalere og Guld, som fandtes der paa

¹⁾ I den Kjöbenhavnske Samling Fasc. 5; Udkast paa Tydsk, temmelig ucorrect skrevet, derfor her oversat. Anders Bilde har skrevet paa Udkastet, at han först sendte sin Datter Ermegard til Greven med Brevet, men hun maatte ikke komme til ham; saa gav han det til Henrik Trompeter, som leverede Greven det.

Gaarden i et Skrin, de tilhørte Fru Mette Johan Oxes og hendes Börn; og vare vi begjærende paa Hr. Anderses Vegne, at forskrevne Jochimsdalere og Guld maatte komme forskrevne Fru Mette Hr. Johan Oxes og hendes Börn tilhaande igjen, for han havde havt samme Jochimsdalere og Guld nogen Stund at gjemme og til tro Haand at forvare af Hr. Johan Oxe selv"¹. Men de kunde intet Svar faae af Greven, der uden Tvivl følte sig besværet ved Anders Bildes alvorlige og velbegrundede Fordringer. Han tilstod ham vel en Samtale paa Slottet, hvor han gjentog sine tidligere Løfter til ham²; men om Natten lod han den saa høilig forurettede Mand, paa hvis Troskab og Nidkjerhed han ikke kunde udsætte det Mindste, gribe og føre over til Malmö den 13de Marts 1535³.

Som Söholm maa ogsaa Krogen, Knud Pedersen Gyldenstjernes Forlehnning, og Hr. Oluf Nielsen Rosenkrandses Gaard Vallö være plyndrede paa Grevens Foranstaltning. I April tilskrev Eske Bilde Greven fra Lybek og forlangte, i Henhold til det ham tidligere givne Leide

¹) Vidnesbyrd af Borgermesterne Povel Hansen og Anders Hallager m. Fl., dat. Kjöbenhavn Tirsdag efter Marie Magd. (17) 1537; Original med fem Segl i den Kjöbenhavnske Samling, Fasc. 5. Jfr. Danske Mag. 3, 87. — ²) See Anders Bildes Brev til Greven nedenfor S. 109 ff. — ³) Hvitfeld Bl. Oij v. Borgermesterne sige i det anførte Vidnesbyrd, at i de samme Dage, da de gik hans Ærinde, blev Hr. Anders greben og ført over til Malmö. Den 16de Marts 1535 skriver Tyge Krabbe til Fru Sophie Eske Bildes, at Hr. Anders Bilde er hemmelig forsendt. Somme mene at han er kommen til Malmö, Andre til Lybek (Kbhvnske Samling Fasc. 8). Da Borgernes Ærinde efter Sagens Natur maa være yngre end Brevet af 10de Marts, har Hvitfeld uden Tvivl Ret i at ansætte hans Bortførelse til Dagen — rettere Natten — efter Gregorii; men alle de andre paa samme Sted nævnte Adelsmænd ere ikke sendte med Anders Bilde. Knud Gyldenstjerne f. Ex. var jo allerede i Januar fængslet i Malmö.

for hans Person og hans Gods, at faae tilbageleveret tre Skrin med Klenodier, Guld, Sölv, Penge og Breve, som han ved sin Afreise til Lybek havde indsat, det ene paa Krogen, de to andre paa Vallö, men som han erfarer at Greven nu havde ladet borttage¹. Hvorledes overhovedet Adelen formelig er plyndret paa Röverviis af deres Herre Greven, seer man med Forundring af den lange Fortegnelse paa Penge, Kostbarheder og værdifulde Gjenstande, som han fratog Otto Krumpen². Det Ranede belöber sig til mindst 12,400 Gylden eller Jochimsdalere, en Sum, der i vore Dage vilde være ikke langt fra en Tönde Guld værd!

Strax efter den skaanske Adels Frafald og Nederlaget ved Helsingborg var Ouelacker kaldt fra Fyen med fire Fænniker lybske Knegte, — thi at det var disse, ikke Grev Christoffers Knegte, seer man deraf, at de ganske i Overensstemmelse med det i Marienehe den 11te December 1534 imellem Hertug Albrecht og de vendiske Stæder Aftalte kom under Greven af Hoyas Befaling. Greven af Hoya var nemlig Hertug Albrechts Statholder i Danmark, og alle Tropper skulde være i een Eed, Hertugens og Stædernes, hvilket dog ikke skeete ganske, da Grev Christoffer ikke var villig til at vige for Hertugen eller stille sig og Sine under hans og hans Statholders Commando. Ouelacker kom over Beltet den 22de Januar 1535, og de fire Fænniker stödde strax til Greven af Hoya for Dragsholm, som tidligere var angrebet af Almuen, men nu blev formelig, skjönt forgjæves, beleiret af Grev Johan af Hoya. Med sig bragte Ouelacker adskillige af de fyenske Adelsmænd, navnlig Johan Urne, sikkert ogsaa Eiler Rönnow til Hvidkilde og Jacob Hardenberg til Sandholt³; thi om endog kun den Förste udtrykkelig nævnes,

¹) N. D. Mag. 5, 222. — ²) D. Mag. 3 81. — ³) Aktstykker til Grevefeiden S. 324. 326. 331.

medens de Andre indbefattes i den hæderlige Benævnelse: „de andre Kjæltringer”, saa kan der dog ingen grundet Tvivl være om, at det er ved denne Leilighed Eiler Rönnow og Jacob Hardenberg fangedes. — Det var ganske i Overeensstemmelse med den Behandling, de anholdte Sjællænderes Gods nød, at Jacob Hardenbergs Eiendom siden blev plyndret, hvorved Præsten Hans Madsen fik Leilighed til at vise sin standhaftige Troskab. Og naar man opfatter alle Paters Færd med eet Blik, kan der neppe være Tvivl om, at Plyndringen er foretagen af Grev Christoffers, ikke af Hertug Albrechts og Stædernes Folk i Fyen, — altsaa enten af Grevens Statholder i Fyen, Erkebiskop (Biskop) Gustav Trolle, eller af Bastian v. Jessen, som i April og Mai 1535 var överste Befalingsmand for Grev Christoffers Tropper der paa Öen, efterat baade disse og Hertugens samt Stædernes Folk under Greven af Hoya vare i April gaaede tilbage over Storebelt for at bekæmpe Hertug Christians Krigsmagt, der i Marts var kommen fra Als til Fyen. Bastian v. Jessen var det jo ogsaa, der enten plyndrede eller vilde have plyndret Knud Urnes Gaard Söbysögaard, hvis ikke Gustav Trolles Forbön har holdt ham tilbage derfra¹. De Grevelige ere uden Tvivl gaaet ud fra den Opfatning af Retsforholdet, at den fyenske Adel var at betragte som frafalden fra dens rette Herre; de havde i Sommeren 1534 hyldet og svoret Grev Christoffer paa Kong Christian den Andens Vegne, men vare i Marts 1535, efter Holstenernes Seier Palmeaften, faldne fra ham til Hertug Christian². De vare altsaa imod deres første Eed gaaede over til Fjenden, förte saaledes nu Avindskjöld imod deres rette Herre, havde altsaa forbrudt Liv og Gods. Blandt dem, der skjönt engang Grev

¹) D. Magazin 3, 79. — ²) See Hyldingsbrevene i Vedel Simonsens Grevens Feide S. 91 ff.

Christoffers og Christian den Andens Mænd i Marts 1535 hyldede Hertug Christian af Holsten, var ogsaa Knud Urne, og det er derfor Bastian v. Jessen betragter hans Gods som forbrudt; maaskee er det ved samme Leilighed og af samme Grund, at Tidselholt og Rødkilde bleve brændte; thi Eierne, Jacob Brockenhuus og Knud Ottsen Hvide, vare ogsaa iblandt dem, der i Marts hyldede og svore den af jydsk og fyensk Adel udvalgte Konge. Men hvad Jacob Hardenberg angaaer, der høist sandsynligt er bortført fra Fyen i Januar 1535, altsaa ikke var iblandt dem, der hyldede Hertugen af Holsten efter Seiren den 20de Marts 1535, saa kan ikke engang hiin Opfatning af Retsforholdet undskylde Plyndringen af hans Gods, der jo med ingen Föie kunde behandles som forbrudt. Grev Christoffers Folk have her handlet ligesaa retløst og tyrannisk som paa Söholm, Vallö og Aalholm, og saa sagtens slaet de tidligere anholdte Adelsmænd i Hartkorn med dem, de mente at kunne beskyldes for Brud paa den engang svorne Eed.

Jörgen Wullenwever var allerførst i Januar 1535 reist til Danmark for at sætte det hele Forhold imellem Grev Christoffer, Hertug Albrecht og de med denne forbundne fire vendiske Söstæder i rette Skik. Først i Marts gik han over Rostok tilbage til Lybek i kort Tid. Han medbragte *Fanger*, som han lod blive i Wismar og anmodede Hertug Albrecht, der endnu ikke personligt var afreist til Danmark, om at indsætte paa sit Slot Lybtz, og dertil forskaffe ham Vogne og Folk. Lybekkerne kunde ikke vel have Fangerne hos sig; men Wullenwever ventede, at de snart kunde faa flere Fanger til samme Fængsel¹. Denne Begjæring opfyldte Hertugen, der jo allerede siden Slutningen af forrige Aar var enig med Lybekkerne om

¹) Aktstykker til Grevefeiden Nr. 186. 191, S. 348. 359.
1853.

at före danske Rigsraader over paa tydsk Grund. De Fanger, Wullenwever saaledes bortførte fra Danmark, navngives vel ikke; men der kan ikke være Tvivl om, at det jo var Otto Krumpen og Niels Vincentsen Lunge. Disse to Mænd kom ved Nykjøbings Overdragelse til Lybekkerne i *disses* Magt; men over de i Kjöbenhavn og Malmö Anholdte havde Wullenwever intet Herredöme. Dernæst vare Otto Krumpen og Niels Lunge paa Lübtz, dengang Hertug Albrecht senere sendte andre navngivne Rigsraader og Adelsmænd fra Danmark til samme Fængsel; og at Niels Lunge har været i dette Fængsel i Sommeren 1535, seer man af to Skrivelser fra ham, daterede Lübtz, St. Bartholomæi Aften og Fredag for Vor Frue Dag Nativ. ($\frac{23}{8}$ og $\frac{3}{8}$) 1535, til Eske Bilde i Lybek, hvem han beder om at forhjælpe sig til Credit hos en Kræmmer i Lybek, der ikke vil betroe ham Töi til Værdi af syv Gylden. Han tilføier: Tiden bliver os ganske lang. Altsaa var han ikke ene paa Lübtz dengang. Men de andre ti Herrer vare endnu i omtrent fire Maaneder efter disse Breves Datum i Danmark ¹. Endelig er det vist, at med Niels Lunge var ogsaa Otto Krumpen i Hertugens Fængsel allerede i Aaret 1535. Men hvis det ikke var dem, Wullenwever bragte i Marts 1535, saa maatte der *foruden* dem have været andre Fanger paa Lübtz, da de övrige danske Adelsmænd sendtes, hvilket strider imod alle Brevene fra den Tid. At just de to nævnte Mænd have været *Lybekkernes* Fanger, bestyrkes derved at efter Wullenwevers og Krigspartiets Fald i Lybek i Eftersommeren og Efter-

¹) De to Breve fra N. Lunge findes i Original med udvendig Forsegling i den Kjöbenhavnske Samling Fasc. 8. At der vare to, og kun to Fanger paa Lübtz, da de andre Herrer sendtes dertil sees af Hertugens nedenfor S. 106 anførte Brev; og af Anders Bildes Brev til Biskoppen af Aarhuus (S. 112), at disse to Fanger vare Otto Krumpen og Niels Lunge.

aaret 1535, da Magthaverne i Staden kjendelig heldede til Fred, henvendte deres Slægt og Venner sig til *Lybeks Raad* for at udvirke en større Frihed for disse to Fanger. Derom findes to Skrivelser i det schweriner Archiv, til Hertug Albrecht i Danmark selv og til hans i Meklenborg efterladte Regeringsraader. Det til Hertugen lyder saaledes:

Unszer gans wyllige deynst thouornn. Durchluchtige Hochgeborner Furste, Gnedyge Herr, So vnnd als de Gestrengenn vnnd Ernthuestenn herenn Otto Krumpe vnnd Niels Vincentz, beyde Ryttere¹, vorschener tydt by stander ytziger veyde gefenglich angenamen vnnd vp ywer f. G. husze tho Luptze betanher vorwart syn wordenn, vnnd wy dennoch vann wegen erer vorwanten fruntschop bytlick ersocht vmme vnsze deynstlicke vorbede an Iwe f. G. tho donde, dar myt ere Gestrengen sollicher erer gefengknisse eyne tydtlangk entfriet vnnd alhir bynnenn Lubeck, Rostogk edder Wyszmar vordaget mochte werdenn, So ys dem na tho ywenn f. G. vnsze deynstlycke bede, desuluenn wyllenn vns tho szundergem gefallen, ock yn ansehinge erer gescheffte, dar anne enen mergklig gelegen, an erer f. G. heymgelatenn Rede gnedichlick schryuenn vnnd by eren Erb. L. vorschaffenn lathenn, dat ergemelte herenn Otto Krumpe vnnd Niels Vincentz erer gefengknysse beth vertyen dage na Osterenn vngeferlich enlestet vnnd de tydt auer her bynnen Lubeck, Rostock edder Wyszmar vordaget mogenn werdenn. Dann dersuluigen gefangenen fruntschop hebbenn sick vornemen lathenn, dat sze yn der dreyer Steder eyn de tydt auer eyn erlick vnnd Rytterlich ynleger holdenn vnnd vann dar nycht schedenn schollenn vnnd wyllenn, ydt sy dann myt Iwer f. G. edder dersuluigen heymgelatenen Rede wethen vnd vulborde; vnnd wo woll wy vns genszlick vsehenn, Iwe f. G.

¹) Kun Otto Krumpen var dengang Ridder.

werdenn³ene dusser⁴ vnszer deynstlicken vorbede gnedichlick genetenn latenn, So byddenn wy dennoch hir vp dersuluen ywer f. G. thouorlatige gnedige anthworde. Dath erbedenn wy vns vmme ywe f. G. als vnszern gnedigen heren wyllichlick tho vordenenn. Schreuenn vnder vnszernn Secret, Sonnauendes na Conceptionis Marie (14) Anno etc. xxxv.

Burgermeistere vnnnd Radtmanne
der Stadt Lubeck.

Brevet til de hjemmeladte Regeringsraader er med Forandring i Curialier i alt Væsentligt ligelydende og skrevet samme Dag. Om Hertug Albrecht opfyldte Lybekkernes Begjæring er ubekjendt; vi finde de to Fanger senere atter paa Lübtz, og da Lybek kort efter ved Fredsunderhandlingerne i Hamborg skilte sig fra Hertugen og hans Medkæmpere i Danmark, er det meget tvivlsomt, om han har taget noget Hensyn til deres Forbøn.

I Danmark var imidlertid de anholdte Adelsmænd dels „indlagte“, d. e. forpligtede til at blive tilstede, dels fængslede i de beleirede Stæder Kjöbenhavn og Malmö. Mads Eriksen Bølle og hans Søn Erik Madsen vare, som vi ovenfor saae (S. 87) anholdte i Kjöbenhavn allerede i Januar 1535; men de vare blot indlagte indtil henimod Aarets Slutning. Erik Madsens Frue Sophie Jörgensdatter Rud skriver den 16de Juni 1536 til sin Søsterdatter Fru Sophie Eske Bildes: — „saa maa Du vide, at min kjære Husbonde og hans Fader de bleve *fangne tre Uger för Juul*; og haver jeg ikke seet dem siden, og ere de nu forsendte til Tydskland med de andre gode Mænd“¹. Dette er ikke saaledes at forstaae, at de nævnte Mænd *först* nu, d. e. i Juni 1536, ere komne til Tydskland. Allerede

¹) Vedel Simonsen, de danske Ruder 2, 2 S. 22.

i Slutningen af det foregaaende Aar, var det betænkt, at de skulde sendes over paa den anden Side af Östersöen, som man seer af følgende Bilag til et Brev fra Hertug Albrecht af Meklenborg til Lybek, der dengang, ved Jule- og Nytaarstid for Alvor gik ind paa Fredsunderhandlinger med Kong Christian den Tredie:

„Wir haben auch In erfahrung (gebracht), wie vnser oheim von holstein den Bischof K. guldenstern genandt, der kho. wird kho. Christiern vill vntréwes beweist vnd der Ienig ist, der Irstlichen gemacht vnd widerrathen, damit s. K. w. das gleith vnd verschreibung nicht gehalten werden, Itzo vfm tag zu hamburg zuerscheinen erfurdert, den er villeicht In seinen sachen gesprochen¹ wirt. Derhalben so haben wir auch etzliche von Reichsrethen, Nemblich Er Mattis Ericksen, Hans Bilden vnd Wolf Nelszen², Ritter, Itzo zu Rostock vberschickt; vnd Im fall der notturft, wo das kegentheill behelff suchen wolt, wurden diese gezeugknus geben, welchermasse mit kho. W. Khe. Christiern vmbgangen ist. Vnd sehen fur gut vnd nutz an, das Ir bey den vnderhendlern³, key. vnd pfalzgrephischen geschickten⁴ fordern, etzliche Ire geschickten zu rostock zu gemelten Rittern abfertgen wolten vnd sich bey Inen die warheit erkundeth hietten⁵. Zum andern Ist auch der Alte bischof Aus funen, so sich Itzo bey euch zu Lubeck enthelt wohl Er Johan Andree vnter den Reichsrethen yn vnd alwegen In allen handlungen Ab vnd an gewesen vnd vmb alle sachen vnd handlungen, wie die aller seits ergangen, wissen tregt, Bey dem Ir euch auch nach vill sachen

¹) I. geprauchen. — ²) Oluf N. Rosenkrands. — ³) Mæglerne ved Hamborgermødet vare Churfyrsten af Sachsen, Hertug Ernst af Lyneborg, Landgreven af Hessen og en Deel Hansestæder. — ⁴) Gesandter fra Keiser Carl den Femte og fra Pfalzgreve Frederik, som nylig havde ægtet Christian den Andens ældste Datter, ventedes i Hamborg, men kom ikke. — ⁵) erkunden thäten?

zuerkunden habt; vnd stellens In ewer gut bedencken, ob euch der dinstlich mit vf den tag zu Hamburg zunhemen. Copenhagen, 10de Decembris Anno 35"¹.

De tre her navngivne Rigsraader bleve dog endnu ikke dengang sendte bort fra Danmark, men først i Begyndelsen af det følgende Aar. Den 4de Januar 1536 sluttedes en Overenskomst imellem Hertug Albrecht, Grev Christoffer, Kjöbenhavn, Malmö og Jörgen Kock, hvori det bestemtes, at Anders Bilde, Johan Urne, Knud Gyldenstjerne, Knud Sparre og Jacob Hardenberg, som vare fangne i Malmö, skulde tilligemed Hans Bilde, Oluf Nielsen Rosenkrands, Mads Eriksen Bølle, Erik Madsen, Eiler Rönnow og Bendt Bilde, som hidtil havde været anholdte i Kjöbenhavn, sendes til Meklenborg for at holdes i Forvaring paa Hertug Albrechts Slotte². At dette virkelig er skeet omtrent ved denne Tid, viser det Følgende; kun synes det, at Oluf Rosenkrands ikke er kommen med, uden at vi kunne angive Grunden dertil. Han nævnes ikke i noget af de følgende Aktstykker om disse danske Fanger; og at de der anførte *tolv* Herrer virkelig vare *alle* de i Meklenborg fangne danske Adelsmænd, sees tillige deraf, at ved Kjöbenhavns Overgivelse maatte Hertugen og Greven stille *tolv* Gidsler til Sikkerhed for disse Fangers Lösgivelse. Fangerne forlode desuden først Meklenborg sidst i August 1536; men Oluf Rosenkrands var jo en af de Rigsraader, som i Kjöbenhavn den 12te August 1536 udstedte det mærkelige Brev om den biskoppelige Magts Afskaffelse.

At nu ogsaa Hertug Albrecht og Greven sendte de anholdte og fangne Adelsmænd til Tydskland, hænger uden Tvivl sammen med de politiske Forholds Vending

¹) Udkast i det schweriner Archiv. — ²) Overenskomsten i Aktstykker til Grævefeidens Historie, anden Samling Nr. 101, S. 204.

sidst i 1535 og først i det følgende Aar. Dengang, efterat de vendiske Stæders Flaade med saa godt som uforrettet Sag var henimod Midten af November gaaet tilbage fra Öresund, og da det blev kjendeligere, at de Mænd, som i Lybek havde fortrængt Wullenwever og Krigspartiet, ønskede at drage sig ud af den hele Krig, om det kunde skee uden altfor stort Tab og Skam, — dengang altsaa, da de i Kjöbenhavn og Malmö Beleiredede ikke kunde skjule for sig selv, at de vendiske Stæder ikke vare at stole paa, da vilde de dog ikke opgive den Sag, de engang havde paataget sig at forfægte, men begyndte at see sig om anden Hjælp. Fra *England* var Lidet eller Intet at vente; men Grev Christoffer havde allerede siden Efteraaret 1534 knyttet Underhandling med det *burgundiske Hof*. Disse vare vel fra først af ingenlunde i Hertug Albrechts Interesse; de skulde tværtimod tjene til at opretholde Greven imod Hertugen, der da med Lybekkernes Bistand vilde fortrænge ham fra Regentskabet i Danmark; men nu, efterat de fyenske Nederlag i Sommeren 1535 havde bragt Hertugen og Greven i lige stor Nød, kunde de benyttes til fælleds Fordeel, at de to Herrer, om de og maatte lade deres egne höitflyvende Planer fare, i det mindste uden altfor stort Tab og altfor nærgaaende Ydmygelse kunde trække sig ud af deres piinlige Stilling. Hvad der fra først af var dem Paaskud, den fangne Konges Befrielse, gjorde de nu til Hovedsag og stræbte at drage Pfalzgrev Frederik og Keiseren ind i Krigen, villige til at vige for dem imod Skadeserstatning og imod Sikkerhed for at faae Undsætning itide. For at skaffe sig denne Vished sendte de sidst i November 1535 Kjöbenhavns første Borgermester Ambrosius Bogbinder til Nederlandene, de fik ham og hans Medfølgere over Vandet paa det Leide, der var givet dem for Gesandter til Fredscongressen

i Hamborg. Denne Congres, først ansat til den 6te November, siden til den 26de December 1535, blev i Virkeligheden aabnet den 13de Januar 1536 og førte endelig til, at Lybekkerne skilte sig fra de Beleirede og sluttede særskilt Fred med Kong Christian den Tredie. De Beleirede vare opfordrede til at lade møde paa denne Congres; de sendte ogsaa først Ambrosius m. Fl., siden en Deel andre Gesandter; men at det ikke var deres Agt, at gaae alvorligt ind paa Fredsunderhandling, det seer man ikke alene af den Instruction, de medgave deres Sendebud, og af disses hele Adfærd under Forhandlingerne, men ogsaa af den kjøbenhavnske Borgermesters Sendelse til det burgundiske Hof, og det Hverv, han der havde at udrette. Det er her ikke Stedet til at gaae nærmere ind paa denne Sag; det er nok at anføre hvad Ambrosius selv sagde, da han kom over til Tydskland. Den meklenborgske Cantsler Caspar v. Schöneich sendte først i December til Hertug Albrecht en Beretning om Sagerens Stilling¹. Han meldte da ogsaa, at han i Lybek havde truffet Ambrosius Bogbinder, som den 28de November var afseilet fra Kjøbenhavn, og vedbliver: „Bemeldte kjøbenhavnske Borgermester, som jeg for at skaffe mig fornødne Efterretninger har havt til Gjæst hos mig, har i Fortrolighed berettet mig, at alle Herrer og Knegte i Kjøbenhavn have forpligtet og besvoret sig indbyrdes, at holde Staden indtil hans Tilbagekomst; thi de have udsendt ham for at skaffe Underretning fra de Burgundiske og Pfalzgreve Frederik, om disse ville undsætte og frelse

¹) C. v. Schöneich til Hertug Albrecht af Meklenborg, dat. Schwerin Sontags nach Barbaræ ($\frac{5}{12}$) 1535, Original med Spor af udvendig Forsegling i Geheimearchivet, danske Kongers Historie. Brevet maa enten være faldet i de Kongeliges Hænder paa Veien til Kjøbenhavn, eller være efterladt i Kjøbenhavn ved Stadens Overgivelse og Hertug Albrechts Afreise.

dem. Er der vis og afgjort Undsætning forhaanden, saa at de faae Visshed derom, da ville de som troe Mænd for deres Herres Skyld holde ud til sidste Mand, om fornödent til Paaske, maaskee endog til Pintse (1536). Men faae de ikke saadan vis og utvivlsom Tröst, saa kan jeg nok mærke, at den store Besværing har gjort dem trætte, og at Modparten da vil faae sin Villie”.

Hertugen og Greven stode altsaa en Maanedstid för og efter Nyaar 1536 paa et farligt Vendepunkt, idet de maatte vente at lades i Stikken af de vendiske Söstæder, som hidtil alene havde opretholdt dem og deres Sag, og endnu ikke vare visse paa at faae betimelig og tilstrækkelig Hjælp fra Nederlandene. De kunde altsaa forudsee, at nu vilde deres egen personlige Stilling blive meget kritisk, da de ingen Naade kunde vente af den forbittede Seierherre, hvem de allerede saa længe havde hindret i at faae Ende paa den jammerfulde Krig og nu i en Fortvivlelseskamp stræbte at fravriste Alt, hvad han hidtil havde vundet, — ja hvis hele Tilværelse deres haardnakkede Fjendskab satte i störste Fare, fordi der ikke kunde være Tvivl om, at kom den fangne Konge endnu engang til Magten i de nordiske Riger, vilde han ogsaa kræve sin Andeel af Hertugdömmene tilbage og söge Hævn ved at gjøre sin Farbrodersön ligesaa elendig, som dennes Fader havde gjort ham.

Det er under disse Omstændigheder begriabeligt, at Hertug Albrecht og Grev Christoffer, idet de i forbittret Lidenskabelighed drev deres Fjendes Lidenskab til den höieste Spidse, i det mindste sögte at dække deres egen og deres Nærmestes Personer ved at bringe de ansete og indflydelsesrige Medlemmer af det danske Rigsraad, der vare i deres Hænder, som Gidsler i Sikkerhed paa tydsk Grund, visse paa, at deres Slægt og Venner blandt den Deel af Rigsraad og Adel, der stod paa Mod

partens Side, vilde holde Christian den Tredies Haand tilbage, om Lykken dog tilsidst skulde vende sig imod dem. Dette var uden Tvivl den sande Grund til at Hertugen og Greven nu sendte de betydeligste af de danske Herrer, de havde i deres Magt, til Tydskland, endskjönt de i Overeenskomsten af 4de Januar 1536 kun tale om Dyrtiden i Kongeriget, Fjendens Bedrageri og ubillige Vold, og Frygt for de Anholdtes personlige Sikkerhed iblandt de opbragte Kjöbenhavnere. At faae Fangerne over Söen kunde ikke volde store Vanskeligheder, da den kongelige Flaade allerede havde sögt Havn i Landskrone og Vinteren vel ogsaa havde drevet de enkelte Krydsere bort fra den aabne Sö. Det er desuden vist nok, at lige indtil Amagers Besættelse den 19de Juni 1536 vare de Kongelige under hele Kjöbenhavns Beleiring ikke istand til at afskjære al Forbindelse imellem Staden og Tydskland, ligesaa lidt som at hindre Jörgen Kocks og Andres Kapere i at holde Söen og gjöre Priser.

Uden Tvivl ere Fangerne sendte i to Afdelinger, de fra Malmö og de fra Kjöbenhavn; thi kun om de Første taler fölgende Brev fra Hertug Albrecht til hans Befalingsmand paa Slottet Lübtz:

Lieber getrewer. Wir schicken dir hiemit etzliche reichs rethe Mit nahmen Er Andreas Bild, Er Johan Vren, Er Knawt Perssen, Ritter, Knawt heinricksen vnd Jacob hardenberch ¹⁾, Vnd ist vnser ernstlicher beuelch, du wollest dieselbigen vf vnserm hause bey den andern Zwen ²⁾ enthalten, Inen mit essen, Drinken, Betgewandt, stuben vnd Khamern, fewring vnd aller andern notturft genugsam vorsehen, Aber Sie dennoch Mit allem vleiße wie gefangen leuthe, vnd nicht anderst, vnd getrewlich

¹⁾ De to sidstnævnte vare ikke Medlemmer af Rigsraadet. —

²⁾ Otto Krumpen og Niels Lunge nemlig.

warten lassen, Also das sie dir In kheinem wege nicht ent khomen vnd Jennicht¹ gestattesst vom hausz zugehen, ader Sie Irer eigen knechte nimandts bey sich haben, auch sunst nimandts frömbs² bey Sie khomen, Damit Sie kheine kuntschaft von sich schicken mögen oder einiche tücke prauchen mügen, vnd mit nichten von sich schreiben, noch wissentlich oder heimlich.

Vnd so Du nicht wartung darzu genug hetttest, Allsdan wollest Claus Passowen, der weis zu solcher gefangen Inwarten(?), vnd sonst anderer meher, alsouill Du der noturftig sein wirst, annhemen vnd mieten, damit Sie tag vnd nhacht gewartet. Was dieselbigen sampt Sie zu Ider Zeit vns zu halten gestehen vnd was derwegen fur kosten darauf gehen wird, das In deine rechenschaft genugsam vnd zum hogsten bringest vnd anrechnest; dan vngezweifelt sie sollen es woll genügend bezalen. Vnd weil wir Irenthalben Eine solche grosze Küche halten müssen, So wirstu die Iennigen, denen wir sunst kostgeld geben, widerumb vom hofe speisen, damit Ir dester starker vffm hausz sein vnd die also mit aufsehen vnd warten helfen khonnen; welchs alles vnter einer kostung vf sie gerechnet khan werden, Im scheine das man Sie Irenthalben gehalten musz, als auch an Ime war ist, zu solcher Irer vnderhaltung die vnd andere haben vnd geprauchen mugen. Doch wollest Allerseits, damit vns khein grosz vnkosten vf gehn, sperlich sein. Dich mit hüttung derselbigen getrewlichen beuolhen sein lassest, den vns grosz daran gelegen ist³.

Man kan nu ikke uden et Smil læse denne Instrux, hvor Hertugen med den store Forholdsregel, at sikkre sig betydelige Gidsler, forbinder den lille Finantsopera-

¹) je nicht? — ²) fremds? — ³) Udateret Udkast i det schweriner Archiv.

tion, at lade saa mange som muligt af sine Folk leve paa de danske Fangers Bekostning. Den gode Herre maatte dog tilsidst selv betale Legen; og de store Poster, hans Foged opførte i sit Regnskab, kom Hertugen saaledes selv til at undgælde for.

Ikke alle de fangne Herrer ere hele Tiden blevne paa Lübtz, som man seer af følgende Fortegnelse i det schweriner Archiv, men hvorom vi ikke vide, til hvilken Periode i Fangenskabet den henhører:

„Diese reichs Rete ausz Dennemarck wie volget hat der durchlauchtige hochgeborne furst vnd her, her Albrecht Hertzogk zu Megklenburg etc. alhir zu Luptz vffm Schlosz gefenglichenn einsetzenn lassen: Her Johann Vrenn, Ritter, Hauptmann vffm Schlosz Kopenhagen; Her Otto Krumpenn, Rytter; Nellis von ficensis¹; Jochim Harrenbergk; Knuth Heinrichs ausz schonnen; Knuth Persenn. — Diese Reichs Rete ausz Denemarck wie volget hat der durchl. hochgeb. furst vnd her, her Albrecht etc. Alhir zur Newenstadt vffm Schlosse gefenglichen einsetzen lassenn: Her Hans Billen, Ritter; Her Andreasz Billen, Ritter; Mattsz Orichs²; Erich Matteszen; Ehler Rhennow.

Det var altsaa paa Lübtz og Neustadt, de danske Adelsmænd holdtes fangne, ikke paa Plaue og „Premeszmöllen“, som Hvitfeld siger. Hvad det Sidste skulde være for et Sted, er ikke let at sige. Slotstaarnene og Fængslerne ved Lübtz og Neustadt ere nu de to eneste gamle Fangetaarne i Meklenborg og endnu temmelig vel vedligeholdte³.

Strax efter sin Ankomst til Lübtz tilskrev Hr. Anders Bilde Grev Christoffer og Biskop Ove Bilde. Da

¹) Niels Vincentsen (Lunge). — ²) Mads Erichsen Bille. — ³) Dette har Archivarius Dr. Lisch tilføiet paa den os i Aaret 1848 meddelte ovenstaaende Fortegnelse.

disse Breve give Oplysning om flere Forhold, hidsættes de her.

Min ¹ villige Tjeneste Eders Naade altid tilforn. N. H., det er uden Tvivl E. N. vel bevidst, hvorledes det har begivet sig med mig siden den Tid, at jeg opgav min Gaard for Eders N. ³, og hvad da blev aftalt imellem E. N. og mig, og hvad Tilsagn E. N. da gjorde baade med Haand og med Mund. I den Tid, da jeg saaledes var hos Eders Naade, og deslige hvor E. N. forskikkede mig Tindenlands og uden i Kong Christierns og E. Naades Handel og Hverv, har jeg skikket mig saaledes, at jeg vil være det bekjendt for Gud og Hvermand, naar jeg maa komme for tilbørlig Ret. Saa veed E. N. vel, at jeg nu er paa andet Aar anholdt, saa og sat i Fængsel, at Gud i Himlen maa sig derover forbarme, imod alle Tilsagn og uden al Brøde; og har dog stedse tilbudt at staae til Rette for mine tilbørlige Dommere, som dog hidtil ikke har maattet vederfares mig. Naadige Herre, uden Tvivl mindes E. N. vel det Brev og Segl, E. N. gav mig, da E. N. var min Gaard Söholm begjærende ⁴, at jeg vilde oplade den for Eder; da blev lovet, at det skulde være mig og mine fattige umyndige Börn uden Skade. Hvorledes der om er, det er E. N. uden Tvivl vel bevidst; deslige at E. N. haver nu ladet mig sende og fængslig anholde ud af mit Fædreland og i fremmede Land. Dermed forseer jeg mig ganske til, at mig fattige Mand skeer altfor kort, af den Aarsag, at havde jeg forbrudt mig Noget, som jeg med Guds Hjælp ikke har

¹) Brevet er tydsk; men da det er af en dansk Mand, er temmelig ucorrect og kun Afskrift, saa at det for Sprogets Skyld slet ingen Interesse har, gives det her i Oversættelse. — ²) Her menes uden Tvivl Söholms første Overgivelse til Grev Christoffer den 5te Juli 1534. — ³) Her menes Söholms Opladelse i Februar 1535.

gjort, maatte jeg vel have staaet til Rette i mit Fædreland. N. Herre, saa er E. N. uden Tvivl ogsaa vel for- tænkt hvad E. N. tilsagde mig i Eders Kammer foran Skorstenen den Aften, da jeg om Natten blev sendt over til Malmö; da tilsagde E. N. mig, at alt det, E. N. havde lovet og tilsagt mig, det vilde I holde mig. N. Herre, saa er min ydmyge Bøn og Begjæring, at E. N. vil hjælpe mig fattige Mand ud af denne Nød, saa at jeg maa komme til min Armod og mine Börn og hvor jeg kan behjælpe mig, og at E. N. vil ansee den troe Tjeneste, som jeg har beviist og gjort E. Naade; det fortjener jeg gjerne med min fattige troe Tjeneste, hvor jeg kan. Saa forhaaber jeg mig ogsaa, at E. N. vil overtænke alle Ting rettelig, at det angaaer E. N.s Ære ligesaa vel som mig fattige Mand; hvortil jeg ganske forseer mig og ikke tvivler paa. N. Herre, da mit Gods blev ført fra min Gaard Söholm op paa Kjöbenhavns Slot, da blev ogsaa mine Breve ført derop med; saa er min tjenstlige Bøn og Begjæring, at E. Naade vil mage det saa, at samme Breve maatte komme mig og mine fattige Börn tilhaande, de ere dog Ingen nyttige uden os; og at E. N. vilde være mig saa god, at jeg herpaa maatte faae et naadigt og godt Svar. Det fortjener jeg gjerne med min fattige Tjeneste, hvor jeg kan. Datum paa Lübtz, Löverdag efter Kyndelmisse ($\frac{5}{8}$) 1536 ¹.

Brevet til Biskop Ove Bilde af Aarhuus, der var en af de vigtigste Mænd i Regeringen hos Kong Christian den Tredie og altsaa nu under Kjöbenhavns Beleiring kunde tage sig af Anders Bildes Gods og Familie i Sjælland, lyder saaledes.

Min ydmyge Hilsen Eders Naade altid kjærligen forsendt med Vor Herre. Kjære Herre og kjære Farbroders-

¹) Egenhændigt Udkast i den Kjöbenhavnske Samling, Fasc. 5.

sön, som E. N. uden Tvivl vel hört haver, hvor min Leilighed haver sig begivet, at det er taget fra mig Alt det, som jeg haver havt, Bo, Boskab, Guld, Sölv, Kle-
nodier, Klæder, alt det som mig og mine Börn tilkom
baade et Steds og andet, uden blotteste Jorden, som de
kunde ikke faae med, ellers have de Intet lade blive til-
bage; hvilken Skade [som] jeg havde al fanget, för höi-
baarne Fyrste Hertug Albrecht var kommen i Landet¹.
Nu paa det Nye have de forskikket mig med flere gode
Mænd udaf vort Fædrenerige og her ind i Lante Meklen-
borg til et Slot, som hedder Lübtz, Hr. Johan Urne,
Knud Gyldenstjerne, Jacob Hardenberg, og Knud Sparre,
uden al redelig Aarsag og imod Brev og Segl, og som
vi vide aldrig at have forskyldt udi nogen Maade. Kjære
Herre, saa kan E. N. uden Tvivl vel besinde min og
mine fattige Börns Leilighed nu udi denne Tid, hvor det
kan være fat med dem, efterdi at de ere alle endnu saa
umyndige og ikke komne til deres Alder, at de kunne
dem noget selv (hjælpe). Hvad Ermegard muligt er at
gjøre, kan jeg vel troe hun gör; men dog er det hende
svart at gjøre. Derfor, kjære Herre, er min ydmyge,
kjærlige Bön til Eder, at E. N. vil nu gjøre for Guds
Skyld og for al den Tro og Love, jeg sætter nu til
Eder, at I ville betænke mine fattige smaa Börns Bestand
og Bedste, som aldrig bedre gjordes Behov, end nu, og
I ville dertil bruge *vore Slægt og Venner* af Skaane,
Sjælland og Fyen, Hr. Mogens Gjõe, Johan Friis, Hr.
Tyge Krabbe med flere vore Venner, hvem E. N. kan
selv der til bede; og at de nu ville tænke paa de andre
gode Mænds og min Sorg og Vedermöde, som vi daglig
ere bekymrede med; og at vore Venner nu ville tænke

¹) Hertug Albrecht kom fra Meklenborg til Nykjöbing paa
Falster den 8de eller 9de April 1535.

og gjøre os det Skjæl, som vi forsee os til dem; og beder jeg E. N. for hvis Love og Tro jeg haver sat til Eders Naade alle mine Dage og paa det Blodsforvandtskab, E. N. er mig pligtig, og ikke undfalde mine arme smaa moderløse Börn, og maae vel nu hedde faderløse med, uden Gud vil det anderledes forhænge, og ramme og vide deres og mit Bestand, som jeg troer E. N. og alle mine Venner til. Jeg vilde gjerne skrive flere af vore Venner til, nu vil Tiden ikke begive sig dertil paa denne Tid; vil E. N. skrive mig noget til igjen, og kan Henrik Skeppinge udi Lybek faae Brevet, da flyer han mig det vel; her er ikke uden ti Miil imellem Lybek og dette. Hr. Otto Krumpen og Niels Lunge de vare her før os paa Slottet, og dem skader Intet. Og maa E. N. vide, at vi have alle gode Kamre, og den gode Mand, her er, haver Hertug Albrechts Befaling, at han skal fare vel med os, og det gjør han ogsaa; og Grevens Marskal førte os hid til Slottet. Kjære Herre, gjør nu i alle Maader som min gode Tro og Love staaer til Eder og mig Intet paatvivler, at E. N. gjør. Hermed E. N. de Helligtrefoldighed befalende til evig Tid; i hvis Maade jeg med min arme Tjeneste kan tjene Eders Naade gjør jeg altid gjerne. Skrevet paa Lübtz Mandag for Fastelavn ($\frac{28}{9}$) 1536.

Kjære Herre, sender jeg Eder et Brev her indelukt, det E. N. vil have den Umage at lade flye hende¹ tilhaande og undervise hende sit Bedste; det beder jeg gjerne om og fortjener det gjerne².

De fangne Adelsmænd forbleve nu paa Lübtz og Neustadt indtil Kjöbenhavn havde overgivet sig til Kong Christian den Tredie. Ved den Overeenskomst, som den

¹) Form. Ermegard Bilde. — ²) Egenhændigt Udkast i den Kjöbenhavnske Samling, Fasc. 5. Paa Bagsiden har Anders Bilde

ene, Hertug Albrecht og Grev Christoffer paa den anden Side, vedtoges det i den 7de Artikel¹, at Hertugen og Greven, efter det Brevs Lydelse, som de H. Kl. Majestæt derpaa givet have, skulle lösgive de anholdte Adelsmænd i *Kongens Hænder* og imidlertid stille Gidsler for, at de virkelig udleveres uden Lösepenge eller nogen Forpligtelse. — Greven og Hertugen stillede tolv Gidsler, hver sex, der maatte begive sig til Hamborg i et Indlager, indtil de danske Fanger udleveredes sammesteds². Det var altsaa ikke Meningen, at Fangerne skulde ligefrem sættes i Frihed, men at de skulde overgives til Kong Christian den Tredie, — naturligviis for at han kunde knytte Tilladelsen til at vende tilbage til Danmark til saadanne Betingelser, som han ansaae ønskelige.

Strax efter Hertug Albrechts og Grev Christoffers Ankomst paa tydsk Grund gik Udvexlingen for sig; men inden de danske Fangers Afreise forefaldt en mærkelig Scene imellem dem og Hertugen og Greven. Den 17de August 1536 i Graabrödre kloster i Güstrow fremstode Anders Bilde, Hans Bilde, Otto Krumpen, Niels Vincentsen Lunge, Johan Urne, Mads Eriksen Bølle, Knud Pedersen Gyldenstjerne, Jacob Hardenberg, Eiler Rönnow, Knud Henriksen Sparre, Bendt Andersen Bilde og Erik Madsen Bølle for Hertug Albrecht og Grev Christoffer og forlangte deres Haand igjen af Greven, det er: forlangte sig löste fra den Eed, de havde svoret ham paa den fangne Konges Vegne. Da Grev Christoffer godvillig havde op-

skrevet: „Copier af det Brev, jeg skrev Greven til med hans Marsk, og det jeg skrev Bispen af Aars til“. Begge Brevene ligge sammen i Pakken.

¹) I den danske Oversættelse af Krag's Christian den Tredie, 2, 28. — ²) Cragii Annales p. 145.

fyldt denne Begjæring, spurgte Hertugen de adelige Herrer, paa hvilken Tid det var, at de havde gjort Greven denne Eed, hvortil de svarede, at det var skeet, förend den nuværende Kong Christian (den Tredie) havde noget at befale i Danmark, ja förend det var betænkt og forventet, at han skulde blive Konge. Derpaa fremførte de deres Klager over al den Uret, der var dem tilföiet af Grev Christoffer, og affordrede ham en bestemt Erklæring om, hvorvidt de havde tjent ham ærligt og redeligt, som det ærekjære Adelsmænd egnede og anstod, i den Tid, de vare i hans Eed og Pligt; havde han andet paa dem at sige, opfordrede de ham til at udtale det offentlig i Hertugens og Vidnernes Paahör. Greven traadte nu til en Side og raadförte sig med sine Mænd, hvorpaa han ved Ludvig van Deben og Hans Schilling lod dem svare, at han vidste ikke Andet om dem end hvad der anstod ærlige Adelsmænd; men vilde de ikke lade deres Klage over ham falde, böd han sig i Rette for Keiseren og sine tilbörlige Dommere. Adelsmændene svarede med den Protest, at de herefter ikke vilde give ham noget Svar, om han foretog Noget, der kunde være til deres Forulempelse, hvorhos de tillige erklærede, at om Kong Christian (den Anden) kom paa fri Fod, kunde de vel lide og taale endelig Dom af ham om alle Klagepunkter. Dermed toge de Afsked fra Hertugen og Greven og begave sig med Hertugens Cantsler Joachim von Jetzen, der var en af Gidslerne, til Hamborg¹. Da de ankom hertil den 24de August², bleve de modtagne af Befalingsmanden paa Segeberg, Godske Rantzau; men de betragtedes og

¹) Notarialinstrument om det i Güstrow Passerede i Aktstykker til Grevefeiden Nr. 208, S. 575. — ²) Saaledes Henrik Skeppinge i et Brev, dat. Fredag efter Bartholomæi (²⁹) 1536, til Eske Bilde paa Bergenhuus; i den Kjöbenhavnske Samling, Fasc. 8.

behandlede som de, der havde forbrudt sig imod deres rette Herre, til hvis naadige Tilgivelse de saaledes trængte. Der blev desuden gjort en Forskjel imellem dem: Anders og Hans Bilde, Otto Krumpen og Johan Urne betragtedes som de meest compromitterede. De Andre begjærede og fik Leide til Rendsborg — saa synes det efter Ordene i Jacob Hardenbergs Revers, — hvor de maatte udstede en Erklæring hver for sig, at om de havde forseet sig imod Kongen deri, at de havde været i Grevens Eed og Pligt, saa bade de nu Hans Naade for Guds Skyld om Tilgivelse og om at de maatte komme ind i deres Fædreland igjen. Dette tilstod Kongen dem, hvorimod de lovede, først, Huldskab og Troskab imod ham, med et yderligere Tillæg om at aabenbare hvad de maatte erfare til hans Skade; dernæst, at de vilde samtykke og forsvare hvad der nu var gjort med Biskopperne og Bispegodset. Dette, sige de i Erklæringen, lovede de unødte; thi vilde de ikke af fri Villie have samtykt det, havde det staaet til dem at vende tilbage i deres fri Behold — det vil sige, at de saa vel havde beholdt deres personlige Frihed, men da rigtignok neppe havde faaet Tilladelse til at komme ind i Danmark igjen! Det maa iøvrigt bemærkes, at ihvorvel det Exemplar af Adelsmændenes Revers, der findes i Danske Magazin 3, 83, udtrykkelig siger, at de „idag ere komne for H. Kl. Majestæt her i Rendsborg”, saa er det dog underskrevet Kjöbenhavns Slot Simonis & Judæ

Sammededs, Fasc. 5, findes et Leide fra Magistraten i Lybek, dat. Mithwekens na Johannis vnthouinge ($\frac{30}{8}$) 1536 for Hans Bilde, Mads Bølle, Johan Urne, Anders Bilde, Otto Krumpen, Riddere, Niels Lunge, Knud Gyldenstjerne, Eiler Rønnow, Jacob Hardenberg, Erik Bølle, Knud Sparre og Benedict Bilde til at reise i og igjennem Lybeks Stad og Land. Vi kjende altsaa med fuldkommen Sikkerhed alle de Adelsmænd, der vare fangne i Meklenborg.

Dag ($\frac{28}{10}$) 1536. Denne Selvmodsigelse, — hvis det ikke er en Feilskrift — kan neppe forklares anderledes, end at Reversen vel er udfærdiget paa Tydsk i Rendsborg, men af en eller anden nu ubekjendt Grund ikke der bleven kjendt god af Kongen, men først endelig antagen paa Kjöbenhavns Slot. Fuldstændigt bleve de dog ikke alle benaadede; thi kun Knud Gyldenstjerne fik sin Plads i Rigsraadet tilbage strax. Han nævnes i den store Reces af 30te October 1536 som Rigsraad, medens de andre kun anføres blandt den menige Adel.

Haardere behandlede Anders og Hans Bilde, Otto Krumpen og Johan Urne. De holdtes fængslede i Haderslev, og förend det tillodes dem at begive sig ind i Kongeriget, maatte sex Medlemmer af Rigsraadet: Truid Ulfstand, Knud Bilde, Claus Bilde, Holger Ulfstand, Mogens Henriksen Gyldenstjerne og Knud Pedersen Gyldenstjerne i Kjöbenhavn den 7de November gaae i Borgen for, at de fra Haderslev skulde begive sig lige til Kjöbenhavn og intet andet Sted hen, og *der* drage ind i en Borgers Huus, som de ikke maatte forlade, förend de havde gjort Kongen en saadan Forvaring, hvormed han i alle Maader nöiedes¹. Det var dog ikke af egen Tilskyndelse at Kongen viste de haardt böiede Mænd denne Naade, som man seer af et Brev fra Knud Gyldenstjerne til de fire Fanger:

Venlig Hilsen kjærlig med Gud forsendt. Kjære Hr. Hans og Hr. Anders Bilde, Hr. Johan Urne og Hr. Otto Krumpen, kjære Frænder og synderlig gode Venner, giver jeg Eder kjærligen tilkjende, at Eders Slægt og Venner haver nu med alle de Fruer og Jomfruer her i Byen forsamlede gjort en almindelig Bön til Kongl. Majestæt vor naadige Herre, saa at Hans Kl. Höimægtighed haver nu naadelig

¹) Kvartalskrift Orion 1, 269.

undt og tilladt, at I skal og maae nu strax drage her ind i Riget og her ind i Kjöbenhavn at fortöve med slig Besked, Forpligt og Vilkaar, som I kunne mærke og forstaae udi den Copi, som jeg nu sender Eder, af et Brev, som jeg med flere af Eders Slægt og Venner haver givet og beseglet Kongl. Majestæt lige saa lydende Ord fra Ord, som denne Copi indeholder og udviser; bedende Eder kjærligen og gjerne, at I derefter i alle Maader ville rette Eder og holde os det uden al Skade, som jeg uden al Tvivl troer Eder til. Hvad ydermere Tidende, som her er forhandlet og udraabt i denne Herredag, veed dette Bud vel at undervise Eder. Hermed vil (jeg) have Eder alle og hver besynderlig Gud Almäktigste befalet. Datum Kjöbenhavn Torsdag for Martini ($\frac{9}{11}$) 1536¹.

Hvad det var for en „Forvaring“, Kongen forlangte af dem, seer man deraf, at Anders Bilde den 2den December, Hans Bilde den 8de December 1536 maatte forskrive sig til at oplade og overantvorde i Kongens Hænder alle de Forlehnninger og Pant, de havde havt af Kronen og Kirken. Paa samme Tid som Anders Bilde underkastede sig Otto Krumpen, formodentlig ogsaa Johan Urne, den samme Forpligtelse: et Par Dage derefter, den 12te December 1536, skænkede Kongen Johan Urne hvad der paa Borreby, som han havde havt i livsvarig Forlehnning af Roskilde Bispestol, var hans *private* Eiendom².

Ingen af disse fire Herrer kom strax ind i Rigsraadet igjen. Anders Bilde fik først i Aaret 1539 en kongelig Forlehnning, nemlig Dronningholm; i det følgende Aar var han Statholder i Kjöbenhavn, derefter Lehnsmænd

¹) Original paa Papir med Gyldenstjernes Vaaben trykt udenpaa. Dette, foruden Cautionen, viser, at Brevskriveren er Knud Gyldenstjerne; i Brevet selv staaer kun Knudt, da Efternavnet er afrevet. Akt. t. Gef. 2den Saml., Nr. 132, S. 296.

²) D. Mag. 3die Række, 3, 224.

paa Möen og blev endelig 1542 atter optagen i Rigsraadet¹. Ogsaa Otto Krumpen fik sin Plads tilbage; i det seneste 1551 var han atter Danmarks Riges Raad².

Hvilke uhyre Tab har Grevens Feide ikke paaført disse Adelsmænd! Otto Krumpens Fortegnelse over det, Grev Christoffer fraranede ham, er ovenfor berørt. Anders Bilde klager i et Brev fra 1537³, at han har lidt større Skade, end han nogensinde kan forvinde; og dette var sikkert ikke overdrevent. Ikke at tale om Penge, Klenodier, Sölv og Guld, kort sagt Lösöre, om hvis Værdi hos Mænd af hans Stand man faaer et Begreb af Otto Krumpens Fortegnelse, saa mistede han ikke alene strax ved Grevens Ankomst 1534 sit Pantelehn *Möen*, som han havde for 2000 Mark uaflost paa Livstid⁴; men Stege Slot plyndredes af Borgerne, og det er meget tvivlsomt, om han virkelig fik den Halvdeel af det Plyndrede, som Greven skænkede ham, da han gik over paa hans Parti⁵. Til Erstatning for Möen gav Greven ham det store Vordingborg Lehn; men da han den 18de Januar 1535 maatte indrømme en Deel af Hertug Albrechts Fordringer, gav han Hertugen dette Slot og Lehn. Det skulde i Begyndelsen være en Hemmelighed, formodentlig netop af Hensyn til Anders Bilde; men da denne faa Dage efter arresteredes paa Kjöbenhavns Slot, trods Grevens Æreserklæring og Beskærmelsesbrev af 23de Januar, har man vel ikke længer brudt sig om at skaane ham. I hans Breve fra denne Periode og senere er ikke Tale om Vordingborg, — som om han aldeles havde opgivet

¹) Efter Breve i den Kjöbenhavnske Samling, Fasc. 5 og 7.

— ²) Schlegels Sammlung zur Dänischen Geschichte etc. 2, 169.

— ³) A. B. til Eske Bilde paa Bergenhuus, dat. Kjöbenhavn Onsdag i Dimmeluge ($\frac{2}{3}$) 1537, i den Kjöbenhavnske Samling, Fasc. 5.

— ⁴) N. D. Mag. 6, 280. 291. — ⁵) Aktstykker til Grevefeidens Historie, S. 101.

Tanken om at klage over dette mindre Tab ved Siden af saa store Forurettelser. Ved den store Adelsjagt plyndredes Söholm; og om ikke för, saa nu, da han toges nogenlunde til Naade af Kong Christian den Tredie, maatte han afstaae Dalby Kloster i Skaane, som han havde af Kong Frederik den Förste paa Livstid¹. Hvad beholdt da Manden tilbage uden Söholms nögne Mure og „blotteste Jorden“ til denne Gaard?

Vi finde i disse Adelsmænds Behandling ikke den Mildhed og Retfærdighed, man i Almindelighed tillægger Kong Christian den Tredie. At afpresse dem uden Lov og Dom deres Eiendom, deres Pant, er en noget tyrkisk Behandlingsmaade; og med hvad Ret betragtede Kongen overhovedet de i Meklenborg fangne Adelsmænd som Forbrydere, der kun under visse Betingelser fik Tilladelse til at komme ind i deres Fædreland igjen? Om Eiler Rönnow og Jacob Hardenberg kunde han rigtignok sige, at de jo havde erklæret sig for ham i Hjallesø den 9de Juli 1534, saa at de ved senere at hylde Greven havde overtraadt Forpligtelsen til ham. Men först maa det bemærkes, at i Hjallesø er Hertug Christian ikke *valgt*; der er kun af Nitten Adelsmænd udstedt en Erklæring om, at de vare meest tilbøielige til at vælge ham, naar han vilde begive sig ind i Landet². Men dernæst har Hertugen ikke sendt en saadan Krigsmagt ind i Fyen, at den kunde forsvare hans Tilhængere der paa Öen imod Grevens Tropper, saa at den nödtvungne Underkastelse under Grev Christoffer ikke retfærdigen kunde lægges den fyenske Adel til Last. Og om Kongen endda vilde udtyde disse to Mænds Adfærd som et Frafald, saa er det netop ikke dem, han behandler haardest, men dem, der hverken

¹) Historisk Tidskrift 1, 161; jfr. N. D. Magazin 5, 140.

— ²) Aktstykker til Grevefeiden, anden Samling Nr. 19, S. 33.

havde valgt eller hyldet ham, eller paa nogen Maade vare forpligtede til at gjøre det. Rigsraadet skal vel i Kong Frederiks Tid have givet denne Konge Løfte om at vælge en af hans Sønner; men dette indeholdt ingen Forpligtelse til at vælge Hertug Christian. Og om det senere formedelst bydende Omstændigheder blev gjort om, kunde de holstenske Brødre vel have Grund til at beklage sig, men ingen Ret til at behandle de enkelte Medlemmer af Rigsraadet som Forbrydere. Det er her som ved Ulfeldernes Behandling kjendeligt, at fordi Hertug Christian seirede og blev Konge, har han betragtet sig som ene berettiget til Kronen fra først af; men det virkelige Forhold er rigtigheden betegnet i Adelsmændenes Svar paa Hertug Albrechts Spørgsmaal i Güstrow den 17de August 1536: de havde svoret Grev Christoffer paa en Tid, da Christian den Tredie ikke var Danmarks Herre, ja da det ikke engang var betænkt, at han skulde vælges dertil. Anders Bilde og de andre Sjællændere have visseligen feilet imod deres Fædreland ved altfor hurtigt og uden alvorlig Modstand at underkaste sig Greven og Lybekkerne i Sommeren 1534; men de have ikke brudt nogen Eed eller Forpligtelse imod Christian den Tredie, thi de have ingen svoret ham eller indgaaet til ham. Den formelle Ret var ganske imod Kongen i hans Behandling af disse Adelsmænd; men han har vel anseet det fornødent for at gennemføre det store Værk, Kirkens Underkastelse under den verdslige Regering, at knække fuldstændigt Prælaternes Parti, til hvilket navnlig de fire Mænd i det mindste tidligere hørte. Det gjaldt om at indføre en heel ny Tingenes Orden i Danmark; da har det forekommet ham nødvendigt, at underkue dem, der kunde ansees som Tilhængere af det gamle Væsen; men saaledes bleve hine Mænd rigtignok Offere for hvad klog Politik kunde synes at byde, ikke for deres egen Brøde.

FUND AF EN METALARBEIDERS FORRAAD FRA
BRONCEALDEREN, TILHØRENDE HANS MAJE-
STÆT KONGEN. VED J. J. A. WORSAAE.

SAMTIDIG med det store Opsving, Handel og Industri har taget i dette Aarhundrede, er der næsten allevegne vaagnet en levende Interesse for at efterspore den i disse Retninger fra de ældste Tider til vore Dage foregaaede Udvikling. Forhen have Historieforskerne ogsaa som oftest altfor udelukkende dvælet ved Historiens politiske Side, ved Krige tillands og tilvands o. s. v., uden at tage tilbørligt Hensyn til Folkenes indre Livsytringer, navnlig til deres Handel, Industri og Kunst, som dog ere saa særdeles betegnende, naar man vil søge at erholde et klart Billede af Folkenes fremskridende Udvikling i det Hele.

Maa det nu end indrømmes, at man i vort Norden temmelig tidlig har henvendt Opmærksomheden paa Nordboernes indre Culturforhold, er der alligevel i denne Henseende overmaade meget tilbage at udrette, og naturligviis ikke mindst, naar Talen er om den fjerne Oldtid. *Deels* ere de skriftlige historiske Efterretninger om den hedenske Tid enten overordentlig faa, eller i al Fald begynde de i Reglen forholdsviis meget sildigt (først omtrent ved Christendommens Fremtrængen), *deels* ere de umiskjendelig paavirkede af indgroede, stærke Fordomme.

Vore ældste Efterretninger om det hedenske Norden haves nemlig ikke saameget fra samtidige indfødte Skribenter, som mere enten fra fremmede christne Munke, der naturligviis i de nordiske Hedninger kun saae de raaste Barbarer, eller ogsaa fra Krönikeskrivere i Lande, som maatte høie sig under de vældige Normanners Aag; af undertvungne eller ængstede Folk vilde man aabenbart ikke kunne vente en upartisk Skildring af Nordboernes Færd. Paa denne Maade er det skeet, at man tidligere

baade udenfor Norden og i Norden selv hyppig har anseet de gamle Nordboer for at have været langt mere raae og barbariske, end Tilfældet virkelig var. Man har sædvanlig troet, at under Kampenes og Vikingstogenes vilde Larm kunde Fredens mildere Sysler, som t. Ex. Handel og Industri, ikke trives i nogen synderlig Grad, og man har derfor bl. A. jævnlig antaget, at de fleste af de under Hedenskabet i Norden herværende kostelige og smukt udarbejdede Vaaben, Smykker og Redskaber m.m., først ved Normannernes Vikingstog maatte være hidbragte fra fremmede Lande.

Men siden man har begyndt for Alvor at samle og ordne de rundtom i Norden fundne Oldsager fra den længst forsvundne Oldtid, og siden man har faaet Leilighed til at anstille Sammenligninger mellem de i vort Norden og de i andre Lande værende Oldsager og øvrige Oldtidsminder, er der opgaaet et heelt nyt Lys over de gamle Nordboers ældste Culturforhold og Forbindelser med de nærmest omliggende, ja endog med fjerne Lande. Ligesom det allerede, efter ikkun fyrgetyve Aars Erfaringer, har viist sig af Oldtidsminderne, at Norden i Oldtiden havde ganske anderledes vidtstrakte Handelsforbindelser med Östen og Vesten, end man nogensinde forhen har troet, saaledes vidne Oldsagerne selv om, at der i en overordentlig tidlig Tid i vort Fædreland og tildeels ogsaa i de andre nordiske Lande, har hersket en Industri, navnlig en Duelighed i Metalarbejde, som i mange Tilfælde maa vække vor høieste Forundring.

Det tør ansees for tilstrækkelig bekjendt, at der engang i vort Fædrelands, som i det øvrige Europas, fjerne Old har været et Tidsrum, den saakaldte „BRONCEALDER“, i hvilken Folkene af Mangel paa Jern og Staal have anvendt en Blanding af Kobber og Tin eller „Bronce“ til alle deres skjærende Redskaber, Vaaben og fordetmeste tillige til deres Smykker. Imidlertid kjendte de dog ogsaa og benyttede Guld, men de havde endnu ikke Sölv.

Fra dette Tidsrum gemmer Museet for nordiske Oldsager i Kjöbenhavn en stor Deel af Bronze prægtigt udarbejdede Sværd, Dolke, Landsespidsen, ikke faa store stöbte Krigslurer, Skjolde og Skjoldbukler, Stridsöxer, alle Slags Hoved- og Haarsmykker, Halsringe og Armringe m. v., som ikke sjelden ere belagte med tynde Guldplader. Stundom ere Arm- og Fingerringene heelt af Guld. Formerne og Ornamenterne udmærke sig ved en simpel, men reen og smuk Stil, saa man ved at see dem uvilkaarlig föler sig hensat i en Tid, da ikke alene större Livsfornödenheder, men ogsaa en vis Grad af Dannelse maa have gjort sig gjeldende.

Hele denne „Broncealder“ ligger saa langt tilbage i Hedenskabet, at vore skriftlige Efterretninger end ikke med et eneste Ord vide at berette Noget om, at der her i Landet eller overhovedet i Norden har været en Tid, da man istedetfor Jern maatte bruge Bronze til Vaaben og Smykker. Det er alene Oldsagerne og Gravhöiene, vi i dette Punkt maae holde os til, men disse godtgjøre noksom, at Bronzealderen, efter dens mangfoldige efterladte Minder at slutte, endog maa have udfyldt et meget langt Tidsrum, utvivlsomt flere Aarhundreder. Forskjellige Omstændigheder tyde endvidere hen paa, at denne Bronzealder maa have været paa sit Höidepunkt her i Landet ved Christi Födsels Tid, men at den maa være begyndt flere hundrede Aar *för*, ligesom det ogsaa sandsynligen maa have været et Par Aarhundreder *efter* Christi Födsel, inden den er bleven fuldstændig sluttet ved den nyere Jernalders Culturs Indtrængen i Landet.

Man vil fölgelig nu med temmelig Vished kunne paa-
staae, at Bronzealderens Oldsager *idetmindste* ere omtrent sexten hundrede Aar gamle, og mange af dem utvivlsomt to tusinde Aar, ja maaskee langt derover. Naar nu hertil kommer, at adskillige af disse Broncesager röbe en saa stor Duelighed i Metalstübnings, at det selv for vore Dages

Metalstöbere er vanskeligt at sige, hvorledes Stöbningen har kunnet lade sig udføre, er det unægtelig ganske naturligt, at man tidligere ikke har turdet antage, at saa prægtigt og godt forarbejdede Vaaben og Smykker, der hidrøre fra en saa ældgammel Tid, skulde være forarbejdede i vort afsides barbariske Norden, især da der her dengang endnu ikke var opdaget Kobber i Bjergene, ligesaa lidt som der her fandtes Tingruber. Man gik derfor almindelig ud fra, at Broncesagerne i fuld færdig Stand maatte være indførte fra andre Lande, hvor de nævnte Metaller fandtes, og navnlig da fra det nærliggende England og Irland.

Hvis dette forholdt sig rigtigt, vilde naturligviis Broncesagernes kunstfærdige og smagfulde Forarbejdning i ingen Henseende kunne afgive noget Beviis paa en ældgammel udviklet Industri eller en dertil svarende Culturgrad i vort Fædreland.

Men mærkeligt nok have de seneste Aars heldige Fund besvaret hele dette vigtige Spørgsmaal i fuldkommen modsat Retning. Isærdeleshed oplysende, og man tør vel sige afgjørende, er et yderst mærkværdigt Fund af en Metalarbejders Forraad fra Bronzealderen, som nylig er kommet for Dagen og som har faaet Plads blandt en stor Deel andre mærkelige Oldsager i HANS MAJESTÆT KONGENS archæologiske Cabinet paa Frederiksborg Slot. Efterat det havde behaget Hs. MAJESTÆT, at fremlægge og foredrage Bemærkninger om dette Broncefund i det Kgl. Nordiske Oldskrift-Selskabs Aarsmöde paa Christiansborg Slot den 25de Februar 1852 (jfr. Antiquarisk Tidsskrift 1849—1851 p. 214—215), og efterat Hs. MAJESTÆT dernæst sidstafvigte Foraar (1853) havde indbudt Etatsraad Thomsen og Forfatteren til i Forening at undersøge og tage Tegninger af de vigtigste Oldsager i det archæologiske Cabinet paa Frederiksborg, har Hs. MAJESTÆT, med sin sædvanlige levende Interesse for Oldtidsvidenskabens Fremme, tildeelt

mig det hæderfulde Hverv, nærmere at beskrive og offentliggjøre det ommeldte Broncefund, der har væsentlig Betydning for en rigtig Opfattelse af de ældste Culturforhold i Norden.

Ved i Aaret 1851 at grave Grøfter i siid Tørvejord, hvor forhen har været Uføre, paa SMÖRUMÖVRE Mark, Smörum Herred, Kjöbenhavns Amt, i en Lavning mellem Byerne Smörumövre, Sörup og Smörumnedre, fandt Markens Eier Gaardmand Peter Sörensen og Huusmand Lars Jensen en heel Deel Broncesager, liggende i en Klump. De skjönnedes ikke at have været indsvøbte i Noget; idetmindste var Omviklingen ganske fortæret. De laae i et temmelig tæt Lag Blaaleer omtrent to Fod under Jordens Overflade. Men da Terrainet rundt omkring Findestedet iövrigt, som nys antydet, er aldeles siidt og fugtigt, og for ikke længe siden har været Uføre eller Sö, er det klart, at disse Sager enten i sin Tid maae være tabte, eller maaskee rimeligere forsætliggen skjulte her.

Af Bönderne indleveredes först 159 Stykker Broncesager, og ved en af Forfatteren senere til Smörumövre foretagen Udflugt, paa hvilken der anstilledes en Undersøgelse af Findestedet, tilveiebragtes endnu fire hos Finderne beroende Stykker, saaledes at hele Fundet *ialt indeholder eet hundrede, tre og tredsindstyve Stykker*. Af dem har imidlertid Hs. MAJESTÆT skjænket fire karakteriske Stykker som Pröve til Museet for nordiske Oldsager (Prot. Nr. 11865—11868).

Foruden en raa, uformet Metalklump, bestaae de fundne Broncesager af 94 *saakaldte „Paalstave“* (en Art Vaaben eller Redskaber, dannede som et større Brækjern) 1 *itubruddt* og 2 *hele Celter* (ligeledes en Slags Vaaben eller et Værktöi af Form noget nær som en Meisel), 1 *Sverdfæste*, 1 *Kniv eller Dolk*, 1 *stor Naal*, 2 *Dopskoe til Landseskafter* og 60 *Landsespidser*.

Disse Sager fortjene imidlertid en nöiere Betragtning

og ville formeentlig rettest kunne henføres under den følgende Ordning:

1) *En uforarbejdet Metalklump* (2 Tom. 10 Lin. lang), der seer ud, som om den efter en Støbning kunde være bleven tilbage i Bunden af Smelte-Diglen. Ifølge en ved Etatsraad Forchhammer velvillig foretagen chemisk Analyse af en fra samme afbuggen Stump, har det viist sig, at den bestaaer af:

Jern	1,17	
Tin	0,42	(med et Spor af Bly)
Nikkel (og Kobolt)	0,27	
Svovl	0,09	
Kobber	98,05	

100,00.

Kobberets Mængde er dog ikke bleven bestemt ligefrem, men ved Fradrag af de andre Bestanddele fra den anvendte Mængde Metal" (afbildet Tavle I, Fig. 1).

2) *Tre og fyrgetyve Paalstave* (med Afsats til Skaft), der aabenbart alle ere ikkun halvfærdige, idet de langs med Siderne og Eggene endnu fremvise de raae Stöberande, der have dannet sig paa de Steder, hvor Formerne have været sammensatte. Ligesom Paalstavene i det Hele aldeles ikke ere afpudsede, saaledes ere Eggene heller ikke udhamrede eller slebne. Paa nogle af dem sees foroven endnu Spor til, at Stöbeknolden eller „Ingussen" (o: den lille Metalklump, der altid samler sig i det Hul i Stöbeformen, hvorigjennem Metallet indhieldes) er bleven afbrudt. Den som Typus for disse Paalstave paa Tavle I, Fig. 2 afbildede er $6\frac{1}{2}$ Tom. lang. Iøvrigt er det klart, at disse 43 Paalstave (af hvilke to findes i Museet under Nr. 11865 og 11866), ikke ere stöbte i een, men i flere, om end kun fra hinanden saare lidt afvigende Stöbeformer.

3) *Tre mindre, ved Eggen bredt udslaaede Paalstave* af en simplere Form, ligeledes uafpudsede, med Stöberande og saaledes ikkun halvfærdige. Den paa Tavle I, Fig. 3 afbildede er 5 Tom. 5 Lin. lang.

4) *Tre Paalstave, smalere ved Eggen*, men forresten af en lignende simpel Form, som de foregaaende. Disse ere dog kjendelig fuldfærdige. Stöberandene ere heelt borttagne og Eggene tilbørlig udhamrede eller slebne. Arbeidet er i det Hele meget net. Den afbildede (Tavle I, Fig. 4.) er 5 T. 4 L. lang.

Alle de følgende Stykker have ligeledes ufeilbarlig været fuldfærdige paa den Tid, de ere komne til at ligge i Uföret.

5) *Otte og tredive Paalstave med Afsats til Skaft* (omtrent som den Tavle I, Fig. 5. afbildede 6 T. $10\frac{1}{2}$ L. lange), i Reglen prydede paa Siderne med smukt udhamrede Zirater. Heller ikke disse meget net forarbejdede Paalstave ere alle stöbte i samme Form. Een af dem findes i det Kgl. Museum for Oldsager (Nr. 11867).

6) *To firkantede Paalstave med Afsats*, men af en simplere Form og Forarbejdning (den Tavle I, Fig. 6. afbildede er $5\frac{1}{2}$ T.).

7) *En firkantet Paalstav* (7 T. 3 L.), som imellem Afsatsen til Skaftet og Eggen er indkneben paa en egen Maade (Tavle I, Fig. 7.).

8) *En Paalstav med Afsats*, 8 T. 2 L. (Tavle II, Fig. 8), af en meget smagfuld Form og den skjönneste Forarbejdning. Paa Midten er den ikke alene prydet med en fremstaaende Ringforziring og med smukke, om end simple Ornamenter, men paa Siden af Skaftafsatsen sees ogsaa meget net sammenslyngede Spiralzirater.

9) *En lignende Paalstav* (Tavle II, Fig. 9), 7 T. 2 L. lang, af ikke mindre udmærket Arbeide. Baade i Form og Ornamentering afviger den dog noget fra den foregaaende. Disse tvende Paalstave ere ustridig de smukkeste og bedst forarbejdede af alle de 94 fundne. Thi vel er ogsaa den følgende:

10) *En Paalstav med Afsats* (Tavle II, Fig. 10a og 10b) 7 T. $7\frac{1}{2}$ L. lang, af ret smagfuld Form og temmelig ziirlig For-

arbejdning, idet den paa begge Sider af Afsatsen er prydet baade med sammenslyngede Ringzirater og (jfr. Tavle II, Fig. 10 b) med Dobbeltspiralzirater, men den kan dog ikke med Hensyn til Arbeidets Fiinhed og Elegants stilles ved Siden af de to foregaaende. Dette Samme gjelder ogsaa om:

11) en temmelig stor *Paalstav* af lignende Form 8 T. 10 L. lang (Tavle II, Fig. 11), der adskiller sig fra de övrige ved en lille Hage foroven, hvormed man formodentlig har villet fastholde de Baand, med hvilke Skaftet sandsynligen har været omvundet. Derimod træffe vi paa ganske fortræffeligt Metalarbeide i:

12) en *Celt* med Ösken, 4 T. 5 L. lang (Tavle III, Fig. 13), som paa Midten er firkantet med overordentlig ziirlige Facetter, og som foran er afrundet. Baade i Form og Forarbejdning kan denne Celt med Rette siges at være den smukkeste af alle de mangfoldige Celter, man hidtil har opdaget her i Landet. Mindre godt forarbejdet er:

13) en *noget større Celt* ligeledes med Ösken, 6 T. 2 L. lang (Tavle III, Fig. 14), som i det Hele mere stemmer overeens med de sædvanlige Celter. Foruden denne fandtes ogsaa *et Brudstykke af en lignende*.

14) *Et støbt Sværdfæste*, 4 T. 1 L. langt (Tavle II, Fig. 12 a), huult indvendig, vistnok for at spare paa Metal. Det er prydet dels med Linier og Ziksagzirater, dels med gennembrudt Arbeide, og navnlig med concentriske Zirater, der ere forbundne paa en Maade, som giver dem Udseende af Spiralzirater. Disse Spiralzirater ere ogsaa anbragte ovenpaa den noget aflange Knap (see Tavle II, Fig. 12). Fæstet, der, som sædvanligt ved Broncesværdene, ikke har været forsynet med Pareerstang, har været fastgjort paa Klingen med fire Nagler. Af Klingen selv fandtes intet Spor.

15) *En Dolkeklinge eller et større Knivsblad*, 8 T. 7 L. langt (Tavle III, Fig. 15) og tveegget, som ved to Nagler har været fæstet til et Skaft.

16) *En meget stor Naal*, $15\frac{1}{2}$ T. lang, (Tavle III, Fig. 16), som nu er stærkt bøiet. Den er af ziirligt Arbeide, prydet med nette Zikzag- og Linieornamenter, og har foroven en flad rund Knap. Hvortil denne Naal har været anvendt, er ikke let at sige, med mindre man vil antage, at den har været benyttet til at sammenholde en Kappe eller et større Klædningsstykke.

17) *Halvtredsindstyve Landsespidses med temmelig langt Skaftör* (af hvilke een opbevares i Museet for Oldsager som Nr. 11668), i Hovedsagen af Form som de paa Tavle IV, Fig. 17, 18, 19, 20, og Tavle V, Fig. 22 afbildede. Ligesom disse Landsespidses i Henseende til Størrelse frembyde stor Forskjel, ja en heel nedadgaaende Række fra $10\frac{1}{2}$ Tommes til ikkun 5 Tommers Længde (Fig. 17 er 10 T. 2 L., Fig. 18, $8\frac{1}{2}$ T., Fig. 19, 8 T. 6 L., Fig. 22, 7 T. og Fig. 20, 5 T.), hvilket atter peger hen paa en stor Mængde forskellige Stöbformer, saaledes vise de den rigeste Afvexling i Ornamenter. Nogle ere, som Fig. 19, ikkun svagt prydede med simple ringformige Zirater og deroven over med fremstaaende Spidses, andre derimod ere paa Skaftöret smukt udarbejdede med en enkelt, dobbelt, eller endog tredobbelt Række Spiraler (Fig. 18, 22 og 17), ja en enkelt igjen (Fig. 20) med de saakaldte Bölgezirater, som ikke sjelden findes paa andre Oldsager fra Bronzealderen. Imidlertid kan man dog ved disse Landsespidses, ligesom ved de övrige her fundne Ting, bestemt skjelne en ganske udmærket Forarbejdning (see Fig. 18) fra en vel smuk, men dog langtfra saa fuldendt (jfr. Fig. 17, 19, 20 og 22). Denne Bemærkning kan ogsaa anvendes paa de fölgende:

18) *Ti Landsespidses med kort Skaftör*, endskjönt ikkun tre af de smukkeste sees afbildede Tavle V, Fig. 23, 24 og 25. Man maa ved dem med Grund beundre ikke alene den smagfulde forskjellige Ornering paa Skaftörerne, men tillige de ziirlige Linier, der stundom löbe langs med

Eggen af Spydblade (see Fig. 24, men især Fig. 23). Ogsaa ved disse er Størrelsen meget afvejlende, idet den, ligesom ved de ovennævnte, varierer omtrent mellem 10 og 5 Tommer. (Fig. 24 er 10 T. $\frac{1}{2}$ L., Fig. 23 er 9 T. 8 L. og Fig. 25, 5 T. $1\frac{1}{2}$ L.).

19) *En Dopsko til et Landseskaf* forneden spids, rimeligviis for bedre at kunne fæste Landsen i Jorden. Den er 4 T. 9 L. lang og sees afbildet Tavle IV, Fig. 21.

20) *Endnu en Dopsko til en Landse*, 6 T. lang (Tavle V, Fig. 26), som forneden er mere meiselformig, hvorved den i det Hele temmelig nærmer sig til de før beskrevne Celter. Ligesom den paa Tavle III, Fig. 13 afbildede skjønne Celt, udmærker denne Dopsko sig ogsaa ved en særdeles smagfuld Form og ziirlig Forarbeidning.

Naar man overseer alle de forskjellige Gjenstande, som dette mærkværdige Fund indbefatter, og naar man derhos sammenligner dem med tidligere bekjendte Levninger fra den saakaldte Bronzealder, med hvilke de have den meest slaaende Overensstemmelse i Form, Ornamenter og Forarbeidning (idet de nemlig som de sædvanlige Oldsager fra Bronzealderen først ere støbte og senere videre udarbeidede), kan der ikke være mindste Tvivl om, at vi her have et Fund for os, ikke alene bestemt fra Bronzealderen, men end ydermere vistnok fra Bronzealderens rene og skønneste Tid. De gennemgaaende Ornamenter ere Ring- og Spiralzirater, som just ere karakteristiske for den rene Bronzealder, medens Bølgeziraterne, der neppe uden Grund ansees for at røbe en nyere Smags Indvirkninger, ikkun ganske undtagelsesviis lade sig tilsyne (jfr. Tavle IV, Fig. 20). Hertil kommer, at ikke faa af de fundne Sager, med Hensyn til Ziirlighed og Smagfuldhed i Form og Forarbeidning, fuldtvel kunne sættes ved Siden af de smukkeste Levninger fra Bronzealderen, der ellers

hidtil ere opdagede i andre Egne af Norden (jfr. Tavle II, Fig. 8, 9; III, Fig. 13; IV, Fig. 18; V, Fig. 23, 24, 25).

Naar man fremdeles betænker, at der her paa eet Sted er fundet samlet en *raa Metalklump*, en *stor Mængde halvfærdige Broncesager*, som lige maae være komne ud af Støbeformerne, og derhos en ikke ringere Mængde *heelfærdige Ting*, ved hvilke man igjen kan skjelne mellem en mere og mindre ziirlig Forarbeidning (man kunde næsten sige af en Mester og en Svend), og naar man endelig erindrer, *i hvor store Masser den samme Art Vaaben og Smykker forekommer* i Fundet, vil det ufeilbarlig ligeledes være hævet over al Tvivl, at man her er truffet paa *en af Broncealderens dueilige Metalarbeideres eller Metalstøberes Forraad*, hvilket da vel nærmest i Ufreds Tid eller paa Grund af en anden truende Fare er bleven skjult i Mosen.

Vi have altsaa her et nyt og mærkeligt Beviis paa Rigtigheden af den forhen oftere udtalte Anskuelse¹, at alleréde i den fjerne Bronzealder, eller med et rundt Tal omtrent to tusinde Aar tilbage i Tiden, ere ikke alene almindelige, men endog *udmærkede* Vaaben, Redskaber og Smykker forfærdigede her i Norden.

Imidlertid var det dog ikke umuligt, at Nogen endnu kunde fremkomme med den Indvending, at disse Metalstøbere eller Metalarbeidere gjerne kunne have været enkelte Fremmede, som opholdt sig maaskee endog kun flygtigt, her i Norden, og at fölgelig den i Broncealderens Oldsager fremtrædende Kunstfærdighed Intet afgjør med

¹) See f. E. min „Danmarks Oldtid, oplyst ved Oldsager og Gravhøie”. Kbhvn. 1843. S. 34-36, og mine „Blekingske Mindesmærker” Kbhvn. 1846. S. 54-62. Jfr. desuden C. J. Thomsen: „Om den nordiske Oldtids Broncearbeider” i „Antiqvarisk Tidsskrift” 1843-1845, S. 171-175.

Hensyn til Spørgsmaalet om en i vort Fædreland saa paafaldende tidlig udviklet Industri.

Men det er allerede ovenfor antydet, at *Smörumövre-Fundet i sin Art ingenlunde er enestaaende i Danmark*, om det nu end utvivlsomt er det rigeste og smukkeste af alle slige Fund baade her og i de andre nordiske Lande. I Aaret 1832 indkom saaledes til Museet for nordiske Oldsager i Kjöbenhavn en heel Deel Sager fra Broncealderen, nemlig en riflet, halvrund, huul *Halsring*, et *brilleformet Spænde*, en *Celt* med Stribezirater og Ösken, et i Oldtiden afbrudt Stykke af en udmærket smuk, bred *Sverdklinge*, tre Stykker af en *Bronceplade* med overordentlig ziirligt indgravede Ring- og Spiralzirater, Brudstykker af en lille *Broncesaug*, samt endelig to af de saakaldte *Stöbeknolde* eller „*Ingusser*“, som netop i Forbindelse med de itubrudte Stykker vidne om, at vi her have en Metalstöbers Sager for os, hvilket Alt var fundet samlet i en Mose mellem Skalstrup og Thune ved Roeskilde af Gaardmand Ole Yttersen. (Jfr. Museets Protokol Nr. 2313-2318.)

Samme Aar og fra en meget nærliggende Egn indsendtes et endnu større Stöbefund fra Broncealderen. I Voldborg Herred, Rye Sogn, Kjöbenhavns Amt, fandtes i Kanten af en Veigröft en Leerkrug og deri følgende Broncesager: to *Hængekar*, prydede med Zirater, en i Stöbningen mislykket *Celt* med Ösken, Stykker af en huul, i Oldtiden itubrudt og sammenbanket *Halsring*, Stykker af forhen itubrudte og tildeels forslidte Broncesager, saasom af *Hængekar* 4, af *Celter* 10, *Knive* 11, *Sverd* 13, *Dopskoe* til Sværdsceder 6, *brede Armringe* 6, *smale do.* 7, *Spænder* 11, smaae *Sauge* 140, samt endelig *sex Stöbeknolde*¹⁾ og adskillige endnu uformede *Klumper Metal*. Dette umiskjendelige Stöbeforraad, som tilsammen

¹⁾ Een af dem sees afbildet i „Antiqvarisk Tidsskrift“ 1843-1845, S. 173.

veiede 9½ Pd., indsendtes af Sognepræsten i Rye, Hr. Mathiesen. (Mus. Prot. Nr. 2430-2445.)

Aar 1847 erholdt Museet fra Provst Birch i Storehedinge: *tre Landsespids* og *Brudstykker af en fjerde*, en meget smal *Paalstav*, som i sin Tid kun har været halvfærdig, idet den baade paa Siderne og paa den aldeles stumpe Eg tydelig endnu fremviser Støberande, samt endelig et Stykke af en *segelformet Kniv* — Alt af Bronze og opgravet paa Tommestrup Mark, tæt Østen for Storehedinge. (Mus. Prot. Nr. 9566-9568.)

Fra Gaardmand Ole Rasmussen af Lundforlund ved Slagelse indsendte Birkedommeren, Cancelliraad Crone sidstafvigte Foraar (1853) følgende i en Törvmose opplöiede Broncesager: *to Hængekar* med Bølgezirater, en meget stor „*Tutulus*” (?), ligeledes med Bølgezirater, *fem smukke Haarringe*, en *Haandleddering*, temmelig plump, *fem segelformede Knive* af ulige plumpere Arbeide, end de førstnævnte smukke Sager, fremdeles Stykker af en raat forarbejdet *Broncesaug* og af *en Kniv*, *en Finger-ring*, flere Stykker af tynde og runde *Broncebaand* til Haar- eller Armringe, to store *Stöbeknolde*, af hvilke den ene har fire Tapper, som vise, at Metallet gennem fire Huller er blevet heldt ind i Formen, den anden har vedhængende Ender af et fladt *Broncebaand*, af samme Art som fire hosliggende flade *Broncebaand*, der endnu ere i selvsamme raa Tilstand, som dengang de udtoges af Formerne, samt *ti Brudstykker af* i Oldtiden itubrudte *Knive*, *Ring*e m. m., der aabenbart vare bestemte til Omsmeltning. (Mus. Prot. Nr. 12925-12941.)

Med Undtagelse af nogle *Stöbeknolde*¹ fra en ubestemt Egn i Sjælland (Mus. Prot. Nr. DCIV), og Halvdelen af en, med concentriske Ringzirater, i Sandsteen udgravet Stöbeform

¹) Jfr. Afbildningen af een af dem i „Antiquarisk Tidsskrift” 1843-1845, S. 174.

til Knapper, der nylig, tilligemed adskillige Broncesager, er fundet i en Bronzealders Gravhøi paa Lyngbygaards Mark ved Skjelskør af Godseier Qvistgaard, og som er det første Exemplar af en Bronzealders Støbeform i Museet (Prot. Nr. 13233), eier Samlingen ikke flere saadanne Fund fra Sjælland. Derimod kjendes ikke faa fra andre Egne af Danmark.

I det gamle danske Land *Skaane* traf man t. Ex. for ti Aar siden ved Odarsløf i Torna Herred paa en Deel Broncesager, der laae samlede, nemlig: 10 *Celter* med Ösken, tildeels beskadigede, og Eggene af *to lignende*, 12 *krumme Knive*, 12 *beskadigede do.*, samt 5 *Stöbeknolde*. Men en endnu større Mængde fandtes dog i sidste Foraar (1853) ved Fredshög i en Leerkrukke. De tildeels beskadigede eller itubrudte Sager bestode af: 13 *Celter*, af hvilke ikkun 6 ere hele, 1 *itubrudt Paalstav*, 4 mere og mindre beskadigede *Landsespids* og *Brudstykker af to andre*, 4 *itubrudte Sværd*, 5 *hele Segler* og 1 *itubrudt do.*, 3 *brilleformede Spænder*, 1 *itubrudt Armring* af vredet Arbeide, 3 *Stykker af en lignende Halsring*, 1 *glat Halsring*, *Stykker af en lignende* saavelsom af en stor Mængde *forskjellige Redskaber* og *Prydelser*, samt sluttelig et afhugget Stykke af en *Broncebarre* og 3 *Stöbeknolde*¹⁾. Begge disse Fund ere nu i Oldsag-Museet i Lund.

Samme Museum gjemmer endvidere en ved Hoby i Skaane funden Halvdeel af en *Steenform*, hvori de for Bronzealderen karakteristiske *Celter* i sin Tid ere støbte, og Antiquitets-Museet i Stockholm har en saadan, ligeledes i Skaane opgravet *fuldstændig Stöbeform til Celter*, paa hvilken man endnu tydelig seer, hvorledes de to Stykker, der danne Formen, ere blevne sammenbundne, naar Støbningen skulde foregaae. For nogle Aar siden over-

¹⁾ „Svenska Fornlemningar” af N. G. Bruzelius. Lund 1853. 8vo. Ista Häftet, pag. 44-48.

sendte ogsaa Grev Steenbuck paa Thorsjö ved Ystad til Museet i Kjöbenhavn (Pr. Nr. 9435) en Efterligning i brændt Leer af det Halve af en Form til at støbe Celter i, som 1838 var funden paa en Mark ved Beddinge i Skaane. *I Formen laa endnu en i samme støbt Celt*, hvilke Stykker ere at see i Grevens Samling af Oldsager paa Thorsjö.

Vende vi os fra Skaane til det nærliggende *Bornholm*, træffe vi her paa et mærkeligt Fund af halvsmeltede eller tildeels i Stöbningen mislykkede Broncesager, saasom forskjellige *Haandletringe*, Brudstykker af flere lignende *Ringe*, en stor *Naal* af en tyk Metaltraad, foroven omhöiet med en Spiral, *en anden Naal*, der foroven er omhöiet med en rund Hage, *tre Celter* med de endnu paa-siddende Stöberande, og *Brudstykker af flere lignende*, hvilke alle bære Præg af at have været Dele af en Metalstöbers Forraad. De bleve i Aaret 1832 fundne i en Mose paa Simlegaardens Mark, Clemensker Sogn, og indsendtes til Museet i Kjöbenhavn af Justitsraad Römer. (Mus. Prot. Nr. 2579-2586, jfr. Nr. 8628 og 8949). En Bronzeclump, som tilligemed Broncesager ogsaa skal være funden paa Bornholm, henligger i Museet under Nr. 9628.

Fra Stiftamtet over *Laaland og Falster* indkom (1845) til Museet som fundet i Stiftet: en 9 Tommer lang *Broncebarre*, et *Brudstykke af en lignende*, *fire segelformede Knive*, *Stykker af store Spiralarmbaand*, af to „*Tutuli*“, og *en Ring*. (Mus. Prot. Nr. 8802-8805.)

Fra *Langeland* overleveredes (1849) ved Hs. Excellence, Generalpostdirecteur Grev Danneskjold-Samsöe, som Bestyrer af Stamhuset Nedergaard: *et Stykke Guld*, tilsyneladende afhugget af en Arming, *en lille Meisel* eller rettere *Dopsko af Bronze* til et Landseskæft, *en Celt med Ösken*, en paa Midten *udbuget Celt* i to Stykker, *tre Stykker af et Saugblad*, *tre og tyve Stumper af i Oldtiden itubrudte Kar*, *Ringe* og dsl., samt *to Stöbe-*

knolde, af hvilke den ene endnu har et Stykke Bronze-
traad hængende ved sig — Alt fundet af Skovfoged Reich-
mann i Vaarskov, ved at oprense et Vandsted paa hans
Mark, omtrent 1 Alen under Jorden, hvis överste Lag i
 $\frac{1}{4}$ Alens Dybde var Mosejord og derunder Leer. (Mus.
Prot. Nr. 10786-10792.)

I *Fyen* er der oftere opdaget enkelte Sager fra Bronze-
alderen, som tyde paa, at Metalforarbejdning dengang er
skeet her i Landet. I en Gravhöi, som det hedder, paa
Voldtofte Mark ved Assens fandt saaledes en Bonde for
en heel Deel Aar siden *nogle Bronceklumper*, der först
antoges for at være blevnē sammensmeltede ved en Liigfor-
brænding. Men et nöiere Eftersyn viste, at Stykkerne netop
have den Form, som Metalerholder, naar det efter en Stöbning
bliver til Rest i Stöbeskeen¹. (Mus. Prot. Nr. CCCCXXXVIII.)

Ikke langt fra Voldtofte paa Sandager Mark opplöiede
Gaardmand Claus Pedersen Bech i 1838 et höist mærke-
ligt *tyndt Broncekar* (8 $\frac{1}{2}$ T. i Tværmaal), som paa den
udvændige Side af Bunden er prydet med fire ophöiede
concentriske Striber, tre Gange gjentagne, men som ind-
vendig endnu er fyldt med den tykke, svære Leerkjærne,
hvorover det tynde Metalkar paa en særdeles kunstfærdig
Maade er stöbt. I en saadan Tilstand vilde man naturlig-
viis ikke dengang have indfört fremmede Metalkar til Nor-
den. (Mus. Prot. Nr. 4678.)

Fra Höirup Mark ved Nyborg erholdt Museet frem-
deles (1845) en halvfærdig *Broncecelt* med endnu uafpud-
sede Stöberande, og samme Aar fra en Törvmose ved
Ullerslev, ogsaa i Nyborgegnen, et större Fund af en
Metalarbeiders Forraad af Broncesager, som indsendtes ved
Pastor Worm i Flödstrup. Fundet indeholdt en udmærket
Paalstav med indslaaede Zirater, *en Dopsko til en Sværd-*

¹⁾ See Afbildningen i „Antiqvarisk Tidsskrift” 1843—1845,
s. 174.

skede, en Landsespids, en Dopsko til et Landseskift, dannet som en lille Meisel eller Celt, otte krumme Saugblade, en lille Kniv og fire halvfærdige Landsespidses, inden i hvilke endnu findes den Leerkjærne, hvorover de ere stöbte. De to ere lidt afpudsede, men de to andre have endnu store Stöberande. Man seer tydeligt, at Stöbformerne i sin Tid have været itubrudte og igjen ere blevne satte sammen. (Mus. Prot. Nr. 8844-8850.)

Ogsaa *Jylland* har lignende Fund at opvise. Aar 1847 indsendte Pastor Brandt, fra Ölgod Sogn i Öster Horne Herred, en i Stöbningen, som det synes, mislykket og sammenløben *Paalstav* (Mus. Prot. Nr. 9564); 1845 indkom fra Etatsraad Brinck-Seidelin en *Bronceklump*, som med adskillige Broncesager var fundet i Thisted Eggen (Mus. Prot. Nr. 8787), og 1849 indsendte ligeledes Justitsraad Rummelhoff fra Morsö: *to smaae Landsespidses* (den længste 5 T.), som aabenbart ere mislykkede i Stöbningen, idet der, hvad Hullerne paa Skaftrörene udvise, ikke har været heldt Metal nok i Stöbformen; de ere derfor heller ikke afpudsede. De fandtes liggende i en Mose paa Morsö, omtrent tre Alen under Overfladen. Paa et andet Sted i Mosen, men kun en Alen dybt, fandtes ogsaa en *Stöbeknold* af selvsamme Metalblanding, som Landsepsidserne og sikkert fra selvsamme Tid. (Mus. Prot. Nr. 10576-10577.)

Ikke mindre mærkeligt var det Fund, som Pastor Langhorn til Blære og Eidrup i Aalborg Amt indsendte i Aaret 1838. Ved at grave Digetörv paa en til et Kjør grændsende Agerende paa Blære Mark stödte en Huusmand paa en Steen, hvorunder der stod en Leerkrukke, som indeholdt: en *Broncekam, Stykker af en Bronce-ring og et Broncekar, to Barrer af Bronze*, lange og udhamrede aldeles som de hyppigere fundne Sölvbarrer, tilligemed en *Stump af en tredie Barre*, fremdeles en

sammensmeltet Metalklump og endelig to Stöbeknolde.
(Mus. Prot. 4773-4776.)

Foruden det store Hovedfund fra Smörumövre, kjende vi altsaa i det övrige Sjælland mindst 6, i Skaane 5, paa Bornholm 2, paa Lolland og Falster 1, paa Langeland 1, i Fyen 4 og i Jylland 4, — tilsammen 24 større og mindre Fund af Oldsager fra Broncealderen, som utvivlsomt godt-gjøre, at disse Sager i hiin fjerne Tid ere blevne almindelig forarbejdede i de forskjelligste Egne af alle de gamle danske Lande. Fundene fremvise jo, som vi have seet, *Broncebarrer*, upaatvivlelig i den Stand, de ere indörtte som Handelsvare her i Norden, endvidere *uforarbejdede Metalklumper*, *Stöbeformer*, *Stöbeknolde*, *halvfærdige eller i Stöbningen mislykkede Ting*, *Rester af Metal fra Stöbeskeerne*, *saavel plumpt, som godt, ja endog udmærket smukt forarbejdede Vaaben*, *Redskaber og Smykker i den største Afvevling*.

Af saa talrige og saa overensstemmende Erfaringer vilde man allerede med fuld gyldig Grund kunne slutte, at vor Broncealders Sager ikke skyldes enkelte indvandrede fremmede Metalarbejdere, men at virkelig de gammel-danske Lande i Broncealderen ligesaavel have haft en udviklet indenlandsk Industri, som Tydskland, Frankrige, England og Irland, hvor tilsvarende Metalarbejderses Forraad fra Broncealderen allevegne ere forefundne. Til yderligere Bestyrkelse herfor maa det dog endnu fremhæves, at vore nordiske Oldsager fra Broncealderen i flere Henseender kjendelig adskille sig fra Broncealderens Sager i de övrige europæiske Lande, navnlig i Sydydskland, Frankrige og de britiske Lande. Thi forsaavidt Broncealderens Vaaben, Redskaber og Smykker enten vare directe indførte fra fremmede Lande, eller ialfald forarbejdede her i Landet af fremmede Metalarbejdere, maatte man jo vente, at vore Broncesager skulde fuldstændig af-

speile den herskende Smag i de Lande, hvor disse Sager, eller hvor dog deres Forfærdigere oprindelig havde hjemme.

Det er især England og Irland, man har paaberaabt sig som vore Broncesagers formeentlige Hjemstavn. Men nøiagtige Sammenligninger vise, at man i Irland og England finder Levninger fra Bronzealderen af Former, som ere ukjendte i Norden, medens man omvendt igjen her hyppig træffer Gjenstande, der ikke vides at være opdagede i de brittiske Lande. Endog de samme Vaaben og Smykker, t. E. Sværdene og Landsespidserne, frembyde jævnlig i de nævnte Lande temmelig store, iöinefaldende Forskjelligheder, ja chemiske Undersøgelser have ydermere godtgjort, at Metalblandingen jævnlig er noget anderledes i de irske, end i de nordiske Sager fra Bronzealderen. Overhovedet bliver det mere og mere klart, at Bronzealderens Oldsager i Europa ville efter deres skarpest og eiendommeligst fremtrædende Former og Ornament, kunne henføres til flere store Hovedgrupper, og saavidt man hidtil veed, idetmindste til tre, nemlig *en nordlig* (indbefattende det nordligste Tydskland, de danske Lande og det sydlige Sverige og Norge), *en vestlig* (omfattende det brittiske Rige), og *en sydlig* (omsluttende Frankrige og det sydlige Europa), i hvilken sidste igjen flere Nüancer, t. E. mellem Broncesagerne i Frankrige, Italien og Grækenland, ere kjendelige. Det turde derfor ogsaa være et Spørgsmaal, om ikke denne sydlige Gruppe med Tiden maa blive skilt i flere, ligesom det er höist sandsynligt, at endnu en Gruppe, *en østlig*, vil træde til, naar de tallöse, hidtil næsten fuldkommen ukjendte Oldsager i de vidtstrakte polske og russiske Lande omsider kunne blive undersøgte og nøiagtig beskrevne.

Hertil slutter sig endnu een mærkelig lagttagelse, som heller ikke lader sig forene med de tidligere Meninger om vore nordiske Bronzealders Sagers Forarbeidning i fremmede

Lande eller af fremmede Metalarbeidere, nemlig: at de til den nordlige Gruppe hørende *nordtydske og danske Oldsager fra Bronzealderen* udmærke sig fremfor de fleste andre europæiske Landes Oldsager fra samme Tidsrum ved deres *Formers og Ornamenters simple Smagfuldhed og ved deres omhyggelige Forarbejdning*. De engelske, skotske, franske og sydtyske Broncesager kunne aldeles ikke maale sig med vore, men staae endog meget langt tilbage for dem. Nærmest til de nordiske komme maaskee den græske og især den irske Bronzealders Sager, hvilke sidste desuden i Talrighed saa temmelig kunne jevnføres med vore. At i det Hele ogsaa Bronzealderens gamle Cultur og Smag maatte holde sig længst og udvikle sig høiest i de to nordlige, noget afsides Lande, Irland og Danmark, der ikke i den Grad hurtig, som de fleste andre Lande i Europa, bleve paavirkede af de romerske Erobringer og den nyere romerske Civilisation, er i og for sig ganske naturligt.¹

Efter alle disse mærkværdig samstemmende Vidnesbyrd kan det nok ansees for en tilstrækkelig beviist Kjendsgjerning, at *ikke alene de ved Smörumövre, men ogsaa de allerfleste af de mange øvrige rundt om i Danmark fundne Oldsager fra Bronzealderen ere Frembringelser af en indenlandsk Industri, der for over to tusinde Aar siden har staaet paa et meget anseeligt Höidepunkt*. Ja den følgende Tids eller den saakaldte Jernalders Oldsager synes endog at vise, at den indenlandske Industri, endnu længe før Hedenskabets Slutning, var dalet ikke saa lidet fra sin gamle Höide!

¹) See videre mine „Blekingske Mindesmærker” S. 55-70 og mit Foredrag i det Kgl. Danske Videnskabernes Selskab „Anti-qvariske lagttagelser fra en Reise i Normandiet og Bretagne”. I „Oversigterne” for 1852 Nr. 5 og 6 (for Mai og Juni.)

HANS GRAMS AFHANDLING OM DET I AARET 1734
VED MÖGELTÖNDER FUNDNE GULDHORN,

(MED INDLEDNING OG BEMÆRKNINGER AF E. C. WERLAUFF).

SKJÖNDT det ikke mangler paa samtidige Efterretninger om Anledningen til de interessanteste antiqvariske Opdagelser, der vel nogensinde ere gjorte i dansk Jord, forekommer dog en og anden Omstændighed herved, som hidtil synes at have undgaaet Commentatorernes Opmærksomhed, men som, uden just at kunne bidrage noget væsenligt til disse Oldsagers Forklaring, i denne Henseende dog heller ikke ere aldeles uden Betydning. De forskjellige Afbildninger af Guldhornene, hvortil man desværre ene har at holde sig, savnede hidtil en kritisk Sammenstilling, ligesom ogsaa deres ældre og nyere Bibliographie kan modtage flere baade Tillæg og Berigtigelser. I hver af disse Henseender at meddele Bidrag til Guldhornslitteraturen er Hensigten saavel af Indledningen til det her udgivne Gramske Anecdoton, som af de tilføiede Anmærkninger, der ogsaa turde indeholde enkelte Vink og Antydninger til nærmere Oplysning af disse tabte Oldtidslevninger.

Den ældste Beretning om det første Guldhorns Fund d. 20de Juli 1639 er meddeelt af O. Worm i hans 1641 udgivne Afhandling, siden optagen i 5te Bog af Monumenta danica (1643). De Biomstændigheder, hvori en Forfatter fra Aarhundredets sidste Halvdeel, født ikke langt fra Findestedet, afviger fra Worm¹ ere ikke af synderlig Betydning. Af

¹) Broder Enewald, født i Dagebüll, omtrent et Par Mile fra Mögeltönder († 1706), fortæller i sine Anmærkninger til Lamb. Alardi res nordalbingicæ (Westphalen Monumenta I. col. 1993-94), at Finderinden først tilbød en Kandestüber (Faber stannarius) i Ribe sin fundne Skat, og, da denne vægrede sig, solgte den til en Guldsmed, som bragte den til Lehnsmanden. (Ifølge andre samtidige

andre i en senere Tid meddeelte Sagn om de Personer, hvem Hornet allerførst blev foreviist¹, fremgaaer i det ringeste, at nogle til Hornet hørende Ringe allerede ved Opdagelsen vare komne i andre Hænder²; at saadanne maae have existeret der paa Egnen endnu i anden Halvdeel af forrige Aarhundrede, beretter ogsaa den med Her-
tugdømmernes Oldsager fortroelige J. C. Camerer († 1792): „Ein nun schon verstorbenen Gelehrter hat mir einen goldenen Ring in Töndern, deren noch viele in den dortigen Gegenden zu finden sein sollen, gezeigt und mir dabei zuversichtlich erzehlet, dass diese Ringe, welche aber alle,

Beretninger bragte Pigen Hornet først til Tönder, som var nærmere end Ribe). 1 August 1636 (Trykfeil for 1631?) fik den udvalgte K. Christian af en Pilicrepus (Billardholder?) i Glückstadt Underretning herom, som han igjen meddeelte Kongen, der lod Hornet hente til sig og gav nysomtalte Pilicrepus 100 Rdl.; jfr. Lackmann Einl. zur Schl. Holst. Historie VI. S. 63.

¹) Arnkiel Cimbrisch Heidenhorn S. 2-3 beretter (ifølge en 1683 nedskreven Meddelelse), at den Mand i Tönder, hvem Finderinden allerførst foreviste Hornet, var en Borgermester Johan Thomsen, som til det øvrige om Fundet bekjendte føiede endnu, at Hornet ikke havde ligget bart i Jorden, men i et Hylster eller Futteral (in einem Futter verwahrt); at det ikke havde været udstrakt, men med de syv større Ringe stoppede i hinanden ligesom Pölsehorn, de mindre i de større, saaledes at han kun med Møie og ved en Andens Hjælp havde kunnet skille dem ad. Visse Omstændigheder ved Opdagelsen havde han ikke turdet meddele. Fuldstændigere Oplysning om den hele Sag vilde uden Tvivl have, dersom man havde meer end et Brudstykke af den i Schl. Holst. Anzeigen 1761, 18tes St. trykte: „Hilmer v. Lutten, Rathsverwandler in Flensburg, Bericht vom güldenem Horn, wie solchen sein Vater Dieterich v. Lutten, der die erste Mannsperson gewesen ist, so solches in Händen gehabt, und vor Gold erkannt hat, oftmals erzählt hat”. D. v. Luttens Hustrues Søster Marine († 1652) var gift med den omtalte Johan Thomsen i Tönder; der tilføies, at alle Stykkerne først efter lang Sögen bleve samlede. — ²) J. Sorterups Anm. om det gyldne Horn, Cap. 3, §. 4.

ehe das Horn zum Vorschein gekommen, in gute Verwahrsam gebracht worden, statt eines Bandes an dem Horne angeheftet gewesen wären, um solches damit über die Schulter zu hängen; wenn man das Horn siehet, wird dieses mehr als wahrscheinlich¹⁾.

Hovedafbildningen, som de fleste Yngre have fulgt er den Wormske. Hornet var aftegnet af ham selv²⁾; men denne Tegning blev, ifølge hans egen Forsikkring, ei tilstrækkeligen fulgt af Træsnideren³⁾. Kobberstikket i J. Laurentzens Museum regium kunde endnu snarere ansees for en Hovedafbildning, saafremt det, hvad man var berettiget til at vente, var taget efter en aldeles tro og paalidelig Tegning af Originalen; men dertil findes aldeles intet Spor; derimod en temmelig Uoverensstemmelse med Afbildningen hos Worm⁴⁾. Sorterups Önske, at der maatte blive

1) Schl. Holst. Provinzialberichte 1787, II, S. 448. At Pigen havde bortskjenket nogle af de løse Ringe, var ogsaa Arnkiel bekjendt. Ifølge J. R. Paullis „Tilforladelige Tegning af det 1734 fundne Guldhorn“ S. I synes der i det daværende Rentekammer-Archiv at have existeret Dokumenter om Opdagelsen 1639; men disse ikke endnu kunne forefindes i Indenrigs- eller Geheime-Archivet? —

2) Han erholdt nemlig Tilladelse til *structuram poculi delineare, ornamenta & emblemata depingere*; Monumenta p. 349. — 3) Worms Brev til Licetus (*Additamenta ad Mon. Danica* p. 30); jfr. Epp. II. p. 760, hvor tillige bemærkes, at de to Kors og tre korsdannede Figurer og 15 trekantede Huller i sjette Ring ei ere udgravede, men gaae igjennem den ydre Plade; om hvilkes Bestemmelse Müllers Forklaring S. 115 ikke synes saa rimelig, som den hos Worm anførte af Hornets første Besidder, den udvalgte K. Christian V. at de have været bestemte til deri at indfatte Perler eller ægte Stenc; jfr. *Cornua taurorum deaurata & gemmis intexta*, i Templet i Stettin; Ludewig Scr. Epp. Bamberg. I, c. 680. — 4) Saaledes findes hos Worm i første Rings øverste Række 7 Roser eller Blomsterfigurer; i Mus. reg. kun 5; i samme Rings anden Række mellem den knælende Figur og Slangen en aflang Aabning, der savnes hos W. De 9 Hjerter i nederste Riug hos W. (hvilke han p. 429 forklarer om Hjerterne i det danske Vaaben) forestilles i M. R.

„bekostet og udfærdiget en ganske rigtig Aftegning og Afdragsning af dette gyldne Horn ved en meget accurat Ridse- og Tegnemester, i hvilken Tegning alle Figurerne burde have deres rette og rigtige Længde og Brede, Sted og Distant, ligesom de have den paa Hornet selv”¹, blev desværre ikke opfyldt, og Paullis Dadel af alle tidligere Afbildninger (Tilforlad. Tegning S. 2) er derfor endnu fuldkommen beføiet; da Afbildningen i Müllers Priisskrift, for hvilken kun de foregaaende Tegninger med Berigtigelser af dem, som havde havt Originalen for Öine, ligge til Grund heller ikke er aldeles paalidelig². Med Hensyn til

rigtigere, som trekantede Huller, ligesom i sjette Ring. Kobberet i Westph. Mon. IV præf. p. 246 er en Copie af Worms, men der tilføies en kort Angivelse af hvad Figurerne paa begge Horn formeentligen skulde forestille.

¹) Anmærkninger og Erindringer om det gyldne Horn, Cap. 3, § 3, hvor han tilføier: „Samme Ringe burde og paa Guldhornet være saaledes stillede, at den rette Orden fra høire og til venstre Side blev iagttaget, paa det, at det, som skulde være bagest, skulde ikke paa Kobberstykket staae fremmest, som för er skeet; og er denne Feil især paa den første, anden og syvende Cirkel at finde paa alle hidindtil udfærdigede Kobberstykker.” Han forsikkrer overhoved, at han gjentagne Gange nøie har besigtet Hornet, og „derpaa observeret det, som aldrig er at finde paa noget af Kobberstykkerne, som allesammen ere meget ufuldkomne og urigtige”; hvorved han tilstaaer at have havt Hjælp af sit Bekjendtskab med „Ridse- og Tegnekunsten”; Cap. 3, § 2-3. Han gjør endelig det hensigtsmæssige Forslag at en Sagkyndig skulde undersøge Findesteds Localitet, optage et Situationskort derover, efterforske hvad der muligen kunde opdages af de bortkomne Ringe m. m., Cap. 3, § 4; ogsaa bemærkes i Cap. 2, § 7, at de ældre Afbildninger (og disses Copier) paa den 7de Ring urigtigen have fremstilt som to Menneskebeen, hvad egentlig var to Stave. Med Grund fremsættes derfor i Dedicationen det desværre uopfyldte Önske: at „et ganske accurat Kobberstykke over Hornet med dets Billeder, Figurer og Takker blev bekostet”. — ²) Saaledes findes her i den øverste Ring kun 6 Roser; den ovenfor omtalte Aabning, eller, som M.

Hornets Störrelse og Vægt have alle Nyere fulgt Worm; dets nöiagtigste Beskuer, Sorterup, synes ikke at have udmaalt det.

Angaaende det först fundne Guldhorns Litteratur kan henvises til det Müllerske Priisskrift S. 7-19, og til det, der i det Fölgende forekommer om H. Ernst, Arnkiel og Sorterup. At Worms Skrift först kom for Lyset halvandet Aar efter Fundet (Dedicationen er dateret d. 1ste Januar 1641), hidrörer vel nærmest fra den Tids Vanskelighed ved at faae noget større og bekosteligere Arbeide udgivet; H. Ernsts Forsög blev alligevel til i April s. A., men aldrig trykt. De næste Forklaringer af Egard, Randulf og Winstrup, der kun have noget Værd som Bidrag til Tidsaandens og Literaturens Characteristik, vare alle fra Aaret 1644, altsaa fra det andet Krigsaar. Biskop Winstrup i Skaane, som i sin „Cornicen danicus“ (den danske Hornblæser) forklarede Guldhornet som et Forbud paa den 1643 begyndte ulykkelige Krig, tog deraf Anledning til i de haardeste Udtryk at skildre de Svenskes Trolöshed og deres Forhold i Skaane fra den sorteste Side¹. Mærke-

kalder det, en Stjerne eller Sol, er anbragt paa et urigtigt Sted, (jfr. Henneberg: Hvad er Edda? S. 16); de 9 trekantede Huller i nederste Ring ere her ovale, jfr. Priisskriftet S. 122; i tredie Ring er det Menneske, der offres, urigtigen fremstillet med op-skaaren Bug, liggende foran den Offrende, istedetfor bagved; denne Feil forekommer, efter Paullis Bemærkning S. 4, paa alle Tegninger fra hans Tid. En Vanskelighed, som ikke mere kan hæves, forekommer ved de to firkantede Guldplader paa syvende Ring, der ifölge Worms Afbildning og hans tydelige Forklaring p. 428 vare adskilte, men efter Sorterups Forsikkring laae over hinanden (Cap. 7 §. 7, 5.) Dette har Müller fulgt i sin Afbildning, uden dog (S. 115) at have bemærket noget om denne ei uvæsentlige Forskjel, hvilken derimod omtales af Henneberg (Hvad er Edda? S. 26).

¹) Især S. 8-9 efter den danske Overættelse. Om Svenskens Forhold

ligt at den samme Mand, 14 Aar senere, efter Roeskildefreden, med megen Beredvillighed underkastede sig den nye Regjering, af hvilken han modtog baade Velgjerninger og Æresbeviser ¹. Et Par Bidrag til dette Guldhorns Litteratur ere forbigaaede af Müller; nemlig en anonym Afhandling i „Hannöversiche gelehrte Anzeigen“ 1751, Nr. 52-53, hvor det henføres til den gamle nordiske Cultus; og hvad der forekommer hos Eccard „de origine Germanorum“ (Göttingen 1750) p. 75-79 (med Afbildning), hvor det gjøres til et Blæsehorn fra den nordtyske Oldtid; Hornet fra 1734 har Eccard ikke kjendt.

Findestedet af det andet, d. 21de April 1734 fundne Guldhorn, ikke langt fra det Førstes, haves nøiagtigere angivet ². Beskrivelser af det udkom tidligere; dog ere enkelte Omstændigheder ved Fundet ikke tilstrækkeligen oplyste. Saaledes berettes, at Bonden, som fandt det, tog et Stykke af det fundne Metal med sig til Tönder, for at erfare, om det var Guld eller Messing; men her tales ikke om at de ydre Ringe vare løse og bevægelige, som paa det første Guldhorn; man kan altsaa ikke vide, om dette Stykke muligen kan have været en Kjede,

i Skaane heder det S. 16: „Svensken her Skaaneland som Jylland der tracterer, med Rov og Vold vort Land heel skammelig fixerer. Svensken var mod Jylland en trædsk, forgiftig Slange, ligesaa mod Skaane, han gjør os meget bange“ m. m.

¹) Zwergius's Sjellandske Cleresie, S. 568-69. — ²) J. R. Paulli, Tilforladelig Tegning S. 1. Paa Egnen skal det have været et gammelt Sagn, at der 200 Aar efter det først fundne Guldhorn skulde findes et andet, endnu kostbarere; dernæst en gylden Afgudstavle, og endelig en Stridshammer, kaldet Holger Danskes Hammer, hvorefter Danmark skulde blive det mest blomstrende Kongerige i Europa: Grauers Erklæring S. 20. Ogsaa paa andre Steder kjendes Sagn om fundne Guldhorn; saaledes skal Hornslet i Aarhus Stift have faaet Navn efter et Guldhorn, fundet enten i Hornberg paa Terndrup Mark eller i Hornhöi ved Rodskov Mølle; Danske Atlas IV, S. 317.

der var trukken gennem de Hager, som Livet paa de to Figurer med Sværd og Skjold i överste Ring skal have dannet¹. Enden af Hornet var, som bekjendt, afbrudt, men uden at Beskrivelsen berører denne Mangel eller omtaler, at nogen Undersøgelse i denne Anledning har været anstillet.

Den ældste Fremstilling af Hornet gaves uden Tvivl paa et enkelt kobberstukket Blad, der maa være udkommet kort efter Fundet. Det er her afbildet i naturlig Størrelse, saaledes at alle Figurerne i hver Afdeling kunne oversees. Oventil findes følgende Titel: „Cornu aurei Typus. Inventum est hoc rarissimum cornu cum argillam foderet Rusticus Ao. 1734 d. 21. April, ad pagum Gallehuus Comitatus Schackenburgici, non longe Tundera urbe, eodem fere quo alterum illud Ao. 1639 hujus generis cornu jacuerat loco, duplici constans lamina exteriori ex obryzo intima villioris auri. Capit mensuram liquoris I. Pendet libras VII unc. VII. Abbildung des güldenens Horns. Dieses sehr rare Horn ist gefunden Ao. 1734 d. 21. April bey dem Dorffe Gallehuus in der Graffschaft Schackenburg ohnweit der Stadt Tundern, als ein Bauer Leimen graben wollen, fast an demselben Orte wo eines dergleichen Ao. 1639 gelegen war. Es bestehet aus einem gedoppelten Gold-Bleche davon das äusserste von ganz feinem, das innere von schlechterem Golde. Es fasset in sich eine Maass oder eine Kanne und wiget VII Pfund und XIV Loth”.

Neden under meddeles Indskriften i een Linie, og derunder: „Characterum proprius ordo: et majoris orificii cir-

¹) Paulli S. 4; ligesom muligen gennem den ubestemmelige Figur i femte Afdeling. Gram omtaler ogsaa i sin Betænkning de „kjendelige Huller eller Hanke, til at fæste en Kjæde i” og tilføier, at „et godt Stykke af slig en Kjæde” virkeligen skal have været ved Hornet, den Tid Bonden fandt det; jfr. Camerer i Schl. Holst. Prov. Berichte 1787. II, S. 448.

cumferentia. Die eigentliche Ordnung der Characters und Umfang des grösseren Mundloches. Auctoptes delineavit Georgius Krysingius Medici. D. Flensburgi". Udgiveren, practiserende Læge i Flensborg og Assessor i det medicinske Fakultet i Kiel, var en flittig historisk og geografisk Samler og ciede engang en betydelig Samling af Oldsager, fornemmeligen fra hans Födeland¹. Det her omhandlede Blad er slet udfört, ligesom Tegningen selv er meget forskjellig fra den Paulliske og vist mindre paa-lidelig. Hans Angivelse af Hornets Vægt (7 Pd. 14 Lod) afviger fra Paullis, der skriver at det, efter kongelig Befaling veiet, befandtes at holde 7 Pund og 11 Lod; men Bemærkningen om den større Fiinhed af Guldet i den ydre Deel end i den indre forekommer ogsaa hos Paulli i den tyske Beskrivelse S. 5 i Randen. Den förste Forklaring af Indskriften og Forestillingerne paa Hornet kom fra Udlandet, da der i „Hamburgische Berichte von gelehrten Sachen" 1734, Nr. 12 (27de Juni) leveredes et lille Kobberstik af Hornet (udentvivl den ældste Afbildning deraf) med en kort Beskrivelse; hvorpaa fulgte i Nr. 73-74 (14de August) en vilkaarlig og temmelig meningslös Udtolkning af Indskriften

¹) Da han fik i Sinde at sælge denne, udgav han (Flensburg 1734, 4. 14 ss.) „Cimbrische Heyden-Antiqvitäten, oder Verzeichniss vieler überbliebenen Alterthümer der alten Cimbrer, bestehend in Opffer-Messern, Todten-Krügen, Haar-Nadeln, steinernen Keilen, Steinhammern, Degen, Spiessen etc., welche in dem Herzogthum Schleswig mit grosser Mühe und Fleiss gesammelt und gefunden worden." Samlingen kom til Berlin; (Werlauff, Bemærkninger i Anl. af den til de nord. Oldsagers Samling og Opbevaring nedsatte Commission S. 46-63). Krysing har ogsaa udgivet Pontani Vita Friderici II, R. D. Flensburg 1735. 4. I Fortalen omtaler han sin Begjerlighed efter: omnia habendi exploratissima, quibus res literaria in illa gente (*Danica*) arctissimo nobis vinculo juncta, nullique unquam secunda, *Hafniæ* præsertim, quæ & caput regni est, ita & alma, si quæ alias, mater studiorum olim jam merito audit, quotidie capiat incrementa.

af en unævnt svensk Lærd, som i Lackmanns „Unvorgreifliche Gedanken” kaldes en „hochberühmt Verfasser”; om Indskriftens Læsning s. Müllers Priisskrift S. 21. ¹.

Den første Beskrivelse med Afbildning udgaves her paa Tydsk af Justitssecretair og Rentekammer-Arkivar J. R. Paulli, tidligere bekjendt som Holbergs uheldige Rival paa den dramatiske Bane ²; Aaret efter udkom den paa dansk ³. I Dedicationen til de samme kongelige Personer (25de Juli 1735) bemærkes, at Hornet i den tydske Beskrivelse var bleven kaldet „et ved Tundern funden Guldhorn, saasom Forfarenhed har lært, at det under det Navn bedst er kjendeligt”. Han synes saaledes at have anseet Tönder mere for en tydsk end for en dansk Bye. Men i den danske Beskrivelse Hayes det Navn, „som det retteligst blandt os förer, nemlig et *jydske* Guldhorn” ⁴. Hornets

¹) Der Hayes af KrysingsKobber en Copie i mindre Maalestok, „nach einer Originalzeichnung der Seel. D. Krysings.” Tab. II, som altsaa maa have hört til et eller andet Skrift. Müller har ikke kjendt den Krys. Afbildning. — ²) Zuverlässiger Abriss des Anno 1734 bey Tundern gefundenen güldenen Horns. Copenhagen 10 ss. Folio. Han angiver som Aarsag, hvorfor den först kom ud paa Tydsk: „Damit ich selbige beydes Ausländischen und Einheimischen zu lesen könne vorlegen. Leute, denen eine sparsame Auferziehung nicht zugelassen, an Studien Zeit und Umkosten zu verwenden, und gleichwol ein natürlicher Trieb keine Ruhe lasset, dass sie ja curieuse Wissenschaften untersuchen wollen, haben sich mehrentheils auf die *teutsche* Sprache geleet, und ich habe geglaubt, dass dergleichen Leuten zu nahe geschehen würde, im Fall ich allein die Sprache der Gelehrten (wodurch die Lateinische verstehe) zu meinen Vorhaben erkohren hätte.” Dedicationen til Kongen og Dronningen, Kronprindsen og hele Kongehuset (iberegnet Dronningens Broder Markgreven) er dateret den 23de December 1734. — ³) Tilforladelig Tegning paa det Anno 1734 udi Jylland fundne Guldhorn, paa ny oplagt i det danske Sprog og formeret med et lidet Tillæg. Kjöbenhavn. 14 ss. Folio. — ⁴) Det er ikke uden Interesse at bemærke, hvorledes den geographiske Belig-

sex enkelte Afdelinger forestilles her paa tre Blade i Træsnit, hver Afdeling i en udstrakt Flade, hvorved samtlige Figurer under eet kan oversees. Angaaende Tegningen yttres Forf. (S. 2) at han ei har opholdt sig med at eftertælle enhver Streg og Prik, hvorefter Randene paa Hornet bestaae, da han ei ansaae det for væsenligt, „men for en Bord alene til Ziirlighed saaledes anbragt”; hvorimod han haaber, „i Billedernes Stilling, Tegning og Proportion” ikke at have forseet sig; (S. 3) Raaheden i Figurerne gjengives nøiagtigen i Tegningen. Om Figuren i femte Afdeling tilføies følgende Forklaring (S. 4): „Halsen paa det Dyr, som staaer ved Menneskehovedet, er i sig selv saa ophævet, at man til Nød kunde trække en Traad derigennem; ligesaa paa de to Billeder i første Afdeling. Dette Dyr har kjendelige Øine, Mund og Kløer. Men i den Forkortning, udi hvilken det ved Aftegningen er tagen, synes de (*endogsaa paa Hornet selv*) ukjendelige. Paa det derfor ei Nogen, for Menneskehovedets Skyld, maatte ansee det for en Menneskekrop, saa har man i Tegningen ladet Dyret staae lidet fra Hovedet, i det Sted de paa Hornet stöde tæt paa hverandre”¹.

liggenhed af begge Horns Findesteder er forskjelligt betegnet. Ifølge Worm fandtes det første Horn i Ribe Stift, eller som Ernst udtrykker sig, in agro ripensi: ifølge P. Egard (1642) i *Jylland*, den største Provinds i Kongeriget Danmark. Arnkiel og Lackmann lade begge Horn findes i Hertugdømmet *Slesvig*; ligesom ogsaa C. F. Hommel (1769). J Westphalens Monumenta IV, Præf. p. 246 nævnes det første Horn cornu *Tunderense*, det andet cornu *Gallhusanum*. Sorterup kaldte det første Guldhorn *jydske*, ligesom Paulli det *andet*; og i et Brev til førstnævnte i Fortalen til hans „Anmærkninger” kaldte O. Sperling det *Cornu danicum*. Derimod skrev Islænderen Jon Olafsen (Grunnavik) i sin utrykte Forklaring af Indskriften paa det sidste Guldhorn, at det var fundet „i *Holstein* i den Tunderske Grund”, og i Politiets Bekjendtgjørelse, da begge Hornene i Aaret 1802 vare bortstjaalne, sagdes de at være fundne i *Holsten*.

¹) Müller S. 93-94 saae her en Krigsfange, der ofredes;

Indskriften forsøger Paulli ikke at forklare; han indskrænker sig til at bemærke Ligheden mellem enkelte af dens Skrifte tegn og nogle i Runealphabetet, Middelalderens Munkeskrift, og paa ægyptiske og etruske Monumenter. Med Hensyn til Figurerne antager han det for mueligt, at de kunne oplyses af enkelte anførte Myther af den yngre Edda. Naar han yttre (S. 3), at Hornet mueligen kunde være forfærdiget uden for Danmark og Indskriften her tilsat, og (S. 7) at Charactererne kunne henføres til de gamle engelske eller spanske Runer, skulde man næsten antage, at Grams her meddelte Betænkning ikke har været ham ubekjendt¹.

Omtrent paa samme Tid som Paullis tyske Beskrivelse, udkom: *„Unvorgreifliche Gedancken, bey Gelegenheit des A. 1734, d. 21. April ohnweit Tundern im Hertzogthume Schleswig abermahl ausgegrabenen und entdeckten güldenen Horns, in einigen kurtzgefassten Absätzen auch dazu dienlichen ausführlichen Erläuterungen und Beweisthütern, auf Verlangen eröffnet von A. H. Lackmann. Hamburg 72 SS. 4to². Den lærde*

Figuren kan, efter de forskjellige Afbildninger, neppe tydelig beskrives, mindre forklares.

¹) Prof. Thorkel Baden meddelte, under 2. Nov. 1793 Zoega i Rom nogle litterariske Oplysninger om det sidst fundne Guldhorn, hvis Tegning af Paulli han med Udtog af Beskrivelsen tilsendte ham. Rimeligviis har dette været til Brug ved Udarbeidelsen af Zoegas 1797 udgivne Værk over Obeliskerne, hvor han p. 534—35 omtaler Guldhornene som skandinaviske Oldsager, men uden at indlade sig nærmere paa deres Forklaring. — ²) Fortalen er dateret: Kiel d. 3. Januar 1735. Skriftet blev anmeldt i *„Hamburgische Berichte“* 1735, Nr. 7; hvorefter fulgte nogle lidet betydende Anmærkninger af L. i Nr. 10. Den af L. S. 72 nævnte, i nordisk Sprog og Historie vel bevandrede Pastor Volckhard i Biolderup ved Apenrade, der havde undersøgt Lokaliteten af begge Horns Findesteder, og havde i Sinde at udgive et Skrift om det

Forsker i Hertugdømmernes Historie meddeler her antiquariske Bemærkninger om Horns Brug i Oldtiden og Middelalderen, om det saakaldte Oldenborgske Horn og om det nordlige Europas ældste Sprog, men uden at indlade sig paa nogen nærmere Forklaring, enten af Forestilingerne, som han dog synes at henhøre til den nordiske Mythologie, eller af Indskriften, i hvilken han tildeels finder „uralte nord-celtische Buchstaben“.

Faa Maaneder efter det sidste Horns Opdagelse var til K. Christian VI indsendt et Forsøg til en Forklaring af det, der foranledigede den Gramske Forklaring og nærmere vil blive omtalt i det Følgende. Det er uvist om Grams Censur er bleven Forfatteren meddelt eller ikke¹; tre Aar senere udkom fra hans Haand et udførligt Skrift om Hornet, under Titel:

Gründliche und ausführliche Erklärung derer Heydnischen und in specie Runischen Götzen-Bilder, Thieren, Figuren und Gotho-Runischen Characteren, welche auf dem im Jahre 1734, d. 21. April bey Gallehus gefundenen sogenannten Heilighthums- oder Götzen-Dienstes-Horn sich repräsentieren; benebenst einer accuraten Untersuchung und Dijudicirung einiger runischen Inscriptionen, ordentlich entworfen und vorgetragen von B. Grauer, Advocat zu Tondern. Tondern 1737. 96 SS. 4to².

sidst fundne Horn, var maaskee den uævnede Forfatter af de tyske Collectanea (Thottske Mss. Nr. 757. Fol.), som omtales af Müller S. 25—27.

¹) Det antages dog af Müller S. 28. — ²) S. 27 klager Forf. over at der 1736 i Altona, uden hans Vidende og Villie var trykt et Udtog af hans Skrift. Dette var udkommet under følgende Titel: Erklärung über das am 21. April 1734 in der Graffschafft Schackenburg von einem Gallehusischen Einwohner Namens Erich Lassen, gefundene Güldene Horn, und der darauf befindlichen runischen Sinnbilder und Inscriptionen, mit Fleiss entworfen, und

Om Forfatteren vides intet andet, end hvad han selv beretter i Dedicationen til Christian VI, at han var Kongens „Eingesessener aus Widingharde, Amts Tundern“. Begge Horn ansaae han for druidisk Arbeide, men forklarede tillige Forestillingerne (der afbildes i Texten), af den nordiske Mythologie. Indskriftens Sprog antog han for frisisk, men hans Forklaring af den forkastedes aldeles af Gram; ligesom det hele Arbeide efter Fortjeneste er characteriseret af Müller (S. 21—29).

De faa og lidet betydende Skrifter om Guldhornene, der fremkom efter de her omtalte, angives og bedømmes af Müller¹; intet af dem bragte Gaaden et Skridt nærmere sin Lösning. Overhovedet er det mærkeligt, at, paa en Tid da her ikke manglede Sands for Fædrelandets Historie og Oldsager, Ingen dog gjorde disse i sit Slags eneste Oldtidslevninger til Gjenstand for en dybere Grandskning og prøvede paa at give en af Lærdom og Kritik understøttet Forklaring, der kunde være mere tilfredsstillende end nogen af de Foregaaende. Men Aarsagen laae deri, at alle den fædrelandske Histories Heroer paa den Tid, Gram, Lange-

der curiösen Welt, nebst dem Kupffer-Stich, auf vieler Begehren durch den Druck mitgetheilt, von einem Liebhaber und grossen Freund der Alterthümer. Altona 1736. 20 SS. 4. I Dedicationen (7de Januar 1736) til Greve O. F. Schack til Schackenburg og hans Frue A. E. født Gabel omtaler Udgiveren, P. L. Ernst Gutacker (Boghandler i Altona) Spaadommen om Guldtaflen og Stridshammeren, der engang skulde opdages paa samme Sted, og i Fortalen (undertegnet „Verleger B. L.“) kaldes Forfatteren en „Maitre der Sprache, mit welcher das Horn redet“. Gutacker havde udgivet, kort efter Fundet, et Kobberstik af Guldhornet i naturlig Størelse (Sculp. R. Frost. P. E. Gutacker Aufleger), som ogsaa er tilføiet nogle Exemplarer af Grauers eget Skrift.

¹) Den hos Müller S. 31—32 omtalte Forfatter af en tydsk Forklaring over Guldhornene, C. F. Hommel, var en anseet Jurist, Professor i Leipzig, død 1781.

bek, Klevenfeld, Suhm, O. H. Müller og Fl. fortrinligen beskjeftigede sig med Middelalderens og den nyere Historie efter de mere directe Kilder, og at Archæologie og kritisk Sprogforskning dengang endnu var næsten i sin Barndom.

Guldhornene maatte altsaa gaae tilgrunde for at Opmærksomheden atter kunde blive henledet paa dem. Natten mellem den 4de og 5te Mai 1802 bleve de bortstjaalne fra Kunstkammeret og strax efter smeltede. Nu fremsatte Videnskabernes Selskab for Aaret 1804 følgende historiske Priisopgave: „De ved Gallehuus i Aarene 1639 og 1734 opgravne Guldhorn ere af Adskillige blevne undersøgte, uden dog at være kommen til nogen vis Formodning, enten om Figurernes Betydning, eller hvorfra disse kostbare Alderdommens Konstarbeider skulde være komne til os, ifald de ei her ere forarbejdede. Formedelst den Lighed, som adskillige i vore Tider opdagede Monumenter synes at fremvise med de her forekommende Forestillinger, indbydes Lærde til ved Sammenligning med Saadanne, enten med stærkere Grunde at bestyrke Andres Forklaringer, eller paa en mere sandsynlig Maade at oplyse og forklare disse vigtige, hos os fundne Mindesmærker.”

I Opgaven antoges det allerede som sandsynligt at disse Levninger kunde være indkomne fra Udlandet¹. Den eneste som forsøgte en Besvarelse og tillige vandt Prisen — P. E. Müller — fulgte dette Vink og betraadte, med Hensyn til Hornenes Oprindelse og Indskriftens Sprog, en ganske ny Vei. At hans Forklaring af selve Forestillingerne uafhængige af Indskriften, ei er blottet for al Sandsynlighed, maa vel erkjendes, ligesom ogsaa at han er den første Forfatter, der har behandlet Gjenstanden med Kritik². Af

¹) Mueligen er derved ogsaa tænkt paa de rethriske Oldsager, hvis Uægthed dengang endnu ikke var saa erkjendt som nu. —

²) Meget rigtige Bemærkninger om Forklaringen af Oldtidslevninger i Almindelighed forekomme saaledes S. 66—67.

Skriftets tyske Recensenter indlod sig Ingen paa en nærmere Drøftelse af hans Hypothese; men hos os synes Enkelte at have næret nogen Betænkelse ved den dem tillagte celtiberiske Oprindelse. Saaledes fandt Recensenten i Lærde Efterretninger 1806, Nr. 42 (Abrahamson) kun, „at af det Hele fremkommer et Resultat, der har saa høi en Grad af Rimelighed, som i slige Tilfælde kan ventes”; og blandt Censorerne i Videnskabernes Selskab, mindes nærværende Forf. tydeligen, at Abr. Kall troede at finde en større Overeenstemmelse imellem Hornene og de i gamle siberiske Grave fundne Guldoldsager¹; hvilket igjen foranledigede Selskabets for næste Aar (1805) udsatte historiske Priisopgave: „Er der nogen Sammenligning at anstille imellem de ældre Folkeslag, som have beboet det siberiske Tartarie og de celtiske Folkeslag, som nedsatte sig i det vestlige Europa, i Henseende til Sprog, Sæder og Indretninger, Religionsideer og Konstværker, og i saa Fald, hvilke lærerige Resultater kunne deraf uddrages til Oplysning af disse Folkeslags ældre Historie.” Men, hvad der end kan siges for eller imod Hornenes formodede Fædreland og Figurernes Forklaring, da er det dog afgjort, at den af vor nordiske Litteratur siden saa høifortjente Forfatters Anvendelse af Indskriften til Understøttelse af sin Hypothese ikke blot er „utilfredsstillende”², men, uden Tvivl, fortjener den Dom, der nylig er fældet over denne Deel af hans Arbeide i P. A. Munchs interessante og indholdsrige Skrift: *Om den saakaldte nyere historiske Skole i Norge* (Christiania 1853, S. 19)³.

¹) Jfr. Müller S. 47. — ²) Petersens Sagnhistorie III. S. 373. — ³) Herved maa dog bemærkes, at Ubekjendtskab med Rasks og Grimms Sprogforskninger i en nyere Tid ikke kan bebreides ham, da Førstnævntes islandske Grammatik først kom for Lyset i A. 1811 og Sidstnævntes tyske Grammatik 1818. I Næboriget udkom 11 Aar senere følgende Tillæg til Müllers Arbeide:

Foruden det Müllerske Arbeide kan Guldhorns-Litteraturen kun fremvise eet Skrift, der har gjort begge Horn til Gjenstand for en dybere Undersøgelse. Dette var:

Hvad er Edda? eller: Raisonneret kritisk Undersøgelse over de tvende ved Gallehus fundne Guldhorn, hvilken endelig leder til rigtig Kundskab om disse Oldtidens Konststykker, og derved atter til adskillige Oplysninger i den nordiske Mythologie, Chronologie, Historie og Astronomie. Med et Anhang om der har været flere Odiner til; af Knud Henneberg, resid. Kap. til Budolphi Kirke i Aalborg, Med Kobbere. Aalborg 1812. 264 SS. 4.

Dette Skrift — af Omfang det vidtløftigste i hele Guldhornslitteraturen — indeholder Resultater af möisommelig Grandskning og Sammenstilling og vidner om mange, især astronomiske Kundskaber, men fremviser tillige en saadan Række af dristige, paa de vilkaarligste Forudsætninger, de kunstigste Fortolkninger, de eventyrligste Combinationer, og uden kritisk Benyttelse af de rette Kilder opførte Hypotheser, som man ei skulde have ventet i det attende Aarhundredes Begyndelse. Det bliver altid et mærkeligt

Anmærkninger i Anledning af Hr. Prof. Müllers Afhandling om Guldhornen, utgifven i Köpenhamn Ar 1806, af P. Tham. Stockh. 1817. 52 SS. 4. Forfatteren, Eier af Herresødet Dagsnæs i Vestergöthland († 1820) var i sin Tid bekjendt som en ivrig Samler af Oldsager, höimodig Understøtter af det antiqvariske Studium og selv heri Dilettant, skjönt uden Smag og Kritik (Rudbeckius redivivus kaldtes han i Sverrig). Han fandt i Indskriften ingen Overeensstemmelse med det celtiberiske men vel med det angelsaxiske Alphabet og meente at Guldhornets og Leeragerstenens Indskrifter engang vilde kunne oplyse hinanden gjensidigen; ifölge hans Læsning skulde Sproget være et Slags Gammeltydsk fra det 11te Aarhundrede. For övrigt forekommer her mere om etrusiske, spanske, engelske og andre fremmede Mindesmærker; samt om svenske Runestene og Klokkeindskrifter, end om selve Guldhornene; jfr. Finn Magnusens Runamo S. 412.

Phænomen i vor antiquariske Litteratur, som viser hvorledes en Forfatter, udrustet med Lærdom og Skarpsindighed, kan saaledes tabe sig i eensidig Betragtning af en Gjenstand, at han anseer sit Resultat for aldeles uigjendriveligt, og troer at kunne udtyde Forestillingerne paa Oltidslevninger, hvis Alder og Oprindelse altid maa blive problematisk, med samme Sikkerhed som et Konstværk eller endog et skriftligt Monument fra Middelalderen, hvorfor han ogsaa stedse taler om Guldhornenes *Forfattere*. Hornet fra 1639 vilde han vel ikke, med Sorterup, gjøre til en oldnordisk Kalender, men han opdagede dog i dets Forestillinger en sammenhængende Følge af astronomiske Iagttagelser. De ophøiede Figurer ansaae han for Constellationer, der angave Tiden, naar visse Cometer (de indgravede Slangefigurer?) havde viist sig; Cometerne bragtes i Forbindelse med de eksisterende Cometfortegnelser; disse uheldsvangre Himmellegerer skulde igjen betegne Balders varslende Drømme, hvorom Edda beretter; og da Hornets Billedsprog tillige skulde betegne Begivenheder, som stode i Forbindelse med Balders Skjebne, f. Ex. Lokes Forfølgelse, ledtes Forfatteren tilsidst ved alle disse Forudsætninger, og ved at forklare Takkerne og Zigzagstregerne som Solaar og Maanemaaneder, til at udfinde baade Balders og Odins Levetid. Af visse paa Hornet forekommende Stjerner Declination sluttes, at dets Forfatter(!) ikke kan have levet i noget af de tre nordiske Riger; men det formodes dog at være forfærdiget med Odins egen Haand, eller i det ringeste under hans Tilsyn, kort før hans Död A. 417 e. Chr. Bestemmelsen af Hornet fra 1734 var at angive Tiden for de aarlige Fester og ved de indgravede Fiske, Fugle m. m. tillige Veirlig og Vinde. Begge Horn havde hørt til Sigurd Fafnisbanes Skat og var af Gudrun Giukesdatters Brødre skjenkede hende, som igjen ofrede dem til Templet i Mögeltönder. Forestillingerne, skjönt oprindeligen af calendarisk Betyd-

ning, vilde Gudrun ogsaa have hentydede paa sin Slægts tragiske Hændelser; derfor borttog hun Hornets Nederdeel, som ei kunde bringes i Forbindelse dermed. Ved at behandle Indskriften med lignende Vilkaarlighed, og ved at antage Adskillelsestegnene for Bogstaver, udbringes et latinsk Hexameter, hvori baade Gudruns Navn og Mögeltönders Tempel forekommer, samt Aaret i hvilket Hornet skulde være ofret, nemlig 844 eller 1155. For övrigt antog Forfatteren som afgjort, at Hornet, skjönt af Odins Fabrik, var forfærdiget for et vendisk Folk, paa hvis Cultur Forestillingerne ogsaa kunde passe sig, maaskee for et Tempel i Stettin eller Julin (238, 240—42, 244). Af alle Forfatterens Gisninger er denne maaskee den eneste, der lader sig forsvare.

Det var naturligt, at en Forklaring som den Hennebergske maatte möde en absolut Modsigelse af Priisskriftets Forfatter, P. E. Müller, som i Dansk Litteraturtidende leverede en skarp Recension af Skriftet (1812, Nr. 36—37). En egenlig Gjendrivelse af Hennebergs Hypotheser, saavel i deres Heelhed som i de enkelte Momenter, var ikke tænkelig; Rec. indskrænkede sig til at paavise det yderst vilkaarlige i den hele Fremgangsmaade, og Usandsynligheden af de udbragte Resultater, samt godtgjorde Forfatterens Ubekjendskab med den nordiske Mythologie. Herimod udgav H. følgende Antikritik:

Forsvar for Skriftet: Hvad er Edda? m. m. fremsat i oplysende Anmærkninger til Veilederens Text i den danske Litteraturtidende Nr. 36—37. Aalborg 1813. 34 SS. 4.

Recensionen er her heel optrykt; de tilföiede Anmærkninger indeholde intet væsenligt til dens Gjendrivelse, men blot almindelige Bemærkninger og yderligere Beviser, efter Forf. Mening, for Rigtigheden af hans Forklaring. Müllers Duplik fremkaldte igjen Forfatterens

Svar paa Veileder-Recensentens Gjenmæle i Literaturtidenden, 1813, Nr. 18 mod Forsvaret for Skriftet: Hvad er Edda? m. m. Aalborg 1813. 12 SS. 4.,

som kun indeholder en Gjentagelse af det Foregaaende, og hvormed en Strid sluttedes, der maaskee paa en anden end den for vort Fædreland saa skjæbnesvangre Tid, vilde have vakt større Opmærksomhed.

Alle de Forfattere, som før og efter de to Sidstnævnte have beskjeftiget sig med Guldhornet fra 1734, henvendte sig næsten udelukkende til Indskriftens Fortolkning, uden synderlig at tage Hensyn til Hornets Forestillinger. Med Undtagelse af Müller og Henneberg, fandt de Övrige her nordiske, gothiske, angelsaxiske, tildels ogsaa corrumperede latinske Characterer og antog Indskriften at være forfattet i en eller anden germanisk, for det meste, af dem selv vilkaarligen dannet Dialect.

Den første som med en vis Berettigelse gav sig i Færd med Indskriften, var den lærde islandske Philolog Jon Olafson fra Grunnavik, som antog den for yngre end Hornets Forarbeidelse, Charactererne ei for Runer, men for latinske Bogstaver blandede med gothiske, Sproget for „Gammeltysk, Angelsaxisk eller noget saadant“, og troede at finde her et aldeles barbarisk Personnavn¹. Grauer

¹) Efter Befaling af sin Privatpræceptor H. Gram skrev han en „Enfoldig Anmærkning over Skriften eller Ridsningen paa det Guldhorn, som blev fundet i Holstein (hos Gallhus udi den Tunderske Grund) A. 1734“, hvilken Forklaring han forsikrer, Gram „ikke saa just improberede“. For övrigt ansaae han sig ikke for i Stand til at yttre nogen bestemt Mening om selve Hornet, hverken i den eene eller anden Henseende. Om Sproget „kan Ingen bedre censurere, end den som er vel belöben og verseret i samme Sprog (gml.tysk og angelsaxisk), hvilket jeg ingenlunde er“. Han fandt rimeligst at det var kommet fra Engelland, og at Indskriften ei

kaldte Charactererne gothoruniske blandede med romerske, fandt Sproget frisisk og i selve Indskriften Mögeltönders Navn og Hornets Bestemmelse som Blæsehorn angivet¹.

Indskriftens Forklaring af en samtidig tydsck Anonym (ovenfor S. 148) og af Rector J. Hansen i Ribe (1768) omtales og characteriseres af Müller², som derimod ikke har kjendt to ligesaa uheldige og ubetydelige Forsøg, det ene fra 1766, af en Præst i Ribe-Stift, Peter Thun³, det andet af Rectoren ved Latinskolen i Kjöbenhavn J. C. Neuchs i en Række af 7 Skoleprogrammer for Aarene 1770—74.

Saaledes forsögtes da i et Tidsrum af omtrent 80 Aar efter det andet Guldhorns Opdagelse ti forskjellige Udtydninger af Indskriften, P. E. Müllers og Hennebergs iberegnete, af hvilke den Ene ikke kunde siges at have noget forud for den Anden. Det var först langt ind i nærværende Aarhundrede, at man kom det Rigtige noget nærmere, men forinden opstilledes dog, selv af nordiske Sprogfortrolige, flere aldeles åfvigende Forklaringer.

var ældre end fra det 12te eller 13de Aarhundrede, forfattet i Holsten. Om Figurerne antog han ikke, „at de har at betyde noget besynderligt, enten afgudiske Ofringer, Krigsvæsen, eller andet saadant; men snarere at være opdigtede af Kunstnerens egen Phantasie, til at forestille nogen underlige og sælsomme Ting, til at fornöie Beskueren”. Man gjenkjender her Grams Ånskuelse i nedenstaaende Betænkning; til Slutning gjendrives den svenske Anonyms Forklaring (ovenfor S. 149).

¹) Müller S. 28—29. Da Forfatteren var en Friser og antog Sproget for frisisk, bifaldtes hans Forklaring og bestyrkedes ved nye Grunde af hans Landsmand Outzen i dennes „Versuch über die dänische Sprache im Schleswigschen” S. 105; jfr. Antiqu. Annaler III. S. 143. — ²) Priisskrift S. 24 og S. 30; hvor Forf. ikke har bemærket, at Hansens Program er trykt. — ³) Hans Læsning er meddelt i Kbhvns Adresseavis 1766, Nr. 106. I en utrykt Afhdl. finder han paa begge Horn Forestillinger af den nordiske Mythologie.

Den förste var af G. Brynjulfson, som i sit *Periculum runologicum* (1823) S. 108—16 antog Charactererne for en Blanding af nordiske og tydske Runer, Sproget for oldnordisk dannet efter Tydsk, Indskriften yngre end Christendommen her, og Forestillingerne laante fra den nordiske Mythologie¹. Alle de övrige, Tydskerne Kopp og W. Grimm, vore Landsmænd Rask, Bredsdorf, Finn Magnusen og N. M. Petersen antog Charactererne for angelsaxiske, og fortolkede Indskriften i Overeensstemmelse hermed, sköndt Nogle af dem tvivlende, og, med Undtagelse af Finn Magnusen og Bredsdorf, uden nærmere Udvikling². Det kan bemærkes, at Bredsdorf, Brynjulfson, Rask, Finn Magnusen, Kopp og Petersen fandt Ordet *horn* i Indskriften; Bredsdorf, Rask og Finn Magnusen Ordet *gestim* (Gjester); Brynjulfson, Bredsdorf og N. M. Petersen Personnavnet *Hlevo*.

De nyeste Forklaringer blive altsaa de, ved hvilke man med störst Sikkerhed tör standse. Lector Bredsdorf gik ud fra Runealphabetet paa en mærkelig skaansk Guldbrakteat og antog Sproget for „nordisk, dog i en meget gammel Form, hvori det nærmer sig det urgermaniske”³.

¹) Runamo og Runerne S. 409. Rec. i Lærde Tidender 1823 Nr. 47 (P. E. Müller) gjorde adskillige grundede Indvendinger mod Læsningen; ligeledes Rec. i Götting. Anzeigen 1824, S. 1026 fg., der antog, at Indskriften betegnede Hornet som et Drikkehorn. — ²) Alle disse forskjellige Forklaringer ere meddeelte og bedömt i Runamo og Runerne S. 397—403, 409—41, jfr. Petersens Danmarks Sagnhistorie III, S. 373—75. — ³) Mémoires des Antiquaires du Nord 1836—39, S. 159—62: „Ueber die Inschrift auf dem letztgefundenen goldenen Horne”. En senere Afh. af ham „om Guldhornsrunernes Oprindelse” (som Munch ikke synes at have kjendt) findes i Barfods Brage og Idun III, (1840) S. 502—16; her antages, at Runskriften nedstammer fra det Ulphilanske Alphabet, og det angelsaxiske Alphabet igjen fra Guldhornsalphabetet; Læsningen af Indskriften er her den samme.

Hans Læsning erklæredes, flere Aar senere, for fyldestgjørende, af Nutidens grundigste og skarpsindigste nordiske Sproggrandsker Prof. P. A. Munch; som dog tillige yttrede en mere bestemt Mening om Sproget, hvilket han erklærede for reen gothisk, som det forekommer hos Ulphilas, paa nogle smaa Modificationer nær; Indskriften ansaae han for samtidig med Hornets Forarbeidelse; baade Hornene og Indskriften antog han at hidrøre fra et af de ældre danske Landskaber östen for Storebelt og deres Alder satte han i et af de tre første Aarhundreder efter Christus. Figurerne, som ogsaa han kun löseligen berører, forekom ham ikke at lede til noget bestemt Resultat¹. I en fölgende Under-sögelse gjentog Munch sin tidligere Forklaring, tillige bifaldet af Jac. Grimm, som dog udledte Indskriften fra den jyske Halvöe og henförte den til et senere Tidsrum, maaskee endog til det syvende Aarhundrede². Prof. Müllenhoff i Kiel har nyelig ogsaa erklæret Sproget for gothisk og Indskriften, som henføres senest til det 4de Aarh., for et Vers, hvis første Linie han, ved en dristig Gisning, angiver, saaledes som han tænker sig den bestemt for det først-fundne Horn. Med Undtagelse af den første Bogstavgruppe stemmer Læsningen overeens med Munchs³.

Naar det, efter Finn Magnusens Yttring (Runamo S. 412) overlades til Enhver, hvem denne Gjenstand interesserer, blandt de forskjellige Forklaringsforsög at vælge det efter hans Mening bedste, vil neppe Nogen betænke sig paa at foretrække den Munchske for alle foregaaende. Men, om det af Prof. Munch udbragte Indhold er i eet og alt det

¹) „Om Indskriften paa det i Sönder-Jylland 1734 fundne Guldhorn”; *Annaler for nordisk Oldkyndighed*, 1848, S. 327—42; „Tillægsbemærkninger”, S. 389—91. — ²) *Annaler for nordisk Oldkyndighed*, 1848, S. 276—77. — ³) *Zur Runenlehre. Zwei Abhandlungen von R. v. Liliencron und K. Müllenhoff* (aus der *Monatschrift für Wissenschaft und Literatur*) Halle 1852; S. 4—7.

rigtige, tør nærværende Forf. dog ikke ansee for afgjort, skjøndt han villigen indrømmer Vanskeligheden af at udfinde den rette Mening af en saa kort Indskrift og bringe den i Forbindelse med selve den gaadefulde Oldtidslevning, hvorpaa den findes. Begge Guldhorn fortjene vist nok endnu en dybere Undersøgelse; mueligen vil det da være Eftertiden forbeholdt, endog ved Hjælp af senere Opdagelser, at opnaae sikkrere Resultater om deres Oprindelse, Alder og Bestemmelse, der igjen kunde kaste et nyt Lys over Indskriftens, om ikke linguistiske, saa dog historiske Deel¹.

Allerede 4 Maaneder efter Hornets Opdagelse (d. 17. August 1734) indsendte den ovenfor omtalte B. Grauer en kortfattet Forklaring derover til K. Christian VI. Over denne indhentes igjen den kongelige Historiographs Betænkning ved følgende Skrivelse fra Hofmarchal Gram.

Velædle og Velbyrdige

Höistærede Hr. Justiceraad !

Hosföiede fra en Person udi Tundern indkomne Erklæring eller Udtydning over de paa det nu nylig igjen udi Tunder-Amt fundne Gylden Horn befindtlige Characterer og Præsentationer, skulde jeg efter H. Kgl. Maj. aller-naadigste Befaling hermed tilsende Deres Velb. til den Ende, at De maatte behage samme Skrift paa det nöiagtigste at gjenhemsee og examinere, og siden derover Deres Betænkning, om det vel i Henseende til Rigtigheden kunde meritere eller være værd ved Hornet paa Konst-

¹) Ikke som noget oplysende Bidrag til Guldhornenes Fortolkning, men som en litterarisk Curiositet henhørende til Guldhornslitteraturen nævnes her: „Det Oldenborgske Guldhorn med Afbildning og Forklaring, samt det danske Folks yngste Herkomst”. En Læsning for Folket ved Lauritz Bøgelund, den Herre J. Chr. Sendebud. Kbhvn. 1853. 57 SS. 8vo.

kammeret at henlægge og til en sikker Efterretning om Inscriptionens Indhold at gemme, ved Leilighed til mig, tilligemed Skriftet igjen at tilsende, hvornæst jeg med megen Consideration stedse forbliver

Velædle og Velbyrdige
Höistærede Hr. Justiceraads
tjenstskyldigste Tjener
C. F. v. Gram.

Friedensburg, d. 22de August 1734.

P. E. Müller, som, med Föie, erklærede denne Betænkning for det vigtigste af alt, hvad til den Tid var skrevet om disse Oldsager (S. 30), havde havt i Sinde at lade den trykke med sit Priisskrift, som Bilag; men dette bifaldtes ikke af Videnskabernes Selskab, „da Afhandlingens Tendens var alene polemisk; det var en paa Embedsvegne afgiven Betænkning over et fantastisk Skrift, hvoraf altsaa Resultaterne ei kunde interessere; da de deri forekommende Bemærkninger om, hvorfra Hornene muligen kunde være komne, vare kun löseligen henkastede og da den manglede den Grundighed, der ellers udmærker denne store Lærdes Arbejder”¹. Alt dette indrømmet, indeholder dog selve Betænkningen saa meget eiendommeligt, saa meget der viser hvad dens Forfatter ogsaa i denne Retning kunde have præsteret, dersom hans övrige Virksomhed havde tilladt det, at det fuldeligen fortjener, som ethvert Gramsk Anecdoton, stort eller lidet, at opbevares.

¹) Kbhvns Lærde Efterr. 1807, S. 704.

HANS GRAMS CENSURA OVER BARTH. GRAUERS
EXPLICATION, MED VIDERE FORKLARING OVER
SAMME GULDHORN.

DEN Forklaring over det nu sidst fundne Guldhorn, som til Deres Kongel. Majestæt, fra en Advocat i Holsten ved Navn Bartholomæus Grauer, er indkommen, fortienner ikke nogen Roes. Den beviser allene, at Auctor er en meget dristig Genie, af det Slags, der med en heel mediocre Lærdom og Videnskab ville strax gjøre sig herfor (?) og decidere i saadanne Ting, som kunde afskrække de allerlærdeste. I den Sted at fornuftige Folk holder sig tilbage, og omendskiøndt de kunde gjøre deres Conjecturer aldrig saa rimelige, dog saalænge her fattes paa tilstrækkelige lumieres, undseer de sig ved at raisonnerere om slige mørke Ting.

Jeg haver efter allernaadigste Befalning overvejet bemelte Grauers explication, og fundet derved at erindre følgende:

Den Runiske Skrift er det, hvorpaa han først gör sit Forsøg, og dermed kommer han meget slet afsted, baade i Henseende til Runerne, som han lidet forstaaer sig paa, og til Sproget, som han siden af Runerne componerer ligesaa ilde. I Runerne ere hans mærkeligste Vildfarelser disse:

M sætter han fast, at skal betyde det samme i Runeskriften, som vort M. Men saaledes befindes det aldrig at have bemærket i vore nordiske Runer, nemlig de som i Danmark, Norge og Sverrige vare brugelige; thi udi disse blev M altid skrevet med en af følgende Characterer: Ψ , Υ , Φ , \mathfrak{A} , \downarrow . Derimod hører den Character M til det engelske Rune-Alphabet, og betyder derudi altid den Vocal E, hvilken havde fordum hos os en ganske anden Figur.

X vil han have at skal være enten N eller R. Men visseligen er det ingen af Deelene. Efter de engelske Runer betyder X undertiden G, undertiden I, og andensteds A. Efter et af de danske Alphabeter er X ogsaa E. Naar man först forstod Sproget af Skriften paa dette Guldhorn, og var kommen til rette med Resten, fandt det sig endeligen, hvilken af bemeldte 3 à 4 Bogstaver her skulde forstaaes.

ⱥ gör han til en Diphtongum Œ. Saasom han ikke haver seet, eller veed at sige af flere runiske Alphabeter end de danske, saa pardoneres ham denne Giætning. Ellers er denne Figur ⱥ udi engelske saavelsom og gotthiske Skrifter en ganske gemeen Bogstav, og alleroftest bemærker simpel O, men meget sielden Œ.

† troer han at være det samme som †, som er vores T. Jeg haver aldrig funden at den Figur er i Runer brugt til T, men vel til O.

ⱦ er i hans Tanke et dobbelt V eller W, hvori han ligeledes giætter feil. Samme Figur kommer og meget ofte for i de engelske Runer, og haver nu een nu anden Bemærkelse; sommesteds er den et enkelt D, andensteds et dobbelt DD, undertiden et E og endelig ogsaa et M.

Ⱨ, ⱨ, Ⱪ. Disse tre Figurer findes ogsaa i Skriften paa dette Guldhorn, og bliver af bemeldte Grauer med en stor Assurance forklarede, den første at være V, den anden H, og den tredie G,D. Jeg kan ei andet end forundre mig over hans Dristighed, da det noksom er klart, at han i ingen, uden de her i Landene bekiendte Runer er verseret, som af Olao Wormio, og andre, tilfulde ere forklarede. Men i slet ingen af dennem skal Nogen kunde vise mig disse trende Figurer. Jeg, som haver langt flere Subsidia end han, til slige gamle Skrifter at udstudere, og kan fremvise mere end tyve runiske Alphabeter, som uden for Danmark, Norge og Sverrige har været i Brug,

saasom i Engeland og andensteds, haver dog udi ingen af dem alle kunnet finde, hvad ovenstaaende 3 Runer skal betyde; og meener mig at gjøre langt rettere i at tilstaae min Ignorance, end enten det eene, eller det andet uden Grund at assurere.

I Sproget begaaer han ligeledes store Fauter: *Mühl-Tönder* (som han kalder det) eller *Meel-Tönder*, meener han at skulle i gamle Dage været nævnt *Mühldon* eller *Mühlmdor*, hvilket aldrig lader sig forsvare; thi *Mögel-Tönder* er dens rette gamle Navn, og samme haver endnu været i Brug for ringere end 100 Aar siden. Det betyder paa Dansk *Store Tönder*; thi *mögel* eller *megel* og i det ældste Sprog *mykle*, item *magle* og *mekle* (thi Vocalen i den første Stavelse forandrer sig ofte i Dialecterne) er det samme som *stor*. Deraf kaldes i de gamle nordiske Skrifter Constantinopel *Miklegard*, hoc est *magna urbs*. Deraf haver og Meklenburg sit Navn quasi *magnum burgum*, og derfor kalder man Meklenborg i latinsk, eller rettere græskisk *Megalopolis*, det er *magna civitas*. Item mange Landsbyer i Danmark, saasom: *Mögelkiær*, *Maglebye*, *Steen Magle* (til Forskiæl af *Steen Lille*), *Torshunde magle* etc. *Mögel Tönder* blev forbemeldte Sted kaldet i gamle Dage, fordi den paa de Tider var den største af de tvende Töndere, eller og havde det største Slot. Thi da blev det rette *Tunder*, som nu er den fornemste, kaldet *lutke Tönder*¹. At ville nu tænke, det bemeldte *Mögeltönder* skulde i ældgammel Tid blevet enten pronunceret eller skrevet *Mühldon* eller *Mühlmdor*, giver en stor Uerfarenhed tilkiende. Endvidere er jeg forsikret, at disse 8 Characterer, hvoraf han har udpinet og udtvunget dette monstruense Navn, betyder ganske noget andet, som ikke haver ringeste Rapport med bemeldte Sted.

¹) Danske Atlas V, S. 667-68. VII, S. 553. 891.

Ohtim eller *Ottim*. Saaledes blev aldrig denne Afgud kaldet eller skrevet. Men i alle nordiske, saa og fremmede Skrifter, kaldes han enten *Othin*, *Odin*, *Woden* eller *Wodan*. Desforuden er at observere, at det ikke staaer til at bevise med nogen Grund, at bemeldte Afguds Dyrkelse, og Rune Skriften paa dette Guldhorn ere af en og samme Alder. Hornet haver, i mine Tanker, ikke nogen Connexion med *Othin*, og Skriften er uden al Tvivl paagravet i de Tider, og paa de Steder, hvor man ikke mere tænkte paa *Othins* Dyrkelse.

Hoeltigdom (isteden for Heilighthum eller Helligdom) er et monstrum vocabuli, som hverken er Tydsk eller Dansk, eller kan henføres til noget Sprog. O og T haver slet intet at gjøre i dette Ord, som Auctor vil have det til at hede. Thi hvad som nu kaldes *hellig* og i Tydsk *heilig*, haver man kaldet ligeledes fra de ældste Tider af, nemlig i lingva francica og theotisca *Heilig*, i det Angel-Saxiske *Halig*, i det gamle Nordiske og Danske *Heilagur*, af det gamle moeso-gothiske *Hails*, og saxiske *Hal*, hoc est *salvus*. End ydermeere, da er den usus & significatio vocabuli *Helligdom*, hvilken Auctor intenderer, allerførst opkommen efter Christendommen til at bruges om rebus sacris udi Kirkerne, saasom Sacramenter, Helgenes Reliquier &c. Men i Hedenskabets Tider blev det Ord *Heilig* aldrig taget for *Sacro*, og substantivum *Heilighthum* var da ikke engang til, men er et nyere Ord, fabriqueret af Tydske, siden de bleve Christne, og fra dennem til os indkommen.

Rivøe. Aldrig var *Ribe* kaldet med et sligt Navn; men *Ripe* eller *Ripen*, som det endnu paa Tydsk skrives, og det samme, nemlig *Ripe*, er dens rette gamle Navn i de ældste danske Monumentis¹. Auctor haver

¹) I den trykte Forklaring har Grauer læst Ordet som *to pivo* o: at pibe, blæse i.

her efter sin Sædvane giort quidlibet ex qvolibet. P har han supponeret at maatte være R, og at sculptör af en Forseelse haver glemt at tilsætte en Streg til denne Bogstav. Men saaledes og paa slig Maade kan man forandre, tilsætte og hjælpe sig udaf alting. Han burde vide, at P er saavel i de danske som fremmede Runer aabenbarligen et th eller D. Ø gjør han til W; men at det er (en) bekjendt engelsk Rune, og bemærker ganske andet, har jeg tilforne meldet. X er o og neppe paa dette Sted ø.

Den övrige Deel af Auctoris Arbeide bestaaer i hans Forklaringer over Figurerne eller Billederne paa Hornet, og er ikke geraaden bedre, end hans Rune-Arbeide. Han haver derudi saaledes gaaen til Værks at udpille og sammenskrabe sine Remarques af Trogilli Arnkiels bekjendte Værk, som er udgaaen for nogle og tredive Aar siden, til at forklare det forrige Guldhorn, som blev funden Anno 1639. Alt hvad han nu hos Arnkiel haver funden, som nogenledes kunde passe sig til Billederne paa dette sidste Horn, haver han og derhen appliceret. Og, hvorsomhelst nogen mærkelig Forskiel har været ham i Veien, at han ingen Hielp kunde have af Arnkiel, haver hand giættet sig frem, saa godt som hannem har været mueligt; visende overalt, at han lidet selv forstod sig paa, hvad han paa-tog sig for Andre at explicere. Endskiönt jeg ikke nægter, at han jo i denne sidste Post haver mange Brödre i den saa kaldede lærde Verden.

Forbemeldte T. Arnkiel var i sin Tid Præst i Apenrade, en smuk lærd Mand og temmelig vel erfaren i dette Antiquitets Studio. Hans Tractat¹ lader sig vel

¹) Cimbrisch Gülden Horn, bey Tundern 1639 gefunden, aus dem darunter verborgenen Heydenthum unserer Vorfahren Cimbrischer Nation, als eine denckwürdige Antiquität, und höher als Gold geschätztes Monument ihrer heydnischen Abgöttereyen erklährt, und wieder die anderswoher gesuchte Erklärung verthäy-

læse, og nogenledes behage af dem, som ikke ville vide eller tænke andet, end at Hornet jo er smeddet i samme Land, hvor det i Jorden er fundet. Hans Hypothesis er, hvilken han og Flere tager for fulde og fastsætter, at Guldhornet haver været brugt i hedenske Templer til Ofringer, og at de fleste derpaa staaende Figurer bemærker hedenske Afguder og Superstitioner. Jeg bekiender at denne Meening haver et Slags Apparence, og holdes derfor af mange meere rimelig end Olai Wormii Forklaring, som var, at samme prægtige Horn havde været brugt i de gamle danske Kongers Krigstog, som en Krigs-Basune, og at Billederne havde en lutter moralisk Betydning, efter den Maade, som man pleier at forklare Ægypternes Hieroglyphica. Det som haver giort Arnkiels thesin mere plausible, er ikke allene de chimæriske Figurer, centauri, Folk med Hunde-Hoveder, Slinger og deslige, som alt klarligen forestiller Desseinet af dette Arbeide at være hedensk (eller i det mindste af Hedenske imiteret); men endogsaa gamle Skribenteres, Saxonis Grammatici, Andreæ Abbatis¹, og Andres Vidnesbyrd, at der forud i de vendiske Afguds-Templer i Pommern, og paa Landte Rygen brugtes Horne, som vare beslagne med Guld og Sølv, item at der i de samme Templer var adskilligt Billedværk, ophævet Arbeide i Dyr og Fugles Lignelser. Imidlertid er det dog kuns en pure og blotte Conjecture, at disse tvende Guldhorne, som nu begge her i Landene, og paa eet og samme Sted (som mig er sagt) skal være fundne², have hørt til deslige Afgudsdyrkelse³. Ja det er endnu ikke

diget, von M. Trogillo Arnkiel. Kiel 1683. 4; siden optaget som 2den Deel af Forf. vidtløftige af 4 Dele bestaaende antiqvariske Værk. Hamburg 1702-3. 4.

¹) Vita s. Ottonis i Ludewig, Scr. Episc. Bamberg, Tom. I.

— ²) Jfr. J. R. Paulli's tilforladelig Tegning m. m. S. I. — ³) Guldhornenes vendiske Oprindelse var allerede i A. 1641 ved Anled-

at agte for noget fast Fundament, til at kunne have været vasa sacra hos Hedninger, eller af Hedninger fabriqverede,

ning af det først opdagede Horn, antaget i en (hos Müller S. 9-10 omtalt) utrykt Afhandling af Professor i Lovkyndigheden og Moralphilosophien ved Sorö Akademi, Henrik Ernst, Forfatter til adskillige trykte Skrifter af antiqvarisk og filosofisk Indhold. Han er vel foruden Gram og P. E. Müller den eneste af disse Oldsagers talrige Commentatorer, der ikke har anseet dem for dansk Arbeide; men derfor blev han ogsaa af sin patriotiske Samtidige O. Worm, ikke saameget gjendreven, som paa en inhuman Maade nedreven^{*)}, som den, der vilde beröve det Land, hvis Medborger han var, Æren for at være denne uskattefulde Oldtidslevnings Födeland (Nordisk Tidsskrift for Oldkyndighed I, S. 315-17). Man seer heraf, hvorledes nationale Hensyn dengang, som ofte senere, gjorde sig gjældende selv i antiqvariske Undersögelser. Antages imidlertid, som sandsynligt, at det hele Complex af Forestillinger paa begge Guldhorn viser hen til en eller anden Fortids Cultus, da frembyder vel ingen flere Sammenligningspunkter end netop den slaviske. Samles de i Kildeskrifterne forekommende Udsagn om Gudebilleder med flere Hoveder i de vendiske Templer (Helmoldus ed. Bangert p. 185; Saxo ed. P. E. Müller p. 823. 842-43. Vita b. Ottonis Bamb. i Ludewig Scr. Epp. Bamberg I, col. 680; jfr. Grimms deutsche Mythologi (1835) S. 223); om langskjæggede Præster, som af Svantevits Horn spaaede om Aarets Frugtbarhed (Saxo p. 824); om Slavernes hellige Heste og om Orakler, som hentedes fra disse Dyr, og fra flere i en vis Orden lagte Spyd (Saxo p. 826; Ditmar. Merseburg. ed. Wagner p. 151; Vita b. Ottonis Bamberg anf. St. col. 681; jfr. Grimm anf. St. S. 390. 83); om deres Lodkastning med Træstykker (Saxo p. 827; Helmold p. 90, 125, 235); om deres Menneskeoffringer (Helmold p. 135. 235); om deres Slangedyrkelse (Mone, Gesch. d. Heidenthums im nördl. Europa I, S. 98; Grimm anf. St. S. 395-97), og endelig om de ved Slavernes Cultus saa hyppigen forekommende, kostbart udstyrede, saavel Drikke- som Blæsehorn (Saxo p. 823-24, 826, 838; Vita b. Ottonis, anf. St. col. 680), maa Tanken uvilkaarligen föres hen til Forestillingerne paa de tabte Guldhorn.

*) Hvorfor ogsaa N. P. Sibbern i Supplementerne til hans „Bibliotheca historica“ i Westphaliens Monumenta IV, col. 1581 ytrer, at Worms Modskrift ikke kan læses sine Invidia et detrimento famæ Wormianæ.

at disse forbenævnte Billeder forestiller i nogen Maade de hedenske ritus & superstitiones, thi Desseinet eller Tegningen, som Guldsmeden har foretaget (sig) at exprimere, kan have en ganske anden Henseende og Beskaffenhed, som os nu er ubekjendt, og ved al den Undersøgning, man nu vil bruge, er umuligt saaledes at komme efter, at jo noget bliver tilbage at spørge og tvivle om. Det haver fra de ældste Tider i Verden været brugeligt, paa alle Slags Kar af Guld og Sølv at forestille, saavel i ophævet som i udgravet Arbeide, Billeder af allehaande Slags. Hos Homerum, som er den ældste vi haver af alle hedenske Skribentere, og hos de fleste efterfølgende grækske og latinske Auctores, læser man overflødigt derom. Intet er og mere bekiendt i Antiquitæten, end at paa alle Slags Guld- og anden Metal-, ja Steen- og Træ-Arbeide blev

Føies nu hertil, at de slaviske Templer indsluttede en Rigdom af Kostbarheder, dels Krigsbytte, dels Tempelskat (ærarium Dei, Helmold p. 95, 234-35; jfr. Saxo p. 826), blandt hvilke crateres aurei et argentei og cornua grandia taurorum agrestium deaurata et gemmis intexta (Vita b. Ottonis c. 680), og at saadanne Skatte kom i Valdemar den Istes Besiddelse ved Rygens Erobring (Helmold p. 234; Knytlingasaga c. 152; jfr. duos ciffos Rojanorum idolorum i Absalons Testament, Scr. rer. dan. V, p. 424), tør det vel antages, at en ny Undersøgelse, der gik ud fra denne Forudsætning, hvad Forestillingerne paa Hornene angaaer, vilde føre til et mere tilfredsstillende Resultat, end nogen af de foregaaende. Men det følger af sig selv, at herved intet Hensyn maatte tages til de saakaldte rhetriske Oldsager, om hvis Uæghed Müller (s. 46) ikke synes at have havt nogen Formodning, men som nu tilstrækkeligen er beviist (senest af L. Giesebrecht i Schmidts Zeitschr. f. Gesch. u. Wissenschaft II, S. 168-74 og af Worsaae i nærværende Annaler 1846, S. 141-45). Det kan endnu kun bemærkes, at Henneberg, skjönt han paa begge Horn troede at gjenkende Forestillingerne af den nordiske Mythologie, dog tillige ansaae det sidstfundne Horn for at være af vendisk Oprindelse eller forfærdiget for et vendisk Folk (ovenfor S. 158).

forestillet hedenske Historier og Fabler; item chimæriske Figurer af Centauris, Satyris, underlige Dyr, Slangar etc. Det samme var ligeledes brugeligt hos fast alle øvrige Nationer i Asia og Africa, hvorsomhelst nogen ringeste Gout fandtes af Kunster og Videnskaber. Siden i de efterfølgende Tider, da Grækernes og Rommernes Herlighed forgik, og Kunsterne allevegne toge af, saaledes at alle Ting, saavel i det eene som det andet, blev til et Barbari, haver den gothiske Art, som derefter kom til at regiere (endogsaa siden de bleve Christne), dog vedblevet at imitere det forrige, saa ilde som de kunde, nemlig at pryde Guld- og Sølv-Kar med allehaande Figurer, og paa en grotesque Maneer at exprimere de forhen bekiendte Fabler og Historier, samt og med flere dennem at forbedre. Desforuden gaves der visse Slags Ingenia, meest udi sidst bemeldte barbariske Tider, hvilke af en besynderlig Curiositet lagde sig paa forborgene Videnskaber, saasom Spaadomskunst, Alchymisterie, den ægyptiske hieroglyphiske Viisdom, og andet saadant.

I alle disse haver man betjent sig meget af Billeder og Figurer, fast paa lige Maade giordte, som de til fabulas, ritus et superstitiones gentilium henhørende, og det endogsaa midt i Christendommen. Hvad Alchymisterne vedkommer, da kan derpaa noksom findes Exempler i gamle manuscriptis chymicis, endog her i Deres Kongelige Majestæts Bibliotheque¹. Om de ægyptiske Hieroglyphicis og deres Imitationer i de sildigere Tider, er det ligeledes en bekjendt Sag. I Spaadoms-Bøger, Revelationer og Prophetier kan man fremvise mange Exempler af deslige chimæriske Billeder; Mennesker med Dyrs Hoveder, andre med tre eller flere Hoveder, og endnu flere Arme og Hænder etc.

¹) Jfr. Erichsens Udsigt over den gamle Manuscriptsamling, s. 40-42.

Udaf slige haver man de ældste fra Orienten og i den hellige Skrift selv, saasom Propheternes Ezechiels og Daniels Syner, Nebucadnezars Drøm etc. Men mangfoldige falske Imitationer deraf ere siden fremkomne af Kiættere, Drømmere og Enthusiaster i den første Christen-Kirke; saa og længe derefter, besynderligen i medio ævo; ja, og nogle i de nyere Tider; thi jeg haver selv havt en ganske Foliant med det Slags Spaadoms-Billeder, hvis Auctor, en Fantast, ved Navn Paulus Grebner, levede for 150 Aar siden¹. Der findes ogsaa in corpore historiae Byzantinæ

¹) Denne P. Grebner har som „ein prophetischer Fantast“ faaet Plads i (Adelungs) Geschichte der menschlichen Narrheit, IV, S. 61-81. Om hans Personlighed vides ikke meget; han var født i Meissen, var omtrent 1572 Lærer ved Michaelis-Skolen i Lüneburg og 1621 Præst i det Magdeburgske; kort efter maa han være død. Han gjorde i sin Tid og Tidsalder længe efter megen Opsigt ved sine politiske Spaadomme, som han, fra A. 1574, vidtløftigen fremsatte i et eget Værk: „Sericum mundi filum s. vaticinium, quo nunciatur subita et plusquam miraculosa orbis terrarum mutatio“, som fuldstændigt kun eksisterer i Haandskrift i fremmede Bibliotheker, men som han, gennem en Række af Aar, deels selv forelagte, deels tilsendte flere Fyrster, blandt Andre den Gottorpske Hertug Adolph; muligen har han ogsaa i samme Anledning besøgt Danmark. Hans af Gram omtalte Værk i Folio, har formodentlig været en Afskrift af Sericum filum. Af dette haves et trykt Udtog under følgende Titel: Pauli Grebneri Nivemonti Vaticinia de subita et plusquam miraculosa orbis terrarum mutatione: h. e. Antichristi occidentalis et Mahometi orientalis horribili interitu atque ecclesiae Dei in toto terrarum orbe ex Septentrione per verbum et linguas lattissima restitutione: ex serico mundi filo, libro jussu divino, Dom. suo clementissimo Ser. Elect. Saxoniae Augusto b. m. in arce Annæbergensi olim ab authore exhibitio et inde aliis regibus, principibus ac rebuspublicis communicato; in nullius gratiam nec odium, sed in solius profani ac tyrannici cleri, ejusque defensorum conversionem, & oppressorum evangelicorum consolationem excerpta et publicata. Amstelodami 1630. 4 Ark. 8. Spaadomme, som angaae *Danmark*, forekomme her fol. B. 4-6. C. 1, 5; om *Holsten* fol. B. 8. C. 2.

et Spaadoms Skrift af en Keyser i Constantinopel, hvis Titel er „*Leonis Sapientis imperatoris oracula*”, hvilket bestaaer af underlige og mystiske Billeder i samme Gout, saa at man om nogle deriblandt ikke andet skulde tænke, end at de maatte være hedenske, hvis de ikke bleve i de derhos følgende grækiske Vers forklarede med Spaadomme, som Auctor forbemeldte *Leo Sapiens* (der var en kristen Keiser, og døde Anno Christi 911) have efterladt om de paafølgende Tider¹.

En anden Post, som jeg ikke kan finde mig udi, er denne, at Wormius, Arnkiel, og fast alle de, der have rai-sonneret om det forrige Guldhorn, saavel som og de nu opstaaende, der foretage sig at forklare det sidst fundne, supponerer som en afgjort Sag, at disse pieces ere danske, cimbriske, eller i det mindste henhørende til de nordiske Antiquiteter. Derpaa haves dog ikke ringeste Beviis, uden allene, at de ere fundne her i vores Fædreneland, og altsaa bliver Figurerne saasom trækkede ved Haarene, at passe sig til vore Forfædres Afguder og Overtro. Jeg for min ringe Deel er saa lidet inclineret til at formindske vore gamle Forfædres Ære og vore herlige Monumenters Pris, som nogen anden, men finder dog derhos ikke mindste Kraft i dette Argument, at fordi saadanne Liggendefæ opgraves i vores Jord, de derfor ei maae være hidkomne af andre Lande, naar man kan skiønne paa, at de ikke

¹) K. Leos Spaadomme paa Græsk og Latin forekomme i J. Rutgersii *variarum lectionum Libri VI*, Lugd. Bat. 1618. 4. p. 467 sq. Den Udgave, hvortil Gram sigter, er formodentligen: Geo. Codini et alterius Anonymi *excerpta de Antiquitatibus Constantinopolitanis*, op. P. Lambecii; acc. Leonis cogn. Sapientis *oracula cum figuris atque antiqua græca paraphrasi*. Paris 1655. Fol. I Fabricii *bibl. græca* ed. Hades VII, p. 695-98, ansees det for uvist om disse Orakler, der skulde forudsige Constantinopels tilkommende Skjebne, med Bette tillægges K. Leo.

kunde med god Föie og Rimelighed os selv tilegnes. Der blev i gamle Dage, saavel som endnu i denne Dag, meget kostbart Arbeide gjort udenlands, som siden blev bragt herind, nu ved Krige, nu ved Kiøb og Marschandise, nu ved Plyndring og Röveri, som mest skete til Söes. Guld haver vore Forfædre snaledes havt, baade i Hedenskabet og derefter, saavel myntet som i andet Arbeide, og undertiden i Overflödighed, ligesom Tiden og Lykken vilde tilföie. Men Umagen at mynte og forarbeide denne kostelige Metal overlode de gierne til Fremmede, saalænge dem ikke fattedes paa Moyens siden at blive det mægtig og hente det herind, det ene Stykke efter det andet. Af forbemeldte Aarsager haver jeg og tilforne ikke kunnet overtale til at troe det, som Andre saa letteligen ere faldne paa, nemlig, at det forrige kostelige Guldhorn, som blev fundet Ao. 1639, var en dansk piece, gjort her i Landene. Men siden dette sidste Horn er i Aar kommen dertil, havende denne besynderlige runiske Inscription, er jeg endnu mere bleven bestyrket i samme min Mening. Thi Runerne i bemeldte Skrift maatte, hvis det var dansk Sprog, have en fuldkommen Overeensstemmelse med vore Runer, og man maatte ligesaavel kunne komme tilrette dermed, som med andre runiske Inscriptioner, der saa mangfoldige og i Hundrede Tal i Danmark, Norge og Sverrige ere fundne, og ved Hiælp af den Manuduction, som Wormius og Verelius have givet, uden stor Möie dechifrerer. At ville mene denne Skrift er dansk, eller et Sprog, som her og i Holsten almindelig kan forstaaes, fordi det störste Tal af dens Bogstaver ere de samme, som vore danske Runer, staaer ingenlunde fast. De, som saaledes tænke, have en meget borneret Kundskab i Henseende til den Oplysning, som tildeels kan og bör have i re antiquaria, og hvortil man i dette nærværende og næstforrige Seculo er gelanget. Hvad Ælde

Runerne ere af her i Danmark og Sverrige, og naar og ved hvem de ere indkomne i disse nordiske Lande, er en mørk og ubekendt Sag. Hvad som enten vore eller de svenske Lærde hidindtil have skrevet om deres Opkomst, er uden nogen Fundament. Imidlertid er fast alle Fremmede blevne fundne saa troeskyldige, at tillægge os Æren for denne barbariske Skrift. Som det og forsaavidt kan have et Slags Raison, idet ingen Nation kan vise fler runiske Skrifter hos sig, end vore Nordiske, dog de Svenske haver dem uden Tvivl i større Mængde, end vi her i Landet. De Engelske selv, hos hvilke der ogsaa findes Rune-Skrifter, baade paa Grav-Steene, saa og paa Daab-Steene i Kirker, item paa Guld- og Sölv-Kar, paa Guldringe, ja ogsaa paa ældgamle Penge, have ikke vidst at finde sig deri, men givet os Danske Æren derfor, at vore Forfædre have ført dem disse Characterer til. Jeg er af en langt anden og contraire Mening. Og er jeg næsten vis paa, at kunne bevise, det de Engelske haver havt Rune-Skrifter i langsommelig Tid, förend de dennem af Danske kunde have bekommet¹. Men det er ikke i Engelland allene, og de der underliggende Lande og Insuler, som man finder slige gamle Skrifter, af fast lige Skikkelse, som vore Runer; det er endogsaa hos andre endnu længere fraliggende Nationer. For Exempel i Spanien haver man ældgamle Mynt-Stykker, baade i Guld, Sölv og Kobber (hvoraf og her og der findes Piecer i Mynt-Cabinetter) med et Slags Bogstaver paa,

¹) Heraf kan det just ikke antages for Grams Mening, „at den nordiske Runeskrift nedstammede fra den angelsaxiske i Storbritannien“, som Finn Magnusen forklarer hans Yttring i Vid. S. Skr. Histor. philos. Afhandl. VI, S. 10; men snarere at Saxerne, för deres Ankomst til Engelland, allerede i deres tyske Stamsteder kjendte Runer; jfr. W. Grimm, über deutsche Runen S. 137; denne Forf. antager förövrigt de 16 nordiske Runer som Grundvold for de tyske og angelsaxiske, S. 128.

som haver den störste Lighed med vore nordiske Runer, men ere dog af et ganske andet Alphabet, og derfor have aldrig været at dechifreres enten af vor Nations lærdeste Runister, eller af nogen anden. Ja de Spanske ere selv deri ligesaa ukyndige, som al Resten. Der have i næstforrige Seculis levet ypperlige lærde Folk i Spanien, som have anvendt stor Flid og Studering paa at kiende og interpretere denne Skrift, og til den Ende samlet en Mængde af saadanne Penge, som der i Landene af Jorden ere blevne opgravne. Don Antonio Agostino, Erkebiskop i Taragona, den lærdeste Antiquarius og Medaille-Kiender i Europa i sin Tid, giordte sig megen men forgiæves Umage dermed¹. En anden spansk Herremand, Vincentio de Lastanosa, gav en heel Bog ud derom, hvori mangfoldige slige Mynter findes aftegnede, og curieuse Dissertationer derover²; men med al den Hielp han havde dertil af lærde Mænd, kunde han dog ingen Vej komme med denne mørke Skrift. Ligeledes haver en Hollænder, som var Consul i Spanien, ved Navn Jean de Baris³, ladet en heel Hob stikke i Kobber, og tilsidst for nogle faa Aar siden en fransk Antiquarius D. Mahudel skrevet en Tractat om samme Penge, hviken findes bag i den nye franske Version af l'Histoire d'Espagne par Mariana⁴; men man bliver lidet klogere deraf, end man var tilforne. Til at kunne dømme

¹) Ant. Augustini Antiquitatum romanarum hispanarumque in nummis veterum Dialogi XI, lat. redditus ab Andr. Schotto, Antverp. 1617. fol.; oversat paa Italiensk af Dionigi Ottaviano Sada med Anm. og Tillæg, Rom. 1625, fol. nyere Udg. 1650. — ²) Vincencio Juan de Lastanosa, Museo de las Medallas desconocidas espannolas. Huesca 1645. 4to. — ³) Uden Tvivl den samme Jacobus de Bary, af hvem haves Catalogus numismatum antiquorum ex auro, argento et ære, Amstelod. 1730. 4. — ⁴) Mahudel (Docteur en médecine) Diss. historique sur les monnoyes antiques d'Espagne, Paris 1725. 4to; den franske Oversættelse af Marianas Værk udkom s. A. i Paris, 5 Bind. 4to.

om, hvad jeg tilforn sagde, nemlig deres Lighed med vore Runer, vil jeg her hos aftegne nogle af bemeldte Penges Inscriptioner¹.

Jeg maatte vel spørge, om disse Characterer ikke nok haver fuldkommen saa megen Lighed med Runerne paa det sidst fundne Guldhorn, som disse med dem paa vores og de svenske gamle Gravstene? Ja, ieg tør vedde paa, at Enhver, som ikke haver omgaaet saameget med Rune-Skrifter, at han veed dem uden ad til Prikke, og har deres Alfabeter rigtigen i Hovedet, skal ved første Øyekast af denne spanske Skrift strax affirmere, at det er de rette veritable danske Rune-bogstaver, og jeg fortænker ingen, som lod sig forføre deraf; thi det samme er arriveret meget lærde Folk. Imidlertid haver de samme spanske Penge med slige Skrifter paa intet Runisk i den heele Skrift, og saa liden Connexion med vore nordiske Sager, at de endogsaa ere mange hundrede Aar ældre end Gothenes Invasion i Spanien; hvilket jeg expresse melder, for at betage al Tanke om Gotheerne i denne Materie; saafremt Nogen vilde tænke (med Wormio og Flere), at de som et nordisk Folk skulde have bragt denne Skrift ind i Spanien med sig; thi at Pengene ere slagne i de Romeres Tider, medens de endnu havde Spanien inde, kan klarligen bevises deraf, at mange af demnem have et rommersk Ansigt, og en romani Magistratus Navn med latinske Bogstaver paa den ene Side; men et spansk Hoved eller andet Slags fremmed Figur tilligemed forbemeldte ulæselige Characterer paa Reversen. Altsaa er intet rettere at slutte, end at det endeligen maae være det Slags Bogstaver og det Sprog, som de gamle

¹) Ved disse Indskriver, som det maa ansees for overflødigt her at giengive, synes Gram nærmest at have tænkt paa dem, der forekomme i Mahudels nysnævnte Afhdl. pl. 4.

Celtiberi i Spanien havde, förend det andet nyere Sprog blev funderet (hvilket dog der, som andensteds ikke er skeed paa engang, men successivement og igjennem mange Forandringer). Dette er imidlertid klart, at saalidet, som de nulevende Spanier forstaae af bemeldte deres ældste Landsmænds, de Celtiberes Sprog, saalidet kiender de og dets Characteres ¹.

Endeligen kunde her ogsaa fremføres flere Sorter af gamle forglemte Sprog og ulæselige Skrifter, hvormed lærde Folk have pinet deres Hierer i disse to sidste Seculis, foruden at finde enten ind eller ud deraf. Med det gamle toscaniske i Italien, hvorefter mange inscriptiones forekommer, mener man dog, efter lang Studeren og Grublen i 200 Aar, at være bleven saavidt færdig at det meste kan læses. Samme kaldes almindelig *lingva etrusca vetus*, og dets characteres have saadant Udseende². Man haver fundet deraf i Italien mange Kobberplader og Tabler fulde, item Tid efter anden Kar og andre monumenta med samme Skrift, som synes at være ældre end de ældste af Rommernes Antiquiteter.

I det yderste Sibirien og Tartariet haver man og truffet Inscriptioner paa Stene, der haver nogen Lignelse efter vores gamle Runestene. Saadanne adskillige bleve Anno 1721 opdagede ved den Undersøgning af *Naturalibus* især af det Lands rare Gevæxter, som forrige Czar Petrus I. lod giøre ved en Medicum og nogle af de Svenske Fanger. Een af disse sidste, en Tydsk Mand

¹) Gram har saaledes, allerede 70 Aar tidligere, protesteret mod P. E. Müllers Hypothese, at Guldhornene, baade hvad Figurerne og Indskriften angik, skulde være af celtiberisk Oprindelse.

— ²) Ogsaa ved disse Characterer kan man nøies med at henvise til *Difesa dell' Alfabeto degli antichi Toscani pubblicato nel 1737 dall' autore del Museo etrusco, Firenze 1742, 8. p. 12; jfr. Nuova trasfigurazione delle lettere etrusche, 1751. 4. p. XIV—XV.*

ved Navn Phil. Joh. v. Strahlenberg haver udi en Bog, som han kalder *das Nord- und Öst-liche Theil von Europa und Asia, in so weit solches das ganze russische Reich mit Siberien und der grossen Tartarey in sich begreiffet*, Stokk. 1730, 4to, publiceret nogle af de tartariske Inskriptioner, med characterer af følgende Skabning¹.

At komme omsider igien til vore Guldhorne, da er det slet ikke min Tanke med denne Discours, at giøre dem enten til spanske, toscaniske eller tartariske. Jeg vilde meget heller ønske at kunne hitte paa noget godt og fast Beviis, at de maatte være danske pieces, og at de ikke vare førte andensteds fra her ind af Begyndelsen. Men dertil findes lidet eller intet, som efter min Skjøn-somhed er persvasif enten i ovenmældte Rune-inscription eller i Figurerne paa begge Hornene. Tvertimod iblandt de sidste forekomme mange Slags, som man ikke med nogen Föye bör kiende sig ved her i Landene. Thi hverken have vore Forfædre havt Slinger og flere af disse vilde Dyr af saadan Skikkelse, som paa disse Horne afbildes; ei heller have Fablerne om Cynocephalis (Folk med Hundehoveder), Minotauris (Tyre med Folkeansigter) og Centauris (Monstris af Halv-Heste og Halv-Mennesker) hørt hjemme i Danmark, men ere alle fremmede.

Den ærlige T. Arnkiel i sin forbemeldte Forklaring over Guldhornet haver gjort sig meget stor Umage med passages af grækiske og latinske Scribentere, item af orientaliske Reisebeskrivelser til at giøre en lang dissertation om disse monstris. Den Umage kunde han have sparet, thi det nytter aldeles intet til hans Hypothesin. Skal Guldhornet være fra det cimbriske eller nordiske Hedenskab (som han og mange Flere vil have det), saa kan tusinde passages af Homero og Diodoro Siculo og

¹) De findes hos Strahlenberg ved S. 408, Tab. V.

ostindiske Reiseböger intet giöre dertil. Men her bör vises, at Centauri og Minotauri have ogsaa hørt til den hedenske Mythologie i Danmark. Dertil haver Manden ingen anden Raad vidst, end at tage sin Tilflugt til den ledige Sathan; thi saaledes lyder hans Slutning cap. 4 p. 77: „Ob das ungeheure Bild an dem Göllden-Horn ein Centaurus oder Minotaurus seyn soll, kann uns gleich viel thun. Unsere Vorfahren haben so wenig von diesem als von jenem gewust, so viel die Poetische Fabeln betrifft. Der ledige Sathanas wird sich unter den Finsternissen des Heydenthums bey ihnen also offenbahret, und sie denselben in solcher Gestalt geehret haben“. Men hvad Sathanas har giort eller kunnet giöre, behöves ikke i denne Materie at raisonnere om. Og förend jeg vil tage ham til Hielp, vil jeg langt hellere opofre al den Ære af Landsmandskab med disse Guldhorne. Nok er det, at den Fiction om Centauris og Minotauris haver været fra gamle Tider i Athen og Grækenland og i Italien; deres Poeter og Fabulatores ere fulde deraf. Fra dennem ere disse Monstra ferarum ligeledes, som Gryphes, Phænices, Harpyiæ, Sirenes, Satyri og Sileni communicerede til Kunstnere, Billedsnidere, Guldsmide og Malere, der have dermed prydet deres Arbeide, hvöraf man endnu finder mange Pröver fra de ædle og florissante Tider, da den fineste og delicateste Gout i Videnskaber endnu regierede.

Men hvad disse tvende Guldhorne angaaer, da er det noksom kiendeligt, at de ere giort ikke allene i de Tider, da Kunsterne vare gangne til Grunde; men endogsaa i de Lande, hvor man endnu ikke haver vidst af smukkere Arbeide at sige, og med alt dette dog beholdt noget i Stykkevis af de Gamles Ornamente, som man da ikke forstod bedre at assortere. Hvornæst dette maae observeres, at med samme sildigere og barbariske Tider

(dennem man kalder *Secula obscura et ignorantia*) fölgede et Slags Smag af alt hvad som var monstrueux, chimerique og extraordinær-grusomt og græsseligt. Saa at man ogsaa i bemeldte *Seculis* intet hellere elskte, og ingen Bøger med mere Begiærlighed læste, end de, som indeholdte Narrationer om de underligste Monstris i Naturen. Det var ret at gjøre sin cour til en stor Herre, at fornøie ham med saadan Slags Historier, som Gervasius Tiberiensis Keyser Ottonis IVti Marskalk og Favorit der udi en Bog han overgav bemeldte Keyser under Titel af *Otia imperialia* (hvilken man endnu haver) har viist et Mestestykke af en Fabelmager og Forbedrere af alt hvad andre for ham havde digtet; thi foruden centauros, samt Menesker med Hundehoveder (som man finder i langt ældre Skrifter) taler denne endnu om Folk med 8 Öine og 8 Födder; item om andre med 2 lange Horn paa Hovedet, just som sees paa det sidst fundne Guldhorn¹. Deslige underlige Folk haver man og i Bartholomæi Anglici Bog *de genuinis rerum proprietatibus*², og i mange andre af de Tidens Skribentere. Fra den ovenbemeldte de samme Tidens Gout deriverer sig og en stor Deel Vaabener, som store Herrer i samme *Seculis* udvalgte sig mest af sæl-

¹) Gervasius Tilberiensis, en Engellænder, var til en Tid Keiser Otto IV's Marskalk for det arelatiske Kongerige. I hans *Otia imperialia ad Ottonem IV.* (Leibnitii Script. Brunsvicensis I, p. 881 fg.) handler Cap. V de sole & luna, de stellis & signis; C. VII de jumentis, reptilibus & bestiis; C. XVIII de faunis & satyris. Rettelser og Tillæg til dette Skrift forekomme i 2den D. af Ser. Brunsvic. p. 751 fg. — ²) Bartholomæus Anglieus de Glanvilla, en Engellænder af Minoriter-Ordenen, levede i Midten af det 14de Aarhundrede. Af hans her omtalt Skrift haves bl. a. en Udgave: *De genuinis rerum cælestium, terrestrium & infernarum proprietatibus Libri XVIII... cui accessit Liber XIX de variarum rerum accidentibus...* procurante Geo. Barth. Pontano a Braitenberg. Ed. 2da, Francof. 1609. 8.

somme og i deres egne Lande ubekjendte Dyr, Leoparder, Tigere, Grypfer eller Fugle med 4 Been, Eenhiörninger, Drager og Lindorme, Sirener, Örne med tvende Hoveder, Vildmænd etc. Behöves saa ikke videre at speculere eller at plage sig overmaade for at hente andensteds fra Ræsoner til denne grotesque Assemblage af Figurer; thi hvo som er verseret i Antiquitæten, og ligeledes i de saa kaldede medii ævi scriptoribus, og hvo der kiender den barbariske Gout, af hvilken alle og enhver, Prindser og Regentere, saavel som lærde Folk og Kunstnere vare indtagne i de Tider, findes Arbeidet paa disse tvende Horne fortræffeligen dermed overeenskommede; hvilket ikke skulde fattes mig med flere Observationer at demonstrere, hvis jeg ikke frygtede allerede at have været for vidtløftig. Dog er det slet ikke mit Forsæt at blive saa hardt staaende paa denne min Mening, at jeg jo gjerne og med Taksigelse skulde antage hvad som Andre med større Probabilité maatte fremvise, naar det samme med gode Testimoniis antiquitatis, og ikke med selv-opdigtede i Veiret giættede, men convenables og til Sagen selv hørende Argumenter blev bestyrket. Og falder mig herved ind, at iblandt det meget, som er bleven skrevet og tenderet til at forklare det forrige dyrebare Guldhorn, haver jeg læst et Skrift af en Præst her i Landet, ved Navn Mag. Jörgen Sorterup, som for nogle Aar siden er død, og var en temmelig lærd Mand, hans Explication (som er paa Latin skreven, og endnu ikke trykt) maa jeg tilstaa at have noget besynderligt og artig i sig, idet han viser at disse Billeder paa Guldhornet indeholder en Art af de Gamles Calendario; hvilket han heel ingeniose og ikke uden Probabilité haver vidst at passe, og med Observationer af gamle Skribentere at udstaffere¹. Men saa-

¹) Dette Skrift af den, især som Digter bekjendte J. Sorterup, Præst i Lyderslöv, findes blandt det store Kongl. Bibliotheks

som han i denne sin Speculation alt for meget var indtaget af den almindelige Mening, det Hornet maatte endeligen være gjort i Danmark i Hedenskabets Tider; ja, endog havde sat sig dette i Hovedet, at dette Stykke Guld havde hørt Kong Frode Fredgode til (accommoderende dertil de Fabler af Saxone Grammatico¹ om Kong Frode og Trolldkonen), saa mangler ham allevegne paa antagelige Testimonia til at godtgjøre ei allene dette sidste,

Haandskrifter (gl. Saml. Nr. 2379, 4to, 309 SS.) under Titel: Pro-dromus Calendarii aretæ gentis ethnici et antiquissimi in lucem demum emissus et publicis typis evulgatus A. 1722 (Forfatterens Dødsaar) af G. Sorterup. Dette skulde egentlig være Forløber for et større og udførligere Værk, hvori det oldnordiske Kalendervæsen oplystes ved Hielp af Guldhornet. Men forinden noget af disse Arbejder kunde komme for Lyset, havde Forf. fundet nødvendigt at udgive „Nogle faae og korte Anmerkninger og Erindringer, om hvis det behøves til at erlange en rigtig og fuldkommen Forklaring over de adskillige Billeder og Figurer, som ere at see paa det ældgamle, meget rare og dyrebare Gyldne Horn, hvilket i . . . K. Frideric den Fierdes meget kostelige og ræt Kongelige Baritet- og Kunst-Kammer vel forvaret befindes; allerydmygst og ærbødigst forestillede af Jörgen Sorterup; Kiöbenhavn (1717) 4 Ark, 8vo. En af de yderste Ringe, som bedækkede det indre Horn, var nemlig kommet til at bedække nogle Takker, hvis rigtige Antal det var vigtigt for ham at kiende og som han derfor udbad sig Tilladelse til, ved en Guldsmeds Hielp, at faae efterseet. Dette lille Skrift, som hverken Gram eller P. E. Müller har omtalt, angiver Indholdet af de 4 første Capitler af de 14 i Pro-dromus. Et Udtog af Sorterups udgivne Skrift er seenere optaget i „Beskrivelse og historisk Efterretning om det Tönderske Guld-Horn, som blev fundet 1639 d. 20. Juli . . . tilligemed kort Underretning om det Oldenborgske Horn, samt om det nyere Guld-Horn, som blev fundet 1734, d. 2(?) April m. m.” Kbh. 1761. 8. Ifølge Paullis tilforladelige Tegning S. 13 vare Sorterups Arvinger villige til at lade hans latinske Haandskrift trykkes, „om Nogen maatte findes der vilde bekoste det at oplægge”.

¹) Ed. P. E. Müller p. 256.

men endogsaa at saadan astronomiske Lærdom i disse Lande og paa saadan Tid haver floreret. Hvis han nu derimod havde henvendt sine Tanker til de gamle Druider i Engelland, om hvilkes Visdom og Klogskab i Astronomia, Spaadomskunster og Natur-Kyndighed man læser meget i Auctoribus, skulde han ulige bedre have reusseret i at giøre den Hoved-hypothesin om Calendario trolig, og overtale mig og maaske Flere.

Saalænge jeg da ikke seer mig af andre bedre oplyst, end hidindtil, bliver jeg indtil videre ved min længe fattede Formeening, bestaaende i disse 3 Punkter:

1) At disse Guldhorn ikke ere dansk Arbeide, og Skriften ike dansk, som findes paa det sidste Horn.

2) At de ikke har været brugte til Ofringer eller Afgudsdyrkelse, men

3) At de rimeligen maae have været Drikkekar, hørende til en stor Herres og Konges Skænk.

At der dog have været kostbare Horn i Afgudstempler og at Horn have været brugte til Ofringer, nægter jeg aldrig; og de passages af Skribentere, som derom taler, ere gandske rigtige. Ja de bleve endogsaa siden længe brugte i de Christnes Templer, og man finder Cornua hisset og her anførte i Registre i Kirkernes Inventarier i Engelland og Frankerige in Monumentis & Archivis medii ævi.

Men at de ogsaa vare Drikkekar i alle Giestebudde og Hoffer, derom haves endnu mangfoldige flere Vidnesbyrd. Overdaadigheden gik og vidt deri, og det blev holdt for Magnificence hos Particuliers at have mange Drikkehorn forgyldte, og med prægtige Beslag og Ornamenter. Mange finder man deraf den Dag i Dag er, som fra Alderdommen er bleven tilovers, i Danmark, Norge og Sverige og andensteds; ja, hvad mere er, fast i alle Landes og alle Tidens Skribentere (Græker og Rommere

inclusive) læser man om slige Drikkehorn. Hos de Engelske, som var endog i de ældste Tider et rigt og vellystigt Folk, blev lagt særdeles Vind paa dette Slags Drikkekar, som sluttes af det, der tales saa ofte om dem i de engelske Skribentere. At alligevel hvenken der eller hos os, forekommer flere af Guld og Sölv; (men allene af anden Metal, og allermest rette Oxe- eller Buffelhorner med Sölvbeslag og forgyldte), dertil kan letteligen giættes Aarsagen, nemlig at slig kostbar Metal kunde vel tiene til andet, end at giemmes frugteslös udi en Façon, som ikke var længere i Moden. Man pleiede saaledet den Tid, som nu, at giøre saa stor Attention til Efterkommernes og Antiquariorum Curiositet, at man dertil skulde sacrificere et anseeligt Meuble af mange Pund Guld og Sölv.

Men hvad jeg kort her ovenfore haver declareret om Billederne, vil jeg endogsaa her, ihenseende til Brugen af disse Horn erklære, nemlig, at jeg er langt fra at holde mig infallible i mørke Ting, og ei sindet, at staa derpaa til det yderste; at fordi saamange tusinde andre Horn, som ere brugte som Drikkekar, just disse tvende pieces have tient til det samme, helst da jeg ikke kan dölge, at jo det sidst fundne Horn haver gjort mig tvivlagtig, at jeg derfor ligesaa gierne skulde antage vores forstum berömt D. Olai Wormii thesin, som var at holde dem for store Herrers og Generalers Krigsprydelser, efter den Skik som var brugelig i gamle Dage, at de ypperste Helte förte Horn med sig i Feltslag, og blæste undertiden deri til at opmuntre deres Underhavende¹. Saadanne Horn

¹) Worms Mening at det förste Goldhorn (fölgelig vel ogsaa det sidste) har været et Blæsehorn, synes, uagtet den Indvending, at Guld ikke passede sig dertil (Müller S. 64; Hennebergs Hvad er Edda? S. 247) dog at have noget för sig. Nærværende Forf. har i det ringeste selv seet Hornet brugt paa denne Maade og paa det store kongelige Bibliotheks Læsesal, gjennem flere Værelser

hængte de om deres Hals, som bevises med den Passage i Keiser Carl den Stores men derhos fabuleuse Krönike; hvilken, saa fabelagtig som den er, præjudicerer det dog ikke den Underretning, som man haver i slige Skrifter om gamle Tiders Sædvaner og Skikke. Passagen er ganske formel, og lyder i den danske Oversættelse (af den gamle franske) saaledes: „Konning Salomon stak Berdant igiennem Skioldet og Brynien, saa at han styrtede död ned paa Jorden, han havde Janimunds Horn paa sin Hals, som heed Olivant; dets Lyd hörtes femten franske Mile langt. Kong Salomon tog Hornet og svor, at han vilde ikke give det bort for meget Guld. Janimund saae at Berdant faldt og at Salomon tog Hornet; hvorover han blev vred og hug med sit hvasse Sværd Dyrendal, og klövede Salomons Hielm, Hoved og Brynie, Sadel og Hest med et Hug midt over, og tog saa Hornet og hængte det paa sin Hals”¹. Og som bemældte mærkelige Auctor fortæller, er samme Horn siden kommen tillige med Sværdet i den store Rolands Være, den Tid han havde slaget Janimund ihjel; der ere og de, som fortæller, at Hornet findes endnu ved Rolands Grav enstæds i Frankerige². Om saadanne Krigshorn forekommer vel og flere Testimonia, saasom dette i en af vore Kiæmpeviser: „Det var unge Hr. Engelbret, blæser i forgyldene Horn, Saa vog han de Vester-Gyllands Mænd, som Bønder de meye Korn”³. Nu findes herved det sidste Guldhorn ganske kiendelige Huller eller Hanke til at hæfte en Kiæde

ofte hört dets giennemtrængende Lyd, naar der for de Besögende blev tudet deri.

¹) Stedet findes i Kröniken om K. Carl Magnus i Rahbeks Danske og Norske Nationalværk. I. S. 64. — ²) Forskiellige Sagn herom ere samlede i Ruolandes Liet von W. Grimm; Einl. S. XIV—XVI, og i Chanson de Roland, Poème de Theroulde, par F. Génin, Paris 1850. Introd. p. CXLV. — ³) Udvalgte danske Viser fra Middelalderen, II, S. III.

udi, og som mig er berettet, skal et godt Stykke af slig en Kiæde virkeligen have været derved, den Tid Bonden i forleden Aar fandt det. Hvorfore jeg uforgribeligen slutter, at i hvortil end dette Horn haver været brugt, saa har det været baaren i en Kiæde om Halsen, ungefær paa den Maade, som Jægere endnu have deres Horn hængende. Men hvo veed om det ikke ogsaa med slig en Kiæde kan have været Drikkekar, og enten hængt til Pragt paa Væggen i denne Kiæde, eller og bleven baaren paa forbemeldte Maade af Kongens Oberskienk til et Tegn af hans Charge og Function?

Deslige Raison man vel og kunde give, for at giøre det til Jægermesterens Marque og Ornament; in Summa! Jeg seer ikke hvorledes Nogen kan giøre herom nogen fast og sikker Slutning. Jeg i det mindste understaaer mig intet vist at decidere, men overlader gjerne til Enhver at udvælge af disse Meninger hvilken ham bedst befaller.

Stæden eller Landet angaaende, hvor disse Horn egentligen hører hiemme; da, saa gjerne jeg vilde unde dem til Danmark, saa finder jeg mig dog saare lidet dertil assisteret med de svage Argumenter, som Wormius og Andre have fremsført. Men naar jeg drager mig til Minde adskillige Ting, som jeg haver læst i de engelske og irlændiske gamle, samt skotske Skrifter, kan jeg ingen Giætning holde for rimeligere, end at begge disse prægtige Horn ere et engelsk Arbeide gjort enten i de gamle Druiders Tider (de Druider havde i deres Religion Menniske-Of-ringer, hvortil en af Figurene paa det gamle Horn synes at sigte; hvad Centauros og flere horribiles Postures angaaer, da er bekiendt, at de Rommere længe havde en Deel af Engelland inde, og paa deres Arbeyde kan de Engelske eller Britones [som de da kaldtes] have seet og lært at eftergiøre slige Monstra) eller og en lang Tid der-

efter under de saxiske Konger, som regierede i Engelland, førend de danske Konger bleve Herrer over samme Rige. Og til denne Gætning at appujere tænker jeg næppelig at skulle fattes Argümenter, hvis jeg ikkun havde mere Tid tilovers¹.

Rune-Skriften skulde og meget vel herudi komme til Pas; thi i hvad som helst Andre end siger og skriver om Runernes Ælde i disse nordiske Riger, staaer dog alt-sammen paa svage Fødder, og kommer intet imod de Bevis, man har fundet om samme Slags Skrift i Engelland, at den har været i Brug der i Landene, i det mindste over 200 Aar, førend de bleve undertvungne af de Danske. Ja! jeg haver mine Aarsager til at troe, at den er somme-stæds nogle hundrede Aar endnu ældre. Desforuden kan Runerne paa det sidstfundne Horn, i hvorlænge man vil studere, og i hvormange Böger og Alphabeter man tager til Hielp, paa ingen Maade blive til dansk, eller til noget af de nu brugelige Sprog i Europa, og da jeg tilforn baver viist, at de vanskelige Bogstaver i Skriften paa dette Horn findes i de engelske Rune-Alphabeter (som ere der endnu tilstæde i Manuscripter over 1000 Aar gamle efter de brave Mænds Dr. Hickeys og Wanleji troeværdige Underretning), saa er det forgiæves det nogen tænker at ville komme dermed tilrette, med mindre han var det Sprog mægtig, som paa de Tider brugtes i Engelland (eller i den Part af Landet, hvor Hornet og denne Skrift er fra), saasom det nu brugelige engelske Tungemaal ganske meget derfra differerer. Dog kan og ikke forbigaaes at giøre den Remarque, at oftbemeldte Rune-Skrift paa Hornet synes at være yngre end Hornet selv; thi hvis den skulde

¹) Guldhornenes formeentlige Oprindelse fra Engelland mod-siges af P. E. Müller S. 42—46. Noget Saadant synes dog Sullin at have antaget; Nordiske Folks Oprindelse S. 158.

være af selvsamme Tid og Alder, maatte Guldsmiden have præsenteret den i ophævet Arbeide, ligesaavel som de øvrige Figurer og Billeder. Men i den Sted sees den paaridset med en Gravstikke; hvilket kan være skeet ligesaavel en meget lang Tid efter Hornets Forfærdigelse, som kort derefter; adeoque hoc etiam in incerto habendum¹.

Hvorledes endeligen disse tvende pieces kan være indkomne her til Landene, maae endnu holdes for en større Hazard at kunne giætte. Til saadant kan have været 1000 os ubekjendte Anledninger, helst naar man eftertænker de Krige og mange Invasioner, som vore Forfædre giorte paa Engelland, for at hente af den store Rigdom en Ladning derfra efter den anden, og der efter den Forening, som var en Tidlang imellem Danmark og Engelland, under et Hoved og Herre. Hvor meget Guld, Sølv og Klenodier førte ikke K. Svend Haraldsön udaf Engelland i de mange Krigs-Tog han i sin Tid gjorde derpaa, og ligeledes hans Sön Kong Canutus Magnus, förend denne sidste fik det ganske under sit Herredømme? Jeg vil ogsaa spørge, om sligt ikke kunde være skeet den Tid Kong Svend Estridsön tog den Resolution at forlade Engelland for at blive Konge i Danmark, efter sin Cousin K. Harde-Cnut, den sidste danske Monarch i Engelland, som døde uden Börn Anno Chr. 1042; af hvilken K. Harde-Cnuts Liggendefæe og Kostbarheder (hvorom meget læses i Historierne) Kong Svend kan maaskee have arvet eller tilvendt sig disse Guldhorne, med meget andet? at de siden ere komne til Mögeltönder, i hvis Egn de nu ere fundne kan probalement være skeed enten den Tid K. Knud den hellige (forbemeldte K. Svend Estridsöns Sön)

¹) At Indskriften paa det sidst fundne Guldhorn var yngre end Hornet selv, antages ogsaa vel med Föie af Jon Olafson, Finn Magnusen, Runamo S. 403, 406, og af Brynjulfson.

flyede for sine rebelliske Undersaatter, fra Jylland over til Fyen, hvor han blev dræbt A. 1087 eller og nogen Tid derefter, da K. Erik Ejegode (ligeledes K. Svends Søn og K. Knud d. helliges Broder) reiste ud til den hellige Grav, og døde udenlands paa Cypro A. 1103. En af disse tvende Konger kan ved forberørte Leiligheder have leveret sin Befalingsmand paa Mögeltönder Slot (eller en anden troe Mand der i Egnen boende) saadan liggende Fæe i Forvaring. Samme Mand kan siden have havt vigtig Aarsage at skiule og nedgrave dem i Jorden, og selv være omkommen, uden at nogen anden fik Underretning om den nedgravne Skat. In Summa disse sidste Omstændigheder kan have havt mangfoldige andre Slags Beskaffenheder, som er nu umueligt at kunne træffe, eller og at vide om det var ret, naar man end havde træffet det. Men om Mögeltönder Slot findes antegnet, at det blev nedbrudt A. Chr. 1265.

De nyeste, med störst Kritik og Omhue udförte Forestillinger ville forefindes i det af Selskabet paatænkte Atlas for nordisk Oldkyndighed; disse ere, under Tilsyn af Archiv-Secretair Strunk tegnede af Kunstmaler Chr. Zeuthen og staaletukne paa tre Plader. Ved det först opdagede Guldhorn er Worms Afbildning (sammenholdt med Correctur-bladet til Lahdes Kobberstik i den Müllerske Afhandling) lagt til Grund; ved det senere de ovenomtalte Afbildninger af Paulli og Krysing. Malerierne af begge Guldhorn i Mögeltönder-Kirke (Danske Atlas V, S. 668), et Malerie af Guldhornet fra 1639 i Kunstmuseet, og de paa Rosenborg opbevarede Pergamentstegninger ere i antiqvarisk Henseende uden Værd og Betydning og have derfor ikke kunnet yde nogen Veiledning eller Vink til Berigtigelse af de ældre Forestillinger.

**RUSSERNES SAMMENSTÖD OG FORBINDELSER
MED DET ÖSTROMERSKE RIGE INDTIL VLADI-
MIR DEN STORES OVERGANG TIL CHRISTEN-
DOMMEN (988), AF P. SEJDELIN.**

NÆRVÆRENDE Afhandling kan betragtes som et Supplement til det af C. C. RAHN fra Oldskrift-Selskabet udgivne Værk „ANTIQUITÉS RUSSES d'après les monuments historiques des Islandais et des anciens Scandinaves“, uagtet den er udarbejdet forinden dette Værks Udgivelse og uden Hensyn til samme; den er nemlig fremkaldt ved Universitetets historiske Prisopgave for Aaret 1849, og blev anset værdig til Prisen. Senere har jeg paa ny gennemgaaet den, under Benyttelse af de nyere Skrifter, hvoraf jeg kunde vente noget Udbytte, og hvortil jeg havde Adgang, og jeg haaber, at den har vundet endel derved. Dog beklager jeg, at jeg ved Sproget har været udelukket fra den russiske nationale Litteratur, forsaavidt den ikke ved Oversættelser var mig tilgængelig, og fremfor alt, at jeg ikke i Grundsproget har kunnet benytte de russiske Annaler, der ved den russiske Regjerings fortjenstlige Understøttelse nu udgives efter de forskjellige Recensioner, hvori de findes i Haandskrifterne. — Da denne Afhandling angaaer en Nation, som søger sin Oprindelse i Skandinavien, og paa den Tid, Talen her er om, endnu tildels bevarede sit skandinaviske Præg, hvorfor jeg heller ikke har kunnet undgaa undertiden at berøre dens Forhold til Norden, haaber jeg, at den ikke vil være uden al Interesse for dette Tidsskrifts Læsere.

DEN uhyre Stat, som nu indtager hele den östlige Del af Europa og den nordlige af Asien, har behövet mange Aarhundreder, forinden den gjennem mangfoldige Omvexlinger naaede den Udstrækning og den Magt, som den i vore Dage besidder, og som gör den til en af de betydeligste Stater i Verden. Ligesom i Vesten den romerske Stat fra en ringe Begyndelse udviklede sig til en Magtfylde, der indtog næsten hele den dengang bekjendte Verden, saaledes var det en lille Skare nordiske Fribyttere, der i det niende Aarhundrede lagde Grunden til det russiske Rige, som för den Tid end ikke af Navn var bekjendt, men allerede ved sin tidligste Fremtræden var istand til at gjøre sig frygtet saavel for de övrige Naboer, som for den Levning af det romerske Monarchi, der endnu bestod med en ikke ubetydelig Magt paa begge Sider af Bosporos, men ved en stedse tiltagende Fordærvelse af Sæderne allerede længe havde begyndt at gaa den sikre Undergang imøde. Da det nu er de Forhold, som fandt Sted mellem disse tvende Lande, der skulle være Gjenstand for denne Betragtning, ville vi kaste et kort Blik paa deres indre Stilling ved det Tidspunkt, da det russiske Navn först blev Grækerne bekjendt.

Angaaende den uhyre Landstrækning, som nu bærer Navn af Rusland, have vi för det niende Aarhundrede kun meget sparsomme Efterretninger, naar man undtager det sydlige Kystströg langs med det sorte og asovske Hav og Egnene mellem det kaspiske og sorte Hav. Disse Egne vare nemlig tidlig blevene besatte med græske Kolonier; Græker havde blandet sig med de indfødte Nationer, og halv græske Riger havde dannet sig. Den levende Forbindelse, som vedligeholdte sig med Moderstæderne, bragte Efterretninger om disse Egne, hvoraf Fragmenter have bevaret sig til vore Tider. Da Grækenland tabte sig i Rom, ophörte Forbindelsen og med den vor Kundskab om hine

Egne, og der behövedes en Bevægelse som den store Folkevandring, der for Störstedelen foregik igjennem det sydlige Rusland, for at lede Opmærksomheden did. Alaner, Goter, Hunner, Bulgarer, Avarer trængte efterhaanden ind i dette Landströg og bekjæmpede hinanden, for efter en kort Besiddelse at strömmen ud over de rigere Lande mod Vesten, og i det niende Aarhundrede fandtes kun faa Levninger af disse barbariske Folkefærd i den sydvestlige Del af det nuværende Rusland, medens enkelte Stammer af dem fra deres daværende Boliger i det nuværende Ungarn og Donaulandene bleve farlige Naboer for Russerne. Derimod vedligeholdt en anden Nation, Chazarerne, endnu paa den Tid en betydelig Magt i Egnene ved Don og det asovske Hav. De vare som de övrige nævnte Folkefærd indvandrede fra Asien og havde allerede i 4de Aarhundrede sat sig fast i Stepperne mellem Volga og Don; først afhængige af Hunnerne, siden af Bulgarerne, opnaaede de efterhaanden en saadan Selvstændighed og udviklede en saa stor Magt, at de byzantinske Kejsere søgte Forbund med dem, tög i betrængte Öjeblikke deres Tilflugt til dem og betænkte sig ikke paa at besvogle sig med deres Chaganer eller Herskere; imedens de paa den anden Side ikke kunde hindre, at de bemægtigede sig en stor Del af den græske Koloni Cherson, der endnn stod i et svagt Afhængigheds Forhold til det byzantinske Kejserrige. Men ogsaa til enkelte af de Folkeslag, som snart efter Varæernes Ankomst bleve afhængige af Russerne, strakte deres Magt sig; thi vi vide, at Polænerne, Sievererne og Vætitscherne ydede dem Tribut¹. Det var naturligt, at et fjendtligt Forhold snart maatte opstaa mellem de krigerske Varæger, som snart under Navn af Russer beherskede vidtstrakte Lande, og

¹) Nestor, ausgegeb. und übersetzt von A. L. v. Schlözer. II, p. 154.

deres ikke mindre krigerske Naboer Chazarerne, og dette vedblev, indtil ogsaa Chazarien blev russisk Provinds.

Men den Landstrækning, som i dette Tidsrum nærmest blev Sædet for det russiske Navn, de store skovrige Sletter Norden for det sorte Havs Kystlande lige til den finske Bugt og endnu nordligere Egne, beboedes af en Mængde indbyrdes, som det synes, uafhængige Folkeslag, der hørte til tvende forskellige Stammer, af hvilke den *finniske* boede mod Nord, den *slaviske* mod Syd; og maaske kunne vi tilføje som en tredie Stamme de *lettiske* Folkeslag, der boede i Vesten ved Östersöens Bredder. Disse stode dog i den nærmest paafølgende Tid i mindre Afhængighed af Russerne.

Det ligger ikke i vor Hensigt at undersøge, naar disse Folkeslag toge Bolig i de Egne, hvor vi finde dem i det niende og tiende Aarhundrede. Kun ville vi bemærke, at de finniske Nationer allerede længe synes at have staaet i snart fredelig snart fjendtlig Forbindelse med de skandinaviske Riger, hvorved den Begivenhed, hvorved nordiske Krigere vandt Herredömmet i Rusland, paa en vis Maade forberededes; og at de slaviske Stammer først fra det sjette Aarhundrede af bleve Byzantinerne bekendte, idet de trængte ind i det östromerske Rige, udbredte sig fra Dakien over Illyrien, Thrakien, Makedonien, ja selv til Peloponnesos og afholdtes kun med Möje fra Rigets Hovedstad. I de følgende Aarhundreder finde vi Slaver omspredte overalt i Grækenland, snart i større organiserede Riger f. Ex. i Illyrien, Kroatien, snart i mindre Samfund, snart i fjendtligt snart i fredeligt Forhold til de byzantinske Kejsere, til hvis Hære Slaverne afgave en Mængde Hjælpetropper, ved hvis Hjælp de søgte at bekjempe andre indtrængende barbariske Horder, af hvilke især Bulgarerne, ogsaa et slavisk Folkefærd, bleve dem farlige. Skjönt vore Kilder intet berette om disse Slavers Forbindelse med

de beslægtede Stammer, som bleve boende i det nuværende Rusland, saa er det dog ingenlunde usandsynligt, at en saadan kan have vedligeholdt sig og bidraget til at henlede Russernes Opmærksomhed paa det rige Konstantinopel som et tilsyneladende let Bytte.

De gamle russiske Annaler berette os Navnene paa de slaviske, lettiske og finniske Folkestammer, som ved Varægernes Ankomst beboede Rusland og Tid efter anden gik ind under det russiske Navn. Vi gjenfinde en Del af de slaviske Folkefærd hos de byzantinske Skribenter, og da dette hentyder paa en temmelig udbredt Forbindelse, skulle vi her fremhæve de vigtigste blandt dem med Angivelse af deres Boliger, uden dog at indlade os paa nogen nøjagtigere Undersøgelse, der ligger udenfor denne Afhandlings Formaal.

Först nævne vi da de egentlig saakaldte Slaver¹ omkring Novgorod, hvis Begrundelse Annalisterne henlægge til kort efter Christi Födsel, hvilket i det mindste hentyder paa dets Ælde; dette var det förste faste Punkt, hvorfra Varægerne udbredte sig og Byzantinerne kjende det som Udgangspunktet for de russiske Skarer, der i fredelig eller fjendtlig Hensigt sögte til Konstantinopel². Noget sydligere ved Polotas Udlöb i Dyna boede Polotschanerne³, og östlig for disse, omkring Dynas, Volgas og Dnieprs Kilder i Egnen omkring Smolensk⁴ vare Krivitscherne⁵. Sydligere

¹) Nestor ved A. L. v. Schlözer II, p. 106. — ²) Const. Porphy. de adm. imp. cap. 9, hvor Byen kaldes Νεμογάρδα. — ³) Nestor II, p. 84, 106. — ⁴) Μολυτσα hos Const. Porph. de adm. imp. c. 9. — ⁵) Nestor II, p. 106. Κριβιτσαννοί og Κριβιτςαι hos Const. Porph. de adm. imp. c. 9. Dette Navn er endnu bevaret hos Letterne som Benævnelse paa Russerne i Almindelighed. De kalde nemlig en Russer Kreews, og i Flertallet Kreewy. E. Kunik die Beruf. der Rodsen. I. Abth. p. 160.

i Statholderskabet Minsk boede Dregovitscherne¹, og Östen for disse omkring Mohilev Radimitscherne², og endnu östligere ved Kaluga og Tula Vætitscherne³. Længere mod Syd i de volhyniske Skove boede Drevlænerne⁴, og omkring Kiev⁵ Polænerne⁶, som dog snart efter Varægernes Erobring af Kiev tabte deres Navn. Naboer til Polænerne, Öst for Dniepr vare Sievererne⁷. Andre Stammer vare Bugierne⁸ og Dulieberne⁹ ved Bug Floden, Lutitscherne og Tivertzernerne¹⁰ sydligere henad mod Dniestr og Donaus Udløb, og Chorvaterne¹¹ vestlig ved de karpatiske Bjerge. Alle disse slaviske Folkeslag nævne de russiske Annaler os, og nogle af dem gjenfinde vi hos de byzantinske Skribenter, der paa den anden Side omtale enkelte slaviske Folk som Lenzanenerne¹², Berbianerne¹³, Ultinerne¹⁴, som vi forgjæves søge hos de indfødte Annalister¹⁵.

Ogsaa den finniske og den lettiske Stamme, som beboede de nordligere Lande samt Egnene omkring Östersöen, delte sig i mange forskjellige Nationer, hvis Navne hos Annalisterne ere os bevarede og som tildels endnu gjenfindes i Landet selv. Om vi nu end ikke ville nægte, at enkelte af disse Folkeslag have forenet sig med de

¹) Nestor II, p. 84, 106. Δρουγουβίται hos Const. Porph. ibd. c. 9. — ²) Nestor II, p. 122. — ³) Nestor II, p. 122. — ⁴) Nestor II, p. 84, 106, 122. Δεσβλενίνοι hos Const. Porph. de adm. imp. c. 37. — ⁵) Κιοάβα, Κιόβα hos Const. Porph. de adm. imp. c. 9. — ⁶) Nestor II, p. 84, 106, 121. — ⁷) Nestor II, p. 86, 106. — ⁸) Nestor II, p. 106, 122. — ⁹) Nestor II, p. 116, 122. — ¹⁰) Nestor II, p. 122. — ¹¹) Nestor II, p. 122. — ¹²) Λενζανῆνοι, Const. Porph. de adm. imp. c. 9. Δευζενίνοι, ibid. c. 37. — ¹³) Βερβιάνοι, Const. Porph. de adm. imp. c. 9. — ¹⁴) Ούλτινοι, Const. Porph. de adm. imp. c. 37. — ¹⁵) Karamsin, Gesch. d. russ. Reichs, I. Th. p. 239 vil dog finde dem i Volhynien om Lutzk, i Tivertzerner og Lutitscherne. Saml. E. Kunik, die Berufung der Rodsen, I. Abth. p. 28.

russiske Slaver paa deres Handels- eller Krigstog til Egnene ved Bosporos, saa var deres Fremtræden paa denne Kant dog af mindre Betydning, hvorimod vi med Sikkerhed vide, at en levende Forbindelse fandt Sted mellem dem og de skandinaviske Folk, ligesom det og synes, at Nordboer eller maaske Levningerne af de fra Ruslands sydligere Egne tilbagetrængte med Nordboerne beslægtede gotiske Folk allerede tidlig have sat sig fast iblandt dem og grundlagt mindre Riger¹. Det bliver os derfor af mindre Vigtighed, navnlig at frembæve disse Folkefærd² og skulle her kun bemærke, at Tschuderne eller Finnerne stode i meget nøje Forbindelse med de novgorodske Slaver og have maaske tildels i Fællelskab med disse beboet Novgorod, ligesom Annalerne berette, at de i Forening indkaldte de 3 varægiske Brødre som grundede det russiske Rige³.

Forinden vi forlade Ruslands Beboere, maa vi endnu kaste et Blik paa deres Forfatning og sædelige Charakter, hvorved det da især ere Slaverne, som vi henvende Opmærksomheden paa. Foruden de russiske Annalister kunne vi her beraabe os paa de byzantinske Skribenter, som vel nærmest havde de i det östromerske Rige boende Slaver for Öje, men dog ogsaa toge Hensyn til en Tid, der ligger bag ved deres Overgang over Donau. De sige, at de slaviske Folk, hinanden lige i Sæder og Charakter, elskede Friheden og taalte ikke let Andres Herredømme, især da

¹) Flere nordiske Sagn tyde paa en national Forbindelse mellem disse Egne og Skandinavien; saaledes siges Sigurd Ring at stamme fra en Konge i Garderige; hans Fader Randver var gift med en norsk Kongedatter, og Randver var en Søn af Kong Radbard og Aud, Ivar Vidfadmes Datter, der efter sin første Mand, den sjællandske Kong Röreks Drab, var flygtet til Garderige. — ²) De findes nøjere opregnede af Schlözer i Nestor II, p. 39 ff. Karamsin I Th. p. 30 ff. jfr. p. 245 ff. Strahl, Gesch. des russ. Staates p. 34 ff. — ³) Nestor II, p. 177.

de boede hinsides Donau¹. De vare talrige, haardføre, udholdt med Lethed Hede, Kulde, Regn, Mangel paa Klæder og andre Fornödenheder. De vare gjæstfri; naar fredelige og venlige Fremmede kom til dem, viste de sig ogsaa saaledes imod dem og sørgede for, at de ikke bleve krænkede; skete det dog, hævnede de det, og ansaa denne Hævn for en hellig Pligt. De Fangne holdt de i Slaveri kun til en forud bestemt Tid, efter hvilken det stod dem frit, enten at drage hjem, eller blive blandt dem som fri Mænd. Kvinderne vare meget kydske, og mange af dem dræbte sig selv efter Mandens Död. De vare meget maadeholdne, afskyede Agerdyrkning, men levede paa nomadisk Vis, og foretrak Lidet med Frihed for Meget med Besværlighed. Som Vaaben brugte de Kastespyd, store Skjolde, Buer og forgiftede Pile. De opholdt sig helst i Skove og paa vanskelig tilgjængelige Steder². Naar vi sammenligne de russiske Annalisters Beretninger med denne Skildring, hvori den græske Forfatter i Modsætning til den overhaandtagende Ryggelöshed blandt Grækerne uidentvivel har betragtet disse Naturmennesker fra den lyseste Side, saa finde vi den for en ikke ringe Del bekræftet; dette gjælder navnlig om Polænerne, som Annalisterne, der levede iblandt dem, fremhæve med Roes for deres Sædelighed, medens hos en Del af de övrige Folkeslag den vildere Charakter træder frem. De enkelte Nationer levede efter

¹) Μάλιστα ὅτε πέραν τοῦ Δανουβίου κατοικοῦν ἐν τῇ ἰδίᾳ χώρᾳ, Leo Philos. Tact. p. 805. (Meursius). Allerede Prokopios omtaler Slavernes demokratiske Regjeringsform; de bello Goth. lib. 3. cap. 14. p. 334. ed. Bonn. — ²) Leo Philos. Tact. ed. Meursius p. 805 fg. jfr. p. 804; Const. Porph. Tact. ed. Meursius p. 1392. (Dette sidste Skrift er ikke meget andet end en Omskrivning af det førstnævnte, med hvilket som oftest det stemmer overens i de mindste Enkeltheder, saa at endog Udtryk som „vor Feltherre“, „vor Fader Basileios“ uden Betænkning gjentages).

deres Beretning særskilt under deres egen Regjering¹, hvorved vi imidlertid vel maa tænke os en patriarchalsk Regjeringsform, hvorefter de Ældste traadte sammen til Afgjorelse af almindelige Anliggender, saaledes som Zuparnerne hos de slaviske Folkeslag, der nedsatte sig i Dalmatien, hvorom Byzantinerne berette². Deres Tapperhed, som Grækerne lærte saavel at kjende hos de beslægtede Stammer, der oversvømmede det østromerske Rige, finde vi mange Exempler paa dels i de indre Stammefejder, dels i deres Forsvar mod Varægerne, skjönt den ofte udartede til en vild Grumhed og Hævnelyst. Nogle af disse Folkeslag, som Polænerne³, levede i ordentligt Ægteskab, men Hustruen, som de kjøbte, var vel ikke stort mere end Slavinde; andre, som Drevlænerne⁴, levede uden Ægteskab med de Kvinder, som de røvede, eller, som Radimitscherne, Vætitscherne og Sievererne⁵, vare hengivne til Flerkoneri. Nestor roser Polænerne for deres blidere Charakter, der lagde sig for Dagen ved Ærefrygt for Forældrene, medens han frembæver Drevlænernes, Radimitschernes, Vætitschernes og Sieverernes raa Sæder og Levemaade, idet de som vilde Dyr levede i Skovene ved uren Næring og uden Ærbødighed for Forældrene; dog viste de deres Afdøde stor Hæder, da de ved disses Opbrændelse anstillede festlige Lege, og samlede deres Aske i en Urne, der hensattes paa en Søjle ved den alfare Vej⁶. Skjönt vi hos de russiske Slaver for en Del finde Tilhøjelighed til Ophold i Skove og paa vanskeligt tilgængelige Steder⁷, saa finde vi dog tidligt omtalt Byer af større Omfang hos dem, som Novgorod og Kiev, og det er højst

¹) Nestor II, p. 106. — ²) Const. Porph. de adm. imp. c. 29 (ζουπάνοι γέροντες). — ³) Nestor II, p. 125. — ⁴) Nestor II, p. 125. ⁵) Nestor II, p. 126. — ⁶) Nestor II, p. 125—126. — ⁷) Saaledes Drevierne, Nestor II, p. 84.

sandsynligt, at den store Mængde Stæder, som snart efter Varægernes Ankomst nævnes rundt omkring¹, længe forud have blomstret og bidraget til en mere levende Forbindelse mellem Stammerne indbyrdes. Vi have set, at Byzantinerne prise den gjæstfri Modtagelse, som Fremmede fandt hos Slaverne; at disse Fremmede fornemmeligt have været Handelsmænd, er mere end sandsynligt, og skjönt vi ikke for denne Tid have udtrykkelige Vidnesbyrd om de russiske Slavers Handel og Handelsforbindelser med Grækerne², saa er det dog rimeligt, at græske Kjöbmænd have fundet Vejen til disse Egne, ligesom og at slaviske ikke have været ubekjendte med Vejen til Konstantinopel. Herpaa tyde ikke blot den sandsynlige Forbindelse, som vi formode har vedvaret med de beslægtede Stammer i det östromerske Rige, men ogsaa de fabelagtige Sagn, som Nestor beretter om et Tog, som Kij, Kievs foregivne Begrunder, skal have foretaget til Konstantinopel³, og endnu mere den korte Tid forinden, og den Lethed, hvormed Varægerne, efter at have sat sig fast i Rusland, fandt Vejen ad Dniepr over det sorte Hav til Bosporos.

¹) Foruden de allerede ovenfor nævnte Byer Novgorod, Smolensk og Kiev omtaler Konst. Porph. endnu Liubetsch (Τελιούτζα), Tschernigov (Τζερνιγώγα) Vyschgorod (Βουσεργαδέ), Vititschev (Βιτατζέβη); de admp. imp. c. 9. — ²) Åt saadanne have fundet Sted med Nordboerne, skjönt sjældnere direkte, men hyppig indirekte dels over de östersöiske finniske Lande, dels ved Skandinavernes Bjarmelandsrejser, hvorved Novgorod og Ladoga vare vigtige Handelspladser, er höjst sandsynligt. N. M. Petersens gammel-nordiske Geografi, p. 66, 69, 113, 117 o. fl. St. — ³) Nestor II, p. 101. At den hele Historie om de 3 Brödre Kij, Sezek og Choriv kun er en etymologisk Fabel, hvortil man finder Sidestykker i næsten alle Følks Oldhistorie, er almindelig anerkjendt. Karamsin I, p. 29. Schlüzer i Nestor II, p. 102 er dog endnu tilbøjelig til at antage et historisk Grundlag.

Vi ville nu ogsaa kaste et Blik paa det Rige, hvis Forhold til Russerne er Gjenstanden for disse Linier. Allerede paa den Tid da det romerske Rige sondrede sig i tvende adskilte Dele, var forlængst den gamle romerske Kraft forsvunden, og havde givet Plads for en forkjælet Aand og en Svaghed, som just nu viste sig i sit fulde Lys, da barbariske Nationer strømmede ind over dets Grændser. Det vestlige Rige bukkede inden føje Tid under for den indbrydende raa Magt; det østlige vedligeholdte sig vel meget længere, men det var mere ved en svag Eftergivenhed for Barbarernes Fordringer og ved en klog Politik, der vendte de forskjellige Stammers Vaaben mod hinanden, at et saadant Resultat blev muligt. Og dog hensvandt Staten mere og mere, den ene Provinds tabtes efter den anden, indtil den, indskrænket til Konstantinopel alene, omsider aldeles tilintetgjordes af de sejrende Tyrker. Vel fremstod nu og da en tapper Feltherre, en duelig Statsmand, en forstandig Kejser, der ved klog Benyttelse af de levnedes Kræfter for en Tid bragte Staten til en vis Anseelse, men det var kun for Öjeblikket, og Undergangen blev kun derved udsat. — Efter i de foregaaende Aarhundreder vexelvis at være angrebet af Goter, Hunner, Slaver, Bulgarer, Avarer og Sarakener, var det østromerske Rige i det 9de Aarhundrede indskrænket til det egentlige Lille-Asien med enkelte Dele af Armenien og Mesopotamien, det egentlige Grækenland, Poloponnesos, samt Makedonien og tildels Thrakien, ligesom det endnu besad et svagt Overherredømme over enkelte Dele af Nedre-Italien og Sicilien samt over en Del af den tauriske Halvö¹. Sarakenerne havde bemægtiget sig de afrikanske Provindser, Ægypten

¹) Konst. Porph. giver i sit Skrift de thematibus en Udsigt over det østromerske Riges Omfang paa hans Tid. De asiatiske Provindser vare inddelte i 17 themata, og de europæiske i 12; dog var den virkelige Besiddelse af flere af dem meget usikker.

og Syrien og trængte stedse videre og videre frem i Lille-Asien, de erobrede Kypros og Kreta, besatte for endel Sicilien og anfaldt idelig de græske Kyster og Nedre-Italien. I Norden havde Slaverne bemægtiget sig Dakien, slaviske Riger vare grundlagte i Illyrien, Dalmatien og Servien; Bulgarerne havde sat sig fast i Moesien og udbredte sig under næsten uafbrudt Kamp over Thrakien. Imidlertid svækkedes Riget i sit Indre ved idelige indbyrdes Stridigheder og Oprør, der begunstigedes ved de modbydeligste Uenigheder i de kejserlige Familier, der endog gik saavidt, at vi ved Overgangen til dette Aarhundrede se en Moder lemlæste sin Søn og sin Kejser, og ikke mindre ved de Religionsstridigheder, der førtes med en Skaanselsløshed, der vel kan sættes i Sammenligning med den romerske Kirkes oprørende Grusomhed under de senere Religionsforfølgelser i Vesten.

Under disse Omstændigheder afløste Dynastierne hurtig hinanden paa Tronen, men dette havde dog den lykkelige Følge, at tapre og kloge Feltherrer nu og da opkastede sig til Kejsere, der nogenlunde formaaede at sætte Skranker for Barbarernes voldsomme Fremtrængen. Den første Halvdel af det 9de Aarhundrede hengik saaledes under idelig indre og ydre Kamp. Denne førtes næsten uafbrudt uheldigt mod Sarakenerne, der gjorde store Fremskridt i Lille-Asien og erobrede Kreta og Sicilien; med mere afvejlende Held førtes Striden med Bulgarerne, som det lykkedes Kejserne Nikephoros og Leon Armenios at besejre, uden at dog derved nogen varig Fred kom istand, skjönt vi finde dem som Romernes Bundsforvandre i den Kamp, som Michael den Stammende maatte udholde mod Oprøreren Thomas, en tapper Feltherre af slavisk Herkomst ¹⁾, der under stor Fremgang havde opkastet sig til Kejser i Asien

¹⁾ Theoph. continuat. ed. Combefis, p. 32.

og angreb Michael i Konstantinopel selv. Imedens disse og andre ydre Fjender gave Staten nok at tage vare, vedbleve Religionsstridighederne med deres fulde Hæftighed i dette halve Aarhundrede og det orthodoxe Parti maatte lide de voldsomste Forfølgelser af de billedstormende Kejsere, som regjerede i næsten hele dette Tidsrum. Ved Kejser Theophilos's Död (842) foregik en Vending i denne Tingenes Tilstand; hans Sön Michael var ved sin Tronbestigelse kun 3 Aar gammel og Moderen Theodora förte en Tidlang Regentskabet. Denne lagde nu strax sin Iver for Billeddyrkelsen, som hun i Mandens levende Live havde maattet undertrykke, klarligen for Dagen, i det hun tilfulde gjengjældte den Undertrykkelse og Forfølgelse, som det orthodoxe Parti i de sidste halvhundrede Aar havde været Gjenstand for, og Billedstormerne bleve ved denne Lejlighed saa aldeles underkuede, at de fra den Tid aldrig formaaede at rejse Hovedet. Imedens man saaledes udviste en blodig Iver for hvad man ansaa for Christendommens Renhed, forfaldt Sædeligheden i en umaadelig Grad; men en ydre Kultur vedligeholdtes omhyggelig, og den aandelige Dannelse, skjündt i virkeligt Forfald og ved de spidsfindigste Religionskjævlerier ledet paa Afveje, bevarede Grækerne endnu en moralsk Overlegenhed over de barbariske Folkeslag, som de traadte i Beröring med, medens den blandt dem selv tjente som Kaabe for en Usædelighed, hvorom vi næppe kunne gjøre os nogen Ide. Denne ydre Politur fremtræder intet Sted klarere end ved Hoffet og ved Gudsdyrkelsen, hvor der herskede en Glands og et Ceremoniel, der i høj Grad var skikket til at blænde ikke blot den menige Mand, men endnu mere de raa Barbarer, for hvem det med al mulig Ostentation stilledes til Skue¹.

¹) Om Hof-Ceremoniellet i sine mindste Details faa vi et klart Billede i det vidtløftige Skrift af Konst. Porphyrog. „de ceremoniis

Det var derfor i Regenternes Interesse at vedligeholde Sands for Videnskab og Kunst, og vi finde ogsaa, at enkelte Kejsere i dette Tidsrum og navnlig Theophilos gjorde Meget i denne Retning; især Bygningskunsten fremmede han, og en stor Mængde Kirker og offentlige Bygninger opførtes under hans Regjering (829—842). Videnskaberne derimod, skjönt de vedbleve at dyrkes og fremmedes af Herskerne, vare i et virkeligt Forfald, da en egentlig videnskabelig Aand manglede; man kastede sig især over de religiøse Dogmer, og Christendommen indvikledes i et Væv af Sophisteri, der var til yderste Skade for dens egentlige Væsen og tilbagetrængte den Virkning paa den moralske Følelse, som den ellers vilde have formaaet at udøve. Intolerance og Religionsforfølgelse var Tidens Særkjende, som vi finde fast paa hver Side af den Tids Aarbøger. Iver for Christendommen forenede sig derfor med politiske Grunde til at bestræbe sig for dennes Udbredelse blandt de barbariske Nationer, og det lykkedes efterhaanden at vinde de slaviske Folkeslag for den, medens den paa samme Tid i Syd og Öst mistede det allerede opnaaede Fodfæste ved Muhamedanernes ikke mindre intolerante Fremtrængen.

Vi vende os nu til Slaverne i Rusland, hvor imidlertid en stor Forandring forberededes og iværksattes. Allerede de ældste nordiske mythiske Sagn tyde paa en Forbindelse mellem de skandinaviske Folk og det nuværende Rusland og hensatte deres oprindelige Hjem i Egnene ved Don og det asovske og sorte Hav¹; senere i en noget mere historisk Tid omtale Sagnene hyppigt Tog, som fra Norden foretoges til Östersöens östlige Kyster mod de derboende

aulæ Byzantine'', hvor der ogsaa findes Meget om Ceremonierne ved Gudstjenesten.

¹) N. M. Petersens gammel-nordiske Geografi p. 166.

finniske og lettiske Folkeslag og dybere ind i Landet¹, ligesom ogsaa Handelsrejser til disse Egne oftere nævnes². Det er endog rimeligt, at enkelte Nordboer kunne have fundet Vej gennem Rusland til det byzantinske Rige³.

I de russiske Annaler omtales deslige Tog første Gang ved Aaret 859, da Nestor beretter, at Varægerne, der kom fra hinsides Havet, paalagde Finner eller Tschuder, Merier, Vesser, Slaver og Krivitscher Tribut⁴, hvorfra disse Folkeslag imidlertid i de følgende Aar befriede sig ved at fordrive de fremmede Fribyttere⁵. Dernæst fortæller Nestor, hvorledes der snart opstode indre Tvistigheder blandt disse finniske og slaviske Folkeslag⁶, hvorfor de forenede sig om at indkalde en fremmed Fyrste til deres Hersker⁷; de sendte derfor i Aaret 862 til Varæger-Russerne og tilbøde dem Herredømmet⁸, hvorpaa 3 Brødre Rurik, Sineus og Truvor med deres Slægter fulgte Kaldet, og nedsatte sig, Rurik i Novgorod, Sineus i Bielozero og Truvor i Isborsk⁹.

¹) Saaledes af Stærkodder, Frode den 7de, Regner Lodbrog; se N. M. Petersens gammel-nordiske Geografi p. 41, 44, 73. —

²) Saadanne omtales af Saxo allerede før Harald Hildetands Tid; se N. M. Petersen l. c. p. 112. — ³) Adam. Brem. de sit. Dan., hos Lindenbrog p. 58. Naar imidlertid Saxo oftere omtaler Tog af Nordboer til Hellespontus og mod Hellespontici, da har blandt flere N. M. Petersen vist, at herved i Almindelighed maa forstaaes Egnene om Dyna, om end Saxo undertiden har forblandet det med det virkelige Stræde af dette Navn, og undertiden i gotiske Sagn anvendt Benævnelsen paa Egnene ved palus Mæotis. Ogsaa Saxos Byzantium, hvormed han oversætter Asgaard, maa vi søge dels i selve Norden dels i det nuværende Rusland. N. M. Petersen l. c. p. 312 ff. — ⁴) Nestor II, p. 154. Merier og Vesser vare ogsaa finniske Folk. De sidstnævnte findes ikke nævnte i Schlözers Oversættelse, men Schafarik (Slavische Alterth. II, p. 68) viser, at de bør tilføjes efter det Königsbergske Haandskrift af Nestor. — ⁵) Nestor II, p. 168. — ⁶) Nestor II, p. 168. — ⁷) Nestor II, p. 171. — ⁸) Nestor II, p. 176. — ⁹) Nestor II, p. 189. Efter andre Haandskrifter (Nestor l. c., F. Kruse, chron. Nortmann. p. 276)

Af disse erholdt Rusland sit Navn¹. Efter 2 Aar døde Sineus og Truvor, hvorpaa Rurik erholdt Eneherredømmet, og han fordelte Stæderne til sine Mænd². Denne Nestors Beretning er vor eneste Kilde for vor Kundskab om denne vigtige og følgerige Begivenhed; og at den i sit Væsen er sand, er der ikke tilstrækkelig Grund til at nægte³, uden for saavidt, at det synes temmeligt tvivlsomt, om virkelig hele denne Okkupation er gaaet saa fredeligt af, som det af ovenfor Anførte skulde synes. Dog denne Sag vedkommer os mindre; vigtigere for os er at bestemme det Folkeslags Herkomst, som her første Gang træder frem paa Historiens Skueplads og skulde spille den vigtigste Rolle i de Begivenheder, vi have taget os for at skildre. At Varægerne i de russiske Kilder er en fælleds Benævnelse paa de skandinaviske Folk, fremgaaer dels af den hele Beskrivelse af Hidkaldelsen fra hinsides Havet, som Nestor selv benævner Varæger-Havet⁴, og som ikke kan være andet end Östersöen⁵, dels af Nestors egne Ord, i det

nedsatte Rurik sig i Ladoga, hvorimod Novgorod, hvor allerede tidligere endel Varæger synes at have taget Bolig, vedligeholdte en mere uafhængig Forfatning. Se J. Bjeläjew's Anmeldelse af Pogodins Forelæsninger over den russiske Historie i Ermans Arch. für wissenschaft. Kunde von Russland, 6 B., Berlin 1848 p. 128, 130.

¹) Nestor II, p. 193. — ²) Nestor II, p. 208. — ³) Imidlertid blive dog Nestors Tidsbestemmelser noget tvivlsomme, idet de paafølgende Begivenheder næsten synes at kræve et tidligere Tidspunkt for Ruriks Ankomst. Dette vilde endnu mere være Tilfældet, hvis det Tog til Konstantinopel, som vi henhøre til 865, i Virkeligheden er udført 860, hvorfor ikke uvægtige Grunde kunne anføres. Ogsaa Ph. Krug mener, skjönt af andre Grunde, at det russiske Riges Stiftelse maa henføres til 852. Forschungen in der älteren Gesch. Ruslands. 1848. 1 Bd. p. 129. — ⁴) Nestor II, p. 88. — ⁵) Denne Benævnelse er iøvrigt ikke ejendommelig for Nestor; den har gjennem flere Aarhundreder bevaret sig hos arabiske Skribenter, der oftere omtale Varenger-Havet og det ved dets Kyster boende Varenger-Folk, saaledes at der ikke kan være

han siger, at Varægerne bestaa foruden Varæger-Russerne af Sveje 3: Svenske, Urmani 3: Normanner, Angliane og Gote¹. Hertil kommer, at de Nordboer, som ikke længe efter disse Begivenheder indtraadte i det Trophekorps, der under Navn af φοιδεράτοι udgjorde en saare vigtig Del af den kejserlige Hær i Konstantinopel², kaldtes med omtrent samme Navn Baranger³, og i deres eget Hjem Væ-ringer⁴. Desuden omtale flere Skribenter, dels byzantinske,

Tvivl om, at de derved forstaa Östersüen og de nordiske Folk, skjönt deres Beretninger ere temmelig forvirrede. Disse Navne ere efterviste hos dem allerede i Slutningen af 10de Aarhundrede. Frähn, Ibn-Fosflan. St. Petersb. 1823. S. 177 ff. Charmoy; relation de Mas'oudy sur les anciens Slaves i Mém. de l'Académie de St. Petersb. 6ième série, Tom. 2. 1834. p. 396.

1) Nestor II, p. 175. — 2) Den første Begyndelse til dette Korps søger man allerede i 3die Aarhundrede, da Goter under Kejser Philippus Arabs's Regjering som Foederati toge Tjeneste i den romerske Arme. Jornandes de rebus Gothorum ed. C. Peutinger. 1515. fol. Bij vers. — 3) Βάρανγοι ofte hos Anna Komnena. Hvorvidt de ere de samme som οὐ Φάργανοι, der af Konst. Porphy. oftere nævnes, sædvanlig i Forbindelse med οὐ Χάζαροι, blandt Kejserens Livvagt (f. Ex. de cerem. aul. Byz. l. 2, c. 15. Tom. I p. 576, Niebr.; c. 49, p. 692; c. 52, p. 740, 749), og som hidtil almindelig er antaget, har Kunik søgt at gjøre tvivlsomt, i det han af vægtige, skjönt ikke afgjørende Grunde antager dem for at henhøre til Tyrkernes udbredte Folkestamme. Krugs Forschungen, 2 Th. p. 770. Cfr. J. P. G. Ewers, vom Ursprunge des russischen Staats. 1808, p. 17. — 4) Med Hensyn til Oprindelsen til denne Benævnelse har N. M. Petersen (gl. nordisk Geografi p. 78) blandt de Lærdes mange forskellige Meninger alene troet at to kunne komme i Betragtning, hvorefter man enten kunde anse den for en nordisk Oversættelse af Navnet Foederati, hvorved da det angelsaxiske være, Forbund, maatte afgive Etymologien, eller man kunde antage den for identisk med Navnet Franker, hvilket han dog anser for mindre sandsynligt, da de byzantinske Skribenter udtrykkelig skjelne mellem Baranger og Franker. — F. Kruse troer at finde dette Navn allerede hos Ptolemaios, der (l. 2, c. 11) paa Öen Σκάνδελα omtaler et Folk Φαραστοί; han mener, at dette Navn har udbredt sig blandt de

dels frankiske, som endnu saa Russerne förend deres fuldkomne Sammensmeltning med Slaverne, deres nordiske eller i det mindste ikke-slaviske Herkomst¹. Endelig vare Person-Navnene, som denne fra nu af i Rusland herskende Stamme förte, og det Sprog, som de talte, aabenbart nordiske. Af Navne finde vi en ikke ubetydelig Del omtalte ikke blot paa Fyrsterne selv, men ogsaa paa de mere ansete Hövdinge; især ere de Traktater, som afsluttedes mellem de russiske Herskere Oleg og Igor og de græske Kejsere, rige paa slige Navne. Naar vi betragte alle disse, saa ere der vel mange, som vi ikke gjenkjennde, eller som kun ved Kunstleri lade sig overføre paa bekjendte nordiske

gotiske Nationer, som vi i den store Folkevandrings Periode finde i Rusland, og at det derefter har vedligeholdt sig hos de Goter, der bleve de romerske Kejseres Bundsforvandre eller Foederati. Om Russernes ældste Tilværelse i Rusland og Byzanz af F. Kruse i *Annaler for nordisk Oldkyndighed* 1844—45, p. 288 ff.

¹) Saal. Theoph. contin. p. 262 (Combef.) οἱ Ρῶς, οἱ ἐκ γένους τῶν Φράγγων καὶ ὁμιλοῦντες; ligeledes Symeon Logoth. p. 490 (Combef.). Liudprand, Bisp i Cremona, hvis Stedfader som Gesandt havde opholdt sig i Konstantinopel under Russernes Angreb 941, og været Vidne til en stor Mængde fangne Russers Henrettelse, nævner dem „Rusios, quos alio nomine Nordmannos vocamus“; Liudpr. Antopodos. lib. 1. hos Pertz, *Sc. T.* 3 p. 277; og lib. 5, p. 331. En Angivelse af de bertinske Annaler skulle vi strax omtale. Som et indirekte Vidnesbyrd kunne vi endnu anføre de arabiske Skribenter, og da især Ibn-Foszlän, der i Aaret 922 paa en Gesandtskabsrejse til Bulgarerne ved Volga traf en russisk Handelskaravane. Hans interessante Beskrivelse af disse Russers Sæder og Skikke fører ofte vore Tanker uvilkaarlig hen til vore hedenske Forfædre. Den er udgiven af C. M. Frähn i det nylig anførte Skrift. Det fortjener ogsaa at bemærkes, at Ahmed el Katib ved Aaret 229 (= 841) siger, at de Hedninger (o: Normanner), som i nævnte Aar foretog et stort Tog mod Sevilla, kaldtes Russer (el Rus). Frähn i *Bulletin scientif. publié par l'Acad. imp. des sciences de St. Petersb.* T. IV. 1838 Nr. 9—10. E. Kunik, *die Beschreibung der Rodsen.* 2. Abth. p. 285 ff.

Navne, men dette synes for en stor Del at bero paa Forskrivning ved de mange Afskrifter af Annalerne, eller paa Vanskeligheden, hvormed den slaviske Forfatter havde at kjæmpe for at opfatte og med kyrilliske Charakterer udtrykke den fremmede Lyd; men alligevel bliver der en stor Del tilbage, som med Lethed gjenkjendes, saaledes Rurik (Rörek), Sineus (Snio), Truvor (Trygve), Ingeld, Veremid (Vermund), Rulav (Rolf), Sfainde (Svend), Grim, Kary (Kaare), Gunnarev (Gunnar), Frudi (Frode), o. fl., og de övrige, med ganske enkelte Undtagelser, have aldeles intet slavisk Præg¹.

Hvad nu Sproget angaaer, da er der kun bevaret os faa Levninger af det Sprog, som de indvandrede Varæger betjente sig af, da deres ringe Antal, som det synes, snart nödte dem til at antage deres Undergivnes Sprog, der var grundforskjelligt fra deres eget og ikke let her, som andetsteds under lignende Forhold tillod en Sammenblanding². Dog er det, som er blevet os bevaret, tilstrækkeligt til at overbevise os om dets Identitet, eller i det mindste nære Slægtskab med det gamle nordiske Sprog. Konstantinos Porphyrogennetos gjør udtrykkelig Forskjel mellem det russiske (Ρωσιστῆ) og det slaviske Sprog (Σκλαβινιστῆ) og anfører ved Beskrivelsen af Dnieprs Vandfalde saavel de russiske som de slaviske Benævnelser; saaledes benævnes et Fald paa Russisk Οὐλβορσί, det nordiske Holmfors, hvilket svarer til Konstantinos's Fortolkning τὸ νησίον τοῦ φραγμοῦ; et andet Γελανδρί, efter Konstantinos

¹) Samlinger af russiske Navne findes i de omtalte Traktater hos Nestor III, p. 306 og IV, p. 48. Cfr. E. Kunik, die Berufung der Rodsen, 2 Abtheil. p. 107 ff. — ²) Saaledes sammensmeltede det normanniske Sprog i England med det nærbeslægtede angelsaxiske; i Frankrig, Syd-Italien og paa Sicilien udviklede Sprogforholdene efter Normannernes Erobringer sig derimod ganske paa samme Maade som i Rusland.

ἄλλος φραγμοῦ, det nordiske Gjallandi; et tredje Βαρουφόρος (der forklares: διότι μεγάλην λήμνην ἀποτελεῖ,) det nordiske Bárufors¹. Ved det saaledes Anførte tro vi tilstrækkelig at have begrundet den ogsaa almindelig antagne Mening om Varægerne Ankomst fra det skandinaviske Norden, og vi skulle endnu kun tilføje et Par Ord om den Egn, hvorfra disse Folk udvandrede, og om det specielle Navn af Russer, som de førte, skjönt denne Sag med Hensyn til vort egentlige Formaal er af mindre væsentlig Betydning. Vi skulle da først bemærke, at i vore egentlig nordiske Kilder aldrig findes en skandinavisk Folkestamme under dette Navn omtalt. Vi ere da henviste til fremmede og finde da strax Sporet i den Benævnelse, hvormed Finerne, den Nation, ved hvis Medvirkning de kom til Rusland, nævne de Svenske, nemlig Ruotzi eller Ruotzolainen², og hvad er da rimeligere, end at de i Landet beholdt og selv antog det Navn, hvorunder de alt længe der vare bekjendte? Vi have nemlig för bemærket at ikke alene Svenske, men Nordboer i Almindelighed jævnlig gjæstede de finniske Egne, dels som Vikinger, dels som Kjöbmænd, og vi have anset det som rimeligt, at der allerede tidligere her have været Smaastater, der synes at have haft Nationalitet tilfældes med de skandinaviske Folk, hvad enten de have været Levninger af de gotiske Stammer, som i 4de og 5te Aarhundrede herskede i Rusland, og hvoraf Hovedmassen siden trængtes frem til det övrige

¹) Const. Porph. de adm. imp. c. 9. Han nævner ialt 7 Vandfald under deres russiske og slaviske Benævnelser, med Tilføjelse af disses Betydning paa Græsk. Cfr. A. C. Lehrberg, Untersuchungen zur Erläuterung der älteren Geschichte Russlands. St. Petersburg. 1816. S. 317 ff. E. Kunik, die Berufung der Rodsen, 2 Abth. p. 426. — ²) Schlözer i Nestor II, p. 179. R. Keyser, om Nordmændenes Herkomst og Folkeslægtskab, i Samlinger til det norske Folks Sprog og Historie, 6te B. 1839. S. 411.

Europa, eller ogsaa de ere grundede ved nordiske Ud-
vandrere. I første Tilfælde — som i nyere Tid er antaget
og med megen Styrke forsvaret af de Forfattere, der an-
tage, at Skandinavien er blevet befolket ved en gotisk Ind-
vandring fra Rusland over Sverrig og Norge — har man
gjenfundet dem i de gamle gotiske Roxolaner, der omtales
af Jornandes ved Slutningen af 4de Aarhundrede i et Sagn,
som vi gjenfinde i den ældre Edda; disse Roxolaner, som
Jornandes hensætter i Egnene om Dniepr, maa derefter
være trængte mod Nord, og man finder dem derfor ogsaa
i 5te eller 6te Aarhundrede nævnte af Geografen fra Ra-
venna ved Oceanet, hvor de, mærkeligt nok, stilles ved
Siden af Suarikerne, i hvilke vi maaske kunne kjende de
Svenske. Om vi nu end ikke senere finde disse Roxolaner
omtalte, saa kunne vel Levninger af dem have bevaret
sig, og ved det Folkeslægtskab, som maa antages at have
fundet Sted mellem dem og Skandinaverne, bliver det
lettere at forstaa, hvorledes de indkaldte Varæger dels
antog Navn af Russer, dels i saa kort Tid gjorde saa
store Fremskridt, idet de havde en indfødt Befolkning,
som de optog blandt sig, at holde sig til¹. At imidlertid
de Svenske allerede før Ruriks Tid ere blevne benævnte
med Navn af Russer, derfor have vi et positivt Vidnesbyrd

¹) Se fornemmelig R. Keyzers og F. Kruses nylig anførte
Afhandling; hvorimod denne Anskuelse er bleven stærkt angreben
af Kunik i Bull. hist.-phil. de l'Acad. de St. Petersb. T. 7 (1850)
p. 290 ff. Uholdbarheden af en ældre temmelig almindelig antagen
Hypothes, (der imidlertid allerede 1754 blev bekjæmpet af J. Wie-
selgren, de orig. et nom. gentis Russorum, p. 17, men endnu 1844
forsvarede af E. Kunik, die Berufung der Rodsen, I Abth. p. 163)
hvorefter Russerne havde deres Navn fra Roslagen i Upland, er
fuldstændig eftervist af P. A. Munch i hans Undersøgelser an-
gaaende Danmarks ethnographiske Forhold i de ældste Tider, i
Annaler for nordisk Oldkyndighed og Historie. 1848. S. 261.

i de bertinske Annaler¹, som vi her nærmere skulle betragte, da dette tillige er det første Tilfælde, hvor det russiske Navn omtales i Forbindelse med Östromerne. Forfatteren til disse Annaler beretter ved Aaret 839, at Kejser Theophilos med et Gesandtskab, som han havde skikket til Kejser Ludvig den Fromme, lod medfølge nogle Mænd, som sagde, at de og deres Folk kaldtes Rhos, og at de i venskabelig Hensigt vare sendte af deres Konge Chacanus². Han bad Kejseren at skaffe dem Lejlighed til at vende tilbage til deres Hjem, da de ikke uden Fare kunde drage den Vej tilbage, hvorad de vare komne til Konstantinopel, formedelst de barbariske og vilde Nationer, som der boede. Ved nøjere Undersøgelse fandt imidlertid Ludvig den Fromme, at de vare Svenske³, og da han troede, at de snarere vare komne som Spioner end i fredelig Hensigt, ansaa han det for raadeligst, en Tidlang at holde dem tilbage, indtil det viste sig, om deres Angivende var sandt, hvorpaa han da vilde sende dem hjem, i modsat Fald vilde han overlade Theophilos at afgjøre, hvad der skulde ske. — I denne Beretning, om hvis Sanddrthed der ikke kan være nogen fornuftig Tvivl, finde vi Efterretning om et Folk under samme Benævnelse, hvorunder Russerne stedse fremtræde i de byzantinske Annaler (of Ρῶς), og det synes, at dets Hjem ikke var den östromerske Kejser rigtig bekjendt. Imidlertid fandt Ludvig den Fromme, at de vare Svenske, og vi kunne næppe tvivle herom, da deres Konges Navn Chacanus

¹) Annal. Bertin. pars secunda auctore Prudentio Trecensi episc., hos Pertz, monum. Germ. Sc. T. I. p. 434. — ²) „misit cum iis quosdam, qui se, id est gentem suam, Rhos vocari dicebant, quos rex illorum, Chacanus vocabulo, ad se amicitiae, sicut asserebant, causa direxerat.” — ³) „quorum adventus causam imperator diligentius investigans, comperit, eos gentis esse Sveonum.”

uden Tvivl er det ægte nordiske Hákon¹. Hvad den virkelige Hensigt med Rejsen har været, bliver vel altid uvist, men Nordboernes tidlige Hang til Rejser og Eventyr synes i alt Fald Forklaring nok. For os bliver det af Vigtighed, at de kaldtes Russer, og at allerede den Gang dette Folk fandt den Vej til Konstantinopel, som de kort efter med Hærmagt betraadte. Vi vende nu tilbage til Historiens Gang.

Rurik havde, som vi ovenfor saa, ved Brödrenes Död opnaaet Enehærrædømmet i en ikke ubetydelig Landstrækning, som han ved yderligere Erobringer udvidede. Herved vandt han Lejlighed til at belønne sine Staldbrødre, i det han uddelte rige Len til dem, men rimelig bleve de ikke Alle tilfredsstillede, og blandt de derover Misfornøjede vare tvende Varæger, der med en lille Skare Nordboer besluttede paa egen Haand at søge Lykken. Disse, Askold og Dir ved Navn, satte Konstantinopel som deres Maal og droge med Ruriks Tilladelse mod Syd². De fulgte Dniepr's Løb, droge forbi Smolensk, der var dem

¹) Hvad imidlertid dette Navn angaaer, maa vi bemærke, at Grækerne brugte Ordet *Χαζάρης* som Tittel for Chazarernes, Avarernes og flere barbariske Nationers Herskere. Det er derfor ikke heller umuligt, at vi paa dette Sted kan have en Regenttittel og intet Navn (sefr. Ph. Krug, *Forsch. in der älteren Gesch. Russlands*, I Bd. p. 135). Det er i det mindste langt rimeligere, end paa Grund af dette Navn at gjøre de omtalte „Rhos“ til Chazarer, en Hypothes som især bliver forsvaret af J. P. G. Ewers i hans Skrift: *vom Ursprunge des russischen Staats*. Riga 1808. Det fortjener iøvrigt ogsaa at bemærkes, at der findes Spor til, at denne Tittel mulig ogsaa kan have været benyttet af de ældste Fyrster af Ruriks Huus. Navnlig kaldes Vladimir og hans Søn Jaroslav saaledes i den i Midten af 11te Aarhundrede forfattede og endnu bevarede Lovtale over Vladimir den Store, og et andet Spor findes i den saakaldte „Sang om Igors Hærtog mod Polowzerne“ fra Slutningen af 12te Aarhundrede. E. Kunik, *die Berufung der Rotsen*, 2 Abth. p. 271, 276. — ²) Nestor II, p. 212.

for mægtig til at vove et Forsøg derimod, og ankom til Kiev. Denne Polænerne By, der, som vi forhen have omtalt, var skatskyldig til Chazarerne¹, bemægtigede Brødrene sig, opkastede sig til Herrer over det omliggende Land og bekrigede som det synes med Held Drevlænerne og andre nærboende Folkeslag². Imidlertid forberedede de sig paa at udføre deres tidligere Beslutning at hjemsøge Konstantinopel.

Her herskede siden 20de Januar 842³ Theophilos's svage Søn Michael. Da han kun var 3 Aar gammel ved Faderens Død, førtes Regjeringen af Moderen, Paphlagonerinden Theodora, under Medvirkning af Eunuchen Theoktistos, dengang Λογοθέτης τοῦ δρόμου, Theodoras Farbroder Manuel, Magistros, og hendes Broder Bardas, Patrikios. Hun havde faaet Billeddyrkelsen indført, og det var lykkedes at forberede Christendommens Indførelse blandt Bulgarerne ved deres Fyrste Bogoris's Daab, ved hvilken Lejlighed deres Gebet blev udvidet. En Udryddelseskrig mod Manichæerne opflammede Krigen med Sarakenerne, til hvem de toge deres Tilflugt, og denne førtes i en lang Aarrække i Almindelighed med Uheld for Romerne. Imidlertid lod Bardas's Ærgjerrighed sig ikke holde i Tømmе; han lod Theoktistos dræbe og Manuel fjærne, hvorpaa Theodora maatte fratræde

¹) Som et Minde om Chazarernes Herredømme i Kiev kan anføres, at et Kvarter af denne By, som nævnes af Nestor ved Aaret 944 i Anledning af Besværgelsen af den Igorske Traktat, kaldes af ham den kosariske. Sml. E. Kunik, die Berufung der Rodsen, 2 Abth. S. 281. — ²) Nestor II, p. 213. — ³) κατὰ τὴν εἰκάδα τοῦ Ἰανουαρίου μηνὸς τὸν βίον μετέλλαξεν, τῆς βασιλείας γενομένου ἐγκρατῆς μηνὸς τρεῖς ἐπὶ δώδεκα ἔτεσιν (om Theophilos i Theoph. cont. p. 86 Combef.). Da han efter samme Forfatter var kommen paa Thronen i Begyndelsen af Oktober, Indict. 8 (o: 829), falder saaledes hans Dødsaar i 842. Hermed stemmer Genesios lib. 3 p. 51 og 76 (ed. Bonn.)

Regieringen (855)¹⁾, og kort efter begive sig i Kloster. Først under Navn af Kuropalates, siden som Cæsar styrede nu Bardas ene Riget, medens den unge Michael hengav sig ganske til Laster og Udsvævelser. Dog tog han personlig Del i Krigene mod Sarakenerne, og var just i Begreb med at afgaa til Hæren, da Russernes uventede Komme pludselig kaldte ham tilbage. Med Hensyn til Kirkens Bestyrelse, da var Billedstormeren Ioannes Synkellos strax i Begyndelsen af Michaels Regjering forvist fra Patriarchatet, og hans Efterfølger Methodios var død i Aaret 846²⁾, hvorpaa Ignatios, en Søn af Michael Rhangabe, indtog hans Plads. Da denne for sin Fromhed ansete Mand lagde sig ud med Bardas, hvem han forment Adgang til Kirken, fordi han uden lovlig Grund havde forskudt sin Hustru, forviste Bardas ham, erklærede ham for afsat, hvilken Beslutning 861 bekræftedes af et Synode, hvori Afsendinge fra Rom tog Del³⁾, og udnævnte Photios, der hidtil som Protoasekretis havde beklædt et verdsligt Kald, sin Broders Svoger, til Patriarch i Konstantinopel 858⁴⁾. Imidlertid

¹⁾ Dette Aar, eller maaske Begyndelsen af 856, fremgaaer af Theoph. contin. p. 131, hvor Michael siges at have regjeret i 14 Aar tilligemed Theodora. Hermed stemmer ogsaa Sym. Logoth. p. 428, hvorimod samme Forfatter p. 435 synes at henhøre denne Begivenhed til et Aar tidligere (τῷ ἔτει αὐτοῦ). — ²⁾ Niket. David i Ignat.'s Levnet hos Harduin, act. concil. T. 5. p. 953; Theoph. cont. p. 120; Cedr. p. 551, hvilke alle sige, at Methodios havde været Patriarch i 4 Aar. Sym. Logoth. p. 434 angiver Michaels 11te Regjeringsaar, hvilket er 852. — ³⁾ Angaaende Tiden for dette Synode se Forhandlingerne paa Konciliet i Konstantinopel 869 i Harduini act. conc. T. 5, og navnlig Pave Nicolaus's Brev af 25de Sept. Ind. 9 (o: 860) hvormed han sender tvende Bisper for at undersøge Sagen (p. 802) og et Brev fra Samme af 19. Marts Ind. 9 (o: 861), hvori han alvorlig misbilliger disse Legaters Færd, Ignatios's Afsættelse og Photios's Udnævnelse (p. 807). — ⁴⁾ Niketas David i Ignatios's Levnet i Harduini acta conciliorum T. 5. p. 961 siger, at Ignatios blev afsat efter at have været Patriarch i 11 Aar.

begyndte Bardas's Magt at vakle, da Kejseren, der frygtede ham, hengav sig til andre Yndlinge, der selv søgte at bringe Herredømmet til sig; blandt disse var Makedoneren Basileios, der ved sit indtagende Væsen og ydre Egenskaber fra en ringe Stilling nogen Tid efter opnaaede en Parakoimomenos's Værdighed. Dog udsattes endnu Forsøget, og Kejseren begav sig i Aaret 865 paa Rejsen til Armeen, der stod imod Sarakenerne, efter at have indsat Ooryphas¹ til Overbefalingsmand i Konstantinopel².

Det var³ i dette Aar⁴ at Askold og Dir iværksatte

Et Brev fra Pave Nikolaus af Aar 866 angiver 12 Aar (Hard. l. c. p. 844), og en saakaldet Libellus Synodicus (ssld. p. 1517) 11 Aar 4 Maaneder 20 Dage. Paa et andet Sted (p. 985) beretter Nik. Dav., at Ignatios's Gjenindsættelse Aar 867 fandt Sted efter at han havde udholdt 9 Aars Forfølgelse; herved bestemmes altsaa Aaret ogsaa til 858.

¹) Udentvivl den samme Niketas Ooryphas, Patrikios og Drungarios τῶν πλωτῶν, der under Basileios Makedon overvandt den kretensiske Fyrst Saet, Apochaps's Søn. Const. Porph. vit. Bas. Mac. i Theoph. cont. p. 185. Combef.; cfr. Nik. Dav. anf. St. S. 964. — ²) Leo Gramm. p. 240 (ed Bonn.) Georg. Mon. p. 535 (Combef.) — ³) Nestor II, p. 227 ff. Theoph. cont. p. 121 Comb. Sym. Log. p. 445 (Combef.). Cedr. p. 551. Zonar. l. 16 c. 5 (vol. 2 p. 162 ed. Par.) Fragm. af Georgios Hamartolos hos F. Kruse i chron. Nortmann. Hamb. 1851 p. 320 og de øvrige anførte Byzantinere. — ⁴) Dette Aar angives af Sym. Log. p. 445 (τῷ ἑ αὐτοῦ ἔτει), medens de øvrige Byzant. Annalister intet bestemt Tidspunkt angive; Nestor henfører det til Aaret 6374, som begynder 1ste Sept. 865, han har derfor rimelig tænkt paa Aaret 866. Men at 865 er det naturligste, fremgaaer af Photios's nedenfor anførte Brev, der er skrevet 866. Keyser, der ogsaa (anf. St. S. 407) be-
raaber sig paa Symeon, angiver Aaret 852, men han maa have overset, at alle Angivelser af Michaels Regjeringsaar hos Sym. Log. efter S. 435 regnes fra Theodoras Forvisning. En væsentlig Indvending mod det nævnte Aar giver Niketas David, der anf. Sted p. 965 beskriver Russernes Plyndringer af Klosteret paa Terebinthos under Patriarchen Ignatios's andet Ophold paa denne Ö, hvilket

deres forehavende Tog til Konstantinopel¹. Med en Flaade af 200 Skibe² sejlede de ned ad Dniepr, fulgte Kysten af Pontos Euxeinos³ og løb ind i Bosporos, udbredende Död og Ödelæggelse; især vare de rige Klostere Gjenstand for Barbarernes Aufald, og deres Beboere bortslæbtes eller dræbtes med Grusomhed⁴. Der opstod stor Forfærdelse i Konstantinopel, hvorfor Ooryphas strax ved Russernes Indtrængen til Hieron, ikke langt indenfor Indløbet til Bosporos, sendte Bud til Kejseren, som endnu ikke havde fjærnet sig langt fra Staden. Han vendte ufortøvet tilbage, men

maa have været i Aaret 860. Var dette rigtigt, maatte vi enten forkaste Nestors Beretning om Askolds og Dirs Delagelse i dette Tog, eller vi med Tilsidesættelse af Nestors Tidsangivelser maatte skyde Ruriks Invasion endel tilbage i Tiden, eller ogsaa med Kruse, *chron. Nortmann.* p. 263, antage dette af Niket. Dav. berettede Tog for foretaget af Normanner fra Middelhavet (cfr. Joannis Diac. *chron. Venetum*, hos Pertz, *Sc. T.* 7, p. 18), skjönt Nik. Dav. udtrykkelig siger, at de kom fra Pontos Euxeinos. Da imidlertid Ignatios under sin Afsættelse efter Nik. Dav. oftere opholdt sig paa Öerne i Propontis, og han havde en særlig Interesse for Terebinthos, hvor han anlagde et Kloster, synes det ikke nantageligt, at Nik. Davids Beretning kan angaa et senere Ophold af Ignatios paa denne Ö.

¹) Til denne Tid henføres maaske ogsaa et i nogle Kröniker og Legendeskrifter omtalt Tog af Russerne til Cherson og Suroz, eller til Amastris i Paphlagonien, ved hvilken Lejlighed ogsaa den russiske Anförelse skal være bleven omvendt til Christendommen. E. Kunik, *die Berufung der Rodsen*, 2 Abthl. p. 343 og 493, samt i *Bull. hist.-phil. de l'Acad. de St. Petersb.* T. 3 (1847) p. 33. Cfr. Kruse, *chron. Nortmann* p. 209 ff. — ²) Saal. Nestor II, p. 231. Georg. Mon. p. 536. Ifölge Joannis Diac. *chron. Ven.* l. c. p. 18 skete Angrebet med 360 Skibe. — ³) Det er i det mindste rimeligt, at de have fulgt den samme Vej, som de senere Russer, og som omstændelig beskrives i *Const. Porph. de adm. imp.* c. 9 (p. 74 ed. Bonn.) Skriftet er forfattet mellem Aarene 949 og 952 (cfr. c. 27 p. 120; c. 29 p. 137; c. 45 p. 199). — ⁴) Dette fortæller Niketas David i Ignatios's Levnet l. c. p. 966. Ligeledes omtaler Photios deres röverske Færd i sine Breve p. 58 (ed. Montaut. Londini 1651).

imidlertid vare Russerne trængte saavidt frem, at de omsluttede Konstantinopel saaledes, at det var kun med Vanskelighed, at Kejseren naaede at komme ind i Staden. Overordentlige Foranstaltninger syntes nu nödvendige; men Hæren var fraværende og Indvaanerne vare fejge og modløse. Man tog da sin Tilflugt til en umiddelbar Anraabelse af Guddommens Hjælp. I höjtidelig Procession begav Kejseren og Patriarchen Photios sig til St. Mariæ Tempel i Blachernai, hentede under Sang Guds Moders hellige Kjortel (μαφόριον) og dyppede dens yderste Flig i Havet. Man havde vel snarere til Hensigt ved denne Ceremoni at hidkalde en begejstret Stemning blandt Folket, og benytte denne til et kraftigt Forsvar, end man ventede nogen virkelig Hjælp fra oven af. Dog udeblev denne ikke efter Annalernes Beretning. Efter et fuldkomment Vindstille hævede sig et frygteligt Uvejr, der saaledes rejste Bølgerne og omtumlede de russiske Skibe, at kun faa bleve tilbage, der i ilsom Flugt vendte tilbage til Hjemmet¹. Ikke længe efter, tilföje nogle af de byzantinske Annaler², ankom et Gesandtskab fra dem til Konstantinopel med Begjæring om at blive delagtiggjorte i den hellige Daab, hvilket de ogsaa opnaaede³. Og at en saadan Overgang af Russerne til

¹) Ifölge Joannis Diac. chron. Venet. l. c. vovede vel Normannerne, som de her kaldes, ikke at angribe Konstantinopel, men vendte dog efter store Ödelæggelser hjem cum triumpho. F. Kruse, chr. Nortmann. p. 325, antager, at en Del af denne Flaade i Aaret 866 er kommen til England, da nogle af de engelske Annalister, som han anfører, ved at omtale Normannernes i nævnte Aar foretagne Tog til Östanglen, sige: magna Paganorum classis de Danubio Britanniam advenit. Hans Patriotisme tillader ham ikke her at finde Danmark betegnet som Normannernes Udgangspunkt. —

²) Theoph. cont. og Cedr. l. c. — ³) Nestor II, p. 242 har vel en Fortælling om Askolds Daab, men baade det angivne Aar og Kejser Basileios's Navn tyde paa en senere Begivenhed.

Christendommen paa den Tid virkelig har fundet Sted, derfor have vi Vidnesbyrd i et samtidigt Brev fra Patriarchen Photios, hvori han beretter, at det grusomme, blodtørstige og hovmodige russiske Folk, som efter at have underkastet sig de omkringboende Nationer, gik saavidt i sit Overmod, at det endog angreb det romerske Rige, nu har ombyttet sin ugudelige Overtro med Christendommens rene Lære, samt modtaget en Biskop og Hyrde¹. Hvad der videre blev gjort, for at værne om den spæde Plante i det barbariske Land, derom tier Historien.

Man har spurgte, om de Russer, som Byzantinerne og Nestor ere enige om foretog dette Tog til Konstantinopel, virkelig vare skandinaviske Varæger, og Schlözer² søger

1) Phot. epist. p. 58. Det er et enkyklisk Brev til Ærkebisperne i Orienten, angaaende et omtvistet Dogma, forfattet u. T. 866, ikke 863, som Montacutius siger p. 62. At man imidlertid allerede tidlig har villet nægte Photios Æren for Russernes Omvendelse og henhøre den til Ignatios; sees af en saakaldet Admonitio de pseudosynodo Photii hos Harduin, act. conc. T. 5. p. 1153.

— 2) Nestor II, p. 247 ff. Keyser, anf. St. S. 409, antager, at Deltagerne i dette Tog fornemmelig have været af de gotiske Stammer, som formentlig vare blevne tilbage i Rusland efter Goterens Fortrængelse, og, da han henhører Toget til 852, benytter han det som et Argument for sin forhen omtalte Hypothes. Imidlertid maa vi dels henvise, til hvad ovenfor er anført angaaende Aaret, dels bemærke, at om vi end ere tilbøjelige til at tillægge denne Hypothes sin Betydning, forekommer det os dog nødvendigt at hensætte de gotiske Levningers Opholdsted langt nordligere, hvorved vi næsten nødes til at antage, at et Tog, som det Askold og Dir efter Nestor udførte mod Kiev, maa være gaaet forud for Toget mod Konstantinopel. Om nu et saadant Tog er foretaget til Kiev før Ruriks Ankomst, synes det at maatte være sket med en forholdsvis ringe Styrke, hvorved vi da med Hensyn til Toget til Konstantinopel ville møde de samme Vanskeligheder, som ere forbundne med Nestors Beretning. Idet vi derfor følge denne, udelukke vi ikke Muligheden af, at indfødte Russer af gotisk Stamme kunne have ledsaget Askold og Dir paa begge de omhandlede Tog.

at bevise, at de ingenlunde hørte til denne Stamme, men vare et iøvrigt ubekjendt Folk fra det sorte Havs Bredder. Dette synes der dog ikke tilstrækkelig Grund til at antage. Vel er det saa, at det kun var en ringe Skare, som forlod Rurik og bemægtigede sig Kiev; men man maa erindre, at den, som ikke blot Nestor men og Photios beretter¹, havde underlagt sig de omkringboende Folk. og kunde derved let samle en større Hær, som de selv, som Anførere og den egentlige Kjerne, gave Navn. Og overhovedet, var det virkelig nogen stor Magt, hvormed Russerne dengang angreb Konstantinopel? Den ser i det mindste ringe ud i Sammenligning med de 2000 Skibe, hvormed Ruriks Efterfølger skal have foretaget et lignende Tog. Men selv i den ubetydelige Styrke, hvormed de vovede sig mod den mægtige Kejserstad, gjenkjende vi Nordboens Charakter. Hvorofte finde vi ikke Normannerne i et saare ringe Antal paa Tog mod England, mod Flandern, Frankrig, Italien? og hvor lidet brød han sig om den langt overlægne Modstand, naar det gjaldt at vinde rigt Bytte og Vaabenære? Man har sagt, at Photios omtaler Russerne som et i Konstantinopel vel bekjendt Folk², hvilket vilde være umuligt, da de først for ganske kort siden vare ankomne til Kiev, men Photios, der skrev ikke længe efter denne Begivenhed, taler om den Tid, da dette Tog endnu var i aldeles friskt Minde, og der er ingen Nødvendighed for at fortolke hans Ord om et længere Tidsrum. Endvidere har man beraabt sig paa Byzantinernes Ytring, at de vare et skythisk Folk, der boede omkring Tauros³. Men dette er kun en almindelig Benævnelse for det fjærnere Norden, og det er saa langt

¹) Τοὺς περὶ αὐτῶν δουλωσάμενοι. Phot. l. c. — ²) παρὰ πολλοῖς πολλάκις ὑπυλλούμενον. Phot. l. c. — ³) ἔθνος δὲ οἱ Ρῶς Σκυθικόν, περὶ τὸν ἀρκτῶν Ταῦρον κατοικημένον. Cedr. p. 551, cfr. Zonar. l. 16. c. 5. (vol. 2. p. 162. ed. Par.)

fra, at Byzantinerne derved ville karakterisere et eget Folk, at de netop benytte samme Ord ved Betegnelsen af de upaatvivlelig skandinaviske Russer, som i den følgende Tid angreb Konstantinopel¹. At imidlertid nogle Varæger allerede paa denne Tid kunne have sat sig fast paa Öerne ved Dnieprs Munding, som Schafarik² finder rimeligt, synes dog mindre sandsynligt. Folket karakteriseres enstemmigt som vildt og grusomt³; dette er i det mindste intet Bevis mod dets nordlige Herkomst, og dets Klosterskænderier, som Niketas omtaler, ere kun et ubetydeligt Sidestykke til, hvad Normannerne bedreve i England og Frankrig.

Vi maa endnu bemærke, förend vi forlade denne Begivenhed, at ingen af de byzantinske Kilder nævner Askold og Dir som Ledere af dette Tog. Denne Angivelse skyldte vi ene Nestor; den mangler derfor et væsentligt Stöttepunkt til Begrundelse; men tage vi Hensyn til alle Omstændigheder, saa kunne vi ikke andet end finde Nestors Kombination af de græske Beretninger med de hjemlige Sagn paa dette Sted ganske heldig. Vi maa nemlig vel bemærke, at Nestor i sin Fortælling af Alt, hvad der vedkommer Grækerne, i det Hele lægger byzantinske Annaler til Grund, hvilke han ofte endog ordret gjengiver.

¹) Saaledes benævnes de Russer, som Sphendosthlabos eller Svätoslav anförte mod Romerne, af Leon Diak. bestandig Σκύζαι eller Ταυροσκύζαι (cfr. libr. 8 og 9). — ²) Slaw. Alterth. 2. Th. p. 77 Anm. 2. Han stütter sig tildels paa Navnet Δρομίται, hvorunder Russerne findes hos Theoph. cont. p. 262; men herved betegnes uden Tvivl det samme som ved Navnene Σκύζαι og Ταυροσκύζαι. Det har vistnok sin Oprindelse fra det af græske og romerske Forfattere öftere omtalte Ἀχιλλεῖος δρόμος, der sættes dels paa, dels i Nærheden af den tauriske Halvö. See Kunik i Krugs Forsch. 2. Th. p. 807 ff. — ³) ἀνήμερόν τε καὶ ἄγροικον, Theoph. cont. p. 122; εἰς ὁμότητα καὶ μαιφονίαν πάντας δευτέρους ταπτόμενον. Phot. ep. p. 58 o. a. 51.

Ikke længe efter disse Begivenheder udførte Michael sine Planer mod Bardas og lod ham myrde paa et Tog, der var paatænkt til Kreta (21. April 866)¹, hvorpaa Basileios Makedon indtog hans Plads som Cæsar og Medregent. Da denne imidlertid ogsaa snart blev forhadet af Kejseren og maatte frygte Bardas's Skjæbne, forekom han ham og myrdede ham, (24. Septbr. 867)², og lod sig derpaa udraabe til Enekejser. Basileios tog sig meget af Kirkens Anliggender. Han fjærnede strax Photios fra Patriarchatet, og gjenindsatte Ignatios (Novbr. 867), hvorefter et Synode (869—870) erklærede Ignatios ulovligt afsat fra hans Værdighed som Patriarch og exkommunicerede Photios³. Han bestræbte sig ivrigt for Christendommens videre Udbredelse blandt Bulgarerne⁴ og de slaviske Folk i Dalmatien⁵, og som det synes med Held. Ogsaa med Russerne søgte han at vedligeholde en god Forstaaelse og bevægede dem ved rige Gaver af Guld og Sølv og Silkeklæder til Fred og Forbund; ogsaa for Christendommens Udbredelse og Begrundelse blandt dem sørgede han, ved at lade Patriarchen Ignatios indvie en ny Biskop, som blev sendt til dem, og som ved i Høvdningernes og Folkets Nærværelse at kaste en uforbrændelig Evangeliebog paa et stort Baal, ved dette tilsyneladende Mirakel gjorde Mange tilbøjelige til at antage Daaben⁶.

¹) Indict. 14. Theoph. cont. p. 128. — ²) Indict. I. Theoph. cont. p. 130. Nicet. David. vit. Ign. p. 981. — ³) Nic. Dav. vit. Ign. p. 985. Const. Porph. vit. Basil. i Theoph. cont. p. 163. Sym. Log. p. 454. Cedr. p. 569. Forhandlingerne paa dette Synode, der begyndte 5te Oktb. 869, findes i 5te Tom. af Harduini acta conciliorum. — ⁴) Const. Porph. vita Basil. p. 210. — ⁵) Const. Porph. vit. Basil. p. 178. — ⁶) Const. Porph. vit. Bas. p. 211. Cedr. p. 589. Zonar. vol. 2, p. 173. Ephraem. vers. 2593 ff. Michael Glykas p. 298 (p. 553 ed. Bonn.). Hermed kan sammenlignes et Fragmentum de Russorum ad fid. Christ. convers. fra en sildig Tid, som er udgivet i Banduri animadv. ad Const. Porph.

Det er usikkert, i hvad Aar denne Indvielse fandt Sted. Konstantinos Porphyrogenetos beretter det ikke og i Nestors Annaler findes denne Fortælling kun i senere Afskrifter¹. Men her er den indskudt ved Aaret 876, og dette Aar er i det mindste muligt, da Ignatios endnu dengang beklædte Patriarch-Værdigheden. Imidlertid er det ogsaa muligt, at Interpolanten har ment et tidligere Aar; thi ved samme Aar, umiddelbar før denne Beretning, omtaler han Kejser Michaels Død og Basileios's Thronbestigelse. Da nu Ignatios's Gjenindsættelse fandt Sted umiddelbar efter denne Begivenhed i Slutningen af Aaret 867, og Photios tilligemed de af ham indviede Bisper blev exkommunicerede paa Konciliet i Konstantinopel, der sluttedes 28. Febr. 870², kunde man fristes til heri at søge Grunden til en ny Bisps Indvielse, og at henføre den til dette Aar, eller ikke længe efter. At den kyrilliske Skrift ved denne Lejlighed først blev bragt til Rusland, berettes i det alt anførte Fragment³ ikke uden Sandsynlighed⁴.

de them. et de adm. imp. libros p. 112. Heri er en Sammenblanding med Beretningen om, hvad der foregik under Vladimir den Store, samt flere grove Anachronismer. Sym. Log. og Georg. Mon. omtale ikke denne Begivenhed.

¹) Nestor II, p. 242. — ²) Hard. act. conc. T. 5, p. 900. —

³) Fragm. de Russ. ad. fid. Christ. conv. p. 114. — ⁴) Den var bleven opfundet i Aaret 855. Schafarik Slav. Alt. 2 Th. p. 473. Jfr. Erman's Archiv für wiss. Kunde von Russland. 9 Bd. Berlin 1850, p. 131. At Russerne tidlig har kjendt Bogstavskrift, ser man hos Ibn Foszlan, der i Aaret 922 saa dem benytte den. Frähn, Ibn Foszlan, S. 21. Ogsaa Ibn-el-Nedim, der skrev 987, giver Efterretning om en russisk Skrift, som han havde set indgravet paa hvidt Træ, og han meddeler en Prøve af Skriftegnene, som ere aldeles ejendommelige, og ikke have nogen Lighed hverken med de nordiske Runer eller med de kyrilliske Bogstaver. Frähn, i Mémoires de l'Académie de St. Pétersb. 6ième série. Tom. 3 (1836), p. 507. Vi kunne maaske heraf slutte, at de kyrilliske Bogstaver ved deres Indførelse kun bleve benyttede til det slaviske Sprog, og først af de skandinaviske Russer, efter at de vare blevne slaviserede.

Med Hensyn til denne Begivenhed overhoved, kunne vi ikke lade det uberørt, at man har ytret Tvivl om dens Virkelighed, og formodet, at vi her ikke have andet end den under 865 berettede Tildragelse¹; (ligesom vi ovenfor have set, at man omvendt har villet henføre denne til den, som vi her omtale); men, medens vi ikke ville nægte, at Beretningernes Ensartethed noget bestyrker denne Tvivl, hvortil kommer at Ignatios's Biograf Niketas David aldeles forbiger den, vove vi dog ikke at forkaste Konstantinos's Beretning, under hvis Farfaders Regjering dette skal have fundet Sted.

En Tidlang tie nu Krönikerne om de russiske Begivenheder, som vi først atter kunne optage ved Ruriks Död i Aaret 879². Da Sönnen Igor endnu var et Barn, overtog

Overhoved maa vi bemærke, at Bogstavskrift maaske langt tidligere og langt mere har været kjendt og benyttet af de barbariske Nationer, der i Middelalderen oversvømmede Europa, til deres nationale Sprog, end man i Almindelighed er tilbøjelig til at antage. Til Exempel anføre vi, at Kejser Iustinos den 2den i Aaret 568 modtog et „paa Skythisk“ skrevet Brev fra Turkerne, som han læste ved Tolk. *Excepta e Menandri hist. p. 298 ed. Bonn.*

¹) Wilken, über die Verhältnisse der Russen zum Byzantinischen Reiche, i Abhandlungen der historisch-philologischen Klasse der königl. Academie der Wissenschaften zu Berlin. Aus dem Jahre 1829. S. 92. — ²) Nestor II, p. 264. Förend vi forlade Rurik, ville vi ikke undlade at omtale et i Aaret 1851 udkommet Skrift af Prof. F. Kruse i Dorpat, under Tittel *chronicon Nortmannorum, Wariago-Russorum etc. ab anno 777 ad annum 879*, hvori Forf. med stor Flid og Lærdom søger at tillægge Rurik den Ære, at være en Ætling af det gamle danske Kongehus. Pag. 39 finder han Russerne i de i et gammelt af L. Ettmüller, Zürich 1839, under Tittel „Sängers Weitfahrt“ udgivet Digt, der henføres til 6te Aarhundrede, p. 3 omtalte Vrosner, der synes at maatte hensættes i det østlige Holsten. Disse Vrosner mener han at være udvandrede til den venstre Elbbred, hvor han 804 vil finde dem i de Rosogavi, som *chron. Moissiacense* (Pertz, M. G. I, p. 307) beretter at Kejser Karl den Store flyttede fra deres Hjem. I Nærheden af denne Egn

en ældre Slægtning, Oleg, Formynderskab og Regjering. Denne lod sig ikke længe holde indenfor de Grændser, hvorover Rurik havde hersket, og skinsyg over den Magt, hans Landsmænd havde opnaaet i Kiev, rustede han sig mod dem. Med en stor Hær brød han op fra Novgorod til Dniepr, hvis Löb han fulgte, underlagde sig Smolensk¹ og Liubetsch² og naaede Kiev. Han skjulte sin Hær i Skovegnene og ved at udgive sig og sit Følge for Kjøb-mænd der rejste til Grækenland³ lokkede han forræderisk Askold og Dir ud af Byen og dræbte dem⁴, hvorpaa han med Lethed bemægtigede sig Kiev, som fra nu af blev det russiske Riges Hovedstad. Dette skete i Aaret 882. Derpaa drog han mod Drevlænerne, som han overvandt og gjorde skatskyldige, og den samme Skjæbne traf i Aarene 884 og 885 Sievererne og Radimitscherne, der nu maatte

i det nuværende Oldenburg er Riustri, som Ludvig den Fromme 826 overlod til Harald Klak og hans Broder Horich (p. 89, 99). Denne Horich anser han for den samme Normanner-Hövding Rorich, der efter 840 især havde sit Sæde i Dorestatum (Wyk te Duerstede) ved Rhinen i det nuværende Utrecht (p. 139), der 857 skal have angrebet Danmark og bemægtiget sig en Del af Riget (p. 237), der 862 siges nylig at have antaget Christendommen og paa den Tid maa have opholdt sig i Nederlandene (p. 271), der 863 var paa et Tog i Frisland (p. 292) og som 870 sluttede Forbund med Karl den 2den (p. 338) og 873 med Ludvig den 2den (p. 352). Denne Rorich, som han ved det omtalte Riustri sætter i Forbindelse med Russerne, mener han endelig er den samme, som den Rurik, der 862 førte sine Normanner til Rusland, og han ser ikke deri, at han i de følgende Aar førte et stærkt beskjæftiget Liv i Nederlandene, nogen Hindring for, at han jo i Rusland kunde paa samme Tid befæste det ny Herredømme. Cfr. E. Kunik i Bull. hist.-phil. de l'acad. de St. Petersb. T. 7 (1850) p. 129 ff., hvor denne Hypothese, som Kruse allerede tidligere havde fremsat, er underkastet en grundig Belysning og Gjendrivelse.

¹) Nestor III, p. 42. — ²) Nestor III, p. 44. — ³) Nestor III, p. 47. — ⁴) Nestor III, p. 50.

anerkjende Russerne for Herrer istedetfor Chazarerne¹. Hvad disse foretog sig for at vedligeholde Herredømmet, det vide vi ikke; maaske vare de for beskjæftigede med den ny Folkebevægelse, som nu begyndte i Egnene ved Don, til at de kunde tænke paa den fjærnere Besiddelse. Ugrerne (Magyarer eller Turker, som Byzantinerne almindelig kalde dem) bleve fra deres Boliger ved Ural fortrængte af Petschenegerne og søgte mod Vesten, dog undgik Russerne, som det synes, et alvorligt Sammenstød med dem, skjönt de trængte frem tæt forbi Kiev, og de nedsatte sig foreløbig i det sydvestlige Rusland, samt i Moldau og Siebenbürgen, hvorfra de bekjæmpede dels Bulgarerne dels den mægtige Kong Svatopluk i Mähren, indtil de 893 bleve overvundne og fortrængte af Bulgarerne, med hvilke maaske Petschenegerne havde forenet sig, hvorpaa de udbredte sig over Pannonien, og bleve farlige Naboer for det tydske Rige, ud over hvis Grændser de endog allerede 899 trængte². Af vigtigere Følger for den russiske Stat var de vilde Petschenegers Ankomst. De fulgte i Ugrernes Spor, og toge maaske Del i disses Fordrivelse fra deres ny Boliger³, og satte sig maaske allerede nu fast paa begge

¹) Nestor III, p. 75. — ²) Nestor III, p. 108. Const. Porph. de adm. imp. c. 37 (p. 164 ed. Bonn.) c. 38 (p. 168 ff.). Denne Ungarernes Fortrængelse fra deres tidligere Boliger af Petschenegerne henføres til Aaret 889 i Reginon. Chronic. hos Pertz, M. G. T. I. p. 599, men maa sættes til et tidligere Tidspunkt, da vi efter de byzantinske Skribenter ved denne Tid allerede finde dem i Kamp med Bulgarerne. Det kan bemærkes, at allerede ved Aaret 862 omtales et Indfald i Tydskland af Ungarer i Ann. Bertin. pars 3. auctore Hincmaro Remensi, hos Pertz T. I. p. 458. At der imidlertid ved disse Ungarer forstaaes Pannoniens ældre avariske og slaviske Folkedrag, synes at fremgaa af de ældre Ann. Weingartenses (Pertz T. I. p. 66), hvor det samme Tog tillægges gens Hunorum. — ³) Dette fremgaaer af Const. Porph. de adm. imp. c. 37 (p. 164), c. 38 (p. 170), c. 40 (p. 173). Nestor IV, p. 10 henfører deres

Sider af Dniepr, hvorved de let kunde spærre Russerne Vejen til det sorte Hav. Dog er deres faste Ophold i disse Egne paa den Tid ikke ganske sikkert, og vi höre Intet om noget Sammenstöd under Olegs Regjering.

Angaaende Olegs Foretagender i den nærmest paafølgende Tid vide vi Intet. Forholdet til det byzantinske Rige udviklede sig imidlertid, som det synes, fredeligt, indtil Stormen paa engang med vældig Kraft bröd ud i Aaret 907.

Vi have set, hvorledes Kejser Basileios strax i Begyndelsen af sin Regjering, som det synes, virkede for Christendommens Udbredelse mellem Russerne, og vi kunne antage, at det Baand, som ved en Biskops Indsættelse knyttedes mellem Kiev og Konstantinopel, ikke er blevet löst, saalænge Askold og Dir levede, og at navnlig en ikke ubetydelig Handelsforbindelse er bragt tilveje. Vi mangle imidlertid Kundskab herom, og den eneste Notits, som kan bidrage til at bekræfte dette paa Forholdenes Natur stöttede Antagende, er Nestors ovenfor anförte Beretning, at Olegs Foregivende om en Handelsrejse til Konstantinopel fandt strax Tiltro hos Kievs Herrer. Hvorledes Forholdet har været under Olegs Regjering lader sig ikke sige, men vi have ingen Grund til at antage, at nogen væsentlig Forandring er foregaaet. Dog bliver det vel et Spörgsmaal, om Christendommens Udbredelse har nydt stort Fremme; i det mindste er det paafaldende, ved en Sammenligning af Olegs og Igors Traktater med de romerske Kejsere, at medens i den sidste omhyggelig sondres mellem de döbte

Ankomst til Aar 915. Da de egentlige byzantinske Annaler heller ikke nævne deres Andel i Turkernes eller Ugrernes Overvindelse af Bulgarerne i Aaret 893, er det ikke umuligt, at Konst. Porph. kan have taget fejl. Schafarik synes 2. Th. p. 186 at fölgge Konst. Porph., hvorimod han 2. Th. p. 80 fölgger Nestor. Af Grækerne kaldes de Πατριάρχαι.

og udöbte Russer, sværge i den første Oleg og hans Mænd alene ved deres Vaaben og Guden Perun¹.

I Grækenland hengik Basileios's Regjering for største Del under Krige med Sarakenerne saavel i Asien og ved Grækenlands Kyster, som i Italien og paa Sicilien, dog uden noget varigt Held. Han døde 29. August 886² og efterlod Regjeringen til sin Søn Leon, bekjendt med Tilnavnet Philosophos. Denne svage Kejser, der i sine første Regjeringsaar lod sig styre af sin Frilles Fader Zautzas, som han gav Tittel af Βασιλόπατωρ³, indvikledes snart i Strid med Bulgarernes krigerske Fyrste Symeon, som han vel ved de til disse Egne nylig hidkomne Ugrers Hjælp overvandt, men da disse af de forenede Petscheneger og Bulgarer vare fortrængte til Pannonien⁴, led han det ene Nederlag efter det andet, hvorpaa han i Aaret 893 maatte bevæbne sig til en ydmygende Fred, hvorved Symeons fuldkomne Uafhængighed anerkjendtes⁵. Imidlertid fortsattes Stridighederne uafbrudt med Sarakenerne, og medens Kampen i Asien ikke hvilede, bleve de græske Kyster næsten lige til Konstantinopel hjemsøgte af Fribyttere, blandt hvilke Leon Tripolites især har skaffet sig et Navn ved Thessalonikas grusomme Ödelæggelse i Aaret 904, medens en græsk Flaade, der sendtes imod ham under Hemerios, blev liggende ved Lemnos, og ikke vovede at se ham under Öjne⁶.

¹) Man har sagt (Karamsin I Th. p. 105), at russiske Hjelpe-tropper gjorde Tjeneste i dette Tidsrum ved den græske Hær. Det er vel ingenlunde umuligt, men vi skulle siden vise, at det Faktum, hvortil man knytter denne Antagelse, falder kort efter Olegs Tog. — ²) Regjerede 19 Aar. Const. Porph. vit. Bas. p. 216. Dødsdagen er angivet Const. Porph. de cer. aul. Byz. l. 2. c. 52 (p. 780 ed. Bonn.) — ³) Theoph. cont. p. 220. — ⁴) Const. Porph. de adm. imp. c. 40 (p. 173 ed Bonn.) Om Petschenegernes Deltagelse, se ovenf. S. 228 Anm. 3. — ⁵) Theoph. cont. p. 220—222. Zon. vol. 2, p. 176—177. — ⁶) Cfr. Ioannes Cameniat. de excidio Thessalonicensi. Forfatteren var Öjenvidne til denne rædsomme Begivenhed.

Tilstanden i Grækenland var efter dette saaledes, at Oleg, ikke uden Haab om et heldigt Udfald, kunde vove at hjem-søge Kejseren i hans Hovedstad med sin mægtige Flaade og Hær.

I Aaret 907 samlede Oleg en Flaade paa 2000 Skibe, hvortil alle de undergivne Folkeslag maatte levere Mand-skab. Foruden Varægerne, der uden Tvivl idelig forstær-kedes ved friske Skarer af nordiske Eventyrere, deltog Finner og Merier, de novgorodske Slaver, Krivitscher, Po-læner, Drevlæner, Radimitscher, Sieverer, Vætitscher, Chor-vater, Dulieber og Tivertzer i dette Tog¹. Efter Beretningen skal der have været 40 Mand paa hvert Skib²; derefter maatte altsaa det samlede Mandskab have udgjort 80,000 Mand, et for den Tid overordentligt og temmelig usandsyn-ligt Antal. Desuden var Expeditionen ledsaget af Rytteri³. Efter at have overgivet Regjeringen i Kiev til Ruriks Søn Igor, begav Oleg sig paa Rejsen, der rimelig er gaaet paa den sædvanlige Vej ad Floden Dniepr. Man kan tænke sig, hvilke Vanskeligheder en Flodfart med saa stor en Flaade maa have haft at bekjæmpe, naar man ved, at Sejladsen paa Dniepr hindredes ved en Række af betyde-lige Vandfald, der ofte nødte den Sejlende til at trække Skibene paa Land og over Land føre dem forbi de farlige Steder⁴. Om desuden Petschenegerne have lagt dem Hin-dringer i Vejen, bliver saameget mere uvist, som det ikke er ganske sikkert, at de allerede paa denne Tid havde taget fast Bolig i disse Egne, og det kan ikke nægtes, at Dulie-bernes og Tivertzernes Deltagelse i dette Tog synes noget at afkræfte dette Antagende. I ethvert Fald, Oleg overvandt alle Vanskeligheder, fulgte derpaa det sorte Havs vestlige Kyster, og ankom lykkelig for Konstantinopel, hvor alt kom

¹) Nestor III, p. 252. — ²) Nestor III, p. 271. — ³) Nestor III, p. 252. — ⁴) Const. Porph. de adm. imp. c. 9 (p. 75 ff. ed. Bonn.)

i den störste Forfærdelse. Om det russiske Rytteri er fulgt til Lands, langs Kysten, og om dette da er sket uforment af de derboende Folk, navnlig af Bulgarerne, eller om det har været indskrænket til at dække Farten nedad Dniepr, ere ubesvarlige Spørgsmaal; vist er det, at Nestor ikke omtaler det videre under Foretagenderne mod Konstantinopel.

Det Eneste, som Grækerne, efter Beretningerne, foretog sig til Forsvar, var, at de lukkede Konstantinopels Porte og spærrede Havnen¹; Omegnen overlode de forsvarsløs til Russernes vilde Plyndringer. Oleg lod Skibene trække paa Land, hvorpaa Russerne under frygtelige Hærgninger udbredte sig i Egnene rundt om Byen. Offentlige og private Bygninger bleve udplyndrede og ødelagte, Kirker opbrændte, og de Fangne martredes med raa Grusomhed, henstilledes som Maal for Russernes Pile eller kastedes i Havet². Imidlertid beredte Oleg sig til et Angreb paa Staden selv og lod sine Skibe trække over Land, for saaledes at naa til den afspærrede Havn, hvorved hans Foretagende betydelig maatte lettes³. Forfærdet over disse truende Forberedelser, søgte nu Grækerne ikke ved kjæk Modstand, men ved Underhandlinger at afværge Faren⁴. Ved Gesandternes Ankomst standsede Oleg sin Hær tæt udenfor Konstantinopels Mure, og Grækerne bragte med slavisk Frygt og for om muligt ved Forekommenhed at vinde Fjenden og nedstemme hans Fordringer, Spise og Vin ud til de russiske

¹) Nestor III, p. 258. Her menes uden Tvivl Hoved-Havnen ved den Nord for Byen liggende Horn-Bugt (*sinus ceraticus*), som oftere ved lignende Lejligheder blev afspærret ved Jernkjæder; saaledes lod Kejser Michael den Stammende i Krigen mod Oprøreren Thomas *σιδηρᾶν ἄλυσιν ἐξ ἀκροπόλεως εἰς τὸ καταντικρὺ πολέμῳ ἐπεκτείνειν*. Theoph. cont. p. 37. — ²) Nestor III, p. 258. — ³) At dette er Meningen af Nestors Beretning, (III, p. 266) at han lod sætte Hjul under Skibene, og foer derpaa med udspændte Sejl henimod Staden, synes et rimeligt Antagende. — ⁴) Nestor III, p. 267.

Krigere; men disse frygtede for Forgift og tilbageviste dem¹. Forinden imidlertid Underhandlingerne kunde tage deres Begyndelse, fordrede Oleg foreløbig en Tribut af 12 Grivner for hver Mand i hans 80,000 Mand stærke Hær — og Grækerne indrømmede det². Da de strax vare saa eftergivende, er det let begribeligt, at en Overenskomst snart kom istand. For ikke at hindre Underhandlingerne trak Oleg sin Hær noget tilbage. Disse bleve drevne af 5 russiske Afsendinge³. De fordrede foruden den til Hæren indrømmede Afgift, at en lignende skulde udredes til Byerne Kiev, Tschernigov, Perejaslavl, Polotsk, Rostov, Liubetsch og de øvrige Stæder, der styredes af Olegs Vasaller⁴. Dernæst forlangte de, at de russiske Gesandter skulde underholdes af Staten, hvorimod de Handlende eller Gjæsterne, som de kaldes, kun skulde kunne gjøre Fordring paa Levnetsmidler for 6 Maaneder; desuden skulde de ved deres Tilbagerejse forsynes med de nødvendige Ankere, Touge og Sejl⁵. Disse Fordringer indvilligede Grækerne, og paa disses Begjæring blev der endvidere bestemt, at Russer, der ikke kom i

¹) Nestor III, p. 270. — ²) Nestor III, p. 271. Det er usikkert, hvormeget en Grivne gjaldt paa den Tid. Under Forudsætning, at den var ligegjældende med en byzantinsk *μιαπλσιον* (Tolvte-delen af en *λίτρα*) beregner Schlözer (Nestor III, p. 272) denne Sum til omtrent 80,000 hollandske Dukater, en Sum, der ikke er uforholdsmæssig, sammenlignet med de uhyre Summer, Normannerne gjorde til Bytte i Frankrig og Frisland, og med den Rigdom paa Guld og Sølv, hvorover de byzantinske Kejsere vare raadige. I Aaret 1043 fordrede Russerne 3 Pund Guld for hver Mand af Grækerne, da de stode for Konstantiopel! (Karamsin 2. Th. p. 23). N. Ustrialow (die Gesch. Russlands, übers. von E. W. Stuttgart 1840. 1 Th. p. 45) nedsætter dog denne Sum betydeligt, idet han siger, at Oleg modtog de 12 Grivner for hver Kliutsch, hvorved han forstaaer et bestemt, men nu ubekjendt Antal af Krigere. — ³) Nestor III, p. 275. — ⁴) Nestor III, p. 276. — ⁵) Nestor III, p. 278.

Handelsforretninger, ikke skulde nyde offentlig Underholdning; Russerne maatte ikke udöve Voldsgjerninger i Landet; ved deres Ankomst skulde de lande ved den hellige Mamas's Kloster¹, og de græske Embedsmænd skulde da optegne deres Navne og sørge videre for deres Underhold; kun 50 Mand af dem skulde have Adgang til Byen igjennem en vis Port, med græske Ledsagere og ubevæbnede: de maatte da kjøbe, hvad de vilde, og skulde ikke betale Told². Denne Overenskomst blev besvoren af Kejserne Leon og Alexandros³ paa det hellige Kors; Oleg og hans Mænd svore ved deres Vaaben og ved Guderne Perun og Volos⁴. Da saaledes Freden var afsluttet, vendte Oleg, efter at have ophængt sit Skjold som Sejerstegn paa Stadens Port⁵, triumpherende tilbage til Kiev med et rigt Bytte af Guld, Klæder, Frugter, Vin og allehaande Kostbarheder⁶.

Saaledes var da et fredeligt Forhold begrundet mellem det russiske og byzantinske Rige; dette udviklede sig meget hurtigt, og mange Forbindelser og Forhold opstode, der gjorde et fastere Grundlag for de gjensidige Rettigheder og Forpligtelser, end den nylig omtalte Fredstraktat, mer og mer ønskeligt. I denne Hensigt sendte Oleg allerede i Aaret 911 et stort Gesandtskab af 14 russiske Mænd til Konstantinopel, og en Traktat kom istand, som viser ikke blot den nøje Forbindelse, som dengang allerede fandt Sted

¹) Dette Kloster laa tæt uden for Byen mod Nordvest, ved den keratiske Bugt, cfr. Banduri imp. orient. Tom. 2, p. 719. —

²) Nestor III, p. 283. — ³) Leons Broder og nominelle Medregent født 871 (Sym. Log. p. 455) og kort efter kronet (Theoph. cont. p. 164). Kedrenos sætter hans Kroning 2 Aar tidligere (869), se p. 569. — ⁴) Nestor III, p. 287. Vi se heraf, hvor hurtigt Varægerne ombyttede deres Fædrene-Guder med de slaviske. Perun var den överste slaviske Gud, Tordenguden, Volos en Hyrdegnd. Karamsin 1 Th. p. 72. — ⁵) Nestor III, p. 290. — ⁶) Nestor III, p. 297.

mellem det romerske og russiske Folk, men ogsaa den politiske og moralske Udvikling, som dette sidste Folk da havde opnaaet. Dette højest vigtige og interessante Dokument, som Nestor helt har bevaret os, meddele vi her fuldstændigt¹.

„Vi af russisk Slægt, Karl, Ingeld, Farlaf, Verevid (Veremudr, Schl.), Rulaf, Gudy (Grudy, S.), Ruald, Karn, Frelav, Ruar, Aktevu, Gruan (Truan, S.), Lidolfost, Stemid, afsendte af Oleg, den russiske Fyrste, og af alle høje Bojarer, hans Lensmænd, til Eder, Leon, Alexandros og Konstantinos, de store græske Kejsere med Gud, til Befæstelse og Kundgjørelse af det i mange Aar mellem de Christne og Russerne bestaaende Venskab, have, efter vore Stores Villie og alle russiske Lensmænds Befaling, ved følgende Artikler, ikke længere mundtlig som tilforn, men skriftlig, bekræftet dette Venskab og besvoret det efter russisk Tro paa vore Vaaben.

1. Først ville vi forsone os med Eder, Græker, og vi ville elske hinanden af ganske Sjæl og med fast Villie, og ikke tillade, at nogen af dem, som staa under vore høje Fyrsters Herredømme, tilføj Eder Forurettelse og Skade, men vi ville, saavidt det staaer i vor Magt, bestræbe os for, at vort Venskab med Eder, Græker, som vi efter sidste Krig edelig have bekræftet, stedse og uforandret bliver bevaret. Ligeledes skulle ogsaa I, Græker, uden Forurettelse og Skade stedse bevare uforandret Venskab for vor høje russiske Fyrste og for alle vor Fyrstes Lensmænd. Dog i Tilfælde af Overtrædelse og Brøde skal det være fastsat, som følger:

2. Naar 2 Vidner kunne bekræfte en Brøde, skulle de høres, men hvor Vidner mangle, skal ikke Klageren, men den Anklagede, aflægge Ed.

¹) Vi benytte her Strahls Oversættelse (Gesch. I Th. p. 72 ff.) sammenlignet med Schlözers (Nestor III, p. 307 ff.)

3. Dræber en Russer en Christen, eller en Christen en Russer, da skal Morderen dö der, hvor har han udövet Mordet. Men er Morderen flygtet, og han har Formue, da skal den Del, som lovlig tilhörer ham, hjemfalde til den Myrdedes nærmeste Slægtninger; dog skal Morderens Hustru ikke miste sin lovlige Del. Men er Forbryderen flygtet, og har ikke efterladt Formue, saa bliver han at betragte som staaende under Rettens Forfølgelse, til han bliver funden, og da straffes han strax med Döden.

4. Hvo som hugger Nogen med Sværd eller slaaer ham med noget Redskab, han skal böde for dette Hug eller Slag 5 Litra Sölv efter russisk Lov; har han ingen Formue, skal han betale saameget han formaaer, selv Klæderne, som han bærer, skal han aflægge, og sværge efter sin Tro, at hverken Slægtninger eller Venner ville frikjöbe ham; og da hörer al videre Undersögelse og Ansvarlighed op.

5. Naar en Russer stjæler Noget fra en Christen, eller en Christen Noget fra en Russer, og bliver greben i Gjerningen, da kan Ejeren dræbe Tyven, naar han gjør Modstand, og skal hverken hos de Christne eller hos Russerne drages til Ansvar for dette Drab; og han skal tage sin stjaalne Ejendom tilbage. Men, overgiver Tyven sig uden Modstand til den, han har bestjaalet, maa denne kun binde ham, (og Tyven skal give det stjaalne tilhage, og desuden böde dets Værdi tre Gange. S.) — Kommer en Russer eller en Christen under Paaskud af Eftersögelse i et Hus og tager med Magt Andet, end hvad der tilhörer ham, da skal han erstatte det trefold.

6. Kaster Uvejr et græsk Skib paa fremmed Land, og Russer befinde sig der, da skulle disse bringe Skib og Ladning i Sikkerhed, og igjen føre det til de Christnes Land og lodse det gennem alle farlige Steder; men kan et saadant Skib for Storm eller andre Hindringer ikke atter

bringes til Hjemmet, da skulle vi Russer hjælpe Mandskabet og bjærge Varerne; og vi skulle føre Skibet til Rusland; og Ladningen og hvad der befinder sig paa det frelste Skib, maa uhindret blive solgt; og Skibet selv ville vi Russer, naar vi gaa til Grækenland, enten vi blive sendte som Gesandter til Eders Kejser, eller komme som Handelsmænd til Indkjøb, ærlig medbringe og overgive det for Varerne Indkomne urørt. Skulde det befindes, at en Russer paa dette Skib har dræbt en Mand eller røvet Gods, da skal Forbryderen være hjemfalden til de oven angivne Straffe.

7. Findes der i noget af Landene en fangen som Slave solgt Russer eller Græker, da skal Kjøbeprisen erstattes den, som har kjøbt ham, og Slaven, som bliver frikjøbt, skal sendes tilbage til sit Fædreland. Ligesaa skulle Krigsfanger sendes hjem, naar en Løsepenge af 20 Guldpenge er udredet. Russiske Krigere, som tjene den græske Kejser for Ærens Skyld, maa forblive i Grækenland, naar de selv ville.

8. Bliver en Slave stjaalen fra en Russer, eller bortløber han, eller er han solgt af Nød, og Russeren beklager sig, og det befindes saaledes med Hensyn til Slaven, da maa Ejeren tage ham tilbage. Savner en Kjøbmand en Slave og han beklager sig, maa han søge overalt efter ham, og, hvis han finder ham, føre ham med sig. Hvo som modsætter sig Eftersøgningen, taber al Ret til at klage over den ham derfor paaførte Vold.

9. Dør en Russer, der er i Tjeneste i Grækenland hos den christelige Kejser, og han ikke har gjort Bestemmelse angaaende sit Efterladenskab, og han ingen Slægtninge har hos sig, skal hans Formue oversendes til hans kjære Paarørende i Rusland; har han truffet en Bestemmelse, da skal hans Efterladenskab tilfalde den, som han i Testamentet har indsat til Arving, og denne skal indfordre det

af de Russer, som drive Handel i Grækenland, og af dem, som gaa til Grækenland, og der ere skyldige.

10. Findes der blandt de i Grækenland værende russiske Kjöbmænd eller övrige Russer Forbrydere, og de blive fordrede udleverede til Rusland til Afstraffelse, skal den christelige Kejser lade de Skyldige bringe tilbage endog imod deres Villie. Ligesaa skulle Russerne gjøre med Grækerne, naar noget saadant skulde forefalde.

Til ubrödelig Fuldbyrkelse af dette Forlig mellem os Christne og Russer, have vi ladet samme skrive med Zinnober paa to Pergamentsblade; og den græske Kejser har egenhændig undertegnet det og besvoret det ved det for ham liggende hellige Kors og den eneste sande Guds hellige enbaarne Trefoldighed, og overgivet vor Fyrste det ene Pergament; og vi russiske Gesandter have udleveret ham det andet, og efter vor Tro for os selv saavel som for alle Russer besvoret Fuldbyrnelsen af den oprettede Fredspagt og Venskabet mellem os Russer og Grækerne.

Den anden Söndag i September, den 8de Dag i Maa-neden, i den 15de Indiktion, efter Verdens Skabelse 6420."

Efter Afsluttelsen af denne Traktat bleve de russiske Gesandter af Kejser Leon bærede med rige Gaver af Guld og Kostbarheder, og han lod sine Folk före dem omkring i Paladser og Kirker, for at vise dem Kejserstadens opdyngede Rigdomme, desuden lod han dem forevise de hellige Reliquier, og benyttede derved Lejligheden til at gjøre dem bekendt med den sande Tro¹. Under store Æresbevisninger forlode de omsider Staden og vendte tilbage til deres Hersker, for hvem de aflagde Beretning om den Overenskomst, de havde truffet med det græske Rige². Oleg overlevede ikke længe denne Begivenhed; allerede Aaret efter (912) maatte han forlade den Skueplads, han havde

¹) Nestor III, p. 336. — ²) Nestor III, p. 337.

opfyldt med sit Navn¹, og overlade den videre Udvikling af den russiske Magt til sin Frænde, Ruriks Søn Igor.

Med Hensyn til hele denne Beretning om Olegs Tog til Konstantinopel og de derpaa følgende Fredsslutninger og Traktater, er det af Flere blevet anset for tvivlsomt, om den har historisk Troværdighed. Det er først og fremmest paafaldende, at vi maa öse vor Kundskab herom udelukkende hos Nestor, og at de byzantinske Skribenter ikke med et Ord omtale den. Vi maa imidlertid bemærke, at disse i deres Beretninger om det lange Tidsrum fra Michael Rhangabe til Romanos den Yngres Thronbestigelse, ere mere eller mindre ufuldstændige, og aabenbar have haft Mangel paa Kilder, hvorfor den mundtlige Overlevering ofte har maattet lede dem². Men selv om vi lægge Vægt herpaa, kunde det synes forunderligt, om en saa vigtig Begivenhed ikke havde bevaret sig i Traditionen i den ingenlunde lange Tid, der hengik, inden Forfatteren til Leons Regjerings-Historie skrev³. Alligevel var det ikke umuligt, at Igors mellemliggende, for Grækerne mere ærefulde Tog kunde

¹) Nestor III, p. 344. Angaaende Olegs formodede Identitet med den i vore mythiske Sagaer meget omtalte Örvar-Odd, som ene grunder sig paa en overensstemmende Beretning om begges Dödsmaade, sml. Rafn, *Antiquités Russes* T. I, p. 90. Til det, som her er anført om Örvar-Odds Tidsalder, tilføje vi, at han i den historiske Saga om Gisle Surssøn (Kbhvn. 1849, p. 9) siges at have været en Broder til Bjartmar, Sønnesøn af Grim Laadenkind og Søn af An Röödfeld, der efter Landnáma (Isl. Sög. I D. p. 107) under Harald Haarfager forlod Norge. — ²) Selv Konst. Porph., der beskrev sin Bedstefaders Levnet, klager over Mangel paa Kilder, og bemærker, at Traditionen, som han er henvist til, gjør mange Beretninger tvivlsomme (vit. Basil. p. 173). — ³) Denne Historie, der findes i Fortsættelsen af Theophanes, synes forfattet nogen Tid efter Romanos den Yngres Död, under Ioannes Tzimiskes's Regjering (cfr. den i Sammenhæng hermed staaende Historie af Romanos Lakapenos p. 265).

have fordunklet og maaske udslettet Erindringen om denne fejge Eftergivenhed mod Oleg. Saaledes vilde Forbigaaelsen være sket bona fide, og vi behöve derfor ikke at antage en forsættlig Fortielse af Grækernes Skam, (hvad forövrigt heller ikke ligger saa meget fjærn,) for Aarsag til Anna-listernes Taushed. Med Hensyn til, at end ikke den af Nestor meddelte vigtige Traktat af 911 findes hos Byzantinerne, skjöndt den maatte antages at være opbevaret i Archiverne¹, da var det vel muligt, at den kunde være tilintetgjort, da den ny Traktat med Igor kom istand, dels kunde man med Rette spørge, hvormange Traktater meddele vel Byzantinerne overhovedet?² Betragte vi Fortællingen selv, saaledes som den forefindes hos Nestor, da er det for det første aabenbart, at en Begivenhed, der bragte Russerne saa megen Hæder og Fordel, vel var skikket til i længere Tid at bevare sig hos dem i den mundtlige Overlevering, uden i sine Grundtræk at tabe sin historiske Sandhed. Dernæst lider Beretningen selv i sit Væsen ikke af nogen indre Usandsynlighed, og Begivenheden er i fuldkommen Overensstemmelse med den Aand, som saavel her som i Vesten besjælede Nordboen. Den paa dette Vikingetog udövede vilde Grusomhed, Udplyndringen af Kirkerne, hvor

¹) Der existerede i Konstantinopel et eget Archiv for Forhandlingerne med de barbariske Nationer; saaledes omtales et σκρίνιον τῶν βαρβάρων, hvori der f. Ex. nedlagdes Regnskaber over Udgifter til persiske Gesandter. Const. Porph. de cer. aul. Byz. lib. 1, c. 89. (T. I, p. 400, Nieb.) — ²) Spor til en saadan Traktats Tilværelse kunde man maaske dog tro at finde hos Leon Diak. (lib. 6, c. 10), hvis man torde bygge paa den rhetoriske Stil. Han lader nemlig her Kejser Ioannes sige til Svätoslav: οἶμαι γάρ σε μὴ λεληθέναι τὸ τοῦ σοῦ πταῖσμα πατρὸς Ἰγγορος, ὅστε τὰς ἐνόρκους σπονδὰς παρὰ φαῦλον θέμενος etc. Wilken, der aldeles benægter den historiske Troværdighed af Olegs Tog men søger at hævde Traktaten, refererer dog (S. 94) disse Leons Ord til det Forbund, som vi ovenfor have set, at Basileios sluttede med Russerne mellem 870 og 876.

et rigt Bytte ventede dem, Bortkjøbelsen fra Staden ved en uhyre Pengesum — alt dette er ganske som vi læse i de frankiske Annaler om Normannerne i dette Tidsrum. Kun maa vi ikke holde for fast paa de angivne Talstørrelser, thi Intet gjør Traditionen usikrere end Tal, som forøges eller formindskes i Forhold til den Berømmelse, et større eller mindre Tal kan medføre. Næsten alle Landes traditionelle Historie giver Exempler nok herpaa. Og dog kunne vi med fuld Overbevisning ikke benægte Nestors Tal; thi en Hær paa 80,000 Mand var vistnok ingen Umulighed for den meget betydelige Landstrækning, som Oleg beherskede, især da udentvivl talrige Skarer fra det skandinaviske Norden have sluttet sig til den. Man har ogsaa anset en Bemanding af 40 Mand paa hvert Skib for meget for stor, men at dog dette ikke var noget usædvanligt Antal for Besætningen paa de russiske Skibe, kunne vi slutte deraf, at Konstantinos Porphyrogenetos en Snes Aar efter beretter, at Mandskabet paa 7 russiske Skibe, der gjorde Tjeneste i den græske Flaade, udgjorde 415 Mand¹, altsaa en halv Gang mere end hvad Nestor anfører. Med alt dette vil Flaadens og Hærens Størrelse altid blive usikker, men at den var betydelig, berettigede Togets Følger

¹) Const. Porph. d. cer. aul. Byzant. lib. 2. c. 44 (Tom. 1, p. 660, Nieb.) Med Hensyn til de russiske Skibe, hvormed Farten paa Konstantinopel foretoges, og som Grækerne kalde *καράβια*, kunne de af Træstammer udhulede Baade (*μονόξυλα*), hvorpaa de nordlige Slaver ad Dniepr fore ned til Kiev (Const. Porph. de adm. imp. c. 9, p. 75 ed. Bonn.), ikke komme i Betragtning, heller ikke de smaa Skibe, der brugtes ved den nedre Del af Dniepr til Færgesfart, og som kun rummede 3 Mand, (ifølge et Fragment af en ukjendt Forf., som er udgivet af Hase i Noterne til Leon Diakonos p. 496 ed. Bonn.). At dog de russiske Skibe have været mindre end andre Nationers, synes at fremgaa af Leon. Philos. Tactic. hos Meursius T. VI, p. 845, da der næppe kan være Tvivl om, at der ved de der omtalte *πόρπαι Σκούραι* menes Russer. Cfr. E. Kunik, die Befahrung der Rodsen, 2 Abth. p. 392.

os til at antage. Angaaende Ægtheden af den af Nestor meddelte Traktat, da har man ikke nogen gyldig Grund til at benægte den. Herved bliver det Spørgsmaal først af Vigtighed, i hvad Sprog dette Dokument er udfærdiget, og det bliver da ikke usandsynligt, at det oprindeligt er forfattet saavel i det græske som i det slaviske Sprog, ligesom, efter Menandros's Beretning¹, den mellem Iustinianos og den persiske Konge Kosroes i Aaret 562 sluttede Fredstraktat var skreven i begge Landes Sprog. I dette Tilfælde maa det da have været den originale Text, som har foreligget Nestor, og som han har meddelt. Imidlertid har man ytret Tvivl om Russerne stode paa et saadant Trin af Civilisation, at et sligt Dokument kunde affattes og optegnes i det slaviske Sprog. Men vi vide, at der var hengaaet mere end et halvt Aarhundrede siden det slaviske Sprog ved Hjælp af det kyrilliske Alphabet blev skriftligt anvendt, og vi have anset det for rimeligt, at dette Alphabet er kommet til Kiev samtidig med Christendommens første Forkyndelse der. Russerne, der allerede fra Norden have kjendt Bogstaver og forstaaet deres Nytte, have saaledes, efter at de efterhaanden, som vi maa formode, antog de langt talrigere Undergivnes Sprog², haft tilstrækkelig Lejlighed til at kjende og tilegne sig det ny Alphabet og Skriftsprog³. Dog er det ikke rimeligt, at de selv have ført Traktaten i Pennen; dertil er Stil og den hele Udtryksmaade alt for græsk; men det slaviske Sprog var Grækerne vel bekjendt; Tusinder og atter Tusinder af Slaver boede iblandt dem; Slaver opløftedes til høje Æresposter; Slaver vare Kejsernes Yndlinger; derfor var det let for Grækerne

¹) Excerpta e Menandri historia, p. 353, ed. Bonn. — ²) Til Sammenligning kunne vi minde om den Lethed og Hurtighed, hvorved Normannerne, efter at have sat sig fast i Normandiet, tilegnede sig ikke blot fransk Sprog, men ogsaa franske Sæder og Kultur. — ³) Se dog S. 225, Anm. 4.

i det slaviske Sprog at overføre et saadant Aktstykke. At det ikke affattedes i den herskende Stammes nationale Sprog, havde vel sin naturlige Grund deri, at denne, som anført, aflagde dette og antog efterhaanden det Lands Sprog og Sæder, som den beherskede. Og om denne Forandring endnu ikke var foregaaet, som man kunde ledes til at formode deraf, at Konstantinos Porphyrogennetos endnu udtrykkelig skjælner mellem det russiske og slaviske Sprog, og endnu mere deraf at vi endnu i 3 Aarhundreder finde en levende Forbindelse mellem Rusland, og de skandinaviske Riger¹, saa var dette sidste dog bedst skikket til Anvendelse ved denne Lejlighed, da det bedre end hiint maatte være begge Parter bekjendt. Og hvad Indholdet angaaer, da kan det vel ikke nægtes, at det antyder en højere Civilisation og politisk Dannelse, end vi kunne antage, at Russerne paa den Tid besad, men vi maa erindre, at den anden Part var Grækere, som ansaa sig for Verdens mest dannede Folk, og at de enkelte Punkter, hvorom Traktaten handler, vare af en saa iøjnefaldende Interesse, at selv barbariske Folk, som ikke ganske fornægtede fredelig Færd, maatte erkjende det. Ogsaa i Dateringen af Dokumentet har man villet finde en Unøjagtighed, som man har anvendt som Bevis for dets Uægthed; det angivne Datum har man nemlig reduceret til 912 i hvilket Aar Leon allerede var død den 11te Maj²; men den 15de Indiktion begyndte 1ste Septbr. 911 og hermed stemmer det anførte Aar efter Verdens Skabelse 6420³. Da Leons Søn Konstantinos

¹) Saaledes vare Vladimir den Stores Søn Jaroslav og dennes Sønesøn, som vore Sagaer kalde Harald, gifte med svenske Prindsesser, Harald Sigurdsen og Sigurd Jorsalafar i Norge og Erik Emune og Knud Lavard i Danmark vare gifte med russiske Prindsesser; Olaf Tryggvesen og Valdemar den Store bleve opfostrede i Rusland o. s. v. — ²) Theoph. cont. p. 235. — ³) Det maa imidlertid ikke lades ubemærket, at her som paa mangfoldige Steder i selve Traktaten betydelige Varianter findes.

kronedes Pintsedag 911¹ nævnes han fölgelig retmæssig i Indledningen til Dokumentet².

Gaa vi altsaa nu ud fra denne Traktats Ægthed, saa giver den os et uforkasteligt Vidnesbyrd om den nøje Forbindelse og hyppige Samfærdsel, der allerede dengang maa have bestaaet mellem Russer og Græker; thi saa godt som alle de Bestemmelser, som her ere fastsatte, angaa Forhold, som kun kunde opstaa ved Russernes jævnlige Ophold iblandt Grækerne, eller disses blandt hine. Der omhandles nemlig de jævnlige Kollisioner, hvori disse Folk under et Ophold i det fremmede Land let kunde komme indbyrdes; saaledes Bestemmelser for Drab, for Slag, for Tyveri, for bortrømte Slavers Eftersøgelse, om de i fremmed Land afdøde Personers Efterladenskaber; af mere almindelig politisk Charakter ere Bestemmelserne om kjøbte Slavers Udlevering, om Krigsfangers Löskjøbelse, om Udlevering af Forbrydere. En fuldstændig Reciprocitet gaaer igjennem det Hele, og hvor den i enkelte Artikler ikke nøje er angivet, maa det uden Tvivl skrives paa Afskrivernes Regning; men det kan ikke undgaa at falde i Öjne, at Traktaten snarere er i Russernes Interesse end i Grækernes, og i det Hele mere angaaer Forholdene, som de kunne have uddannet sig i Konstantinopel, end i Rusland. Af Traktaten se vi, at det ikke var blot Handelsfordel, som førte Russerne til Grækenland; de toge ogsaa Tjeneste hos den græske Kejser som Krigere, især i hans Livvagt, og dette Forhold tillades udtrykkelig ved nærværende Traktat; det er ogsaa især fra den Tid, at vi finde idelig Gjennemrejsen gennem Rusland af nordiske Eventyrere, der drog

¹) Theoph. cont. p. 231. Sym. Log. p. 468. — ²) Ægtheden af denne, saavel som af Igors Traktat af 944, er paa en udförlig og overbevisende Maade eftervist af M. Pogodin, Nestor, eine Untersuchung über den Anfang der Russischen Chroniken, übers. von F. Löwe. St. Petersburg. 1844, p. 111.

til Konstantinopel, for at optages i Barangernes eller Væringernes Korps, og vi behövede næppe dette Dokuments Vidnesbyrd for at antage, at mange af deres Stammeforvandre have sluttet sig til dem eller anvist dem Vejen. Dog ogsaa anden Krigstjeneste finde vi, at Russerne have gjort ved den græske Hær, ikke blot efter denne Traktats Afslutning, men rimeligvis ogsaa forinden. Konstantinos Porphyrogennetos, der omstændelig beretter den hele Udrustning til et Tog mod Kreta, der under Leons Regjering skulde foretages under Anförsel af Hemerios, Patrikios og Logothetes τοῦ Δρόμου, siger, at paa den kejserlige Flaade vare 700 Russer¹, der modtog en Lønning af 1 Kentenarion². Man har henført dette Tog til 904, da Hemerios blev udsendt med Flaaden mod Leon Tripolites, og laa örkeslös ved Lemnos, medens Sarakenerne herjede Thessalonika³; men dengang havde Hemerios kun Værdighed af Protasekretis. Vi henføre det derfor med mere Ret til Aaret 908, da Hemerios, der nu var udnævnt til Logothetes, med Flaaden gik Sarakenerne imöde, som han i et stort Slag St. Thomæ Dag overvandt, skjöndt hans Medanförer Andronikos Dux unddrog ham sin Bistand⁴. Med Hensyn

¹) Πῶς ψ'. Const. Porph. de cerem. aul. Byz. lib.2 . c. 44 (Tom. I, p. 651. Nieb.) — ²) κεντηνάριον α'. Const. Porph. l. c. p. 654. — ³) Theoph. cont. p. 226. Sym. Log. p. 464. Cedr. p. 600. Schlözer (Nestor III, p. 357), Karamsin (I Th. p. 105) og Wilken (S. 93) angive 902, men mene upaatvivlelig dette Tog. — ⁴) Theoph. cont. p. 229. Der berettes, at Andronikos strax efter erfarede, at Patriarchen Nikolaos var afsat og Euthymios indsat i hans Sted. Da dette skete i Aaret 908, bestemmes derved Tiden for dette Tog. Cfr. Sym. Log. p. 467. — Det var ikke aldeles umuligt, at dette hos Konst. Porph. omtalte Tog kunde henføres til en endnu senere Tid, nemlig til selve Aaret 911, i hvilket vi vide, at Hemerios tabte et stort Söslag mod Sarakenerne under Damianos og Leon i Oktober Maaned (Theoph. cont. p. 232); men det synes ikke ganske rimeligt, at Konst. skulde have saa omhyggelig meddelt

til Christendommen bestemmer Traktaten Intet, dog er det ikke usandsynligt, at den, om end langsomt, dog stadig, har udbredt sig; thi allerede under Igor fremtræder den jævnsides med den slaviske Nationalreligion. At den virkelig under Olegs Regjering har været i Virksomhed, derfor have vi et, skjönt usikkert Vidnesbyrd i en i Pariser-Udgaven af Kodinos meddelt Rangfølge¹ af de under Patriarchen i Konstantinopel staaende Metropoliter, som Kejser Leon skal have fastsat, og hvor Rhosia nævnes som den 60de Kirke. Det er ogsaa ganske rimeligt, at den Forskjellighed, som herskede mellem den skandinaviske og slaviske Folketro, kan have bidraget til Christendommens Fremme.

Aaret efter at saaledes en fastere Forbindelse var knyttet mellem Rusland og Konstantinopel, døde saavel Oleg som den svage romerske Kejser Leon (912)², og Igor, Ruriks Søn, besteg den russiske Throne, medens Leons Broder Alexandros overtog Eneregjeringeu i Konstantinopel. Denne, blandt hvis Yndlinger især Slaven Basilitzes³ fremtræder, døde imidlertid allerede 6te Juni 913⁴, efter ved sin hovmodige Opførsel at have oppustet Krigen med Bulgarnes Fyrste Symeon, hvorpaa han fulgtes af Leons Søn Konstantinos under Formynderskab. Dennes meget urolige Regjering hengik under indre og ydre Stridigheder. Et farligt Oprør af Konstantinos, en Søn af Andronikos Dux, der udbrød strax efter Alexandros's Død, blev vel dæmpet, men imidlertid rykkede Symeon for Konstantinopels Mure.

Udrustningen til et Tog, der var betegnet med saa lidet Held. At Russer dog har været tilstede, er ikke desto mindre sandsynligt.

¹) Notitiæ Græcorum episcopatum ab I. Goar collectæ; som Anhang til Codinus de officiis. Paris. 1648, p. 380. Denne Fortegnelse findes ogsaa i nogle Afskrifter af Nestor (hos Schlözer III, p. 99). — ²) Leon † 11. Mai 912. Theoph. cont. p. 232. Sym. Log. p. 470. Cedr. p. 607. — ³) Βασιλιτζης ὁ ἀπὸ Σκλαβιστῶν, Theoph. cont. p. 233; ἀπὸ Σκλαβηγῶν ἔθνους, Georg. Mon. p. 563. — ⁴) Theoph. cont. p. 234.

Dog kom det dengang til Fred, men Krigen brød snart ud paa ny. Grækerne søgte Hjælp hos Petschenegerne, men de græske Anförreres Uenighed bevægede den barbariske Hær til at vende tilbage¹, og Symeon havde vedvarende Overhaand. Under den herskende indre Forvirring, som fremmedes ved Krigen med Bulgarerne, bemægtigede Hærföreren Romanos Lakapenos sig Kejserværdigheden og lod Konstantinos, hvem han gav sin Datter Helene til Ægte, kun beholde Navnet (919)². Krigen förtes nu vel med noget mere Eftertryk, men Bulgarerne havde dog stadigt Overhaand, saa at Romanos omsider i Aaret 923, efter en Sammenkomst med Symeon, maatte bekvemme sig til Fred. Efter Symeons Död paa et Tog mod Chrobaterne (927)³ fornyede hans Sön Petros Krigen, men ved kloge Underhandling blev den dæmpet, og Petros ægtede Romanos's Sön Christophoros's Datter Maria⁴. Medens Svogerskabet begrundede et fredeligere Forhold til Bulgarerne, begyndte Ugrerne deres Indfald, der vare lige fordærlige for Bulgarer og Græker. Ja i Aaret 934 havde de en saadan Fremgang, at de endog nærmede sig til Konstantinopel. Da Grækerne ved Vaabenmagt Intet kunde udrette, maatte de indlade sig paa Underhandling, og det lykkedes ved rige Gaver at formaa dem til at trække sig tilbage⁵. Ogsaa med Sarakenerne fortsattes Striden, skjönt med ringe Eftertryk, ikke blot i Östen, men ogsaa i Italien, hvor tilige Frankernes Fremtrængen truede med Tilintetgjørelse af Grækernes Magt. Herved nödtes Kejseren af og til at sende Hære til Italien, dels mod Sarakenerne, dels mod de oprørske frankiske Smaafyrster, uden at dog derved Noget udrettedes. Paa et saadant Tog, som af Konstantinos

¹) Theoph. cont. p. 241; Cedr. p. 612, 613. — ²) Theoph. cont. p. 241 ff.; Cedr. p. 615 ff. — ³) 27de Maj Ind. 15. Theoph. cont. p. 255. — ⁴) Theoph. cont. p. 256. — ⁵) Theoph. cont. p. 262; Cedr. p. 629.

Porphyrogennetos sættes til Aaret 935, gjorde 7 russiske Skibe med en Besætning af 415 Mand Tjeneste¹, uden at vi erfare videre om deres Virksomhed; men allerede Efterretningen om deres Nærværelse ved den græske Hær paa denne Tid bliver os af Vigtighed, da den synes at vise, at den gode Forstaaelse mellem Russerne og Grækerne endnu uforandret vedblev². Heri foregik imidlertid snart en Forandring.

Angaaende Igors³ Regjering før 941 er det kun lidet, hvad Annalerne berette. Allerede i Aaret 915 betvang han Drevlænerne, der havde gjort Oprør⁴, og paalagde dem en højere Tribut; vigtigere for os er Efterretningen om Petschenegerne. Vi have bemærket, at de allerede i Slutningen af forrige Aarhundrede ankom til disse Egne, men have ladet det uvist, om de dengang satte sig fast her. Muligt har det dengang kun været enkelte Horder, der forfulgte de foran ilende Ugrer, og maaske ere de endog, efter deres Deltagelse i den ovenfor omtalte bulgariske Krig, vendte tilbage til Hovedstammen, hvis egentlige Ankomst til det sydvestlige Rusland af Nestor henføres til Aaret 915⁵. Dette vilde Nomadefolk, som snart beherskede den vidtløftige Landstrækning fra Don til Donau, maatte ved selve Belliggheden af deres Bopæl snart støde sammen med Russerne,

¹) Const. Porph. de cer. aul. Byz. lib. 2, c. 44 (Tom. 1, p. 660 Nieb.) Aaret er tvivlsomt, da de italienske Kilder ikke henføre noget Felttog af Grækerne til dette Aar, men vel til Aarene 933 og 941. — ²) Rimeligvis som en Følge af et saadant Forhold finde vi ved denne Tid Russerne bekjendte i Alexandrien. Eutychie, patriarchæ Alexandrini († 940), annales, interprete E. Pocockio. Oxoniæ 1658. T. 1, p. 55. — ³) Med Hensyn til Navnet maa bemærkes, at Grækerne kalde ham Ἰγγωρ (Const. Porph. de adm. imp. c. 9, p. 74 ed. Bonn. Leo Diac. lib. 6, c. 10) og Liudprand Inger (Antapodos. lib. 5. hos Pertz T. 3. p. 331). Hans egentlige Navn var vel Ingvar eller Ivar. — ⁴) Nestor IV, p. 2. — ⁵) Nestor IV, p. 10.

hvem de, naar de vilde, let kunde vanskeliggjøre al Forbindelse med de omkring det sorte Hav boende Nationer. Russerne søgte derfor ogsaa, saavidt muligt, at holde Fred med dem, dels af denne Grund, dels for Handelsens Skyld, idet Russerne hos dem tilforhandlede sig Heste, Öxne og Faar¹, og snart brugte dem som deres Mellemmænd i deres Handel med Cherson². Dog var Forholdet ofte fjendtligt, og Russerne maatte da ikke blot udholde idelige Indfald, men bleve især udsatte for Overfald ved Dnieprs Vandfald, naar de skulde føre deres Skibe der forbi³. De vare delte i 8 Stammer, 4 i Öst og 4 i Vest, som hver regjeredes af en Storfyrste (μέγας ἄρχων)⁴. Med dette Folk søgte Igor ved dets Indvandring at holde Fred⁵, og det lykkedes til i Aaret 920, da en Krig udbrød⁶, om hvis Betydenhed og Varighed vi mangle enhver Efterretning. Hvad Igor videre foretog sig før 941, derom vide vi Intet; men at Russerne overhoved under Igor ikke have glemt deres gamle Lyst til Eventyr fremgaaer deraf, at de allerede i Aaret 914 skulde have vist sig paa det kaspiske Hav⁷, men endnu mere af det Tog, som de i det nævnte Aar 941⁸ foretog til Konstantinopel uden nogen os bekjendt Anledning.

¹) Const. Porph. de adm. imp. c. 2 (p. 69 ed. Bonn.) — ²) Const. Porph. de adm. imp. c. 6 (p. 71 ed. Bonn.) — ³) Const. Porph. de adm. imp. c. 2 (p. 69); c. 9 (p. 76). — ⁴) Const. Porph. de adm. imp. c. 37 (p. 164). — ⁵) Nestor IV, p. 10. — ⁶) Nestor IV, p. 14. — ⁷) Denne Beretning grunder sig paa en utrykt Krönike af Armenianeren Moses Kaghankatovatsi. Se E. Kunik i Bull. hist.-phil. de l'Acad. de St. Pétersb. T. 4 (1848) p. 202. A. Ermans Archiv für wissenschaftliche Kunde von Russland. 7 B. Berlin 1848, p. 348. Rimeligvis er det det samme Tog, som de arabiske Skribenter Masudy og Abulfeda udførlig omtale og sætte efter Aaret 300 efter Hedschra (d. e. efter 912). Se Frähn, Ibn Fozschan. S. 60 fg., 242 fg. — ⁸) Ind. 14. i Juni Maaned. Theoph. cont. p. 262. Sym. Log. p. 490.

Igor udrustede nemlig en Flaade af over 1000 Skibe¹, med hvilke han ad den sædvanlige Vej nærmede sig Bosporos². I Konstantinopel var man uforberedt paa hans Komme, da hele Flaaden var gaaet ud til Beskyttelse for Öerne mod Sarakenerne³, og det synes ikke, at en Underretning om Toget, som Bulgarene havde sendt⁴, tidsnok var ankommen til Romanos. Da nu Budskabet om Russernes Plyndringer af Kysterne⁵ kom til Konstantinopel, lod Romanos 15 gamle Skibe, der for deres Ælde og Skrøbelighed vare blevne tilbage, i Hast istandsætte og vel forsyne med den saakaldte græske Ild⁶. Med denne lille Eskadre lod han Theophanes, Patrikios og Protovestiarios, løbe ud, og denne lagde sig for Anker ved Hieron, ikke langt fra Bosporos's Munding⁷. Imidlertid vare Russerne paa deres Ödelæggelsestog ankomne til Pharos, eller det udenfor Strædet liggende Fyrtaarn. Da Theophanes erfarede dette, lod han sine Krigere med Faste og Bøn forberede sig⁸, og sejlede selv i Spidsen mod Fjenden, der ubekymret ventede den svage Skare. Udfaldet blev mod Forventning; ved den udkastede Ild antændtes Russernes Skibe, og der

¹) Dette Tal har Liudprand. Antapodos. lib. 5. hos Pertz. T. 3, p. 331 og Nestor IV, p. 27. Byzantinerne angive Flaaden til 10,000 Skibe (Theoph. cont. p. 262; Sym. Log. p. 490; Cedr. p. 629), og det er vist en Fejlskrift, at Leon Gram. p. 506 anvender dette Tal paa Mandskabet. Ogsaa Leon Diak., der beretter dette Tog, synes at tænke paa de 10,000 Skibe (l. G. c. 10, lib. 9. c. 2). Zonaras vol. 2, p. 190 angiver 15000 Skibe, hvilket Tal ogsaa findes hos Ephraemios, vers. 2735 ff. Ligesom Liudprands Beretning i og for sig er den rimeligste, saaledes har den og det for sig, at den grunder sig paa hans Stedfaders Fortælling, der just paa den Tid opholdt sig som Gesandt i Konstantinopel. — ²) Nestor l. c. synes at antage, at Russerne strax vare gaaede over til den asiatiske Kyst, men dette gjorde de, som det synes, først senere. — ³) Liudpr. l. c. — ⁴) Nestor l. c. — ⁵) Liudpr. l. c. — ⁶) Liudpr. l. c. — ⁷) Theoph. cont. p. 262; Sym. Log. p. 490; Leo Gram. p. 506; Cedr. p. 630; Georg. Mon. p. 588. — ⁸) Theoph. cont. l. c.

opstod en overordentlig Forfærdelse og Forvirring, hvorunder Grækerne ödelagde en stor Mængde af Skibene; Resten flygtede over til den asiatiske Kyst¹. Ogsaa en stor Del af Russerne bleve tagne levende tilfange, hvilke Romanos lod henrette i Konstantinopel². Den ikke ubetydelige Levning af Russerne, der undkom, samledes efterhaanden paa den bithyniske Kyst³, hvorfra de med sædvanlig Grusomhed udbredte deres Ödelæggelser og Plyndringer til de omkringliggende Egne; især blev det saakaldte Stenon eller Egnene ved Bosporos haardt medtaget⁴. Man skjændte og brændte, hvor man kom frem, Fangerne bleve korsfæstede eller nedgravede eller stillede til Maal for Russernes Pile, de Gejstlige bleve bagbundne, og Jernnagler neddreves gennem deres Hoveder⁵. Imedens der gik Bud til Ioannes Kurkuas, Domestikos τῶν σχολῶν, der stod med Hæren i det sydlige Lille-Asien mod Sarakenerne, sendtes en lille Rytterskare under Pátrikieren Bardas Phokas, for at hindre Russernes Strejftog, og det lykkedes ham ogsaa at afskjære og nedhugge en Afdeling, der for at furragere var trængt dybere ind i Bithynien⁶. Imidlertid nærmede Ioannes sig, og denne duelige Feltherre vidste ved en kraftig og aarvaagen Fremfærd at hindre deres

¹) Theoph. cont., Sym. Log. etc. l. c. Liudpr. l. c. — ²) Liudpr. l. c. — ³) εἰς τὰ Σκῶρα, Theoph. cont. p. 263; Cedr. p. 630; εἰς τὰ Σκῶρα, Georg. Monach. p. 589; εἰς τὰς Πογάς, Sym. Log. p. 490. — ⁴) Wilken, anf. St. S. 102 forstaaer ved det her nævnte Stenon Egnen paa den nordlige Side af Haybugten Chrysokeras, hvorved han i sin Skildring af Krigens Gang nødes til at fravige fra Byzantinernes Beretning. Dog indrømmer han, at Stenon ogsaa forekommer i den af os antagne Betydning. — ⁵) Nestor IV, p. 27. Theoph. cont., Leo Gram. etc. l. c. — ⁶) Bardas's Expedition omtales ikke af Leon Gram., men ellers af alle de andre Byzantinere; ogsaa, men paa en forvirret Maade, af Nestor IV, p. 29.

Strejferier og nöde dem til at holde sig samlede¹. Dels herfor, dels fordi Vinteren nærmede sig, besluttede nu Igor at vende hjem. Men Patrikieren Theophanes ventede ham med sin lille sejerstolte Flaade og angreb ham, da han om Natten søgte at sætte over til den trakiske Kyst. Kampen var afgjørende; de fleste russiske Skibe bleve ödelagte, en Mængde Russer druknede eller faldt; kun nogle faa Skibe² frelstes til den thrakiske Kyst³, hvorfra Igor efter en Fraværelse af 3 Maaneder førte dem tilbage til Rusland⁴.

Dog tabte Igor ikke Modet. Han begyndte strax Rustninger til et nyt Tog og sendte Gesandter hinsides Havet, for at opfordre sine skandinaviske Landsmænd til Deltagelse⁵. For at sikre sig under Rejsen sluttede han Forbund med Petschenegerne og tog en Del af dem i sin Tjeneste. Først i Aaret 944 vare alle Forberedelser trufne,

¹) Theoph. cont. Leo Gram. etc. l. c. Nestor IV, p. 29 siger, at den græske Anfører var Domesticus Panfir; uden Tvivl menes Pantherios, der blev Domestikos τῶν σχολῶν kort efter disse Begivenheder. Theoph. cont. p. 266. — ²) Leon Diak. (lib. 6 c. 10) siger, at kun 10 Skibe kom tilbage til Rusland. — ³) ἐν τῇ τῆς Κούλης (al. Κούλης) ἀκτῇ. Theoph. cont., Sym. Log., Georg. Mon. l. c. — ⁴) Nestor IV, p. 27—32 afviger fra Byzantinernes Beretning foruden i enkelte mindre væsentlige Punkter fornemmelig deri, at han kun lader Theophanes have ét Sammenstød med Russerne og det saaledes, at han giver den Kamp, som Grækerne berette først, Plads istedet for den, som de omtale paa sidste Sted. Da det er aabenbart, at Nestor har öst af byzantinske Kilder, have vi ikke taget i Betænkning at følge disses i det Hele overensstemmende Beretning. Ogsaa Araberen Elmakin (i 13de Aarh.) kjender dette Tog, som han overensstemmende med Byzantinerne henfører til Aar 329 efter Hedschra, hvilket falder mellem Okt. 940 og Novbr. 941. Elmacini hist. Sarac. latine reddita opera T. Erpenii, Lugd. Bat. 1625. p. 267. Ephraemios berører ligeledes skjönt ganske kort dette Tog (v. 2735 ff). — ⁵) Nestor IV, p. 39. For de nærmest paafølgende Begivenheder er Nestor vor eneste Kilde.

og nu tövede han ikke med at tiltræde Toget, hvori foruden Petscheneger, Varæger, Polæner, Slaver, Krivitscher, Væ-
titscher og Tivertzer toge Del, og han var allerede ankommen
til Donaus Munding, da Romanos, der af Chersoniterne
og Bulgarene blev underrettet om det udbrydende Uvejr¹,
beslattede sig til at forekomme det. Han begyndte allerede
at føle Aarenes Tryk, og rigelig beskæftiget med ydre
Fjender i Asien og Italien, og maaske anende den Fare,
der fra hans egne Sønner truede ham², og som ved Aarets
Udgang blev til Virkelighed, tvivlede han maaske paa at
besidde Kraft nok til at gaa en Kamp med Russerne imøde.
Han sendte altsaa Gesandter til Igor og tilbød ham en
højere Tribut, end der forhen var bleven ydet hans For-
mand Oleg. Efter Raadförsel med sine Mænd beslattede
Igor at modtage Tilbudet, og da Kejseren ved Guld og
Kostbarheder tillige lovede at tilfredsstille Petschenegerne,
tiltraadte han Tilbagetoget til Kiev³. Underhandlingerne
om en endelig Fred bleve nu drevne med Iver. Græske
Afsendinge ankom til Igor, for at komme overens om
Grundlaget⁴, hvorefter denne sendte et talrigt Gesandtskab
til Konstantinopel; i en höjtidelig Forsamling af Kejserens
överste Statsmænd blev nu Overenskomsten vedtaget og
et Dokument derom udfærdiget⁵.

Denne Traktat, som Nestor har bevaret os⁶, er saa-
ledes lydende: Vi af russisk Slægt, Gesandter og Gjæster,

¹) Nestor IV, p. 43. — ²) Han advaredes efter Beretningerne
i det mindste stadig af Munken Sergios, Theoph. cont. p. 269. —

³) Nestor IV, p. 44. — ⁴) Nestor IV, p. 45. — ⁵) Nestor IV,
p. 46. Disse Forhandlinger henföres af Nestor til det fölgende Aar 945.
Der er imidlertid Grund til at antage, at de ere förte endnu i Aaret 944.

— ⁶) Nestor IV, p. 47 ff.; vi meddele den her fornemmelig efter Ph.
Strahls Gesch. d. russ. Staates, I B. S. 82; Begyndelsen er gjengiven
efter E. Kunik, Beruf. d. Rodsen, 2 Abth. p. 177, der har forsögt

Ivor, Gesandt fra Igor, Russernes Storfyrste, Vuefast fra Svætoslav, Søn af Igor, Iskussev fra Dronning Olga, Slud fra Igor, Igor's (Storfyrstens) Söstersön, Uleh fra Volodislav, Kanimar fra (Underdronningen) Peredslava, Schigobern fra (Underdronningen) Sfandas, Ulebs Gemalinde, Prasten fra Turd, Libiar fra Fast, Grim fra Sfir, Prasten fra Akun, Igors (Storfyrstens) Söstersön, Kar fra Tudk, Karshev fra Turd, Egrie fra Vlisk, Voist fra Voik, Istr fra Amind, Prasten fra Bern, Attæg fra Gunar, Schibrid fra Aldan, Kol fra Klek, Stegg fra Sten, Sfirka , Alvad fra Gud, Frud fra Tuad, Mutur fra Ustin; og Gjæsterne Adun, Adulb, Iggivlad, Oleb, Frutan, Gomol, Kuz, Emig, Turbrid, Fursten, Brun, Roald, Gunastr, Frasten, Iggeld, Turbern, Mon, Ruald, Sven, Stir, Aldan, Tilen, Aspubran, Vusleb, Sin, Korobitsch, sendte af Igor, Russernes Storfyrste, og af alle Knæserne og af alle Mænd i Russerlandet, forny paa disses Befaling den gamle Fred, og tiltrods for Djævelen, der hader det Gode, og elsker Strid, og nu i mange Aar har drevet sit Væsen, befæste Venskabet mellem Grækerne og Russerne.

1. Vor Storfyrste Igor, hans Bojarer og samtlige russiske Mænd have sendt os til Romanos, Stephanos og Konstantinos, de store græske Kejsere, for at slutte Fred med Grækerne for evigt, saalænge Solen skinner og Verden bestaaer. Og hvo af Russerne, der søger et Brud, skal, naar han er døbt, lide Straf af Gud den almægtige og være hjemfalden til evig Fordømmelse; er han udøbt, skal Perun ikke staa ham bi, hans eget Skjold skal ikke beskytte

at ordne Gesandternes Navne i Overensstemmelse med det Antagende, at de enkelte russiske Stormænd særskilt vare repræsenterede, hvortil man ogsaa finder Spor i Konst. Porph.s Beretning om det Følge, der senere ledsagede Fyrstinde Olga ved hendes Audients i Konstantinopel hos de græske Kejsere. De cer. aul. Byz. I. 2. c. 15. p. 597. ed. Bonn.

ham, ved eget Sværd, ved egen Pil og ved egne Vaaben skal han falde og være Slave til alle Tider i dette og det tilkommende Liv.

2. Den russiske Storfyrste og hans Mænd maa sende til Grækenland til den græske Kejser saamange Skibe, de ville, med Gesandter og Gjæster. Gjæsterne skulle bære, som tidligere bestemt, Seglinge af Sölv, men Gesandterne af Guld. Fra nu af skulle de være forsynede med en Skrivelse af den russiske Storfyrste, hvori deres fredelige Hensigter bekræftes; ligeledes skal Antallet af de afsendte Folk og Skibe angives. Men de, som komme uden en saadan Skrivelse, skulle blive under Bevogtning, til den russiske Fyrste er underrettet derom. Modsætte de sig, have de forbrudt Livet, og den russiske Fyrste skal ikke hævne deres Död. Undfly de til Rusland, ville vi Græker underrette den russiske Fyrste derom, og han kan da gjøre, hvad ham godt synes.

3. Komme Russer ikke i Handelsforretninger, erholde de intet maanedligt Underhold. Storfyrsten skal forbyde sine Gesandter og de til Grækenland kommende Russer at öve nogen Voldsomhed i Grækernes Byer og paa Landet; de som komme til Konstantinopel skulle kun have Lov at bo ved den hellige Mamas's Kloster, og den græske Kejser vil da sende Folk, for at optegne deres Navne og anvise dem det maanedlige Underhold saavel Gesandterne som Gjæsterne, og fornemmelig dem fra Kiev, Tschernigov og Perejaslavl. De skulle kun komme til Staden gennem en vis Port, ubevæbnede, kun i et Antal af 50 og ledsagede af en kejserlig Betjent; de maa da drive Handel saameget og saalænge dem lyster¹. En kejserlig Betjent skal be-

¹) Begyndelsen af denne Paragraph er en Gjentagelse af hvad der blev bestemt ved Underhandlingerne foran Konstantinopel i Aaret 907.

skytte de russiske Gjæster, og begaaer en Russer eller Græker Uret, skal denne Betjent afgjøre Striden. De Russer, som komme til Konstantinopel, maa fremdeles ikke kjøbe kostbare Stoffer, der koste over 50 Solotnik; sker det alligevel, skulle de forevise dem for den kejserlige Betjent, der da skal forsyne dem med Stempel og give dem tilbage. Russerne, som forlade Konstantinopel, skulle af Grækerne erholde alt nødvendigt til deres Skibes Udrustning ifølge tidligere Overenskomst; de maa ikke overvintre ved den hellige Mamas, men skulle under sikker Ledsagelse vende tilbage til Hjemmet.

4. Bortløber en Slave fra Rusland og kommer til Grækenland, eller bortløber en fra de ved den hellige Mamas hoende Gjæster, og bliver han igjen funden, da maa Russerne tage ham tilbage, men bliver han ikke funden, skulle de christne og hedenske Russer efter deres Tro med Ed bekræfte hans Flugt, og de skulle da erholde af Grækerne hans Værdi, saaledes som tidligere er bestemt, nemlig 2 Pavoloker¹ for hver Slave. Naar en græsk Slave fra Konstantinopel eller en anden græsk By løber bort til Russerne og fører stjaalet Gods hos sig, da skulle Russerne igjen udlevere ham, og er det Medbragte endnu helt og uforvansket, skulle Russerne i Erstatning erholde 2 Solotnik.

5. Forsøger en Russer at stjæle Noget fra en Græker, skal Tyven haardt straffes; bliver han greben, skal han böde det Dobbelte; paa samme Maade skal forholdes med en Græker, der søger at bestjæle en Russer.

6. Bestjæler en Græker en Russer eller en Russer en Græker, skal Tyven ikke blot give det Stjaalne, men og dets Værdi tilbage; er det Stjaalne solgt, skal Tyven erstatte dets Værd dobbelt, og straffes efter russiske og græske Love.

¹) Kostbare Stoffer af en bestemt Værdi (cfr. Konst. Porph. *σκληρά περιβλήματα*.)

7. Bringer en Russer græske Fanger til Konstantinopel, da skal han erholde 10 Solotnik for en Yngling eller god Pige, 8 Solotnik for en Fange af middel Alder, men kun 5 Solotnik for en Olding eller et Barn. Findes russiske Fanger i Slaveri hos Grækerne, skulle Russerne kunne löskjöbe dem med 10 Solotnik for hver; have Grækerne kjøbt dem, da skal Ejeren bekræfte med Ed, hvor meget han har betalt for dem, og denne Kjöbesum skal han erholde tilbagebetalt.

8. Over det chersonske Gebet og alle Stæder der, skal den russiske Fyrste ikke tilegne sig nogen Ret eller noget Herredömmet. Förer han Krig i den Egn, og kan ikke besejre sin Fjende, og beder han os Græker om Tropper, da ville vi give ham saamange han behöver.

9. Finde Russerne et græsk Skib nogetsteds strandet, skulle de ikke skade Mandskabet; hvo som tager Noget fra Skibet, eller beröver Nogen af Mandskabet sin Frihed eller dræber ham, han skal straffes efter græske og russiske Love.

10. Træffe Russerne Chersoniter ved Mundingen af Dniepr paa Fiskeri, skulle de ikke tilföje dem Skade; Russerne maa ikke overvintre ved Dnieprs Munding, hverken ved Bielobereschi eller ved den hellige Eleutherius¹, men skulle mod Efteraaret vende hjem til Rusland.

11. Gjöre de sorte Bulgarer² Indfald i det chersonske Land, skal den russiske Fyrste ikke tillade dem at forurolige dette Land.

¹) Skal uden Tvivl være den hellige Ætherius's Ö i Mundingen af Dniepr, hvor Konst. Porph. beretter, at Russerne paa Sejladserne til Konstantinopel lagde an (de adm. imp. c. 9 p. 78 ed. Bonn.).—

²) Herved forstaaes de hinsides Don boende Bulgarer; hvilken Egn af Konst. Porph. ogsaa benævnes ἡ μαύρα Βουλγαρία (de adm. imp. c. 12 p. 81; c. 42 p. 180).

12. Begaa Græker, som staa under den græske Kejsers Herredømme, en Forbrydelse, da skal den russiske Fyrste ikke have Magt til at straffe dem, men de skulle paa den græske Kejsers Befaling lide den Straf, de have fortjent.

13 og 14. Ganske som i den Olegske Traktat under Nr. 3 og 4.

15. Naar den græske Kejser af den russiske Fyrste forlanger Krigsfolk mod sine Fjender, da skal han skrive til den russiske Fyrste, og denne skal da sende saamange han forlanger, og dette skal være alle Lande et Bevis, i hvad Venskab Græker og Russer leve med hinanden.

Denne Overenskomst have vi nedskrevet paa tvende Pergamentsblade, det ene er for den græske Kejser, og dette have vi Græker besvoret og undertegnet med vore Navne; det andet er undertegnet af os russiske Gesandter og Gjæster. De med de græske Gesandter Afrejsende skulle bringe hint til den russiske Fyrste og hans Folk, og disse skulle efter Overleveringen sværge, trolig at ville holde Alt, hvad vi have aftalt, nedskrevet paa dette Pergament og bekræftet med vor Underskrift. Og vi, som ere döbte, have i den hellige Elias's Hovedkirke svoret ved det foran liggende hellige Kors og ved dette Pergament, fast at holde ved hvad derpaa er skrevet og Intet at overtræde. Men hvo som paa vor Side, det være Fyrsten selv eller en Anden, Christen eller Udöbt, overtræder dette, han have ingen Hjælp af Gud, han blive Slave i dette og det tilkommende Liv, og dö ved sine egne Vaaben. Men de ikke döbte Russer nedlægge deres Skjold, deres blottede Sværd, deres Ringkraver og övrige Vaaben paa Jorden og besværge Alt, hvad der indeholdes i dette Pergament, nemlig at Igor, samtlige Hövdinger og alle Folk i det russiske Land for evig ville holde dette. Men hvo, Fyrste eller Undersaat, Döbt eller Udöbt, som handler

mod Indholdet af dette Pergament, han skal fortjene at falde ved eget Sværd, og være forbandet af Gud og Perun, efterdi han har brudt sin Ed. Men Storfyrst Igor vil være retfærdig og bevare sin oprigtige Kjærlighed, saalænge som Solen skinner og Verden staaer, i denne og den hele tilkommende Tid.

Hertil er føjet i nogle Haandskrifter: i Aaret 6453 (ø: 945), 4de Indiktion, den 20de April, 3die Uge efter Paaske¹.

Efterat saaledes Fredstraktaten var oprettet, vendte de russiske Afsendinger, ledsagede af græske Gesandter, tilbage til Kiev, og aflagde Igor Beretning. Denne tog vel mod Grækerne, og paa disses Opfordring besvor han og hans Mænd, saamange som vare udøbte, Traktaten paa Peruns Høj; de, som vare Christne, aflagde Eden i den hellige Elias's Kirke, Hovedkirken i Kiev. Efterat saaledes Freden var bekræftet, lod han Gesandterne vende hjem, begavede med rige Gaver af Peltsværk, Vox og Slaver².

Med Hensyn til Ægtheden af det meddelte Dokument, som alene Nestor har bevaret os, da gjælde de samme ydre Grunde her for at antage denne, som vi have fremført ved den af Oleg sluttede Traktat, og med Hensyn til Indholdet, da er der intet Punkt deri, som kunde lede os til nogen grundet Tvivl; det eneste skulde være en Uoverensstemmelse, der finder Sted mellem det af Nestor angivne Aar og de græske Kejseres Navne, som findes anførte i selve Dokumentet. Da dette Spørgsmaals Besvarelse tillige er af Betydning med Hensyn til vort Antagende, at dette Dokument er udstædt i Aaret 944, ville vi dvæle et Øjeblik derved. Vi ville da først bemærke, at vi ikke i nogen Maade kunne stole paa det i Dokumentet selv an-

¹) Saaledes hos Tatischev ifølge Schlözer, der selv ikke har fundet det i noget af sine Haandskrifter, se Nestor IV, p. 97.

— ²) Nest. IV, p. 98—100.

förte Datum, da det efter Schlözers Beretning ikke findes i de gode Haandskrifter, som stode til hans Raadighed; desuden indeholder det en aabenbar Urigtighed, da April Maaned i den 4de Indiktion ikke falder i Aaret 945 men i 946. Men ogsaa i Overskriften angiver Nestor Aaret 945, og af den hele Fremstilling af de forangaaende Underhandlinger er det klart, at han henfører dem til Aaret efter det afbrudte Tog. Naar vi imidlertid betragte den byzantinske Historie, saa vide vi, at det var den 20de December 944¹, at Kejser Romanos blev Offer for sine Sønner Stephanos's og Konstantinos's ærgjerrige Planer og maatte ombytte Thronen med Klosteret, men at disse kun kort nød den usurperede Magt, da de allerede de 27de Januar 945² bleve styrtede af Konstantinos Porphyrogennetos. Det vilde derfor være højst paafaldende, om et Dokument, der udstædtes i Konstantinopel, gaves i de Kejseres Navn, som nylig vare styrtede. Derimod passe disse Navne nøje paa Aaret 944, da foruden Romanos hans to Sønner³ og Leons Søn Konstantinos førte Kejsertittel; herefter skulde Konstantinos's Navn vel være gjentaget, men at en slig Gjentagelse let kunde udfalde ved Afskriften er indlysende. Endog i Navnenes Orden⁴ tro vi at se et Bevis paa Dokumentets Ægthed, da det er sandsynligt, at den ringeagtede Konstantinos Porphyrogennetos har maattet indtage Pladsen

¹) Theoph. cont. p. 271. — ²) Theoph. cont. p. 271. — ³) De bleve allerede kronede Juledag 923. Theoph. cont. p. 253; Sym. Log. p. 485; Cedr. p. 624. (Her staaer vel *ὁδ. β'*, men efter hele Sammenhængen maa der læses *ὁδ. γ'*.) — ⁴) I Traktaten selv (Nest. IV, p. 56) staaer nemlig „Romanos, Stephanos og Konstantinos”, hvorimod ved Indledningen til Traktaten Konstantinos's Navn staaer paa anden Plads (Nest. IV, p. 45). Det er imidlertid muligt, at denne Navneflytning kun maa tilskrives en Uagtsomhed af Schlözer; thi i den franske Oversættelse af Nestor ved Louis Paris, 1834, T. I, p. 58, findes Navnene ikke i den Orden, hvorpaa vi her have bygget.

efter Romanos's egne Sønner, saaledes som vi udtrykkelig vide at have været Tilfældet, medens hans ældste Søn Christophoros levede¹.

Gaa vi nu ud fra Ægtheden af dette Dokument, og antage vi, at det er udstædt 944, fremkommer det Spørgsmaal, om det er nødvendigt at fordele disse Begivenheder, Igors Tog til Donau og den afsluttede Traktat, paa to Aar. Da dette sker hos Nestor, ere vi vel tilbøjelige til at følge ham og derfor hensætte Toget til 943, hvorimod intet væsentligt kan være at indvende; dog antage vi det ikke nødvendigt, da der uden Tvivl i Aarets Löb var tilstrækkelig Tid til de forskjellige Gesandtskaber, der afgik mellem Konstantinopel og Kiev. Sagen er imidlertid ikke af videre Indflydelse.

Sammenligne vi denne Traktat med den tidligere af 911, da er det aabenbart, at denne sidste er lagt til Grund. Saaledes ere Bestemmelserne angaaende Drab, Hug og Slag ordret gaaede over i nærværende Traktat, og Artiklerne om bortløbne Slaver, Fanger, Tyveri, Skibbrud, samt det rette Forum for Forbryderes Afstraffelse ere kun nøjere bestemte, og ikke i nogen væsentlig Grad forandrede. Med Hensyn til Russernes Handelsfrihed, da ere Bestemmelserne i Overenskomsten af 907 optagne her; dog er der en nøjere Kontrol fastsat, idet et Pasvæsen her er anordnet og et omhyggeligere Opsyn over de i Grækenland værende Russer bestemt; den tidligere Bestemmelse, at de russiske Handlende kun i 6 Maaneder erholdt offentlig Underholdning, er saaledes forandret, at det nu forbydes dem at blive Vinteren over i Grækenland; og deres Handelsfrihed er noget indskrænket med Hensyn til Indkjøb af kostbarere Varer. Derimod findes nogle ganske ny Artikler angaaende Forholdet til Cherson, idet den russiske

¹) Theoph. cont. p. 256.

Fyrste frakjendes enhver Ret over det og forpligtes til ikke at forulæmpe Chersoniterne, men beskytte dem mod de sorte Bulgarers Indfald. Det er vel muligt, at Russerne dels ved Chersons nære Beliggenhed ved Dnieprs Munding, hvorigjennem Russerne havde deres Vej, dels ved Stridigheder med de nærboende Bulgarer, Chazarer og Petscheneger undertiden ere komne i Konflikt med de græske Chersoniter¹ og kunne have anmasset sig et Slags Herredømme. Dette søges nu her forebygget, og der loves udtrykkelig Russerne græsk Hjælp ved deres Kampe i disse Egne. Dernæst er det gjort Russerne til Pligt at sende den græske Kejser Hjælpetropper, saamange han vil forlange — en Bestemmelse, som kunde synes at sætte dem i et Afhængigheds Forhold til Grækerne, naar vi ikke vidste, at Russerne, for hvem Krig var et Haandværk, med Glæde fulgte et Kald, hvor der var Lön og Bytte ivente, ligesom vi allerede tidligere have set russiske Skibe ved den græske Flaade.

Endelig have vi i dette Dokument det første fuldgyldige Vidnesbyrd om den Udbredelse, som Christendommen hidtil havde fundet blandt Russerne. De christne Russer fremtræde nemlig her fuldkommen ved Siden af Peruns Dyrkere, og dette sker ved enhver Lejlighed hvor der er Tale om en religiøs Handling, navnlig hvor der handles om Ed og Forbandelse. Og ved den højtidelige Edsaflæggelse i Kiev, medens Igor sværger paa Peruns Høj, begive de Christne sig til Elias's Kirke. Alt dette synes at vise, at Christendommen ikke længere var blot taalt, men at den ogsaa var anerkjendt og berettiget i Staten. Der tales vel især om Russerne 3: Varægerne; men var Christendommen stærkt udbredt blandt den herskende Stamme, er der ingen Tvivl om, at den ogsaa maa have fundet Indpas hos

¹) Allerede ved Aaret 865 have vi antydnet et Tog af Russerne mod Cherson. Se *ÆS.* 219 Anm. 1.

Slaverne; dette ligger allerede i Benævnelsen af Elias's Kirke¹ som Hovedkirke; der maa altsaa have været flere Kirker i Kiev, og for de langt fra talrige Varæger gjordes vist ikke mange behov.

Saaledes var da atter et fredeligt Forhold mellem Grækerne og Russerne grundlagt og besvoret „for evige Tider“, og det vedligeholdte sig ogsaa i henved 30 Aar. Vi have ovenfor bemærket, at Kejser Romanos allerede i Slutningen af Aaret 944 havde maattet forlade sin Throne, og at hans Sønner en Maaned efter gave Plads for Konstantinos Porphyrogennetos, som nu blev Eneherker; men hengiven til Overdaadighed og Vellevnet, overlod han hele Regjeringen til andre, uden at noget udrettedes mod ydre Fjender, medens jævnlige Sammensværgelser i det Indre rystede en Throne, som han omgav med en udvortes Glands, hvorom han selv har givet os Beretning². Ogsaa i Rusland foregik snart efter en Forandring i Regjeringen, da Igor paa et Tog mod Drevlænerne, som han uretmæssig vilde aftvinge en forhøjet Tribut, blev dræbt af disse i Aaret 945³, hvorpaa hans forstandige Hustru Olga overtog Bestyrelsen

¹) Med Hensyn til den nævnte Kirke, som her først omtales, og om hvis Begrundelse Intet vides, da kunne vi fristes til at antage dens Bygning samtidig med Christendommens første Begyndelse i Kiev. Da denne nemlig henføres til Kejser Basileios's Tid, eller dog til en Tid, da hans Indflydelse var overvejende, og vi vide, at denne Kejser især holdt den hellige Elias i Hæder, og byggede og istandsatte flere Kirker for ham i Konstantinopel (Cedr. p. 585, 588; Zonar. vol. 2, p. 172), synes det Antagende ikke usandsynligt, at den nævnte Kirke, indviet til denne Prophet, er bygget under Kejser Basileios's særegne Beskyttelse. — ²) I sit Skrift de cerim. aul. Byz. — ³) Nest. IV, p. 105. Ogsaa Leon Diakonos (l. 6. c. 10) omtaler Igors voldsomme Død, men kalder det Folk, mod hvilket han foretog Toget, Γερμανοί, hvilket maaske blot er en Afskriverfejl for Δερβιανοί. E. Kunik, die Beruf. d. Rodsen, 2 Abth. p. 451.

som Formynderinde for sin endnu ikke fuldvoxne Søn Svätoslav. Hun begyndte sin Regjering med paa en grusom og underfundig Maade at tage Hævn for sin dræbte Ægtefælle over Drevlænerne¹, som hun saaledes kuede, at deres Navn efter den Tid kun sjælden nævnes. I övrigt roses hun for sin forstandige Statsstyrelse; hun rejste omkring i Landet, anlagde Byer og ordnede Afgiftsvæsenet. Med Grækerne var Forholdet uden Tvivl uafbrudt fredeligt, og vi finde som tidligere Russer i den græske Livvagt; saaledes ved en höjtidelig Audients, som blev tilstaaet de sarakeniske Gesandter fra Tarsos i Aaret 946, nævnes i Kejserens Følge de döbte Russer med Faner og Skjold og egne Sværd²; og at der stadig har været russiske Skibe ved den græske Flaade, synes at fremgaa deraf, at da Konstantinos rustede sig til et Tog mod Kreta, som med et höjst uheldigt Udfald foretoges 956 under Anførsel af Patrikieren Konstantinos Gongyles, nævnes 7 russiske Skibe stationerede ved Dyrrhachion med en Besætning af 584 Mand og 42 Slaver³.

Da Sönnen Svätoslav var bleven voxen, og hun med Tryghed kunde overlade ham Regjeringen, besluttede Olga at besøge den græske Kejserstad. Hvad hendes egentlige Hensigt med denne Rejse har været, bliver vel uvist; formodentlig har det Ry om Stadens og Hoffets Pragt og Herligheder⁴, som Gesandter og Handelsmænd bragte til

¹) Nest. V, p. 30. — ²) οἱ βαπτισμένοι Ῥῶς μετὰ φλαμούλων, βασταζόντες σκουτάρια, φεροῦντες καὶ τὰ ἑαυτῶν σπαθία. Const. Porph. de cer. aul. Byz. lib. 2. c. 15 (T. I, p. 579 Nieb.) Det nøjagtige Datum angives μηνὶ Μαΐου λα΄, ἡμέρᾳ α΄, ἡνδικτ. δ΄ (den 31te Maj 946 faldt rigtig paa en Søndag). — ³) Const. Porph. de cer. aul. Byz. lib. 2. c. 45 (T. I, p. 664 Nieb.). Der maa uden Tvivl sigtes til dette Tog, som Leo Diac. lib. 1. c. 2 og Cedr. p. 640 omtale, da der i Aaret 949 eller Ind. 7, som Konst. Porph. angiver, ellers ikke findes Spor til et sligt Foretagende. — ⁴) En nøjagtig og detailleret Skildring af det Ceremoniel, som brugtes ved det by-

Rusland, været en Hovedanledning; som Bevæggrund anføres af Nestor¹ hendes Hensigt at lade sig optage i den christne Kirke; og det er ikke umuligt, at hun, nu allerede temmelig tilaars, kan være bleven saaledes paavirket af den temmelig udbredte christelige Kirke i Kiev, at dette Skridt kunde forekomme hende ønskeligt; og Ruslands Fyrstinde kunde vel føle sig stolt nok til kun at ville modtage Daaben af Kirkens Överste, Patriarchen i Konstantinopel. Imidlertid er det ogsaa muligt, at hendes Hensigt har været af en mere politisk Natur, da man vel kan tænke, at Handelsforholdene mellem Russerne og Grækerne kunde gjøre Ordningen af mange Punkter ønskelig, og at man finder hende omgivet af russiske Kjøbmænd, synes ikke lidet at tale for denne Mening². Hun udførte sin Beslutning³ i Aaret 955, som det synes. Med et stort Følge af beslægtede Mænd og Kvinder⁴ samt fornemme Tjenerinder⁵ og Tjenere⁶, og en Tolk⁷, ankom hun til Konstantinopel. Ledsaget af sit Følge, samt af de russiske Fyrsters Agenter (ἀποκρισιάρχιοι) og de Handelsmænd, som da opholdt sig i Konstantinopel, førtes hun strax til højtidelig Audients hos Kejser Konstantinos, der modtog hende i Nærværelse af sin Gemalinde, Börn og Svigerdatter. Ved en senere Andients var hun til Taffels hos den kejserlige Familie. Ved begge Lejligheder udfoldede Hoffet sin hele

zantinske Hof ved en hedensk Gesandts Audients, meddeles af Const. Porph. de cer. aul. Byz. lib. 2. c. 15 (T. 1, p. 566 Nieb.)

¹) Nest. V, p. 60. — ²) Wilken, anf. St. S. 107. — ³) Nest. V, p. 66 ff. Const. Porph. de cer. aul. Byz. l. 2. c. 15 (T. 1, p. 594 ff. Nieb.), hvor hun kaldes Ἐλγα. — ⁴) συγγενεῖς τῆς ἀρχοντίσσης, en ἀνεψιός, Const. Porph. l. c. p. 597; beslægtede ἀρχόντισσαι, l. c. p. 594. — ⁵) Const. Porph. l. c. p. 594. — ⁶) Sphenodosthlabos's (o: Svætoslav's) Mænd, Const. Porph. l. c. p. 597. Otte private Tjenere (οἱ ἴδιοι αὐτῆς), l. c. — ⁷) Const. Porph. l. c. p. 597.

Pragt, og Fyrstinden og hendes Følge bleve rigt begavede¹. I dette Følge nævnes nu ogsaa en Præst (παπας) Gregorios, som maaske har ledsaget hende fra Rusland, maaske er bleven hende meddelt i Staden. I sidste Tilfælde kunde vi formode, at hendes Daab imidlertid er foregaaet². Denne udførtes af Patriarchen, som paa den Tid var Theophylaktos, en Søn af Romanos Lakapenos, og hun blev i Daaben kaldet med Kejserindens Navn Helene. Efterat hun endnu et Par Gange med lige Højtidelighed var bleven modtagen ved Hoffet, og hun tilligemed Følget havde erholdt yderligere Gaver, vendte hun under Patriarchens Velsignelse³ tilbage til Kiev. At hun dog ikke har følt sig ganske tilfreds med sit Ophold i Konstantinopel, synes at fremgaa af Nestors Fortælling⁴, at, da et græsk Gesandtskab kort efter ankom til Kiev⁵, sagde hun ved Afskeden: „naar Eders Kejser staaer ligesaa længe for mig i Potschaina⁶, som jeg stod i Suda⁷, da vil jeg sende ham Gaver“. Det er muligt, at det mistænkelige Hof i Begyndelsen gjorde Vanskeligheder ved hendes Landgang.

Man har søgt at gjøre Efterretningen om Olgas Daab tvivlsom; men det væsentligste Bevis for denne Mening, der hentes fra Konstantinos's Taushed, taber sin Betydning, naar man lægger Mærke til, at det kun er Hofceremonierne, han skildrer, saa at det er med fuld Ret, at han ikke om-

¹) Saaledes modtog Fyrstinden selv et med Ædelstene besat Fad, hvorpaa laa 500 Miliariesier. Const. Porph. l. c. p. 598. —

²) Den omtales ikke af Konst. Porph., som kun dvæler ved Hofceremonierne. Derimod af Nestor V, p. 61, Cedren. p. 636 og Zonaras, vol. 2, p. 194. — ³) Nest. V, p. 70. — ⁴) Nest. V, p. 71. — ⁵) Man kan formode, at det var ved denne eller en lignende Lejlighed, at Konstantinos og Romanos sendte Ruslands Fyrste et Brev, som det, hvis Paaskrift Konst. Porph. meddeler de cer. aul. Byz. l. 2. c. 48 (T. l. p. 690. Niebuhr). — ⁶) En lille Flod tæt nordlig for Kiev. — ⁷) En Havn i Konstantinopel eller det saakaldte Stenon.

taler denne Begivenhed. Vel omtales den ikke heller af de övrige byzantinske Skribenter, med Undtagelse af Kedrenos og Zonaras, og selv af disse kun ganske kort; men da disse omtale den umiddelbar efter en Beretning om en tidligere Daab af nogle ugriske Fyrster, synes de at have öst af en eller anden kirkelig nu tabt Kilde, hvorved Efterretningen vinder i Troværdighed; naar vi hertil föjer Nestors Vidnesbyrd, som levede omtrent 100 Aar derefter, og maa have kunnet öse af en levende fuldgyltig Tradition, om ikke af andre Kilder, saa kan en Tvivl ikke være os tilladt¹.

Derimod bliver det mere end tvivlsomt, om det Aar, vi efter Nestor have angivet, er rigtigt, da enkelte Angivelser af Konstantinos Porphyrogennetos ikke synes at samstemme dermed. Der siges nemlig, at en af Audientserne fandt Sted Onsdagen den 9de September og en anden Söndagen den 18de Oktober²; men dette passer ikke paa Aaret 955; derimod paa Aarene 946 og 957. Med Hensyn til det förste Aar, da synes allerede de russiske Begivenheder at træde denne Antagelse ivejen; derimod lade de övrige Angivelser sig vel forene med Aaret 957. Konstantinos siger nemlig, at ved en af Audientserne vare Kejseren og hans Sön Romanos, samt „deres“ Börn og Svigerdatteren tilstede. Af Romanos's Sönnere var den ældste, Basileios, födt i Aaret 956³, og der var da i det mindste en Mulighed

¹) Til Vidnesbyrdene om Olgas Daab kunne vi föje Fortsættelsen af Reginos Annaler i Pertz, Mon. Germ. T. I, p. 624, hvor der ved Aaret 959 omtales et Gesandtskab til Kejser Otto fra Helena, regina Rugorum, quæ sub Romano imperatore Constantinopolitano Constantinopoli baptizata est. — ²) Const. Porph. de cer. aul. Byz. p. 594, 598. — ³) Cedr. p. 684 siger, at han ved Ioannes Tzimiskes's Död var 20 Aar; da denne efter Leo Diac. lib. 10. c. 11. døde 10de Jan. 976, falder hans Födsel i 955 eller 956. (Herved maa bemærkes, at Sym. Log. p. 496 sætter hans Födsel til Konstan-

for, at han ved en Hofceremoni kunde være tilstede. Vi ere dog tilbøjelige til at antage en Fejl i Konstantinos's Text, og formode, at Romanos's Navn er en senere Til-sætning¹; det er nemlig paafaldende, at Kejserinde Helene ikke nævnes som nærværende, saaledes som ved de övrige Audientser, hvor der nævnes „Kejseren og Kejserinden og hans Börn“². Vi anse det derfor rimeligst, at Romanos's Navn her er tilsat af den senere Bearbejder af Skriftet, hvorved Kejserindens er faldet ud. Derimod kunne vi ikke nægte, at den chronologiske Bestemmelse af de tvende Datumer synes stærkt at tale for Aaret 957, og vi ville derfor næppe have betænkt os paa imod Nestor³ at antage det, naar vi ikke havde en grundet Mistanke mod de Tal, som forefindes i Konstantinos's Skrift, da de idelig ville befindes at være forvanskede⁴. Skulde vi antage Aaret 957, vilde Fölgen blive, at Olgas Daab maatte være foretagen af Patriarchen Polyeuchos, da Theophylaktos döde den 27de Februar 956⁵.

Hvad enten nu Olga er bleven döbt 955 eller 957, hendes Daab bliver altid en Handling af indgribende Vigtighed med Hensyn til Christendommens Udbredelse i

tinus's 14de Regjeringsaar, hvilket vilde være 958, hvorved da ny Vanskeligheder vilde opstaa.)

¹) I Skriftet findes nemlig mange Efterretninger om Tildragelser efter Konstantinos's Tid, hvorfor man har formødet, at en ny Recension kan være foretagen mulig af hans Sønnesøn Kejser Konstantinos, som ogsaa skal have beskæftiget sig med litterære Sysler. Reiske antager ham endog for den egentlige Forfatter. Se Fortalen til Niebuhrs Udg. V. I. p. XXII ff. — ²) Saaledes Const. Porph. l. c. p. 596. — ³) At dog Kedr. og Zonar. have tænkt paa samme Aar som Nestor, kan man slutte deraf, at de meddele denne Efterretning för Theophylaktos's Död. — ⁴) Vi have allerede för været nödsagede til at fravige Tidsangivelser i dette Skrift. — ⁵) Theoph. cont. p. 277, Sym. Log. p. 495, Cedr. p. 638, Zonar. Tom. 2, p. 194.

Rusland; vel kunde hun ikke formaa sin tapre og kamplystne Søn Svætoslav til at fornægte den gamle hedenske Tro, ja han viste hendes indtrængende Forestillinger endog tilbage med Haardhed ¹; men der er al Sandsynlighed for, at dette Skridt af den russiske almindelig agtede Fyrstinde maa have givet Christendommen en endnu fastere Holdning, og bevæget en stor Del Russer til at følge hendes Exempel. Thi, om end Svætoslav ikke for sin Person vilde vide af Christendommen, saa er der dog intet Spor til, at han er traadt dens Udbredelse hindrende imøde, hvortil vel Hensynet til den endnu nogen Tid levende ærværdige Moder kan have bevæget ham ².

¹) Nest. V, p. 75. — ²) Tydske Kröniker omtale kort efter denne Tid (959) et Gesandtskab, som Olga eller Helena, regina Rugorum, som hun kaldes, skal have sendt til Kejser Otto den Første, for at erholde Religionslærere, og at en Munk Adalbertus blev sendt som Biskop (961), men maatte efter mange Farer vende tilbage (962). Forts. af Reginos Chron. hos Pertz. mon. Germ. Sc. T. 1, p. 624, Thietmari chron. lib. 2, sst. T. 3, p. 750, Chron. Sax. Quedlinburg. og Lamberti Annal. sst. T. 3. p. 60. 61. Sammenlign Otto den Istes Udnævnelsesbrev for Adalbert til Erkebisp i Magdeburg 968 hos Pertz. Leg. T. 2, p. 561. Man har i denne Beretning troet at finde en Forvexling af Russerne og Rugierne eller Beboerne af Rygen; cfr. Strahl, Geschichte d. russ. Kirche, 1 Th. p. 55; men efter Kuniks Undersøgelse (Rodsens 2 Abth. p. 72 ff.) synes der ikke at være tilstrækkelig Grund for dette Antagende. Man kunde maaske snarere her finde et Spor til et mislykket Forsøg af den vestlige Kirke at vinde Indgang blandt de østlige Slaver, og Olgas Gesandtskab til Kejser Otto kan temmelig naturligt sættes i Forbindelse med den Kulde hun udviste mod de byzantinske Gesandter (Kunik, die Beruf. d. Rodsen, 2 Abth. p. 78). — Til Bevis paa Christendommens Udbredelse i Rusland i Olgas Levetid kan endnu anføres et Brev fra Pave Ioannes den 13de til Hertug Boleslav den 2den af Böhmen, der henføres til 967 og findes i Cosmæ chron. Boemorum hos Pertz, M. G. Scr. T. 9, p. 49. Heri omtales Bulgarernes og Russernes Anvendelse af det slaviske Sprog ved Gudstjenesten. Men böhmiske Historieforskere

I Konstantinos's Beretning om Olgas Ophold i Konstantinopel finde vi ogsaa et Datum for Russernes Handelsforholde, som vi ikke maa lade være upaaagtet. Han angiver nemlig, at ved Audientserne vare de russiske Fyrsters Apokrisiarier og Handelsmænd tilstede, de første i et Antal af snart 20, snart 22, de sidste 42 eller 44¹. Da det er at antage, at de fleste Russer, som vare nærværende i Konstantinopel paa den Tid, have sluttet sig til deres Fyrstinde, have vi maaske her en Bestemmelse for den Grad, hvori Russerne benyttede Handelsforbindelsen med Konstantinopel²; det store Antal Apokrisiarier, der omtrent svare til vore Agenter, synes vel fornemmelig at have virket som Voldgiftsmænd ved Handelsforretningerne.

Förend vi forlade Olgä, ville vi kun bemærke, at vi i vor Fremstilling af Begivenhederne aldeles ikke have taget Hensyn til Nestors Fortælling om et Ægteskabstilbud, som Konstantinos skal have gjort Olga; Sagens Urimelighed begrunder dette tilstrækkeligt³.

Konstantinos Porphyrogennetos, hvis Skribentvirksomhed vi kunne takke for mangen en Underretning om de gamle Russer, døde den 15de November 959⁴, mulig for-givet af sin Søn Romanos⁵, der efter ham besteg Thronen. Det vigtigste Foretagende under dennes Regjering var Kretas Gjenerobring fra Sarakenerne af Feltherren Nikephoros Phokas, der var Domestikos τῶν σχολῶν eller Anförer for

ville ikke anerkjende dette Dokuments Ægthed eller diplomatiske Nøjagtighed.

¹) Const. Porph. de cer. aul. Byz. l. c. p. 595, 597, 598. —

²) Vi maa dog bemærke, at den traktatmæssige Bestemmelse, at kun 50 Handlende paa engang maatte komme ind i Konstantinopel, mulig endogsaa ved denne Lejlighed kan være haandhævet, og at derfor flere kunne paa samme Tid have opholdt sig ved den hellige Mamas's Kloster. — ³) Nest. V, p. 60. Konstantinos var gift, og Olga over 60 Aar gammel. — ⁴) Theoph. cont. p. 292. — ⁵) Cedr. p. 641.

Hæren i Orienten. I dette Felttog, der udførtes i Aarene 960 og 961¹, toge ogsaa Russer Del², hvilket viser den vedvarende gode Forstaaelse mellem begge Magter. Efter en kort Regjering døde Romanos den 15de Marts 963³ og efterlod Thronen til sine umyndige Sønner Basileios og Konstantinos under Formynderskab af Moderen Theophano og Ioseph Bringas, Parakoimomenos. Da der imidlertid herskede Fjendskab mellem Ioseph og Nikephoros Phokas, vendte denne tilbage fra Armeen i Asien, hvorhen han var sendt mod Sarakenerne, styrtede Formynderskabet og antog selv Kejsertittel den 15de August 963⁴. Hans første Regjeringsaar hengik under aarlige Felttog mod Sarakenerne, som han gjentagende overvandt og fratog den ene Besiddelse efter den anden, og det er ikke usandsynligt, at russiske Hjælpetropper under disse Stridigheder have tjent i den græske Hær⁵. Dog snart skulde det traktatmæssig bestaaende Venskab med Russerne sættes paa en strængere Prøve. Siden Bulgarernes Fyrste Petros havde indladt sig i Ægteskab med en Prindsesse af det byzantinske Kejsershus, havde en fredelig Forstaaelse hersket mellem begge

¹) Dette fremgaaer af Leo Diac. lib. 1 og 2; Theoph. cont. p. 297 sætter det senere. — ²) Theoph. cont. p. 298, 300. — ³) Const. Porph. de cer. aul. Byz. lib. 1. c. 96 (T. 1, p. 433 Nieb.), Cedr. p. 645, Leo Diac. lib. 2. c. 10. Med Hensyn til det første Citat, ville vi gjøre opmærksom paa, at vi her have et Exempel paa, hvad vi ovenfor S. 268 Not. 1 anførte angaaende senere Tilsætninger i dette Skrift. — ⁴) Const. Porph. l. c. p. 433 ff., Leo Diac. lib. 3. c. 8 (hvor: 16de August), Cedr. p. 648. — ⁵) Saaledes skulle efter Araberen Nuairi Russer have taget Del i et Tog mod Sarakenerne paa Sicilien i Aaret 964. E. Gauntier d'Arc, hist. des conquêtes des Normands en Italie etc. 11ère époque, p. 92. Ja, endnu i Aaret 968 omtaler Liudprand, Bisp i Cremona, der den Gang opholdt sig som Gesandt i Konstantinopel, to russiske Skibe i den græske Flaade. Liudpr. legatio Constantinop. hos Pertz T. 3, p. 353.

Hoffer, og Kejserne ydede Bulgarer-Kongen en aarlig Tribut, for at han ikke skulde bryde Freden. I Aaret 966 ankom ogsaa et Gesandtskab fra Petros, for at fordre den sædvanlige Gave, men Nikephoros, der ikke besad sine Forjængeres fejge Charakter, og var sig sin Magt bevidst, afslog dette Forlangende og afviste Gesandterne haanligt. For nu at forekomme Bulgarernes Hævn, samlede han strax en Hær, hvormed han rykkede frem i Bulgarien; i Begyndelsen havde han megen Fremgang; men efterhaanden som han kom frem, frembød den skovfulde og bjergige Egn ham saamange Vanskeligheder, at han saa sig nødsaget til at bringe sin Hær i Sikkerhed¹. Under disse Omstændigheder besluttede han at søge Russernes Hjælp.

Over disse herskede nu den unge Svætoslav, der ganske var besjælet af den gamle nordiske krigerske Aand. Han ilede fra Kamp til Kamp, og i haardföör Levemaade og Selvfornægtelse gav han sine Krigere et Exempel, som de troligen fulgte². 964 förte han dem til Oka og Volga, og underkastede sig Vætitscherne, som hidtil havde betalt Chazarerne Tribut³; Aaret efter drog han mod disse selv, overvandt dem i et stort Slag, indtog den stærke Fæstning Bielaviescha⁴, og trængte frem i de nordkaukasiske Egne, hvorved Chazarerne saa sig indskrænkede til enkelte Dele af Taurien. Til denne Mand, som stod i sine store

¹) Leo Diac. lib. 4, c. 5. Efter Cedr. p. 660 og Zonar. vol. 2, p. 205 var Anledningen til Russernes Indkaldelse, at Nikephoros forgjæves havde opfordret Petros til at drage mod Ugrerne for at hindre deres Indfald. — ²) Nest. V, p. 121. — ³) Nest. V, p. 122. — ⁴) Nest. V, p. 123. Denne Fæstning, som af Grækerne kaldes Sarkel, var i Aaret 834 bleven anlagt af Protospatharen Petronas, som Kejser Theophilos i den Hensigt havde sendt paa Anmodning af Chazarernes Chagan. Const. Porph. d. adm. imp. c. 42, p. 177 ed. Bonn., Theoph. cont. p. 76. Smlg. A. C. Lehrberg, Untersuchungen zur Erläuterung der älteren Geschichte Russlands. 1816. S. 383 ff.

Erobringers fulde Glands, sendte Nikephoros den underfundige Kalokyres, Søn af Chersoniternes Proteuon, og derfor særlig skikket til dette Hværv. For at give ham Anseelse, meddelte han ham en Patrikiers Værdighed, og medgav ham 15 Kentenarier (1500 ₰) i Guld¹. Det var let for Kalokyres at bevæge den unge Kriger; men Kalokyres tænkte ogsaa paa sig selv, og søgte at vinde Svætoslav for sin egen Plan: efter Bulgariens Erobring vilde det nemlig være let at drage mod Grækerne, og naar Kalokyres ved Russernes Hjælp havde bemægtiget sig Regjeringen, da skulde det rige Konstantinopel fuldelig skaffe dem Løn for den ydede Hjælp². Med denne Plan for Øje, og ledsaget af Kalokyres, drog Svætoslav i Aaret 967 afsted med en Hær paa 60,000 Mand og lagde an ved Donaus Munding. Med 30,000 Mand søgte Bulgarene at hindre Landgangen; men forgjæves. Nu rykkede Russerne rask frem, den ene By faldt efter den anden, og snart vare Bulgarene indesluttede i den faste Stad Dristor³. Selv tog han Ophold i Preslav ikke langt derfra⁴. Imidlertid synes Kejser Nikephoros at have begyndt at gennemskue Russernes Planer og Kalokyres's Rænker, og da han, naar

¹) Leo Diac. lib. 4, c. 6. Mindre omstændelig Cedr. p. 660. Zonar. v. 2, p. 206. — ²) Leo Diac. lib. 5, c. 1. — ³) Leo Diac. lib. 5, c. 2 synes at sætte dette Tog noget senere, ligesom og Cedr. p. 660, der henfører det til August i 11te Indiktion eller 968. Nest. V, p. 128 har bestemt 967. Dette Tog omtales ogsaa af Ibn Haukal, som siger, at Russerne efter et Tog mod Volga-Bulgarene, der henføres til Aar 358 e. H. (o: 968—969), drog mod Rum (o: Grækenland). Han maa saaledes ogsaa have tænkt paa en senere Tid. Frähn, Ibn Foszl. p. 64. — Dristor, Dristra eller Dorystolos er det nuværende Silistria. Schafarik, sl. Alterth. 2 Th. p. 217. — ⁴) Nest. l. c. — Preslav (Presthlaba, Persthlaba, hos Byzantinerne, Perejaslavets hos Nestor) er det gamle Markianopolis. Schafarik, sl. Alt. Th. 2, p. 216. Wesseling ad Hieroclis Synecdemum p. 408 ed. Bonn.

ondt skulde være, hellere ønskede Bulgarene end Russerne til Naboer, forandrede han Politik og søgte at slutte sig til hine. I den Hensigt sendte han et Gesandtskab til Bulgarene for at fornye det gamle Venskab og til Pant forlange tvende Jomfruer af kongeligt Blod til Ægte for Romanos's Sønner, der levede ved hans Hof. Bulgarene, der bleve haardt trykkede af Russerne, toge glade mod Tilbudet, sendte Prindsesserne og bade om hurtig og virksom Hjælp¹. Imedens nu Nikephoros rustede sig², indtraf en Forandring i Russernes Stilling, som for Öjeblikket befriede Bulgarene fra deres Undertrykkere.

Da nemlig Svätoslav var fraværende med Hæren, troede Petschenegerne, at en let Udsigt til rigt Bytte var aabnet for dem; de gjorde derfor i Aaret 968 Indfald i Rusland, og indesluttede Kiev, hvor den gamle Olga med Svätoslavs Sønner opholdt sig. Ved List blev vel Byen skaanet for den truende Undergang, og Petschenegerne trak sig noget tilbage; men Russernes Stilling var dog kritisk, og man saa sig nødsaget til at kalde Svätoslav tilbage. Hurtig ankom han, og Petschenegerne maatte snart vige for hans sejr-vante Hær³.

Imidlertid længtes Svätoslav, der i Hjemmet ikke længere fandt Beskjæftigelse for sin urolige Aand, efter det skjønne Land, hvorhen viddudseende Planer nylig havde kaldt ham. Endnu en kort Tid holdt hans Moders Sygdom ham tilbage. Men hun døde i Aaret 969⁴, og nu hindrede intet ham i hans Beslutning. Förend sin Afrejse fordelte han Rigets Styrelse mellem sine Sønner, saaledes at Jaropolk forblev i Kiev, Oleg gik til Drevien, og den uægte Søn Vladimir til Novgorod⁵. Efterat han saaledes havde ordnet de indre Anliggender hjemme, begav han sig i Aaret 970 paa sit

¹) Leo Diac. lib. 5, c. 3. — ²) Leo Diac. lib. 5, c. 4. —

³) Nest. V, p. 131. — ⁴) Nest. V, p. 140. — ⁵) Nest. V, p. 142.

andet Tog mod Bulgarerne¹. Disse havde samlet deres Hovedstyrke i Preslav og beredte sig til at modtage ham. Svätoslav lod ikke vente paa sig, og det kom til et stort Slag, hvori Bulgarerne i Begyndelsen havde Fordelen, men opflammede af Fyrsten fornyede Russerne Kampen, vandt en fuldstændig Sejr og bemægtigede sig Preslav². Herpaa spillede han fuldkommen Mester i Bulgarien, mod hvis Indbyggere han udviste en vild Grusomhed; saaledes berettes, at han efter Indtagelsen af Philippopolis lod ikke mindre end 20,000 af Indvaanerne korsfæste³. Bulgarernes Fyrste Petros var kort efter det første russiske Indfald død, og hans Sønner, Boris og Romanos, vare faldne i Hænderne paa Svätoslav⁴. Under disse Omstændigheder stod Bulgarernes eneste Haab til Grækerne.

I Konstantinopel havde imidlertid en Thronforandring fundet Sted. Feltherren Ioannes Tzimiskes, hvis virksomme Bistand Nikephoros for en stor Del havde at takke for Thronen, var bleven ham mistænkt og kaldt bort fra Armeen. For at hævne sig indlod han sig i en Sammensværgelse med Nikephoros's Hustru, den rænkefulde Theophano, trængte om Natten mellem den 10de og 11te December 969 ind i Kejserens Sovekammer og myrdede ham paa den grusomste Maade. Ioannes lod sig derpaa selv udraabe til Kejser⁵. Han var en Mand af ualmindelig Vaabenfærdighed og stor Tapperhed indtil Dumdristighed, af en kraftig, men raa og grusom Charakter⁶, iøvrigt vel skikket til at sammenholde

¹) Nest. V, p. 145 sætter det til 971, men efter Leo Diac. lib. 6. c. 8 ff. maa han allerede 970 have været i Bulgarien. Denne byzantinske Forfatter omtaler aldeles ikke Svätoslavs Hjemrejse efter det første Tog. Cedr. p. 660 omtaler bestemt tvende Tog, men lader det andet foretages allerede Aaret efter det første 969, eftersom han som bemærket sætter det første 968. Ligeledes Zonaras, vol. 2, p. 206. — ²) Nest. V, p. 145. — ³) Leo Diac. lib. 6. c. 10. — ⁴) Cedr. p. 666. — ⁵) Leo Diac. lib. 5. c. 6—9. — ⁶) Leo Diac. l. 6. c. 3.

den bröstoffældige Statsbygning. Da Ioannes mærkede Russernes farlige Fremgang, søgte han først ved Underhandlinger at besværges Stormen, og et Gesandtskab blev sendt for at opfordre Svætoslav til at forlade Bulgarien. Men han modtog det med Harme og lovede snart at være for Konstantinopels Porte¹. Nu rustede Ioannes sig til Kamp; han samlede en Skare af unge kjække Mænd, som han gav Navn af de Udödelige, der skulde tjene ham selv til Livvagt. Den egentlige Hær lader han rykke ind i de nærmeste Egne af Bulgarien under Anförsel af Bardas Skleros, Magistros, en Broder til hans afdöde Hustru Maria, og Gildingen Petros, Patrikios. Han befaler dem der at gaa i Vinterkvarter, men holde Öje med Russerne, og ved Spejdere at udforske dissers Planer². Men heller ikke Svætoslav var uvirksom. Han samlede en stor Hær af de ham undergivne Bulgarer, og formaaede Ugrer og Petscheneger³ til at forene sig med ham og sende Mandskab. Saasnart han erfarede Grækernes Ankomst, bröd han op med Hæren, 30,000 Mand stærk⁴, og ankom til Egnen af Arkadiopolis. Omendskjönt Bardas kun befalede over 10,000 Mand⁵, besluttede han dog at rykke dem imöde. Da han af Ioannes Alaka, som han sendte forud paa Rekognoscering, var bleven underrettet om Fjendens Nærmelse, deler han sin Hær i tre Dele; de tvende lagde han i Baghold; med den tredie rykker han selv rask frem mod Fjenden. Kampen var langvarig og haardnakket, og paa begge Sider gaves Pröver paa udmærket Tapperhed; men da omsider de friske græske Tropper fra Bagholdet optog Kampen, maatte Russerne vige, og et stort Blodbad anrettedes iblandt dem.

¹) Leo Diac. l. 6. c. 8 og 10. — ²) Leo Diac. l. 6. c. 11; Cedr. p. 666. — ³) Petschenegerne omtales kun af Cedr. p. 666 og Zonar. vol. 2, p. 210. — ⁴) Cedr. l. c. angiver den til 308,000 Mand, og Zonar. l. c. til 300,000 Mand. — ⁵) Cedr. p. 667 angiver 12,000 Mand.

Mere end 20,000 skulle være faldne, medens Grækernes Tab kun angives til 55 eller endog 25 Mand, en Overdrivelse, som strax falder i Öjnene¹.

Russernes Magt havde vel ved denne Kamp faaet et Skaar, men den var ikke knækket, og man rustede sig paa begge Sider til Krigens kraftige Fortsættelse; og Kejseren havde allerede givet Ordre til de i Asien staaende Troppers ufortövede Afmarsch til Europa², da et farligt Oprör af Kejser Nikephoros's Brodersön Bardas Phokas tvang ham til at dele sin Opmærksomhed. Undsluppen fra sit Forvisningssted Amaseia, havde han i Asien fundet et saa stort Anhang, og gjorde saadanne Fremskridt, at Ioannes maatte beslutte sig til at sende Bardas Skleros imod ham, som ogsaa i Löbet af Aaret 971 dæmpede Opröret³. Den ved Bardas Skleros's Sendelse svækkede græske Hær, som stod i Thrakien, over hvilken den uvirksomme og yppige Ioannes Kurkuas, Magistros, fik Befalingen, udrettede intet, og Russerne, som gaves Ro til at samle Kræfter, fornyede deres Plyndringer og Strejfetog, der nu endog naaede Makedonien. Kejseren nödtes derved selv til at lede Krigsforetagenderne paa denne Kant, og ved en heldig Træfning tvang han Russerne til at trække sig tilbage. Dog da Vinteren nærmede sig, indskrænkede han sig til Forberedelser til Felttoget næste Aar, idet han dels udrustede Trierer, forsynede med græsk Ild, dels lod Krigsfornödenheder bringe sammen i Adrianopolis⁴.

¹) Leo Diac. lib. 6, c. 12—13. Cedr. p. 667—669. — ²) Leo Diac. lib. 6. c. 13. — ³) Leo Diac. lib. 7. c. 1—8. Cedr. p. 669 ff. — ⁴) Leo Diac. lib. 7. c. 9. Disse Foretagender mod Russerne blive aldeles forbigaaede af Cedr. og Zonar. — Samtidig med disse Forberedelser sætter Leon Diak. l. c. Ioannes's Giftermaal med Konstantinos Porphyrogennetos's Datter Theodora i November i hans 2det Regjeringsaar. Herved synes Aaret 971 at være bestemt.

Ved Foraarets Begyndelse 972 tog Kejseren Flaaden i Öjesyn. Den bestod af 300 Skibe, og var fuldstændig bleven udrustet under Bestyrelse af Leon, Drungarios τῶν πλωτῶν¹. Denne Flaade sendte han til Donau, for at hindre Russernes Flugt², og mulig understøtte hans egne Foretagender. Derpaa brød han selv op med alle Tropper til Adrianopolis. Da han nu ved udsendte Spejdere erfarede, at de vanskelige Passer, som førte til Bulgarien, vare uden Besætning, besluttede han at benytte Lejligheden, rykkede strax frem, trængte gennem Landet, og stod, inden Russerne anede det, for Preslav³. Kejseren var ledsaget foruden af de saakaldte Udødelige af 15,000 Mand Fodfolk og 13,000 Ryttere⁴; den øvrige Hær med Trods og Krigsmaskiner af alle Slags fulgte hurtigt efter under Anførsel af Basileios, Proedros. Ved Grækernes uventede Ankomst bleve vel Russerne, der anstillede Vaabenøvelser udenfor Byen, forbausede; men snart fattede de sig, grebe til Vaaben, og styrtede med frygteligt Raab mod Fjenden. Længe var Stridens Udfald tvivlsomt, men omsider bleve Russerne ved et Flankeangreb af de Udødelige bragte i Forvirring, og nødte til at kaste sig indenfor Byens Mure. Ved denne Kamp skulle 8500 Russer være faldne⁵. Kalokyres, Patrikios, der stadig ledsagede Russerne, opholdt sig just i Preslav; denne tog Lejligheden iagt, og flygtede om Natten til Svætoslav, der med Hovedstyrken stod i Nærheden af Dristor, ligemeget for at hidkalde Hjælp, og for at undgaa den Fare, at falde i Kejserens Hænder. Det var ogsaa

¹) Cedr. p. 671. — ²) Leo Diac. lib. 8. c. 1. — ³) Leo Diac. lib. 8. c. 2., Cedr. p. 672., Zonar. vol. 2, p. 211. — ⁴) Cedr. p. 672 har Tallene respektive 5000 og 4000. Ligeledes Zonar. vol. 2, p. 211. — ⁵) Leo Diac. lib. 8. c. 4. Efter Cedr. p. 672 vare der ialt 8500 Russer og efter Zonar. l. c. 8000 udenfor Muren ved Grækernes Ankomst, hvilke, [da Kampen begyndte, bleve understøttede ved et Udfald af den i Byen tilbageblevne Besætning.

den yderste Tid, thi Ioannes dvælede ikke. Allerede den næste Dag, Skjærtorsdag, lod han et Hovedangreb foretage imod Byen, hvis Besætning under Anförsel af Sphenkelos, den tredje i Rang efter Svätoslav, holdt Murene besatte¹. Russerne forsvarede sig tappert mod Grækerne, der imidlertid vare forstærkede ved Basileios's Ankomst², men de bleve trængte bort fra Murene, og da nu Portene bleve opbrudte, styrtede Grækerne ind, hvorpaa Russerne efter en rasende Kamp i Byen og et frygteligt Blodbad trak sig tilbage til Kongeborgen. Her holdt de længe Stand; men da Grækerne satte Ild paa Borgen, nødtes de til at forlade den. De vare 7000 i Tallet; dem angreb Grækerne under Anförsel af Bardas Skleros; de bleve overmandede og nedhuggede af de forbitrede Græker; dog lykkedes det Sphenkelos at undfly med nogle faa til Svätoslav. Bulgarernes Konge Boris med Hustru og Börn blev fangen fört til Ioannes, der modtog ham med Ære, og erklærede, at han var kommen for at beskytte Bulgarerne mod Russerne³. Kejseren gav nu sin Hær en kort Hvile, og höjtideligholdt Paasken i Preslav, som han gav Navn af Ioannopolis. Ikke længe efter, da han havde istandsat Fæstningsværkerne og efterladt en Besætning i Byen, rykkede han ud for at söge Svätoslavs Hovedstyrke ved Dristor.

Omendskjöndt denne ved Efterretningen om Preslavs Fald blev noget foruroliget, beredte han sig paa om muligt at oprette Tabet. Han havde endnu en samlet Hær af 60,000 Mand⁴, med hvilke han vel kunde haabe at besejre Grækernes langt ringere Antal; men han beregnede ikke disses bedre Udrustning og större Krigskunst. Desuden stod Grækernes lejede Skarer ikke meget tilbage for Russerne i vild Tapperhed. For at sikre sig mod Forræderi

¹) Leo Diac. lib. 8. c. 5. Cedr. p. 672 kalder Russernes Anförrer Sphagelos. — ²) Cedr. p. 673. — ³) Leo Diac. lib. 8. c. 6-7. Cedr. p. 673. — ⁴) Cedr. p. 674 siger 330,000.

af Bulgarerne lod han 300 af de fornemmeste og rigeste dræbe, og desuden en stor Mængde kaste i Fængsel, et Middel, som vistnok var mere skikket til at ophidse end til at vinde Folket. Da Svätoslav erfarede, at Grækerne nærmede sig, rykkede han noget udenfor Dristor¹ og ventede Fjenden i opstillet Slagorden, imedens han udsendte nogle mindre Skarer for at forurolige Grækerne paa Marschen. Efter nogle ubetydelige Sammenstød med disse, traf endelig Armeerne sammen, og Kampen begyndte uden Ophold. Den førtes med stor Haardnakkenhed og Tapperhed paa begge Sider, og det lykkedes flere Gange Russerne at bringe Grækerne til at vige; men stedse var det græske pantserklædte Rytteri ved Haanden, som hurtig oprettede det lidte Tab. Omsider maatte Russerne efter en Kamp, som varede til langt ud paa Aftenen, trække sig tilbage indenfor Dristors Mure². Derefter lejrede Grækerne sig i Nærheden af Byen paa en lille Høj, som de befæstede. Den næste Dag gjorde Russerne et Udfald, hvorved de første Gang betjente sig af Rytteri³; men da de vare uvante til at styre Hestene i Kamp, bleve de med Lethed kastede tilbage. Paa samme Tid ankom den græske Flaade op ad Donau, til stor Skræk for Russerne, der kjendte den frygtelige Virkning af den græske Ild⁴.

Saaledes var nu Svätoslavs Stilling meget kritisk: Flaaden afskar ham Vejen til Hjemmet, og dernæst var han med sin hele Styrke indesluttet i en fjærn fremmed By, hvis Beboere maatte være ham fjendtlige i Hjærtet, og belejret af en stærk Hær, af hvilken han oftere var bleven besejret. Under disse vanskelige Omstændigheder fortvivlede han dog ikke. Han stolede paa sit gode Sværd, som

¹) Cedr. p. 674 angiver 12 Miliarier fra Dristor. — ²) Leo Diac. lib. 8. c. 8-10, Cedr. p. 674-675. — ³) Det kan dog bemærkes, at allerede ved Olegs Tog omtaler Nestor Rytteri. — ⁴) Leo Diac. lib. 9. c. 1-2.

saa ofte havde hjulpet ham i Faren. For ikke at udsætte Baadene for at ødelægges ved Ild, lod han dem trække op under Murene, og nu paafulgte en Række af Udfald, hvorved almindelig Russerne efter hæftig Kamp maatte trække sig tilbage til Byen. Dog lykkedes det dem engang at ødelægge de græske Kastemaskiner og fælde den skjödesløse Ioannes Kurkuas, Magistros, til hvis Opsyn de vare betroede. Imidlertid blev Russernes Tab ved hvert Udfald mere og mere föleligt, og da ved et saadant först den tapre Sphenkelos, og siden Ikmor, den næste i Værdighed efter Svätoslav, vare faldne, begyndte den russiske Hær at blive modlös¹.

Svätoslav maatte nu sammenkalde en Forsamling² af de fornemmeste Russer, for at raadslaa om de videre Foretagender. En Del raadede til paa enhver Maade ved Flugt at unddrage sig Faren; en Del mente at man skulde slutte Fred med Grækerne, for saaledes at frelse Levningerne af Hæren; Svätoslav alene raadede til Udholdenhed og Kamp, han bebrejdede dem deres Fejghed og mindede dem om, at Russerne ikke plejede at vende hjem som Flygtninge, men at leve som Sejrherrer eller dö med Hæder efter tapre Bedrifter³. Hans Ord oplivede deres sunkne Mod, og man besluttede endnu engang kjækt at gaa Faren imöde. Det var den 24de Juli⁴, da Russerne med hele Hæren bröd ud for at vove den sidste Kamp. Den var langvarig og haardnakket, og det syntes længe, at den vilde vende sig

¹) Leo Diac. lib. 9. c. 2 og 5-6, Cedr. p. 676-679 og Zonar. vol. 2, p. 211-213 berette skjönt ikke ganske overensstemmende de enkelte Omstændigheder ved disse Udfald. Det sidstnævnte, hvori Ikmor faldt, skete d. 20de Juli efter Cedr. p. 678. — ²) Hvilken i deres Sprog kaldes „komenton“, tilföjer Leo Diac. lib. 9. c. 7. — ³) Leo Diac. lib. 9. c. 7, Cedr. p. 679. Zonar. vol. 2, p. 213. — ⁴) Leo Diac. l. 9. c. 8 angiver denne Dag til en Fredag; dette maa være en Fejl, da 24de Juli 972 var en Onsdag.

til Barbarernes Fordel. Da kastede Kejseren sig personlig med sin Livvagt ind imod Fjenden, og da paa samme Tid et opstaaet Uvejr drev Russerne Stövet i Öjnene, tabte de atter den vundne Fordel, og Grækerne, blandt hvem det udbredtes, at den hellige Martyr Theodoros personlig var tilstede og tog Del i Kampen, strede med fornyet Mod, og trængte Fjenden tilbage. Natten gjorde först Ende paa Striden; Svätoslav selv undgik næppe Fangenskab, og förtes saaret til Byen; Levningen af den russiske Hær samledes sammesteds. 15,500 Russer faldt, efter Grækernes Beretning, 20,000 Skjolde og en umaadelig Mængde Sværd gjordes til Bytte; deres eget Tab angive de kun til 350 faldne¹.

Saaledes var da den sidste Kamp kjæmpet, det sidste Forsög paa at trænge Grækerne tilbage gjort; og Svätoslav maatte omsider indse, at der intet andet var tilovers for ham end at söge Forlig. Han bekvemmede sig derfor til den næste Morgen at sende Gesandter til Kejseren for at underhandle om Fred paa de Vilkaar, at Russerne overgave Grækerne Dristor, udleverede de Fangne, afholdt sig fra Bulgarien og vendte tilbage til deres Hjem; Grækerne paa den anden Side maatte ikke hindre deres Afsejling og angribe dem med de ildförende Skibe; de skulde understötte dem med Korn, og behandle Russerne, der for Handelens Skyld kom til Konstantinopel, som Venner saaledes som forhen². Ioannes erklærede sig strax villig, og Underhandlingerne, der efter Nestor³ förtes af Theophilos

¹) Leo Diac. lib. 9. c. 8—10; Cedr. p. 680—682, der i Enkelt-heder afviger fra Leons Beretning, fordeler Kampen paa to Dage. Han omtaler ogsaa, at Ioannes skal have tilbudt Svätoslav en Tve-kamp, for paa denne Maade at gjøre Ende paa Striden, men at denne afslog den. Jf. Ephraem. v. 2845 ff., der kun opholder sig ved den hellige Theodoros's Aabenbarelse under denne afgjörende Kamp, og Konstant. Manasse v. 5898 ff. — ²) Leo Diac. lib. 9. c. 10. Cedr. p. 682. Zonar. vol. 2, p. 214. — ³) Nest. V, p. 172.

Synkellos og Russeren Svenald, bleve snart tilendebragte. Det opsatte Fredsdokument, som Nestor har bevaret os, lyder saaledes:

„Jeg Svætoslav, russisk Fyrste, vil, som jeg har svoret, til alle Dages Ende holde Fred og fuldkommen Venskab med Tzimiskes og de store græske Kejsere Basileios og Konstantinos, og med alle Eders Folk, lovende i alle mig undergivne Russers, Bojarers og det øvrige Folks Navn, aldrig at pündse paa noget imod Eder, og ikke føre min Hær eller nogen fremmed Hær til Grækenland, til det chersonske Land eller til Bulgarien. Naar andre Fjender true Grækenland, vil jeg være deres Fjende og bekjempe dem. Men naar jeg eller mine Undergivne ikke holde denne Overenskomst, da skal Forhandelse træffe os af den Gud, paa hvem vi tro, af Perun og Volos Kvægguden; vi skulle blive gule som Guld og omkomme ved vore egne Vaaben¹. Til Stadfæstelse have vi nedskrevet dette paa Pergament, og beseglet det med vore Segl.” Det angives udfærdiget i Juli Maaned, 14de Indiktion, i Aaret 6479 (o: 971).

Efterat Freden var bleven besvoren, lod Kejseren udele to Medimner Korn til hver af Russerne, som endnu vare tilbage i et Antal af 22,000. Endnu ønskede Svætoslav personlig at se Kejseren, paa hvis Tapperhed han havde haft saa stort Bevis. Der blev en Sammenkomst bestemt ved Donaus Bred. Kejseren red ned til Stedet i gylden Rustning med et af blanke Vaaben og Guld straalende Følge; Svætoslav ankom i en lille uanselig Baad, som han selv hjalp til at ro; han bar en Guld-Örenring med en Ædelsten mellem to Perler; hans Klædedragt var hvid, og kun forskjellig fra de øvrige ved en større Ren-

¹) Det fortjener at bemærkes, at her ikke, saaledes som i Igors Traktat, er nogen Antydning af døbte Russere. Dette finder dog let sin Forklaring i Svætoslavs Foragt for Christendommen.

lighed. Siddende i Baaden vexlede han nogle faa Ord med Kejseren angaaende Freden, hvorpaa de skiltes¹.

Saaledes endtes denne Krig², der truede ikke blot Bulgarernes, men ogsaa Grækernes Magt, fornemmelig ved

¹) Leo Diac. lib. 9. c. 11, Cedr. p. 682. — ²) Til Grund for vor Fremstilling af hele denne Krig have vi lagt den samtidige Leon Diakonos og den senere men i meget ejendommelige Kedrenos. Nestors Fremstilling stemmer ikke hermed, om end Hovedbegivenhederne skinne igjennem. Efter Svätoslav's anden Ankomst til Donaulandene, beretter han, som vi ovenfor have set, Preslav's Indtagelse af Russerne. Denne Fortælling, som vel kan passe ind i Sagernes Gang, og som vi derfor ogsaa have optaget, skjündt Grækerne intet vide derom, maa vi dog tilstaa at kunne være opstaaet af den græske Beretning om denne Byes senere Indtagelse af Grækerne, som Nestor forbigaaer. Derefter lader han Grækerne paa Skrómt gjøre Fredstilbud, men Svätoslav gjennemskuer dem og rykker med 10,000 Mand mod Grækernes 100,000, og overvinder dem i et stort Slag (V, p. 147). Herved er uden Tvivl tænkt paa Slaget ved Arkadiopolis; kun er Resultatet omvendt. Derpaa rykker Svätoslav, efter Nestor (V, p. 148), under store Hærgninger frem mod Konstantinopel. Dette er vel Strejffetogene i Thrakien og Makedonien, som vi have henført til 971. Nu lader han den forskrækkede græske Kejser sende Gesandter med store Gaver til Svätoslav for at overtale ham til at trække sig tilbage. Svätoslav bryder sig ikke om det tilsendte Guld; Grækerne sende ham nu Vaaben til Gave, og nu lader han sig bevæge til at vende tilbage til Preslav (V, p. 167). Dette Gesandtskab synes en ren Tilsætning af Nestor. Derefter lader han Svätoslav, i Betragtning af sin ringe Hær, beslutte at vende tilbage til Rusland; han sender derfor Gesandter til Dristor, hvor Kejseren dengang var (hvorledes han var kommen der, forbigaaes) og Underhandlingerne indledes og afsluttes (V, p. 171). Af denne korte Fremstilling vil det strax fremgaa, at Nationalforfølgeligheden har ligget til Grund for Nestors Fremstilling, og at denne har ladet ham forandre Uheld til Held, dels udelade de lidte betydelige Tab, dels stille Resultatet i et gunstigt Lys for Russerne. I sin Troskyldighed har Nestor ikke tænkt paa, hvormeget Traktaten selv vidnede imod ham. — Iøvrigt maa vi bemærke, at Nestor henfører alle disse Begivenheder til et enkelt Aar; Kedrenos (ligesom ogsaa Zonaras) henfører dem til

Ioannes's Feltherretalent og Krigserfaring. Hans usurperede Herredömmet befestedes ved dette Felttog, og Grækernes Magt voxede, da han bragte det svækkede Bulgarien i fuldkommen Afhængighed og berövede dets Konge Boris sin kongelige Magt¹. Svätoslav selv begav sig, ifölge Overenskomsten paa Hjemreisen med sin Hær; men undervejs blev han, skjönt Ioannes ved et Gesandtskab til Petschenegerne sögte at skaffe ham uhindret Gjennemmarsch, ved Duieprs Vandfalde overfalden af disse, der her havde lagt Baghold for ham; hans Hær blev aldeles opreven, og han selv faldt; kun faa undkom med Budskabet til Kiev².

Det er aabenbart, at denne Krig maa have afbrudt den levende Handelsforbindelse, som hidtil havde bestaaet mellem Russerne og Grækerne; at den er bleven knyttet igjen efter Krigen, er sandsynligt, og det findes ogsaa udtrykkelig udtalt blandt Svätoslavs Fordringer, som Ioannes indrömmede, at Russerne skulde fremdeles nyde de gamle Handelsfriheder. Mærkeligt er det iövrigt, at denne Bestemmelse ikke med et Ord omtales i Traktaten selv; og man fristes til at tro, at en ny Regulering af de internationale Forholde kunde være forbeholdt senere Under-

de 2 første Aar af Ioannes's Regjering, dog saaledes at han angiver Russernes Ankomst til Nikephoros's sidste Regjeringsaar, som tidligere anført; vi have efter den samtidige Leon Diakonos fordelt dem paa Ioannes's 3 første Regjeringsaar. Dog maa vi tilstaa, at Leons Fremstilling af de Begivenheder, som vi have henført til Aaret 971 ikke er saa klar, at dette med Bestemthed kan udledes deraf; og det var vel muligt, at de kunde faa Plads i Slutningen af Aaret 970. Turde man stole paa det angivne Datum af Traktaten, vilde dette være afgjørende. Vi have imidlertid troet at burde fölgé Leons Chronologi, saaledes som den naturligst fremgaar af hans Fortælling, og navnlig af l. 7. c. 9. (Se ovenfor S. 277 Anm. 4.)

¹) Leo Diac. lib. 9. c. 12; Cedr. p. 683. — ²) Leo Diac. lib. 9. c. 12; Cedr. p. 682; Zonar. vol. 2, p. 214; Nest. V, p. 179.

handlinger og Traktater, paa samme Maade, som en nøjere Traktat fulgte den foreløbige Fredslutning efter den Olegske Krig, og som rimelig ogsaa var Tilfældet efter Krigen med Igor. Det synes nemlig ikke ganske rimeligt, at den myndige Ioannes efter en saa heldig Krig skulde vedblive at finde sig i en saa ydmygende Bestemmelse, som f. Ex. den offentlige Underholdning af de russiske Kjöbmænd dog i Virkeligheden var. Maaske er virkelig en saadan Traktat kommen istand, maaske er den bleven hindret ved de indvortes Uroligheder, som strax udrød i Rusland. Vi vide det ikke, og Historien tier saavel herom, som om ethvert andet Forhold mellem Græker og Russer i det følgende Aarti¹. Omstændighederne vare heller ikke gunstige for deres Udvikling.

I Rusland nemlig herskede Borgerkrig, og Broder stod mod Broder. Jaropolk, der erholdt den överste Regjering efter Svætoslavs Död, kunde ikke taale den Magt, som Faderen havde tilstaaet hans Brödre. Han drog mod Oleg i Drevien; et Slag blev holdt, og Oleg faldt (977)². Da Vladimir hørte dette, frygtede han Broderens Skjæbne, og flygtede til Varægerne hinsides Havet, hvorpaa Jaropolk besatte hans Lande³. Dog snart efter vendte Vladimir tilbage med en varægisk Hær, og bemægtigede sig Novgorod paany⁴. Han törstede imidlertid efter Hævn over Broderen, og da han havde udvidet sin Magt ved Betvingelsen af Polotsks Behersker Ragvald, af hvem han var bleven fornærmet⁵, drog han med sin Hær imod Kiev. Jaropolk forskrækkedes og flygtede, men ved Forræderi af sin egen Ven Blud kom han i Vladimirs Magt, og denne

¹) Derimod omtales et Gesandtskab fra Russerne (Rusci), som Kejser Otto den 1ste 973 modtog i Quidlinburg, uden at vi dog erfare noget om dets Hensigt. Lamberti Ann. hos Pertz, T. 3, p. 63. — ²) Nest. V, p. 192. — ³) Nest. V, p. 194. — ⁴) Nest. V, p. 196. — ⁵) Nest. V, p. 198.

lod ham dræbe (980). — Jaropolk var gift med en græsk Nonne, som Faderen Svætoslav havde ført med sig; efter Jaropolks Død blev hun Vladimirs Medhustru og Moder til Svætopolk¹. Muligt at vi i hende kunne se et Redskab for Christendommens Udbredelse.

Imidlertid havde Vladimir sat sig fast paa Thronen, og hans første Bestræbelse var at skaffe sig fri for sine nordiske Hjælpetropper, hvis Fordringer bleve ham for besværlige. De dygtigste og troeste iblandt dem gav han Stæder i Len; men den øvrige Mængde, som han vel antog tilstrækkelig havde lønnet sig selv, medens de stode i hans Tjeneste, henviste han til Grækerne. Misfornøjede fulgte de hans Raad, og begave sig til Konstantinopel; dog var Vladimir ærlig nok til forud at sende Gesandter til de græske Kejsere, for at raade dem at tage sig ivare, og ikke at tillade de ankommende at være samlede i én By, men fordele dem paa flere Steder².

Vladimirs første Regjeringsaar vare indviede til krigerske Foretagender; saaledes fratog han Lecherne (i Polen) den største Del af Galicien³, som allerede Oleg havde erobret, men som siden var gaaet tabt. Derefter dæmpede han et Oprør af Vætitscherne⁴, og siden et lignende af Radimitscherne⁵. Endelig indlod han sig i Kamp med Bulgarerne ved Volga, som han overvandt; dog sluttede han Fred med dem, og et fremtidigt venskabeligt Forhold mellem Bulgarerne ved Volga og Russerne bekræftedes højtideligt⁶.

Vladimir, der var af en lidenskabelig Charakter, viste en ualmindelig Iver i alle sine Foretagender. Saaledes ogsaa med Religionen. Strax i Begyndelsen af sin Regjering lagde han en ubegrændset Nidkjerhed for den hedenske Gudsdyrkelse for Dagen; ny Afgudsbilleder opstilledes

¹) Nest. V, p. 193, 208. — ²) Nest. V, p. 209—210. — ³) Nestor, übersetzt von Scherer, p. 97. — ⁴) Nest. p. 97 (Scher.). — ⁵) Nest. p. 98 (Scher.). — ⁶) Nest. p. 99 (Scher.).

rundt omkring, og Offerblodet flød strömmeweis¹. Maaske troede Vladimir paa denne Maade at afsone Broderens Mord, maaske fandt han i denne Religionsiver en Undskyldning for sin Hengivenhed til sandselige Lyster². Til denne Tid henføres ogsaa de første christne Martyrer i Kiev. Til et Takoffer skulde der flyde Menneskeblod, og Loddet traf Sönnen af en christen Fader³; for at frelse Sönnen, søgte han at overbevise Mængden om deres ufornuftige Vantro, idet de tilbade et forgjængeligt Stykke Træ, fremfor den levende Gud, der havde skabt Himmel og Jord og Mennesker. Men herover bleve Hedningerne forbitrede og i den opstaaede Tumult dræbte de baade Fader og Søn⁴. De æres af den græske Kirke som Hellige under Navn af Theodor og Johan.

Den Tidsalder, hvori Vladimir levede, er karakteristisk ved den Iver, hvormed de forskjellige Religionspartier søgte at udbrede sig. Den östlige og vestlige christelige Kirke havde mere og mere sondret sig, og søgte hver for sig at styrke sig ved Udvidelse af deres Virkekreds i Særdeleshed blandt de hedenske Nationer. Med störst Held virkede den vestlige Kirke, og saa sig netop paa denne Tid anerkjendt af Ungarn, Polen, Danmark, Norge og Sverrig. Den östlige Kirke, som i Begyndelsen havde haft Fremgang i de slaviske Stater, blev mere og mere fortrængt derfra af den vestlige, ligesom den ogsaa i Asien maatte vige tilbage for Islamismen. Denne som tiltalte den sandselige Natur, udbredte sig med en utrolig Hurtighed over en stor Del af Asien og Afrika, fæstede Fod i det sydlige Europa,

¹) Nest. p. 96 (Scher.). — ²) Saaledes beretter Nest. p. 97 (Scher.), at han foruden flere Hustruer havde 800 Medhustruer omkring i Landet; og i Thietmari Chron. lib. 7. hos Pertz, sc. T. 3, p. 859 benævnes han fornicator immensus et crudelis. — ³) Efter Nest. p. 98 (Scher.) var det en Varæger, der var kommen fra Grækenland. — ⁴) Nest. p. 98 (Scher.).

og havde allerede i Begyndelsen af dette Aarhundrede naaet Ruslands östlige Grændser, hvor Bulgarerne ved Volga bekjendte den. Ogsaa de omspredte Jöder sögte at vinde ny Tilhængere, og dette var navnlig lykkets dem blandt Chazarerne i den Grad, at endog dissers Chagan maatte höre til deres Tro.

Vladimirs lyse Aand kunde ikke blive upaavirket af denne Tidsalderens Charakter; og med Opmærksomhed hörte han paa de Afsendinge, hvormed alle Partier omringede ham. Gesandter fra Volga-Bulgarerne sögte at vinde ham for Muhamedanismen, og udkastede et levende Billede af Paradisets Glæder, som gjorde dybt Indtryk paa Fyrsten, men Omskjærelsen og især Forbudet mod Vin stödde ham tilbage¹. De chazariske Jöder afviste han som et Folk, som Gud selv ved sin Straffedom havde forkastet og adspredt over fremmede Lande; ikke vilde han, som de, miste sit Fædreland². Heller ikke tyske Afsendinge gjorde noget Indtryk paa ham³. Da derimod en Græker udviklede for ham sin Religions Lærdomme, og i en livlig Skildring fremstillede Indholdet af de christelige Religionsbøger, Menneskehedens Historie, dens Skabelse, Fald og endelige Oprejsning ved Christendommen og endelig foreviste ham et Maleri af Dommens Dag, hvorpaa de Ret-skafnes Herlighed og de Ugudeliges evige Pine var afbildet, da blev Vladimir dybt greben, og han var vunden for den græske Kirke⁴. — Sagen var imidlertid af alt for stor Vigtighed til at Vladimir uden videre turde vove det afgjørende Skridt, der mulig kunde blive farligt for hans Magt. Han sammenkaldte derfor en Forsamling af sine Hövdinge og Lensmænd, forelagde dem de Forslag, som vare ham gjorte af de forskjellige Religionspartiers Afsen-

¹) Nest. p. 99 (Scher.). — ²) Nest. p. 101 (Scher.). — ³) Nest. p. 99 (Scher.). — ⁴) Nest. p. 101—103 (Scher.).

dinge, og forlangte deres Raad. Efter en Raadslagning besluttedes det at sende forstandige Mænd til de forskjellige Lande, for ved egen iagttagelse at undersøge, hvilket Folk der dyrkede Guddommen paa den værdigste Maade¹. — Bulgarernes Gudsdyrkelse tiltalte ikke de afsendte; især forargede det dem, at de forrettede Bönnen med bedækket Hoved²; ogsaa den romersk-katholske Kirke forekom dem uden Højhed og Skjönhed³; i Konstantinopel derimod, hvor Kejseren lod dem føre til Sophie-Kirken, hvor Patriarchen selv⁴ i sin rige Dragt forrettede Tjenesten, der bleve de grebne af den ydre Glands. Kirkens Pragt, den forsamlede rigt klædte høje Gejstlighed, Altarprydelserne, Malerierne, Røgelsens Vellugt, Kirkesangene, de hemmelighedsfulde kirkelige Ceremonier bragte dem i Forbauselse, og de antog at Guddommen her stod i umiddelbar Forbindelse med Menneskene. Opfyldte af dette Syn, og med rige Gaver vendte de tilbage, og deres begejstrede Beretning gav den græske Kirke vunden Sag. Dette skete efter Nestor i Aaret 987⁵.

Vladimir havde vel nu besluttet at antage den christelige Tro, men han ilede ikke med at udføre denne sin Beslutning. En nøjere Familie-Forbindelse med det græske Kejserhus, der kunde give hans Navn Anseelse i den christe-

¹) Nest. p. 103 (Scher.). — ²) Nest. p. 103 (Scher.). — ³) Nest. p. 104 (Scher.). — ⁴) Nikolaos Chrysobergios var den Gang Patriarch i Konstantinopel. Cedr. p. 694. — ⁵) Nest. p. 104 (Scher.). Dette Gesandtskab med udførlig Skildring af Opholdet i Konstantinopel findes ogsaa berettet i det ovenfor anførte fragm. de Russ. ad fid. Christ. convers., der er udgivet i Banduri animadv. ad Const. Porph. de them. et de adm. imp. libros, p. 112. Den græske Kejser kaldes Basileios Makedon, og Fortællingen om Gesandtskabet er sat i Forbindelse med hvad vi have omtalt der under denne Kejser skete til Christendommens Udbredelse. Forvexlingen er opstaaet, som det synes, derved, at den græske Kejser 987 ogsaa hed Basileios. Fragmentet synes iøvrigt at være af en meget sildig Tid.

lige Verden, satte han sig som Betingelse for sin Indtrædelse i Christendommen; men han indsaa, at den græske Stolt-hed kun ved en overhængende Fare vilde kunne nedlade sig til at give sit Minde til en slig Forbindelse¹. En saadan Fare maatte han derfor fremkalde, og under Sa-gernes Stilling i Konstantinopel maatte dette blive ham let².

Her herskede ikke længere den kjække Ioannes. Efter en kraftfuld Regjering var han död den 10de Januar 976³, rimeligvis ryddet af Vejen ved Gift af Basileios, Proëdros, som nu fik den egentlige Bestyrelse under Ioannes's Efter-følgere, Romanos's unge Sønner Basileios og Konstantinos. Bardas Skleros, en af Ioannes's bedste Feltherrer, blev fjærnet af Basileios, Proedros; forbitret herover antog han Kejsernavn, og næsten hele Asien kom i hans Magt. Kampen førtes flere Aar, og det var med Vanskelighed, at han omsider overvandt af Bardas Phokas, hvem Basileios havde set sig nødt til at kalde tilbage fra hans Forvisning, som den eneste Mand, der i Feltherretalent stod ved Siden af Bardas Skleros; denne flygtede derefter til Perserkongen Chosroës, som holdt ham fangen; men hans Tilhængere vedbleve endnu en Tidlang at forstyrre Rigets Fred (til 980)⁴. Imidlertid havde Bulgarerne, som Ioannes havde underkastet sig, efter dennes Död gjort sig uafhængige

¹) Const. Porph. de adm. imp. c. 13 (p. 85 ff. Nieb.) advarer Kejserne paa det indstændigste mod at indlade sig i ægteskabelig Forbindelse med fremmede Nationer med Undtagelse af Frankerne. Leon, der ægtede en Datter af Chazarernes Chagan, blev ramt af Himlens Straf, og Ægteskabet mellem Bulgarernes Fyrste Petros og Kejser Romanos's Sønnedatter undskyldes ved Romanos's Ukjendskab til Hoffets Skikke o. a. desl. — ²) Til Bedømmelse af den paa Nestors Beretning byggede noget romantiske Fremstilling af Be-væggrundene til Vladimirs Overgang til Christendommen, se Po-godin's Nestor, p. 186 ff. — ³) Leo Diae. lib. 10. c. 11; Zonar. vol. 2. p. 215. Cedr. p. 684 siger Decbr. 975. — ⁴) Cedr. p. 684—694. Leo Diae. lib. 10. c. 7. Zonar. v. 2. p. 215—219.

under 4 Brødre af anset Slægt. Af disse omkom snart de 3 paa forskjellig Maade, hvorefter den fjerde Samuel i mere end 20 Aar udholdt Krigen med Grækerne¹. Især Misfornøjelse over denne Krigs slette Førelse, som Kejser Basileios personlig ledede, bevægede en Del af de anseteste Græker til at træde sammen for at skaffe Riget en kraftigere Styrelse, og den 15de August 987 besluttede de at erkjende Bardas Phokas som Regent og give ham Kejsernavn. Paa samme Tid at dette skete, var Bardas Skleros undsluppen af det persiske Fangenskab, og havde strax efter sin Ankomst til de græske Provindser i Asien ladet sig hilse som Kejser. Begge Kronprætendenter følte nu det mislige i deres Stilling, hvis de hver for sig handlede selvstændig; de indlode sig paa Underhandlinger og bleve enige om at regjere i Fælledskab, saaledes at den største Del af Asien lagdes under Bardas Skleros, det øvrige af Riget under Bardas Phokas².

Medens en saa stor indre Fare svævede over Kejserne, er det iøjnefaldende, at den russiske Fyrste, ved at sætte sig i en truende Stilling, let vilde kunne sætte sine Fordringer igjennem. Det Punkt, hvorfra han besluttede at lade sine Planer gaa ud, var den græske Koloni Cherson. Omringet af barbariske Folk havde den under en fri Forfatning bevaret sin Uafhængighed og stod kun i en temmelig løs Forbindelse med det græske Kejserrige. Den drev en levende Handel med de græske Provindser, og dens Beliggenhed gjorde den til et vigtigt Punkt som Mellemlid for Handelen med de nordligere Barbarer. Navnlig førtes en betydelig Handel med Russerne over Krarion ved Dniepr,

¹) Cedr. p. 694—696. Leo Diac. lib. 10. c. 8. Zonar. v. 2. p. 219—220. — ²) Cedr. p. 696 ff.; Zonar. vol. 2. p. 220 ff. Leo Diac. lib. 10. c. 9, hvor Bardas Phokas's Oprør berettes, omtaler ikke hans Forbindelse med Bardas Skleros.

ofte ved Petschenegerne som Mellemmand¹. Denne Koloni, der laa i Nærheden af Dnieprs Munding, havde Russerne vistnok ofte betragtet med lystne Blik, og det er ikke usandsynligt, at de ikke have indskrænket sig dertil; idetmindste synes Bestemmelserne i Traktaterne med Igor og Svætoslav, at Russerne ingen Rettighed skulde have over Cherson, ikke heller forurolige eller angribe Chersoniterne, at tyde paa tidligere Sammenstød. — Det var imod denne Stad at Vladimir vendte sine Vaaben i Aaret 988. Uden nogen bekjendt Anledning fra Chersons Side ankom han med sin Flaade ved Byens Havneplads, landsatte sin Hær og rykkede mod Staden; men Indvaanerne forsvarede sig tappert; og da Vladimir begyndte en formelig Belejring, søgte de ved Undermineringer at forstyrre de af ham opkastede Værker. Det haardnakkede Forsvar truede med at gjøre Belejringen langvarig; men Vladimir fandt en Forræder i Staden, Anastatius ved Navn, en Gejstlig, som det synes. Denne underrettede ham om Beliggenheden af de Vandledninger, der forsynede Staden med Vand; og da nu Vladimir lod dem tilstoppe, bleve Chersoniterne ved Vandmangel nødte til at overgive sig².

¹) Const. Porph. de adm. imp. c. 9 (p. 77 Nieb.). — ²) Nest. p. 105 (Scher.). Chersons Indtagelse omtales ogsaa hos Leo Diac. lib. 10. c. 10. Med Hensyn til Chersoniternes tapre Forsvar mod Russernes Anfald, kan sammenlignes en interessant Beretning om et barbarisk Folks Indfald og Ödelæggelser i det chersonske Land, samt Indvaanernes Forsvar, i tre Fragmenter, som Hase har udgivet i sine Noter til Leon Diakonos (p. 496—504 ed. Bonn.). De samme Fragmenter omtale et Gesandtskab til hin Sides Dniepr, enten til Petschenegerne eller Russerne, der give interessante Bidrag til Kundskab om disse Egenes Tilstand. De angaa en Tid, som ikke synes at være længe efter den, vi nu omtale. De ere saa meget mærkeligere, som de synes at være Autographen af den nævnte Forfatter, der maa have været Övrighedsperson i en By i det chersonske Gebet.

Da Vladimir saaledes var Herre over Cherson, og saaledes havde godtgjort for Grækerne, at Russernes Magt, som ved Svätoslavs Nederlag havde maattet böje sig, ingenlunde var brudt, kunde han med mere Tillid gaa sit Hovedformaal imøde, og sendte et Gesandtskab til de græske Kejsere for at forlange deres Söster til Gemalinde. Ved et Afslag truede han med at hjemsöge Konstantinopel. Kejsernes Stilling var, som vi have bemærket, ikke saaledes, at et direkte Afslag var raadeligt. De gave derfor deres Minde, men kun under den Betingelse at Vladimir blev Christen, og de troede maaske derved at kunne undrage deres Söster for den Skjæbne at henkastes i en Barbars Arme. Men Vladimir, som allerede længe havde besluttet at forlade Hedenskabet, modtog strax Vilkaaret, og lovede ved Prindsessens Ankomst at lade sig döbe. Nu maatte Kejserne give efter; men Sösteren Anna vægrede sig længe; dog, da man forestillede hende, at hun vilde være et Redskab i Guds Haand til hans Riges Udbredelse blandt de hedenske Russer, og at hun ved sin Hengivenhed vilde skaane Fædrelandet for en grusom Krig, der truede Brödrenes allerede svage Throne med Fald, föjede hun sig i den haarde Skjæbne, og lod sig ledsaget af flere Gejstlige före til Cherson. Ved hendes Ankomst lod Vladimir sig döbe af Bispen i Cherson, og saaledes var Christendommens Grundfæstelse i Rusland sikret¹. Efter Daaben udförte Bispen Vielsen².

¹) Nest. p. 105—107 (Scher.). Nestor tilföjer, at Vladimir ved Annas Ankomst led af en Öjensvaghed, saa han ikke kunde se, men at Sygdommen strax forlod ham, da Bispen lagde sin Haand paa ham. Vel en Udförelse paa Legendavis af den Sætning, at han ved Christendommen havde forladt det hedenske Mörke! — Mærkeligt er det, at Vladimirs Övergang til Christendommen ikke omtales, saavidt jeg ved, af de byzantinske Skribenter. Derimod har den været bekjendt for de nordiske Sagaskrivere, som dog tillægge Olaf Trygvesen, der fra Grækenland havde medbragt en lærd

Vladimir viste strax sin Erkjendtlighed mod de græske Kejsere. Bardas Phokas havde vel forrædersk ved en Sammenkomst hemægtiget sig Bardas Skleros's Person, og derved befriet Kejserne for én Modstander; men Bardas Phokas's Magt blev derved kun endnu mere truende, og han rykkede frem mod Konstantinopel. Da sendte Vladimir sine Skarer; Kejserne angreb Phokas, og efter en haardnakket Kamp faldt denne, hvorved deres Magt sikredes¹.

Efter sin Formæling forlod Vladimir Cherson, som han gav Grækerne tilbage², medtagende Anastatius, hvis Hjælp

Mand, Biskop Paul, til Vladimirs Hof, Æren for dennes Omvendelse. Olaf Trygv. Sag. cap. 76. (Forf. til denne Saga anfører til Bestyrkelse for sin Fortælling, at Russernes Omvendelse til Christendommen under Keiser Otto den 3die omtales i et Skrift kaldet „imago mundi“. Det anførte Sted findes i Honorii Augustudunensis chron. s. de ætatibus mundi, der staaer som lib. 6. i den Samling af hans Skrifter, hvis lib. 1 er „de imagine mundi“, og som er udgiven i Basel 1544, 8vo). Ligeledes omtales saavel denne Vladimirs Omvendelse som hans Ægteskab med en græsk Prindsesse, som imidlertid urigtigt kaldes Helena, i Thietmari chron. lib. 7. hos Pertz. M. G. sc. T. 3. p. 859. — ²) Nest. p. 107 (Scher.). Cedr. p. 699. cfr. Zonar. v. 2. p. 221.

¹) Leo Diac. lib. 10. c. 9; Cedr. p. 699; Zonar. v. 2. p. 221. Kun de tvende sidste omtale Russernes Deltagelse. Alle disse Begivenheder, Vladimirs Overgang til Christendommen, hans Giftermaal med Kejsernes Søster, og den Hjælp han ydede Kejserne mod Bardas Phokas omtales af Araberen Elmakin. Bardas's Drab henføres til 3die Moharrem 379 d. e. 4de April 989. Elmacini hist. Sar. p. 313. — ²) I Scherers Oversættelse af Nestor, p. 107, staaer det modsatte: „er bekam Chersones von den Griechen zum Brautschatze, um der Zarinn willen“; ligeledes i L. Paris's franske Oversættelse 1834, I D., p. 131. Da imidlertid Cherson senere findes i Forbindelse med Konstantinopel, er jeg tilbøjelig til at antage en Misforstaaelse, især da Karamsin, der har benyttet mange og gode Haandskrifter af Nestor, udtrykkelig siger (I Th., p. 175), „at Vladimir opgav sin Erobring“. Det stemmede ogsaa med Russernes Sædvane, ikke at modtage Gaver, men at give dem for Hustruen. Ogsaa M. Lomonossow stemmer med Karamsin. (Alte

han havde benyttet ved Chersons Erobring, samt förende med sig hellige Relikvier og kirkelige Kar og Redskaber. Han vendte tilbage til Kiev; og hans Iver for Christendommen som hans Gemalinde mulig opflammede, viste sig nu ligesaa hæftig, som forhen hans Iver for den fædrene Tro. Uden Agtelse for sit Folks Fölelser og under dets Taarer lod han de Afgudsbilleder, paa hvilke de hidtil havde troet, og for hvilke de endog havde ofret Menneskers Blod, under Haan og Beskjæmmelse slæbe bort og kaste i Floden¹. Vladimir, der allerede havde sine Hövdingers Minde, og derfor let vovede det afgjørende Skridt, böd nu Folket fra den højeste til den laveste at møde ved Floden og modtage Daaben; og Folket, der saa sig sine Guder berövede og frygtede Herskeren, böjede sig under hans Villie; de med Anna hidkomne græske Præster forrettede Daaben². Hvad der var sket i Kiev gjentoges nu over hele Landet. I alle Stæder, Flækker og Landsbyer lod han Folket döbe og beskikkede Religionslærere, der vistnok for største Delen vare hentede fra Grækenland, ligesom han ogsaa derfra lod komme Bygmestere til de Kirker, han rundt omkring lod opføre³; men han sørgede ogsaa for, at den kommende Slægt

Russisch. Gesch. Riga 1768, p. 162). Til Bestyrkelse af denne Mening kan jeg endnu tilføje, at den kyndige Slavist Hr. C. W. Smith i Roeskilde godhedsfuld har meddelt mig, at den novgorodske Lietopisse, der tildels er et Uddrag af Nestor, tydelig beretter, „at Vladimir gav sine Svogere Byen Korsun i Brudegave”.

¹) Nest. p. 107 (Scher.). — ²) Thietmari Chron. lib. 8 hos Pertz. sc. T. 3, p. 871 beretter, at der allerede i Aaret 1018 vare 400 Kirker i Kiev (Kitava). Hvis man ellers kan stole noget paa denne Efterretning, der i ethvert Fald er overdreven, synes deraf at fremgaa, at Christendommen ved Russernes almindelige Daab 988 har været langt mere udbredt i Hovedstaden, end man efter Vladimirs tidligere Forfølgelser maatte antage; og saaledes kunde da ogsaa den ringe Modstand, han nu fandt, tildels forklares. — ³) Nest. p. 108—109 (Scher.).

kunde erholde indfødte Lærere; thi Nestor beretter, at han tog de Fornemmes Børn, og lod dem oplære i den hellige Skrift¹.

Saaledes blev da Christendommen indført blandt de hedenske Russer, og var fra nu af Statsreligion. Hvilken Andel Grækerne toge deri, kunne vi bedømme deraf, at kun græske Præsters Virksomhed omtales. Følgen blev, at den russiske Kirke blev den græske og kom i en Afhængighed af den græske Patriarch i Konstantinopel, som bevarede sig gennem Aarhundreder. Hvor mangehaande Forbindelser heraf maatte opstaa mellem begge Riger, og hvilken Indflydelse det har maattet have paa Kulturens Udvikling i Rusland, ligger klart for Dagen; men at eftervise dette, ligger ikke i vor nuværende Hensigt.

Vi have søgt i det foregaaende at sammenfatte i en sammenhængende Fremstilling de Efterretninger, som de byzantinske Forfattere og Nestor have efterladt os om de Sammenstød og Forbindelser, der have fundet Sted mellem Grækerne og Russerne fra disses første Fremtræden paa Historiens Skueplads indtil Christendommens almindelige Anerkjendelse af dem som Statsreligion. Det vil strax falde i Øjne, at vore Kilder ingenlunde give os noget fuldstændigt Billede af disse Nationers indbyrdes Forhold i de forskellige Retninger, hvad vi heller ikke kunne vente af de enkelte Angivelser som oftest abrupte Charakter. Mest skulde vi have ventet af Nestor, men hans Afhængighed af de byzantinske Skribenter tillader ham sjælden at gaa udenfor disse; dog bliver hans Meddelelser af enkelte Træk og isærdeleshed af de vigtige Traktater af stor Betydning. Hvad Byzantinerne angaaer, da er det især de krigerske Sammenstød, der er Gjenstand for deres Omtale, og selv heri ere de almindeligvis i den Grad afhængige af hinaanden,

¹) Nest. p. 108 (Scher.).

at man sjælden finder mere hos den yngre Skribent end hos den ældre, og meget ofte endogsaa de samme Ord. Saaledes stemme Forfatterne til Fortsættelsen af Theophanes, Symeon Logothetes, Leon Grammatikos, Georgios Monachos oftest overens indtil Ordene, og med Hensyn til den senere Tid Zonaras og Skylitzes's Omskriver Georgios Kedrenos; kun den i Stil og Fremstilling ejendommelige Leon Diakonos staaer for et enkelt men vigtigt Tidspunkt uafhængig. Med Hensyn til de fredelige Forbindelser mellem Folkene bliver især Konstantinos Porphyrogennetos en vigtig Kilde ved de adspredte Notitser, han meddeler i sine Skrifter om Statsstyrelsen navnlig med Hensyn til de fremmede Nationer og om Hofceremonierne; dog finde vi i det første Skrift langt fra saameget, som Tittelen berettiger os til at vente.

Hvor mangelfulde end vore Efterretninger ere, ere de dog ofte af Vigtighed, og tillade os, om ikke altid i det enkelte, dog i det hele nogenlunde at erkjende Forholdet, navnlig i politisk og kommerciel Henseende, mellem de tvende Nationer. Dette Forhold fremgaaer af hele den foregaaende Fremstilling; vi ville her kun til Slutning give et kort Overblik deraf.

I politisk Henseende var Forholdet snart fredeligt, snart fjendtligt. I sidste Tilfælde førtes Krigen snart til Søes, hvor Grækerne især ved den græske Ild vare overlegne, snart til Lands, hvor en mere udviklet Krigskunst var til Grækernes Fordel; fra Russernes Side førtes den almindelig med vild Grusomhed; den endtes efter Underhandling ved en formelig Fredsslutning, der i det mindste i den senere Tid opsattes skriftlig og besvores. I Fredstider skete Forbindelsen ved jævnlige Gesandtskaber fra begge Sider, dog hyppigst fra russisk. De russiske Gesandter bleve offentlig underholdte, og de saavel som de græske bleve almindeligvis rigt begavede ved Afrejsen.

Gesandtskabernes Formaals have vel som oftest været de internationale Rettigheder, hvorom skriftlige Traktater bestode; ofte ere de komne for at anholde om Hjælpetropper, som Russerne jævnlig sendte Grækerne, og som Russerne paa den anden Side traktatmæssig i visse Tilfælde vare berettigede til at fordre af disse. Vi finde ogsaa Spor til russiske Agenter, hvis Ophold i Konstantinopel maaske har været i længere Tid, for at paase de Handlendes Interesser. Forhandlingerne mellem Regjeringerne førtes vel almindelig mundtlig ved Gesandterne, dog ogsaa skriftlig. Den græske Kejser gav Ruslands Hersker den lavere Tittel ἄρχων¹.

Særdeles vigtige vare Handelsforholdene mellem Grækerne og Russerne. Russernes Handel paa Grækenland var almindelig direkte; dybt inde fra Rusland, endog fra Egnene om Novgorod droge de paa deres smaa Skibe ned ad Dniepr og langs med det sorte Havs Kyster til Konstantinopel; i den senere Tid maatte de være forsynede med Pas, og vare underkastede enkelte Indskrænkninger: de skulde saaledes bo udenfor Byen, maatte kun i et bestemt Antal komme inden for Portene, maatte staa under speciel Opsyn af kejserlige Embedsmænd, maatte ikke uden under særlig Kontrol kjøbe kostbare Artikler o. s. v.; men de vare fritagne for Toldafgifter, bleve offentlig underholdte og fandt Beskyttelse mod enhver Overlast, som Grækerne tilføjede dem. De Handelsvarer, som de førte med sig, vare Peltsværk, Honning, Vox og Slaver, de tilforhandlede sig især kostbarere Stoffer, Korn, Vin og Frugter. Omendskjönt Grækerne fandt samme Beskyttelse i Rusland, førte disse der vel kun en ringe direkte Handel; den gik som det synes mest over Cherson, hvorfra de græske Varer dels direkte, som oftest

¹) Const. Porph. de cer. aul. Byz. lib. 2. c. 48 (T. I. p. 690 Nieb.) siger, at der sendtes Fyrsten, som betittedes ὁ ἄρχων Ῥωσίας, ἐν βούλλᾳ χρυσῇ δισολδία ο: med et Guldsegl af 2 Dukaters Vægt.

indirekte ved Petschenegerne forhandlede til Russerne. Ogsaa dreves som det synes en ikke ganske ubetydelig Transithandel over Rusland mellem det skandinaviske Norden og Grækenland. De gjensidige Handelsforhold beskyttedes særlig ved Traktater, hvori ogsaa fastsattes Forholdsregler med Hensyn til Skibbrud, som fuldkommen stemmede med Humanitetens Fordringer.

Ogsaa kan der tales om et kirkeligt Forhold mellem Græker og Russer i dette Tidsrum, da vi vide, at en udentvivl betydelig christelig Menighed navnlig ved Grækernes Bestræbelser havde dannet sig i Rusland för Vladimirs Daab. Men angaaende dette Forhold vide vi intet, uden at der i denne Tid rimeligvis har været en af Patriarchen i Konstantinopel afhængig Bisp i Kiev. Men ligesom Christendommens Udbredelse i dette Tidsrum blandt Russerne er et uomtvisteligt Vidnesbyrd om Grækernes aandelige Indflydelse, saaledes viser denne sig og ved den velgjørende Indførelse af den kyrilliske Skrift, der uden Tvivl, som vi have bemærket, skete meget kort efter dens Opfindelse.

PROPÆDEUTISK VEILEDNING TIL STUDIUM AF
DE NORDISKE OLDSAGER, VED JON OLAFSEN FRA
GRUNNAVIK, 1752; OVERSAT, MED FORTALE OG ANMÆRKNINGER AF E. C. WERLAUFF.

DE i „Nordisk Tidsskrift for Oldkyndighed” 3die Bind (1835) i Indledningen til „Biographiske Efterretninger om Arne Magnussen” meddelte Noticer om Forfatteren til disse og til det her meddelte Anecdoton, kunne berigtiges og suppleres af hans egne Optegnelser i et Fascikel blandt Additamenterne til den Magnæanske Samling i Universitetsbibliotheket, Nr. 26, 4to, indeholdende

blandt andet Efterretninger skrevne efter A. 1762, om hans lærde Arbeider. Som hans Fødselsdag angives her den 15de (ikke den 17de) August 1705. Da Arne Magnussen havde faaet at see nogle af hans for Paul Vidalin udførte Afskrifter, ønskede han at erholde ham til sig som Ammannensis. „Jeg gav mig strax” — skriver han — „frivillig til den Reise, bare af Nysgjerrighed at see med det samme Kjöbenhavn og fremmede Folks Skikke og blive der saa ongefær et Par Aars Tid; men ikke i den Mening at blive ved Bogen, thi mig syntes jeg havde ikke faaet nogen retskaffen Leilighed til at öve mig nok i den.” Ved hans Ankomst til Kjöbenhavn 1726 paalagde A. M. ham at deponere ved Universitetet, som en Betingelse for at beholde ham; han blev derefter optagen i Arne Magnussens Huus. 1733 reiste han til Island for at hæve en lille Arvepart, som var tilfalden ham og hans Broder Erland Olafsen der havde deponeret 1728. En Landsmands „Calumnier og Forfølgelser” foranledigede tildeels hans næste Ophold i Island 1743—50. I denne Anledning klager han over „de Fortrædeligheder, som onde og misundelige Mennesker have søgt at tilföie mig, baade med sin bagtalende Tunge, og tyvagtig laanende Hænder.” „Jeg har tit mærket,” — tilföier han — „at det er noget synderligt med min Skebne og Lykke, at den altid har været mig mere favorabel hos Folk i et fremmed Land eller iblandt Fremmede, heller end i mit Fæderneland eller i et fremmed Land blandt mine Landsmænd.” Som hans Avindsmænd, der laante hans skrevne Arbeider og siden fragik det, nævner han især To: den ene, Jon Mortensen, i Aaret 1732 Student fra Holums Skole og fra 1742 i nogle Aar Magnæansk Stipendiarius og Haandskriver hos Gram og Klevenfeldt¹; den anden Thorstein² Nico-

¹) Nord. Tidsskrift for Oldkyndighed III, S. 141—47. I Nyerups Forfatterlexicon er forbigaaet hans Bemærkning „om Navnet Krembresaga” i Langebekiana S. 331—33. — ²) Om den-

laisen. Blandt de faa af hans Landsmænd, som han omtaler med Agtelse og Tillid, var især hans ædle og lærde Navne fra Svefnöe, nærværende Forfatters uforglemmelige Velynder og Ven.

1751 kom han igjen ned til Kjöbenhavn, ifölge en Skrivelse fra hans „Principal” Möllmann, og forblev nu her lige til sin Död d. 17de Juni 1779¹. Med en ringere Grad af Nöisomhed vilde han neppe have fundet sig i at være saa indskrænket til Livets nödtörftigste Ophold, at han endog stundom synes at have manglet de fornödne Klæder. Man kan derfor vel med Föie sige at han „havde i Henseende til sine yngre Aars store Flid og Indsigt fortjent en bedre Lykke”². Men uden Embede og uden Familie kunde han ogsaa opofre hele sin Tid til lærd Virksomhed, enten for sig selv eller for andre³. Den „Tylensium industria” Saxo omtaler med Berömmelse i Fortalen til sin Krönike, passer sig i höi Grad paa ham; neppe kan Island fremvise nogen flittigere og mere udholdende Skribent, for hvem det Arbeide at skrive næsten var en fysisk Trang. Vistnok kom hans Arbeider derved ogsaa til at lide af de meget frugtbare Skribenters sædvanlige

nes Diss. historico-oeconomica de comœatu veterum Islandorum præcipue navali hodie restituendo Hafniæ 1762. 8. s. H. Einari hist. litt. Isl. S. 172—73. Til det lidet, der findes om ham i Nyerups Forf. Lexicon kan endnu föies at han 1756, altsaa før han udgav dette Skrift i 3 Dissertatser, hvoraf den første udkom 1759, blev relegeret paa to Aar, i Anledning af en Tumult mellem Studenterne paa Regentsen Iste Paaskedagsaften; han døde i Kjöbenhavn i stor Usselhed.

¹) Nord. Tidskr. f. Oldkynd. III, S. 5. J. P. Petursson, Hist. eccles. Islandiæ ab a. 1740 ad a. 1840. s. 411 nævner 20de Januar 1778, som hans Dödsdag; men neppe rigtig. — ²) Worms lærde Lexicon III, S. 141. — ³) De vigtigste af hans utrykte Arbeider nævnes hos Worm anf. St. H. Einarsen og P. Petursson p. 411.

Ufuldkommenheder, trættende Vidtløftighed, hyppige Gjen-tagelser og stundom Mangel af Kritik. Han beklagede meget, at han ikke kunde faae noget af sine Arbeider ud-givet; og vist er det, at der, saalænge han levede, kun meget lidet haves trykt fra hans Haand¹. Hans mange, tildeels voluminöse og fast alle paa Latin forfattede Vær-ker ville derfor stedse blive henstaaende blandt vore offent-lige Bibliothekers Haandskrifter; skjönt flere af dem, ved deres rige Indhold af philologisk og antiqvarisk Lærdom vel endnu kunde fortjene at benyttes, og enkelte Gange tildels ogsaa ere blevne det. Foruden de Anecdota af ham, der nedenfor i Anmærkningerne til det her Meddelte blive omtalte, kan nævnes:

a) *Conspectus historicus Dano-norvegico-islandicus super historias veteres idiomate islandico conscriptas* 1756²;

b) En islandsk Litterærhistorie eller Fortegnelse paa islandske Forfattere, udarbeidet efter Opfordring af Litterærhistorikeren Alb. Thura³; der henvises paa flere Steder til den i det her meddelte Anecdoton. Om dette Arbeide, som nu ikke vides at existere, har Forfatterens Landsmand, den lærde Jon Thorkelsen i sin Tid Harboes Secre-tair paa hans Visitatsreise i Island († 1759) fældet följ-

¹) I Worms *Lexicon forbigaacs*, skjönt dengang allerede trykte: Notice om Bogtrykkeriets Oprindelse i Island, i Nye Tidender om lærde Sager 1740, Nr. 16; den skalholtske Biskop Ögmunds Lev-netsbeskrivelse i Danske Magazin III, S. 338—52; det gamle is-landske Digt *Lilja* med Varianter og latinsk Oversættelse i Finni Johannæi Hist. eccl. Isl. III, p. 398—447; det første og sidste af disse savnes ogsaa hos Nyerup. Senere ere af hans utrykte Arbei-der udgivne: Biographiske Efterretninger om Arne Magnussen i Nordisk Tidsskrift for Oldkyndighed III; og Udtog af et tabt Fragment af Vigastyrssaga med Anmærkninger; *Íslendinga Sögur* II, S. 279—320. jfr. Fortalen S. XXVI—XXVIII. — ²) Nord. Tidsskr. f. Oldk. III, S. 116. — ³) H. Einarsen; Fortalen.

gende strænge, skjönt maaske ei ganske ubeföiede Dom: „En Studiosus Antiquitatum af denne Nation har sammenskrevet noget paa Dansk, som kunde passere for et Stykke af Historia literaria Isl. Det er som et Onomasticon biographico-literarium, hvoraf jeg har seet excerpta, som give tilkjende, at Værket indeholder adskilligt, som for Liebhabere vel er værd at beholde, end dog derhos ere mange Feil, og især er der ingen Delectus, som dog er höi fornöden herudinden, thi det vilde blive propemodum infinitum opus, at anskrive enhver for Lærd, der havde componeret en Vise, eller verteret en Charteque af Dansk eller Latin paa Islandsk, thi saadanne smaa Ragerier meriterer ikke at henføres til noget Lærdt, og kan heller prostituere den som gjør sig til dermed, om ikke hele Nationen tillige, som den der ikke havde bedre Forraad. Men efterdi samme Værk hverken er eller bliver saa hastig trykt, har det ikke saa stor Fare dermed; det maa ellers excerperes med god Agtsomhed, om det skulde employeres videre. I Nationens studiis har man og ikke meget at hente, som delecterer Fremmede (uden kanskee Micrologos semidoctos), naar man gaaer fra Historien, det gamle Sprog og Poesie. Nova inventa in Historia naturali, Mechanique og andre mathematiske Scientzer söges der forgjeves, og saa i det övrige. Hvorledes det staaer til med literis i vore Tider, göres vel ikke fornöden at berette ved denne Leilighed, dog vil jeg og tör sige, at siden Biskop Vidalin döde, nemlig 1720, har numerus Literatorum taget mærkelig af i dette Land, og tager af lige til Dato. Saasom et Par, eller i det höieste Fire, som skulde være de lærdeste derhenne, ere aflægs og udlevede”¹.

Foruden dette, som det synes, temmelig vidtlöftige Arbeide, nævner Jon Olafsen i de omtalte Optegnelser nogle

¹) Tilgift til Andersen om Island, S. 354.

mindre Stykker som dog ikke kjendes nærmere, nemlig: „Sentiments om Hjalmar's Saga med Runer; en impostura"¹⁾; en latinsk Oversættelse af Flovent'ssaga efter en Membran, paa Grams Opfordring, for den franske Gesandt Greve Plelo; og en latinsk Oversættelse af Viserne i Grettissaga, efter Begjering af hans Landsmand Thorvald Grimsson Brockman i Stokholm 1742. Enkelte Afhandlinger af ringere Omfang forefindes i vore offentlige Bibliotheker; nogle maaskee i norske og svenske. Hidtil ubekjendt er, uden Tvivl, et egenhændigt Haandskrift af Forfatteren, 30 SS. i Qvart, som for faa Aar siden solgtes paa en Bogauction her i Staden. Dets fuldstændige Titel er:

„TRACTATUS DIAGRAPHICUS DE STUDIO ANTIQUITATUM et in specie quidem inprimis regni Danici (ut vocari solent), quarum maximam partem islandica monumenta constituunt; quo breviter enumerantur: 1) quænam hic adsint ejusdem scientiæ adminicula et subsidia; unde simul cognosci poterit, quænam adhuc desint et desiderantur; 2) Methodus illis recte utendi, et denique 3) usus tam generales, quam speciales, inde redundantes."

I Dedicationen (1ste Januar 1752) til Forf.'s Patron og Privatpræceptor B. Möllmann omtaler han som Hensigten af dette lille Skrift: at aflægge Prøve paa, hvorvidt han efter 8 Aars Fraværelse i Island endnu var inde i sit Studium. Egentlig indeholder det en kort Veiledning til det nordiske Oldstudium og dettes Grundvold, Islands eller den gamle nordiske Tunge. Nogen dybtgaaende Undersøgelse kan derfor her ikke ventes; men det gjør os bekjendte med den kundskabsrige Forfatters Anskuelse

¹⁾ En Betænkning om denne fingerede Saga af E. Thorhallesen (1762) er meddelt i Langebekiana S. 317—22, men nævnes ei i Nyerups Forfatter-Lex. jfr. Nyerups Fædrel.-Litt. i Middelalderen S. 129—33.

af en og anden bidhörende Gjenstand; saaledes indsaar han allerede Vigtigheden af comparativ Sprogforskning. Uden Interesse ere heller ikke de enkelte hidtil mindre kjendte Data til den islandske Litteratur, især nyere Historie. Man har derfor troet at en Oversættelse af dette Olafsenske Anecdoton her kunde fortjene Plads; dog med Udeladelse af nogle overflødige Steder og med stiltiende Rettelse af enkelte Feil.

Ved OLDSAGER (Antiquitates) forstaaer jeg ikke blot alt Fortiden vedkommende, der er indskrænket til et vist Tidspunkt; men i almindelig Forstand ogsaa alle Mindesmærker (Monumenta), som fra Arildstid igjennem Aarhundreders Løb have vedligeholdt sig indtil vore Dage. Ved saadanne *Mindesmærker* betegnes her ikke blot gamle Böger og Skrifter som endnu haves, men i Almindelighed alle Fortidslevninger, saasom Skrifter, Klædningsstykker, Vaaben, Skibe, Redskaber og lignende Gjenstande. Dog handles her først om de Gamles skriftlige Arbejder; dernæst om nyere Skrifter, som afhandle Ting fra Fortiden. Ogsaa vilde det være hensigtsmæssigt at foranstalte en Samling (Sylloge) af Skrifter henhørende til dette Studium, og sammenligne den med Fortegnelsen over Arne Magnussens Bibliothek, for at erfare, hvad her endnu er i Behold; thi jeg formoder at dette ikke er Tilfældet med alt hvad der forefandtes, da jeg udarbejdede Fortegnelsen derover.

Hovedhensigten af nærværende Arbejde er at bedømme alt efter en passende Maalestok, bestemme dets Nytte, tillægge det sin rette Betydning og hverken ophøje eller uedsætte Oldtiden meer end fortjent; saa at ikke den bekjendte Sentents: det Gamle ophøies, det Nye tilside-sættes (*vetera extollimus, recentium incuriosi*) her skal kunne anvendes; thi alt Gammelt har dog engang været

nyt. Heraf kommer det, at selv de af vore Samtidige som maae ansees for skarpsindige, belee og haane Oldtidens alt for varme Beundrere og ringeagte alt hvadsomhelst kan kaldes Gammelt. Men, der bör skjernes mellem visse Ting der ere forældede og aldeles ude af Brug eller nu ere af ingen Betydning, og mange andre Ting, som hidrøre fra en fjern Oldtid, skjönt de ikke nærmere forklares i vore skrevne Kilder, da de paa den Tid forudsattes at være almindelig bekjendte. Heller ikke tages her Hensyn til dem som, naar de ikke kunne faae ethvert Spørgsmaal af denne Natur besvaret paa en aldeles tilfredsstillende Maade, drage næsten alle övrige Sagn og Efterretninger fra Oldtiden i Tvivl. Thi hvo formaaer vel at oplyse det Mörke, der ligger bag en Række af Aarhundreder, naar gammel og troværdig Hjemmel mangler? Bör man forkaste eller omtvile alt hvad Historikere eller andre Skribenter berette, fordi de stundom have forsömt eller ikke kjendt deres Pligt? Hvo tör derfor forkaste eller mistroe enhver af deres Beretninger? Historien er Tidens Öie (*Historia est oculus temporis*). Maaskee endog Nutiden kan fremvise Historikere der ikke ere aldeles feilfrie. Menneskenes Domme blive altid forskjellige; selv om den nyere Tids endog berönte Navne gjelder dette, stundom ikke uden Grund. Vi maae derfor holde os til Skribenternes Vidnesbyrd, som disse foreligge; kun en alt for stræng Kritiker eller taabelig Dadler kan vente, at de Gamle, ubekjendte med Historiens Love, ikke stundom skulde have feilet. Dog undtages alt hvad som indeholder en aabenbar Modsigelse eller röber kjendelige Feiltagelser. Det er tilstrækkeligt at vi holde os til de Gamles Udsagn, naar disse stötte sig paa sandsynlige Grunde; kunne vi ikke komme videre, maae vi udsætte vor Dom. Endelig gives der ogsaa de, der ringeagte alt gammelt som ubetydeligt, i Sammenligning med Nutiden; de paastaae, at

vor Tids Mennesker, ved længere Tids Erfaring, ligesom i en modnere Alder, have samlet rigere Kundskabsstof end Oldtidens raae Barbarer, og derved maae ansees for visere og mere dannede; men hertil kan svares, at dette endnu tør være uafgjort (*sub judice lis est*). Stode de Gamle atter op, vilde de, uden Tvivl, forkaste mange af vor, saa at sige, udlevede Tids Ytringer som barnagtige og latterlige, og i dem finde Tegn paa en letsindig og ustadig Natur. Hint kan vel siges at gjelde om de mekaniske Videnskaber og om visse Kunstfrembringelser, men ikke om de første Opfindelser; da det altid er lettere at rette og forbedre det allerede Opfundne, end at begynde paa noget aldeles Nyt. Verulam og Andre have derfor Ret, naar de paastaae at de Gamle, som Kunsternes første Ophavsmænd, fortjene større Agt, end de Nyere, som blot lagde et og andet til det allerede Opfundne. Ingen bør være saa anmassende, at han skulde antage eet Folk af Naturen for bedre udrustet, eller slövere og ringere begavet end et andet. Sted, Midler, Evner danne Forskjellen; ofte ogsaa Trang eller Fattigdom. Vi see derfor at Lapper (Finni) og Grönlændere, skjönt formedelst deres Fattigdom som oftest overseete, dog i visse mekaniske Arbejder, der høre til Livets Fornödenheder og Trangs Afhjælpelse, overgaae de mere cultiverede Folk; hvad Naturen har nægtet det Land de beboe, erstatte de ei sjelden ved Klögt og Opfindsomhed.

1. GUEDELIGE SKRIFTER.

Bibel-Oversættelser bör her omtales i philologisk Henseende, forsaavidt nemlig Een, ved Overensstemmelse med Originalen, ved Sprogets Reenhed, ved passende Udtryk. ved gamle Vendinger m. m. kan have Fortrin for en anden. Herhen høre ogsaa forskjellige Bibelsprog, som hist og her findes indførte i de Gamles Skrifter. Værket *STÓRN* samlet ud af forskjellige anførte gamle Kirkeskribenter,

tillægges Biskop Brand af Holum (1). I Odd Gotskalksens Nye Testamente, trykt i Roeskilde, forekomme ikke faa Danismer (2). Gudbrand Thorlaksons, den beröimte Holumske Biskops Oversættelse, den förste af hele Bibelen, er trykt i Island paa hans Foranstaltning 1584 i Folio efter Luthers Oversættelse; sandsynligen, som det berettes, har han ladet enkelte Böger oversætte af Præster som vare kyndige i det tydske Sprog og derpaa selv gennemgaaet dem (3). Hans Biblia laicorum udkom 1599 (4). Senere udgav han (1609) en Oversættelse af det Nye Testamente i Sedez, hvilken Oversættelse Sagkyndige foretrække for hiin (i Bibeludgaven), som mere paalidelig (5). Jobs Oversættelse ved Præsten Hr. Odd i Reynevöll (6) og Psalmernes af den lærde Paul Björnsen i Selardal (7) forbigaaes her, som mindre bekjendte og ikke udgivne. Den Holumske Biskop Thorlaks Oversættelse har Vers som mangle i den Gudbrandske; i Propheterne er den, efter Nogles Mening, paa enkelte Steder noget uforstaaelig, og stundom ikke frie for Danismer, f. Ex. *legurinn (castra)* (8). Der udkom for nogle Aar siden et nyt Oplag af den i Kjöbenhavn, i stor Qvart, hvor Fortalerne dog ei burde have været udeladte (9). Det nye Testamentes Oversættelse af Magister Brynjolf Svendsen, Biskop i Skalholt, tidligere Conrector i Roeskilde, efter manges Mening, den lærdeste græske og latinske Philolog Island kan fremvise, omtales ikke her, da den aldrig er kommet for Lyset; den var udarbejdet med en saadan Kunst, at de enkelte græske Ord vare givne i samme Construction, Stavelsemaal og Qvantitet paa Islandsk; den var derfor meget brugbar for Begyndere (10). Den sidste Bibel-Oversættelse er Biskop Steens, som dog altfor meget slutter sig til den danske Vaisenhuusbibel, og vrimler af Danismer, f. Ex. *hann, hún* i Stedet for *karl-kyn*, (Hankjön), *qvenn-kyn*, (Hunkjön), om Dyrene der indgik i Arken; ogsaa stöder

den ikke sjelden an mod Sprogets Aand, naar det bl. a. heder *hann lá með sínum feðrum*, i Stedet for: han samledes med sine Fædre d. e. han døde. Den modtoges derfor ikke med synderligt Bifald (11). Den lærde og veltalende Skalholtiske Biskop Hr. Jon Thorkelsen, död 1720, skal have forfattet en Oversættelse af det nye Testamente, som nærmer sig Texten mere end nogen af de Foregaaende, og tillige udmærker sig ved en renere Stil (12).

Summarier over Bibelen udgav Biskop Gudbrand 1591 og 1602 (13); men den „Bibelske Kjerne“ udkom for ikke længe siden (14); der haves ogsaa flere Oversættelser af enkelte Bibelstykker, som det vilde være overflødigt her at opregne.

BREVIARIUM NIDROSIENSE er, saavidt vides, den første i Island trykte Bog. Jeg har seet det første Blad deraf, i Qvart, trykt med røde og sorte Typer; den angaves der at være trykt 1534 „impensis Johannis Arneri“ (urigtigen for Arnesonii). Den fuldstændige Titel findes i min islandske Literærhistorie, under Rubriken: Jon Arason (15). Der har jeg ogsaa omtalt Biskop Gudbrands udgivne Skrifter, og tilføiet et Vers til hans Roes, af en vis Björn Olafsen, hvori hans fleste Skrifter (i alt 53) opregnes, med Arne Magnussens Bemærkninger om Format og Trykkeaar (16). De følgende Biskopper have ogsaa udgivet mange gudelige Skrifter, som det vilde være alt for vidtløftigt her udførligen at omtale.

II. OM RETSVIDENSKABEN.

Om den danske Retsvidenskab eller Studiet af danske, norske og islandske Love, bør, med Hensyn til denne Afhandlings Formaal, Følgende bemærkes. 1. Kundskab om de gamle Love bør nødvendigvis være forenet med Indsigt i de nyere; Nyttens heraf indsees af Enhver ved nærmere Betragtning. 2. Ogsaa Bekjendtskab med Sproget er nødvendigt, ikke blot fra den Tid, i hvilken Loven

blev given, men ogsaa fra en ældre Tid (17). 3. Ligeledes bør man kjende Folkenes Vandringer og Tilstande, gamle Vedtægter og Skikke, Religion m. m. For øvrigt vedkommer det os ikke her, enten at undersøge Aarsagerne til Dunkelheder i ældre og nyere Love, der sikkrest oplyses ved Hjælp af Philologie og Historie; eller at paavise de skadelige Følger af vor Tids fast utrolige Mængde af Love og Forordninger; eller at udvikle Aarsagerne til det Phænomen, at de Nationer, der ikke have skrevne Love, føre et med Naturen mere overensstemmende og renere Liv end de øvrige.

¹ „Jeg kunde kanske udføre langt mere vidtløftig hver en Materie især udi de her berørte lærde Sager, hvis det var mit Hoved-dessein, og det blev mig ikkuns proponeret; jeg mener at udføre den baade historice og dijudicative, eller definitive, efter mit ringe Begreb. Ex. gr.

De Studio Juris kand endnu mere siges, om de Samlinger, som lærde Jurister ibland Islænderne have gjort af gamle Love, og de gamle nordske Kongers Forordninger (Retter-Böder isl. rjetta-bætur), og siden samlet de danske Kongers Forordninger, som ere udgivne til Island en Tiid efter hin anden. Item — Hvad for Böger, Discusser og Tractater de Lovkyndige der i Landet have skrevet, og hvor de Skrifter ere at finde; og siden kunde Jeg raisonnere om hver ens Dygtighed, af det, som Jeg tilforne haver fattet der om, især af min berømmelige lærde Educatore, Landsdommer Paul Widalin, hvilkes Navn og Scripter nu omstunder ere der i en høy Estime hos Islænderne. Sammeledes om andre Viden-skaber, [som Physicen, Ex. gr. den lærde Chymici og

¹) Det Følgende af denne Rubrik er paa et særskilt Blad tilføiet Originalen; det er trykt aldeles ordret med Forfatterens Orthographi.

Medici, Thord Thorkelsens Widalini, (den navnkundige Biskop Mag. Jon Thorkelsens Widalini, som døde 1720, hands Broder,) de montibus Islandiæ (ut vocat) ChrySTALLINIS, Skalholti, d. 1. Julii, 1695.] taler Jeg ikke denne Gang (18). Men det Jeg har nu taget Mig for, at skrive om Historier, kunde i Sandhed meer extenderes og udføres, som gierne skal være Min Herre til Tjeneste, hvis Hand forlanger, saavidt Jeg formaaer, propositis certis quæstionibus; og ligeleedes at gjøre det fideliter, for uden at prostituere Mig med, at lade som Jeg vidste det Jeg ikke veed. Nemlig: Jeg vil sige og tilstaae ret syncere og upartisk, hvad Jeg forstaaer endten memorative eller dijudicative, eller ikke forstaaer; item om Böger og lærde Sager, endten de ere til, eller ikke, saavidt Jeg har Kundskab om. Thi en lærd Mand, endskiöndt hand er ikke saa fuldkommelig belöben i et fremmet Sprog til Punct og Prick, ved han dog alligevel at raisonnere ret grundig om Materien og Tingen i sig selv, secundum regulas artis; saavel som at randsage, hvilke Documenta der henhöre til Oplysning eller fattes."

III. OM HISTORISKE SKRIFTER.

Af Historier er ingen trykt i Island, saavidt vides, uden Olaf Trygvesöns Saga, som Biskop Thord i Skalholt udgav i Qvart, men hvori Versene ere meget forvandskede. En, skjöndt ikke aldeles paalidelig Udgave af Are Frodes Schedæ er her tilföiet; ligeledes en Grönlands-Historie, först forfattet af Arngrím Jónsson paa Latin, oversat, dog ei ganske feilfrit, af Einar Eyolfson (19). Are Frodes Schedæ (Íslendinga-bók) blev begyndt at udgives i Oxford, i Octav, efter Foranstaltning af Christ. Worm siden Biskop i Sjælland; men da et Ark var trykt, standsedes Udgaven af Arne Magnussen, hvis lærde og udförlige Anmærkninger til Ares Skrift findes i hans Bibliothek: han havde nemlig havt i Sinde at udgive disse, men

hundredes derfra ved Döden. Af dette Arbeide havest en ziirlig Afskrift i Qvart af min Broder Erland, Sysselmand i Isefjords Syssel. Af Oversættelserne, som opbevares i den Magnæanske Samling, er een udgivet af den lærde Lovkyndige Andreas Bussæus (20).

Peringskjolds Udgave af Snorre Sturlesens norske Kongers Krönike er, ligesom flere i Sverrig udgivne islandske Skrifter, paalideligere end man skulde formode; men Oversættelsen falder stundom i det Brede og afviger temmelig fra Texten; Versene især ere meget forvandskede og Oversættelsen af dem fölgeligen paa flere Steder aldeles feilagtig (21). Peter Undals Oversættelse har ligeledes Mangler. Jeg har engang opsat disse Kongers Regeringsfölge, ligesom ogsaa de danske Kongers lige til vor Tid. Arne Magnussen skrev, om jeg mindes ret, en Afhandling om Hvitfelds Krönike, samt om P. Undals danske Oversættelse af den norske Krönike, hvori han rettede deres historiske Feil og forvirrede Chronologie. Her berörte han tillige Dronning Margaretes Söns Olafs Död eller rettere Forsvinden; vel löseligen og med Forsigtighed, men dog grundigen (22).

Knytlinga Saga er udgivet af H. Gram, der gjengav Arne Magnussens Oversættelse i en elegantere Latin: Versenes Oversættelse og nogle smaa Anmærkninger ere af mig. Jeg samlede tillige Adskilligt til Benyttelse i den af Gram bebudede Fortale, som dog hans mangehaande andre Forretninger og tilsidst Döden hindrede ham fra at fuldföre. (23).

Udgaven af Thormods (Torfesens) Series regum Daniæ besörgedes af Arne Magnussen. Medens den var under Pressen, vexledes mange Breve imellem dem, der maaskee forefindes i Förstnævntes Copieböger, hvoraf 4 Bind i Folio havest (24).

Om den store islandske Krönike, som den rigtigen benævnes af Thormod, almindelig Sturlunga Saga kaldet, kunde vel adskilligt meddeles, dersom her var Stedet dertil; men da den, for største Deel, vedkommer kun Islænderne og islandske Begivenheder, kunne nogle faa Bemærkninger være tilstrækkelige (25). Der eksisterede af denne Krönike to Original-Haandskrifter, det ene vidtløftigere end det andet. I det som her haves, skrevet med Biskop Brynjolf Svendsens Skrivers Hr. Jon Erlandsens (26) Haand, mangler Adskilligt. Disse Mangler ere senere udfyldte af Thorstein Ketilsen Provst i Öefjord (27), i en Afskrift, som tilhører Sysselmanden i Thingöesyssel paa Nordlandet Jon Benedictsens (28). Bemeldte Hr. Jon Erlandsen supplerede efter egen Gisning hvad han ikke kunde læse, eller satte noget urigtigt i Stedet for det han ikke forstod, især i Versene; stundom udelod han meget, hvorved der hist og her findes Lacuner. Björn af Skarösa eiede et andet Haandskrift, hvorfra han tilföiede Marginaler i et Exemplar i Qvart i Arne Magnussens Samling; det forkom siden i Olafsvig eller Hedinsfjord paa Nordlandet (29).

Den nuværende Biskop i Holum Hr. Haldor Brynjulfsen fik for faa Aar siden kongeligt Privilegium paa at udgive islandske Love og Sagaer; hvilket Privilegium er indført i de islandske Althingsakter. Vi havde lært hinanden at kjende, da han i A. 1746 opholdt sig i Kjöbenhavn for at vies til Biskop¹⁾, som dog först skedte i det fölgende Aar, og jeg hjalp ham ved Udgaven af hans Oversættelse af Pontoppidans Catechismus. Efter Anmodning meddelte jeg ham min Betænkning (dat. Holum den 3die Juni 1748) om hvilke historiske, juridiske, gudelige og

¹⁾ Forfatterens Hukommelse har her, som paa flere Steder, svigtet ham; 1746 opholdt han sig selv nemlig i Island (ovenf. S. 301.)

andre Skrifter der burde udgives og paa hvilken Maade. Blandt andet tilraadete jeg en nøiagtig Jævnførelse af de bedste Haandskrifter med Angivelse af de vigtigste Varianter og Aarstal tilføiede i Randen; om mueligt med Landkarter, ligesom i flere Udgaver af græske og romerske Forfattere, endelig ogsaa Overskrifter (lemmata); men fornemmeligen et passende Valg med Hensyn til det historiske Indhold (30).

IV. OM EDDAERNE OG HELGEN-HISTORIER.

I Arne Magnussens Samling opbevares mange Helgen-Historier; et lidet Bind med Apostlernes Historie paa Islandsk findes paa Skard i Dala-Syssels, hos Gaardens Eier Bjarne Petersen (31). Den lærde Philolog og Historiker Hr. Ejulf Jonsen, Præst til Valle og Urd i Svarfdalen har forfattet Luthers Levnet i to Bind i folio, der, blandt andet, ogsaa indeholder Adskilligt til den islandske Reformationshistorie (32). Meget mere kunde anføres om denne Mands Lærdom og Guds frygt, hvortil vor Tid neppe kan fremvise Mage, dersom her var Stedet dertil. Arne Magnussen har samlet meget til den islandske Reformationshistorie i et Qvartbind, som maaskee endnu forefindes i hans Bibliothek. Som hans Amanuensis har jeg i sin Tid af Membraner afskrevet mange Digte om Helgene.

SNORRES EDDA har jeg gennemgaaet efter de bedste herværende Haandskrifter. I min Fortale ere Arne Magnussens Anmærkninger optagne; de forskjellige Læsemaader og nødvendige Registre ere tilføiede; ogsaa har jeg begyndt at forklare Mytherne, ligesom Natalis Comes. Hertil hører ogsaa den Commentar over Gudernes og Gudindernes Navne, som jeg i mit Lexicon har givet, under Ordet *As*. Dette af mig med muligst Flid udarbejdede Værk beroer nu hos Bjarne Haldorsen, Sysselmand i Hunevands Syssel (33).

Den saa kaldte SÆMUNDS EDDA existerer, saavidt vides, ikke fuldstændig. Nysomtalte Bjarne Haldorsen har en temmelig fuldstændig Afskrift blandt andre ypperlige Skrifter, som Paul Vidalin havde efterladt sig, men dog ikke tiltænkt ham fremfor Andre. Nogle Sange synes, efter Versemaalet og enkelte Ord at dømme, at være oversatte af det gamle Angelsaxiske (34).

V. DIPLOMERS, BREVES OG DOCUMENTERS BRUG.

Breve eller gamle Dokumenter kunne paa mange Maader være til Nytte. Med Hensyn til den ældre og nyere Philologie kan man af dem allerbedst og sikkert lære at kjende Archaismer, samt Talemaader og Udtryk fra enhver Tid; de vise nemlig baade gamle og nye Ords Betydning; skjönt de ogsaa have dette tilfældes med Sagaerne. Ligeledes oplyses ved Hjælp af dem enhver Tidsalders Skriftart og Skindbøgernes Alder. De afgive de paalideligste Hjælpemidler baade for Genealogien og Historien. Diplomaten oplyse de, med Hensyn til Skriften, Brevenes ydre og indre Form, Pergamentets Glathed, Farve, Sammenföining, Seglenes Skikkelse m. m.

VI. SKRIFTER, SOM ENDNU SAVNES.

Men vi ville gaae over fra Ord til Ting, fra det der haves til det som kan ønskes; endnu mangler nemlig meget. Blandt saadanne Savn kan först og fremmest nævnes et Lexikon over Oldsager i egentlig Forstand, i hvilket nemlig under et almindeligt Begreb tillige indbefattes specielle Gjenstande; f. Ex. under Ordet *vopn* (Vaaben) alle de forskjellige Vaaben der brugtes i Oldtiden; under Ordet *skip* (Skib) alle de forskjellige Fartöier og hvad der vedkom Söevæsenet; under Ordet *klæðnaðr* (Klædning) alle de forskjellige Gjenstande, som hörte til Klædedragten; og paa samme Maade om andre Ting.

Et Udtog af Sagaer af specielt Indhold vil give Stof til en almindelig Historie; mærkelige Exempler paa Dy-

der og Laster til et Skrift af moralsk Indhold; en fuldstændig og ordnet Samling af Ordsprog vil give Bidrag til Moralen og Klogskabslæren. Dog bør man iagttage, at ikke i saadanne Udtog noget forbigaaes som er nødvendig at kjende, og, hvad der er vigtigst, at de Sagaer, hvoraf Udtog saaledes meddeles, ikke derved forsvinde i deres fuldstændige Skikkelse.

VII. SKRIFTER, SOM JEG HAR BEGYNDT AT UDARBEIDE.

Min ISLANDSKE ORTHOGRAPHIE lærer, blandt andet, at kjende Skriftcharacteren fra enhver Tidsalder; giver Anvisning til en rigtig Udtale og især til en rigtigere Skrivemaade, navnlig af Bogstavet Y. Dette Studium har ogsaa sin Nytte for den danske Litteratur. (35).

Min RUNOLOGIE som er fuldført, bestaaer af tre Böger. Her afhandles Runernes Oprindelse, Skikkelse og Forandringer; deres Benævnelser og deraf følgende mangehaande Omskrivninger. Den tredie Bog indeholder over 70 Rune-Alphabeter, som opstaae af *Klappruner*, af hvilke ethvert haver tre Bogstavformer. Værket slutter med Runernes Anvendelse i Trolddom og Poesie. (36).

Jeg begyndte engang paa en Afhandling om det *islandske Sprog*, dets Aand, Beskaffenhed og Dialecter. Derfra gik jeg over til de beslægtede Tungemaal, der al'e, efter gammel Talebrug, benævnes *Dansk Tunge*, med dennes Oprindelse, Forhold og Udvikling. Der vistes dens nære Slægtskab med det latinske, men endnu mere med det græske Sprog; ogsaa mange Ords Overeensstemmelse med det Gothiske, Angelsaxiske og Celtiske (37). Afvigelsen fra den gamle Reenhed er ikke betydelig. Dialecterne i selve Island ere kun lidet forskjellige. Adskillige Ord af det nyere norske Sprog oplyse den islandske Dialect, og lade Ordenes Betydning i denne bedre fattes; skjönt det tillige maa erkjendes, at den islandske Dialect, som har vedligeholdt mere af Oldtidens Præg, i mange Hen-

seender, har Fortrin for den nyere norske. Desuden ere Udtrykkene i det islandske Sprog mere bestemte, efter Tingenes forskellige Nuancer, end i det danske, som har Overflod af Ord, der, med en og samme Lyd, have forskjellig Betydning (homonyma), hvilket jeg med nogle Exempler har godtgjort i en Tale „de emphasi linguæ islandicæ.” Mange saadanne gamle norske og islandske Ord, der ligne hinanden i Lyd og Betydning, som jeg, dels under mit Ophold i Norge omtrent A. 1733, dels paa andre Tider har hørt af Normænd selv, har jeg samlet i en særegen Ordbog (38). Ligeledes har jeg samlet Vocabularier for at godtgjøre og forklare det islandske Sprogs Overeensstemmelse med det tyske, engelske og hollandske, ja endog med det gamle celtiske og franske; samt tillige vise, hvorledes adskillige, især hollandske, tyske og engelske Ord have indsneget sig i vort Sprog, fornemmeligen ved Handel (39).

Ligesom derfor Kundskab om det islandske Sprog er vigtig for Danske, Tydske og Svenske, saaledes kan disses Tungemaal igjen oplyse hint; thi man kan ikke tænke sig en grundig Indsigt i nogetsomhelst Sprog uden Kjendskab til Dialecterne; heller ikke i nogen enkelt Dialect uden Hjelp af en anden eller af alle med den beslægtede; paa den Maade lærer man først, saavidt mueligt, fuldstændigen at kjende et Sprog. Hertil komme endnu de Forandringer ethvert Sprog har undergaaet af forskjellige Aarsager, dels indre dels ydre, som det her ikke er Sted til nærmere at udvikle. Men, da Islandsken af alle Danismens (Danismi, til Adskillelse fra Theutonismens, Theutonismi) Dialecter endnu er den ældste, er det en Selvfølge, at den maa indeholde flere Oldtidsspor end de övrige; hvorfor ogsaa dunkle, nu ubrugelige eller forældede Udtryk i den saliske, jyske, sjellandske, svenske

og flere Love, for største Deel, uden Vanskelighed kunne forklares og oplyses af Islandsken.

For övrigt har jeg i Sinde at udarbeide en Afhandling om det ældste Sprog i Danmark og Norge (Norroenu eðr Danskri túngu) langt ældre end det nuværende, og maaskee det allerældste i vor Verdensdeel; hvortil jeg har samlet adskillige Ord, især Stednavne.

Trykt haves Runolf Jonsens islandske Grammatik, hvilken, skjönt den af Nogle dadles som ufuldstændig og temmelig utydelig, dog kan have sin Nytte (40). Meget bedre er en Grammatik, af Hr. Jon Magnussen, Fuld-Broder af Sal. Arne Magnussen, en lærd og velbegavet Mand, fortroelig med den gamle Lovkyndighed, Philologie og Medicin; hans grundige Skrift over den practiske Medicin eier jeg selv (41). Foruden disse Arbeider haves af Provsten Hr. Jon Sigurdsen for nærværende Tid i Kjöbenhavn, Begyndelsesgrunde til en (islandsk?) Grammatik, men endnu ufuldført, som jeg selv eier (42). Af hidhörende Gjenstande har jeg tidligere bearbejdet *Pronomina*, samt næsten alle *Nomina* og *Verba* med forskjellige Endelser; alt til Materiale og Veiledning for Fremtiden. Af de syntaktiske Regler har jeg blot opsat nogle og forsynet dem med Exempler; men dette Arbeide er afbrudt og ufuldført. Ingen haver, saavidt mig bekjendt, forfattet en islandsk Prosodie; en Pröve deraf har jeg selv engang forsögt. Snorre Sturlesens *Hátta-lykill* har jeg oversat paa Latin og tilföiet Fodmaalet (43). Snorres og Olaf Hvítaskálds Tractat i Edda har jeg suppleret efter forskjellige Haandskrifter. Arne Magnussen begyndte engang paa en Fortegnelse over Skaldene, baade de hedenske og de christelige, som leilighedsviis anföres hist og her i Sagaerne. Endelig har jeg samlet otte Versarter (Claves metrorum) skjönt fra en senere Tid, med indblandede Alexandriner. Jeg havde nemlig engang i Sinde at bear-

beide saavel de Gamles som de Nyeres Poëtik, hvorved den store Rigdom og Forskjellighed af Versarter og poetiske Talemaader deslettere kunde oversees. Ogsaa vilde det være ønskeligt, at En eller Anden maatte faae i Sinde at forfatte et poetisk Lexicon, ei alene over Talemaader men ogsaa over Ord som ere eiendommelige for Digterne (44).

Af en islandsk Ordbog har jeg engang leveret Pröve (45); dermed er forbundet et Onomasticon over Sted- og Lands Navne, som dog for en Deel endnu er ufuldfört. Mere fuldstændigt og udfört er mit Onomasticon over Person-Navne, baade mandlige og qvindelige (46); et kort Forsög over denne Gjenstand haves ogsaa af den ovenfor omtalte lærde Hr. Ejulf Jonsen (47). Meget ufuldstændigt er det trykte Lexicon der haves af den, for övrigt, sindrige Gudmund Andersen (48). Herhen hörer ogsaa Coldings danske Ordbog og flere lignende.

Af ORDSPROG har jeg samlet over 600, i alphabetisk Orden efter Grundtankernes Begyndelsesbogstaver. Dog kan endnu opstilles tre andre Inddelingsmaader: 1) efter Gjenstande, som i Erasmi Adagia; 2) efter Oprindelsen af forskjellige historiske Anledninger, der korteligen forklares; 3) som optagne fra fremmede Sprog, f. Ex. fra det latinske eller danske. Dernæst har jeg af Sagaerne samlet endeel Ordsprog og Sententser, der kunne ansees som ægte og eiendommelige for vort Sprog (49).

Kort Udsigt over det Foranförte om Historierne.

Hvilke Böger der bör udarbeides, efter en grundig og kritisk Grandskning af de historisk Kildeskrifter.

I. Et Lexicon over Oldsagerne i egentlig Forstand, indeholdende de Gamles a) Religion i Hedenold, religiöse Skikke, Overtroe, Ofringer m. m. b) borgerlige Liv, saasom deres Levemaade, Handel, Ægteskaber m. m. c) huuslige Forhold og Sæder, nemlig deres Klædedragt,

Vaaben, Bygninger, Skibe m. m. ligeledes deres Lege, Kunster og Begravelsesskikke.

2. Om Historiens Hjelpevidenskaber: a) Philologie; b) Kritik, hvortil ogsaa hører Bedømmelse af Membranernes Alder, efter Skriftegn og Stil; c) Diplomantik; d) det gamle Kalendervæsen; e) Chronologie; f) Genealogie; g) Gammel Geographie.

3. Om Historiens Nytte: a) Politisk: den viser nemlig Fortidens Indflydelse paa Eftertiden, eller, hvorledes mange af de i Historien opbevarede Begivenheder, med Forandring af Tider og Personer, gjentage sig i Livet; hvorved dog tillige ethvert Folks Eiendommelighed kommer i Betragtning, med Hensyn til Klima, Jordbund, Religion, Love, Sæder m. m. b) Philosophisk: i det den veileder til Bedømmelse af de menneskelige Forhold, lærer at tillægge enhver Ting sin rette Værd, og viser de jordiske Tings Forfængelighed og Ubestandighed. c) Theologisk: forsaavidt den viser Straffene for Misgjerninger, den Vanskjebne, der venter Lastefulde og Vantro, det Held Retskafne kunne haabe.

4. Om Historiens theologiske Formaal. Den lærer nemlig at kjende det guddommelige Forsyns beundringsværdige Styrelse; det Godes og Ondes Gjengjeldelse, der fremkalder og vedligeholder sand Guds frygt. Dette fører igjen til en indre religiøs-philosophisk Tilfredshed (hinc denique exurgit gaudium quoddam internum theologico-philosophicum).

ANMÆRKNINGER.

(1) Den bekjendte bibelhistoriske Compilation ud af P. Comestors *historia scholastica*, Vinc. Bellovacensis *Spec. historiale* og fl. lignende, i det oldnordiske Sprog forfattet efter Foranstaltning af den norske Konge Hakon Mag:ussen (1299—1319). Benævnelsen *Stjórn* (regimen)

har den formodentligen faaet efter det jødiske Folks Theokratie i den Periode Værket omfatter. Indholdet er beskrevet og Prøver meddelte i Harboes Isländische Bibelhistorie, i Dänische Bibliothek VIII, 1. 3—17; hvor Værket dog, ligesom i F. Johannæi Hist. eccl. Islandiæ 1, p. 371; IV, p. 58; Sammes Horologium islandicum, udg. med Rimbegla p. 30; H. Einari hist. litt. Isl. p. 208 og hos Fl. urigtigen tillægges Brand Jonsen, som A. 1247 blev Abbed i Vere-Kloster og 1263 Biskop i Holum († 1264), efter K. Magnús Lagabæters Opfordring; jfr. Nordisk Tidskrift for Oldkyndighed, III, S. 128. Det omtales udførligen i Eb. Hendersons Iceland, 2den Udg. S. 463—68, hvor tillige bemærkes, at enkelte af dets Citater stemme meget overens med Speculum regale; hvad enten dette nu hidrører fra fælleds Kilder, eller derfra, at Stjórn's Bearbejder har benyttet hint Værk; thi det modsatte kan ikke, som H. formoder, have været Tilfældet, da 'Sp. Reg.' er omtrent et Aarhundrede ældre. Om Haandskrifterne af Stjórn i den Magnæanske Samling s. K. Gislason, um Frumparta íslenzkrar tungu í fornöld, Form. p. X—XVII; jfr. Alexanders Saga udg. af C. Unger, Forord S. XIII. En Udgave er nu paabegyndt i Norge, under Titel: „Stjórn, Norsk Bibelhistorie omfattende Tiden fra Verdens Skabelse indtil det babyloniske Fangenskab. Udarbeidet ved Begyndelsen af det 14de Aarhundrede efter Foranstaltning af K. Hakon Magnusson (1299—1319). Udgivet med Anmærkninger og Ordforklaringer af C. R. Unger". 1ste Hefte. Christiania 1853. 8. I Subscriptionsindbydelsen characteriseres Bogen „som eneste i sit Slags i vor gamle Litteratur, af stor Vigtighed baade i sproglig Henseende og som Bidrag til Culturhistorien. Den er nemlig ikke en blot og har Bibelhistorie, men synes tillige at være bestemt til at udgjøre et Slags Haandbog til Veiledning for dem, der ville gjøre sig bekendte

med dem af Kirkefædrenes bibelske Anmærkninger og Fortolkninger, som paa den Tid ansaaes for de vigtigste; hertil er ogsaa föiet et Uddrag af hvad der formodentlig har interesseret Datidens Læsere mest af Jordbeskrivelsen og Naturhistorien, hvor der da fortrinsvis, som man af den Tids Smag kan vente, tages Hensyn til det vidunderlige og monströse i Naturen."

(2) **ODD GOTSKALKSEN** var födt ved Begyndelsen af det 16de Aarhundrede. Som Barn blev han af Faderen Gotskalk Nicolaisen, Biskop i Holum, sendt til Norge, til sin Farbroder Gulathings-Lavmand Guttorm, der satte ham i Bergens Skole, hvis Rector dengang var den fortjente Geble Pedersen, siden Bergens Stifts første evangeliske Biskop; heraf kaldtes han i den fölgende Tid *Odd Norske*. I Bergen blev han bekjendt med den lutherske Lære, som havde mange Tilhængere blandt Byens tyske Befolkning. Herfra reiste han til Tydskland, hvor han maaske blev en Discipel af Luther og Melanchthon. Efter sin Tilbagekomst til Födelandet opholdt han sig i nogle Aar hos Biskop Ögmund i Skalholt, hvor han sluttede sig til flere hemmelige Lutheranere. Her begyndte han paa sin Oversættelse af det Nye Testamente dels efter Vulgata, dels efter Luthers Tydske. Dette Arbeide torde han ei udföre paa andet Sted end i en Koestald og foregav for den strængt catholske Biskop, at han afskrev gamle Kirkebøger og Bispestatuter. Tilsidst fandt han det dog raadeligst at forlade Skalholt og nedsatte sig paa Gaarden Reykium i Ölves (Sönderlandet), hvor han fuldførte sin Oversættelse og begav sig med den til Danmark. Her blev den af det kjøbenhavnske Universitets Professorer gennemseet, befundet overensstemmende med den latinske Translation og udkom med kongeligt Privilegium for „Otthe Norske" af 8de November 1539, (dog, som det synes, ikke med kongelig Understöttelse) i næste Aar un-

der følgende Titel: „Þetta er hid nya Testament, Jesu Christi eigenlig ord ok Euangelia huer hann sjalfr predikadi ok kendi, hier í heime, sem hans postular ok Gudz spjalla menn síðann skrifudu. Þau eru nu hier vtlogd a Norrænu, Gudi til lofs ok dyrdar, enn almuganum til sæmdar ok Saluhjalpar”. Bag i: „þryckt vti konungligum stad Roschylld af mier Hans Barth XII. Dag Aprillis, Anno Domini MDXL.” (lille Octav). Udgaven er bibliographisk beskrevet i Lorks Bibelgeschichte in einigen Beyträgen I. S. 203—7. Uagtet O. G. havde havt geistlige Præbender i sit Födeland, vilde han dog ikke selv modtage geistlig Vielse, men lod dem bestyre af Capellaner. Denne det nye Testamentes förste islandske Oversætter, der tillige gjengav flere gudelige Skrifter i sit Modersmaal, beklædte derimod et verdsligt Embede som Lagmand paa Nordlandet og druknede paa en Embedsreise 1556. Udförlige Efterretninger om ham findes i F. Johannæi Hist eccl. Isl. II, p. 540. III, p. 202—6; Harboe om Reformationen i Island; Vid. S. Skr. V. S. 228—232. 282—83. 286—87; Espolins Íslands Árbækur III. S. 109—10; IV. S. 101—3, 112—13. Hans Oversættelse af det N. T. characteriseres af Harboe i Dänische Bibliothek VIII, S. 22—41 (optrykt i Lorks Bibelgesch. I. S. 400—15) og af E. Henderson, Iceland p. 470—73.

(3) GUDBRAND THORLAKSEN, en Præstesön, födt 1542, 1564 Rector ved Skalhólts Skole, siden Præst til Breidabolstad, og 1569 Rector i Holum; herfra blev han af Kongen 1570 kaldet til Biskop i Holum, hvor han døde 1627; H. Einari Hist. lit. Isl. p. 214—16. Som Stifter af det förste egentlige, i 200 Aar bestaaende Bogtrykkerie paa Island; som Oversætter og Udgiver af en stor Mængde gudelige Skrifter, havde han megen Fortjeneste af sit Födelands Litteratur. Jon Jonssen, en Sön af Typographiens förste Udöver i Island, Jon Mathisen (om hvem mere i

det Fölgende), som besad Levninger af Faderens Officin og selv ikke var ubekjendt med Kunsten, reiste efter Gudbrands Opfordring udenlands (til Danmark?) for videre at uddanne sig. Gudbrand tilkjøbte sig Levningerne af det ældre Officin, og anskaffede sig i Aarene 1573—75 gennem sin Velynder den sjellandske Biskop Paul Madsen nye Typer og øvrigt Apparat, ligesom han ogsaa fra Danmark erholdt Medhjelpere. A. 1577 reiste Jon Jonssen til Danmark, hvor han under 5te Marts 1578 erholdt Kongebrev paa at „holde Prenteri paa vort Land Island og lade trykke hvis Böger Superintendenten der paa Landet hannem tilsigendes og befalendes vorder“, hvorhos han tillige erholdt en „vor og Kronens Gaard der paa Landet liggendes, som kaldes Nupufell . . . at nyde, bruge og beholde“; (Ketilsens Isl. Forordn. II. S. 83—84).¹ Mærkeligt, at her blot nævnes „Superintendenten“, uden nærmere Betegnelse om det skulde være den Holumske eller Skalholske. Jon forestod med megen Dygtighed Officinerne baade paa Nupufell og Holum, (fra hvilken sidste den islandske Bibel udkom under hans Navn 1584) og efter hans Død 1616 (Espolin V. S. 137) hans Søn Brand (F. Johannæi III, p. 226. 718—19). Ved et Testament af 12te September 1611 bestemte Gudbrand, at det hele Tryknings- og Indbindingsapparat skulde tilfalde hans Søn Paul; vilde denne ei benytte det, skulde det overdrages til Holums Bispestol. Men da Sönnen døde för Faderen (1622) og denne intet havde forandret i Testamentet eller föiet noget Tillæg dertil, gjorde Bispestolen Fordring derpaa og Biskop Thorlak Skulesen (Gudbrands

¹) Indtægterne af denne Gaard tillagdes senere, ved Kongebrev af 22de April 1635, Bogtrykkeren paa Holum, som trykte Thorl. Skulesens islandske Bibel af 1644; Ketilsens isl. Forordninger II, s. 393—91.

Dattersön) fik 1628 Kongebrev paa at benytte det Trykkerie, som hans Morfader havde testamenteret til Domkirken. Senere reiste Sönnens Arvinger en Proces i den Anledning og fordrede Godtgjödelse af Domkirken; men Sagen afgjordes ved en Althings-Dom 1648 til Domkirkens Fordeel. Mange Aar derefter gjorde imidlertid Thorlak Skulesens Sön, den skalholtske Biskop Theod. Thorlacius Paastand paa Trykkeriet som paa et Arvegods, og erholdt, under 14de Februar 1685, kongelig Bevilling paa at indlöse det fra sine Medarvinger og forflytte det til Skalholt. Da Testamentet ikke havde udtrykt sig tydeligt, kunde der altid være Tvivl, om Domkirken skulde ansees som Trykkeriets rette Eier, eller Bisperne blot berettigede til der at lade trykke. Udförligere Oplysninger herom meddeles i F. Johannæi Hist. eccl. Isl. III, p. 67, 372—75. 381. 469. 637—39. 676. 717. 745—46, og fornemmeligen i den lærde Gunnar Paulsens „succincta narratio de typographia Islandorum s. artis typographicæ in Islandia initiis, incrementis, sedibus, fatis aliisque ad hanc materiam pertinentibus“, 1754. (Mspt.) Det vigtigste Værk fra den Holumske Presse var da Bibeloversættelsen, der udkom 1584 under følgende Titel: Biblia þad er, öll Heilög Ritning, vtlögð a Norrænu, med Formalum Doct. Martini Lutheri, Prentað a Holum, af Jone Jonssyne. MDLXXXIII. Folio; Texten optager i Alt 610 Blade. Ved Oversættelsen havde Biskop Gudbrand lagt Luthers Version til Grund, men tillige omhyggeligen benyttet saavel Vulgata, som enkelte Bibelstykker paa Islandsk, Tydsk og Dansk; den udmærker sig ved et reent og ziirligt Sprog. Ogsaa for det typographiske Udvortes havde Udgiveren draget Om-sorg; han anskaffede dertil godt Papir og gode Typer; udskar selv Initialerne og flere Figurer i Træ og forskrev de större Figurer fra Hamborg. Her eller i Kjöbenhavn bleve 100 Exemplarer indbundne og en Boghinder desuden

indkaldt fra Hamborg, for at oplære Islændere i sit Haandværk. Til Bestridelse af de betydelige Omkostninger beholdt Udgiveren kongelig Understøttelse; foruden at det i Aaret 1579 ved Kongebreve paalagdes enhver Kirke i Island at bidrage en Rigsdaler og kjøbe et Exemplar efter deres Formuestilstand for en Priis fra 8 til 12 Rigsd. Dänische Bibliothek VIII, S. 53—59; Espolin V, S. 34; Nye Saml. til dske Hist. II, I. S. 188—89. For övrigt voldte dette Arbeide dets Ophavsmand Miskjendelse og Ubehageligheder fra flere Sider, s. Dän. Bibl. a. St. S. 87—89. Oversættelsen selv er bedömt af Harboe, Dän. Bibl. a. St. S. 59—87 og af Henderson, Iceland. S. 474—80.

(4) Denne Bog (8vo) kjendes kun fra F. Johannæus III, p. 379, H. Einarsen, p. 217, og Espolin V, S. 90. Titelen skal have været LEIKMANNA-BIBLIA (Biblia Laicorum); den var egentlig en Oversættelse af et tysk Skrift, der nævnes i Cph. Hendreich Pandectæ Brandenburgicæ p. 354 under Titel: Joh. Avmanni Catechesis Lutherana cui titulum fecit: *Jelänger, je lieber*; Magdeburg 1597. 8. Den islandske Udgave skal (ifölge F. Johannæus) have havt et Tillæg om den hellige Nadvere og Exorcismen, men uvist om af Forfatteren eller af Oversætteren. I Jon Mortensens haandskrevne „Fortegnelse paa de fleste Böger, som i Island ere at finde udi Tryk paa islandske Sprog, deels nye oplagde, deels ældgamle og værde at igjen oplægges” (1751) bemærkes, at „Leikmannabiblia er en meget gammel og forlagt Bog; var sandelig værd at maatte igjen oplægges og for dens enfoldige Nytte den menige Mand meddeles.”

(5) Það Nyia Testamentum, a Islendsku yfer sied og lesid, epter þeim riئتustu Vtleggingum sem til hafa feingist. Matth. 17, þessa er minn Elskulegur sonur, á huorium jeg hef alla þocknan, Hönum skulu þier hlyda. Prentað a Holum i Hjalldadal Anno MDC.IX. Octav.

Denne særskildte Udgave foranledigedes nærmest ved deres Önske, som ikke havde Evne til at anskaffe sig den hele Bibel. Den beskrives i Dän. Bibl. VIII, S. 90—102 (derefter i Lorks Bibelgeschichte I, S. 415—20) og i Hendersons Iceland S. 481—82; jfr. Lork I, S. 208—9.

(6) ODD ODDSEN, först Præst til Stad i Grindavik i 15 Aar, siden fra 1618 til 1642 Provst i Reynivöll (Kjosarsyssell) döde 1649. Han var en lærd Mand, vel bevandret i Medicin, Astrologie og Hebraisk; hans Oversættelse af Jobs Bog er ikke trykt. Mere om ham findes hos F. Johannæus III, p. 199; H. Einarsen p. 12. 139. 166. 175. 213; Espolin VI, p. 57.

(7) PAUL BJÖRNSÉN, Dattersön af Arngrim Jonsen, Præst i Selardal og Provst i Bardastrandssyssell, var vel bevandret i Græsk og Hebraisk, og anseet for en af de lærdeste Mænd Island har frembragt; men tillige en ivrig Hexeforfölger der endog bragte Flere paa Baalet. Han afslog den ham 1691 tilbødte Holums Bispestol og döde i A. 1706 i en Alder af 86 Aar. Han efterlod sig i Haandskrift mange Værker af theologisk Indhold, blandt hvilke, foruden den her omtalte Jobs Bog, vare Davids Psalmer, Propheten Esaias og det Nye Testamente; Harboe i Dän. Bibliothek VIII, S. 146—49; J. Thorkelsens Tilgift til Anderson om Island S. 285. 353; F. Johannæus III, p. 554; M. Stephensen, Island i det 18. Aarh. S. 245—50.

(8) Da Gudbrand Thorlaksens Bibeloversættelse begyndte at blive sjelden, erholdt hans Dattersön og Eftermand paa Holums Bispestol, Thorlak Skulesen, kongelig Tilladelse til at levere den i en nye og forbedret Udgave. Christian IV skjænkede 200 Rgd. til Omkostningerne, forundte Bogtrykkeren (1635) Indtægterne af Gaarden Nupufell og paalagde enhver Kirke i Island et Bidrag af en Rgd. Den udkom 1644 under fölgende Titel: Biblia það er Öll Heilög Ritning, vtlögd a Norrænu med Formálum

D. Marth. Luth. Prentud ad nyiu a Hoolum. MDCXLIII. Fol. Om denne Udgave, hvorved den danske Oversættelse af 1633, ifølge Befaling, var benyttet, s. Harboe i Dän. Bibliothek VIII, S. 102—29; F. Johannæus III, p. 719—20; Hendersons Iceland S. 483—85; Suhms Nye Saml. II, I. S. 189.

(9) Biblia, það er öll heilög Ritning utlögð a Norrænu; epter þeirre annare Edition Bibliunnar sem finnst prentud a Hoolum i Islande Anno MDCXLIV. Med Formálum og Utskyringum Doct. Martini Lutheri, einnig med stuttu Innehalde sierhvers Capitula og so Citatium. Kaupmannahöfn i því konunglega Wäysen-Huuse og med þess Tilkostnade af Gottmann Friderich Kisel. 1747. Quarto. Paa den anden Side af Titelbladet angives de efter høiere Befaling stedfindende Afvigelser fra Udgaven af 1644. Denne fjerde islandske Bibeludgave, hvortil enhver Kirke i Island ogsaa maatte bidrage en Rigsd. var nærmest foranlediget ved Harboes Indstilling. Den udmærkede sig ved en bedre Tryk og overhoved omhyggeligere Udførelse end nogen af de Foregaaende; Revisionen og Correcturen besørgedes af Jon Thorkelsen, Harboes Secretair paa hans islandske Visitatsreise. Oplaget var 1000 Expl. og Bogen solgtes for en billig Priis.

(10) BRYNJOLF SVENDSEN var født 1605, blev Biskop i Skalholt 1639 og døde 1674. Oversættelsen af det Nye Testamente, hvoraf i det ringeste de 4 Evangelister vare fuldførte, vilde han have trykt i det Holumske Bogtrykkerie; men Biskop Th. Skulesen afslog det, af Frygt for at den, som sluttende sig alt for nær til den græske Text og med dens mange Archaismer skulde blive uforstaaelig for Ulærde. — Han ansögte nu i A. 1647 om kongelig Tilladelse til selv at anlægge et Bogtrykkerie, hvorved han tillige kunde faae sine egne Arbeider og Skrifter henhørende til den gamle islandske Litteratur ud-

givne; men, uagtet Andragendet understøttedes af hans Venner og Velyndere i Kjöbenhavn og en kongelig Tilladelse dertil virkelig udfærdigedes og kom til Island 1649, lykkedes det dog hans Holumske Collega at bevare sit Officins Monopol; Harboe i Dän. Bibl. VIII, S. 143; F. Johannæus III, p. 634—35; 637—39. H. Einari p. 214; Espolin VI, S. 125; G. Pauli de typographia Islandorum, cap. 3. Mscpt.

(11) Biblia þad er öll Heilög Ritning, fyrir H. Kongl. Majest. vors allranádugsta Arfa-Herra Konungs Friderichs Fjörða christelega Vmmsorgun, með kostgjæfne, og epter Höfud-Textunum, meir enn fyrrum athúgud, so og með adskilianlegum Paraleller aukenn. Þricket a Hoolum i Hjálltadal, Anno 1728. Folio.

Biskop Stein Jonsson i Holum (fra 1711 † 1739), hvem det 1724 lykkedes ad Rettens Vei at vindicere Holums Bispestol det gamle Gudbrandske Trykkerie, uden nogen Godtgjørelse til Gudbrands Arvinger, søgte og erholdt kongelig Tilladelse til at udgive en nye islandsk Bibeloversættelse, med samme Understøttelse som de forrige Bisper, nemlig i Rgdl. Spec. af hver Kirke i Island, men tillige med Befaling at den nye Oversættelse skulde indrettes conform med Missionscollegiets Udgave. Denne Bestemmelse tilligemed Oversætterens ringe Kyndighed i det danske Sprog foranledigede at Oversættelsen kom til at vrimle af Danismer, ja endog paa mange Steder blev uforstaaelig; hvorfor Arbeidet i det Hele ansaaes for mislykket, især det gamle Testamente. Ogsaa med Hensyn til det Typographiske dadledes Skriften, Papiret og Sværten. Dens Priis blev derfor kun bestemt til 7 Rgdl. Spec. eller 5 Rgd. mindre end de to foregaaende Oversættelser; men selv denne Priis ansaaes alt for høi. Den fik derfor kun liden Afsætning og Oplaget skal, efterat den nye Udgave af Th. Skulesens Bibel var udkommen 1749,

være bleven kasseret; Harboe i Dän. Bibl. VIII, S. 133—42; Pontoppidan Ann. eccl. dan. IV, S. 271—72; Suhms Nye Saml. II, 1. S. 189; Henderson, Iceland, S. 487—89.

(12) JON THORKELSEN VIDALIN, Biskop i Skalholt fra 1697 († 1720), især berömt ved sin Huuspostil, som fra 1718 af udkom i mange Oplag, og udmærker sig ved sin fortrinlige Stil. Hans Oversættelse af det Nye Test. efter Grundtexten med exegetiske og kritiske Anmærkninger blev ikke trykt; F. Johannæus III, p. 694; H. Einari p. 214.

(13) Da Gudbrands Oversættelser af Veit Dietrichs († 1549) „Summaria über die gantze Bibel”, af F. Johannæus III, p. 378 og H. Einarsen p. 212 nævnes at være udkomne i Nupufell og Holum 1589, 1591 og 1602, uden at der nærmere skjælnes imellem dem, kan det være passende at meddele de fuldstændige Titler af disse, der ligesom Oversætterens övrige Arbeider, ere litterære Sjeldenheder:

a) Summaria yfer þad Nyia Testamentid. Þad er Innehalld, Meining og Vnderstada Malsins, og þær sjerlegustu Lærdoms greiner, sem eru, j sierhuerium Capitula, Skrifader j þysku male af Vel lærdum Manne Vito Theodoro, sem var Predikare Gudligs Ordz i þeim Stað Norenberg j þyska Lande. A Islensku Vtlagðar af Gudbrande Thorlaks Syne 1589. (Bag i) þryck a Nupufelle j Eyiafirde af Jone Jonssyne, Aar epter Gudz burd. MDLXXXIX. 4to; med Oversætterens Fortale.

b) Summaria yfer þad gamla Testamentid þad er, Innehalld og Meining sierhuers Capitula, og huad Madur skal af sierhuerium Capitula hellst læra. Samsett af Vito Theodoro. Vtlagt a Islensku af Gudbrande Thorlaks Syne. (Bag i) þryckt a Nupufelle af Jone Jonssyne, þann XI. Dag January 1591. 4to. I Fortalen omtaler Oversætteren Værkets Betydenhed, og gjør tillige Regnskab saavel for dette som for sine övrige lignende Arbeider.

c) *Summaria Viti Theodori*. Yfer allar Spamanna Bækurnar. Mergur mals, Summa, og stutt Innehald sjerhuörs Capitula, Skrifad j fyrstu j þysku male. Enn nu vtlagt þeirra til Gagns og Gooda sem Guds Ord elska. Sömmuleidis, Eitt almennelegt Registur yfer alla Bibliuna og Bækur hins Gamla og nýia Testamentis, Harla gagnlegt, þeim ed sig vilja jdka j Heilagre Ritningu. Þryck a Holum j Hjalldadal. Anno Salutis 1602. 4to; med en kort Fortale af Oversætteren.

(14) Oversætteren af dette Joh. Lassenii bekjendte Ophbyggelsesskrift (Nyerups Forf. Lexicon) var den ovenfor (Anm. 9) nævnte Jon Thorkelsen. Oversættelsen udkom under følgende Titel: Bibliu Kjarne, það er Stutt Innehald allrar Heilagrar Ritningar, i nockrum Smá-Spurningum yfer sjerhveria hennar Book, epter Capitula Tölu, med riettu Andsvare þar til. Fyrst samantekenn i þysku af Doct. Johann Lassenio . . . enn sydann Vtskrifadur à Islendsku epter danskre Vtlegging, samt þeirre Islendsku Bibliu Sal. Herra Þorlaks Skulasonar. Vngmönnum og Einföldum, so og þeim er ecke megna ad kaupa alla Bibliuna til chritelegs Froodleiks og Sáluhjálplegrar Brukunar. Þryckt a Holum i Hjalldadal, Anno 1744. 8. Fortalen er af L. Harboe.

(15) JON ARASON; denne Holums sidste katholske Biskop (1524—50) der ved sin urolige og voldsomme Fremfærd selv foranledigede sit tragiske Endeligt, har den Fortjeneste at have indført Bogtrykkerkunsten i sit Födeland. Da han selv ikke forstod Latin, indkaldte han omtrent 1528 en svensk Geistlig Jon Mathisen (Jón Svenski), som kunde udfærdige Breve og Dokumenter for Biskoppen i dette Sprog og tillige give Andre Underviisning deri; han blev ogsaa Præst i Breidabolstad i Vesturhop. Da han var bekjendt med Bogtrykkerkunsten, indrettede han, deels paa Holum, deels paa Breidabolstad, et Trykkerie, hvor han

fra A. 1534 trykte paa Bispens Bekostning adskillige liturgiske Skrifter, der forlængst ere tabte, men som omtales at have været, foruden Brev. Nidrosiense, Manuale pastorum (Handbók presta), Evangelia dominicalia (Sunnudaga Gudspjöll), Calendarium romanum m. m. Af det saakaldte BREVIARIUM NIDROSIENSE (formodentligen et Udtog af det i Kjöbenhavn 1519 trykte Missale Nidrosiense), brændte det sidste Exemplar, eller i det ringeste et Fragment deraf 1728. Titelen, som er opbevaret af vor Jon Olafsen i hans Notice om Bogtrykkeriets Oprindelse i Island (Ny Tidender om lærde Sager 1740 S. 250—52) og derfra hos H. Einarsen p. 208, fortjener derfor her at meddeles: Breviaria ad usum ritumque sacrosanctæ Holensis ecclesiæ jam prius impressa, impensis ac mandatis insignibus reverendi in Christo patris & Domini, Domini Joannis Arneri, ejusdem ecclesie Episcopi felix faustumque adepta sunt exordium. Bag i: Opus istud impensis ac industria plurimum reverendi in Christo patris Dni Joannis Arneri Sacrosancte Holensis ecclesie episcopi faustum felicemque sortitum est exitum finemque optatum. In residentia sua impressum atque adauctum Kalendas Maji Anno salutis M. D. XXXIII. 4to. Udförligere Underretning om dette ældste Bogtrykkerie i Island gives af Arngr. Jonæ Crymogæa lib. III, p. 154; F. Johannæus II, p. 721; III, p. 182. 225—26; Espolin IV, S. 12—13. V, S. 18; Troils Bref rör. en Resa til Island S. 184—86; G. Pauli, de typographia Islandorum. Mss. Jon Mathisen döde 1567; om hans Sön, der bestyrede det Gudbrandske Trykkerie s. Anm. 3. Hans Efterkommere levede endnu i Island, da Troil var der 1772.

(16) Den her nævnte Bjarne Olafsson var, uden Tvivl, en Præst i Blöndudalsholar, som Biskop Gudbrand i A. 1600 afsatte formedelst Skjörlevnet; Espolin V, S. 92—93. Den fuldstændigste Fortegnelse over de mange af denne

virksomme Biskop udgivne, af ham selv eller af Andre efter hans Opfordring oversatte, men af ham tildeels gennemgaaede og rettede Skrifter er meddelt af F. Johannæus III, p. 378—81 og derfra (noget udførligere) i Giessings Jubellærere I, S. 167—73. De udgjøre i Alt 85 (hos Giessing 86), hvorved F. Johannæus dog bemærker, at Gudbrand endnu kan have udgivet Flere som ikke kjendes; at han selv langt fra ikke havde havt dem alle for sig; endelig at nogle kun havdes defecte, saa at Trykkeaaret ei kunde angives m. m. Af mange blandt disse Skrifter eksisterer neppe noget Exemplar mere.

(17) Dette er nærmere udført i Sysselmand O. H. Vidalins († 1803) Disp. „de usu lingvæ islandicæ in terminis juris danici enodandis” (1786). Allerede A. Höier i sin „Forestilling paa en dansk Jurist”, oversat af P. Sommer 1737, S. 13 nævner blandt de Sprog Jurister ei kunne undvære, „det gamle nordiske Sprog, som bruges i de gamle danske og fornemmelig norske Love, og endnu i mange islandske Skrifter er tilovers”. I Vid. Selsk. Skrifter VI, S. 57—78 haves Kof. Anchers „Beviis paa Sprogkonstens virkelige Nytte (navnligen for Jurister).

(18) THORD THORKELSEN VIDALIN, Sönneson af Arngrim Jonsson, var Rector i Skalholt 1688—90, forfattede adskillige latinske Digte og befattede sig med Lægepraxis; han døde 1742 i en Alder af 80 Aar. Hans her nævnte utrykte Afhl. om de islandske Jökler er af hans Frænde P. B. Vidalin oversat paa Tydsk m. Anm (Abhandlung von den isländischen Eisbergen) i Hamburgisches Magazin XII; jfr. F. Johannæus III, p. 537—38; H. Einarsen; Worms Lexicon III, S. 856; Nyerup har forbigaaet ham.

(19) Forfatteren synes ikke at have havt disse første i Island trykte Udgaver af hans Födelands gamle Litteraturfrembringelser for sig, da de hverken fuldstændigen eller i den rette Tidsfølge angives. De ere alle trykte paa Skäl-

holt, hvorhen Biskop Thord Thorlaksen, Descendent af Biskop Gudbrand, efter at have udlöst Trykkeriet fra sine Medarvinger, ifølge Kongebrev af 14de Februar 1685, lod det forflytte fra Holum; ligesom han ogsaa, under 7de April 1688, fik Privilegium paa, „uden Andres Indpas der paa Landet, allene at lade trykke hvis norske og islandske Historier og Antiquiteter, som der i Landet forefalde og til Trykken befordres kunne”; (jfr. Espolin VIII, S. 17.) Som samtlige literære Sjeldenheder, fortjene de her nøiere at omtales og beskrives, efter den Orden, i hvilken de synes at være udkomne:

a) Sagan Landnama um fyrstu bygging Islands af Norðmönnum. Symbolum Regium. Pietate & Justitia. Skallholte, tryckt af Hendrick Kruse, A. MDCLXXXVIII. 4to. Paa anden Side af Titelbladet Islands Vaaben i Træsnit. Biskoppens Dedication til K. Christian V er dateret d. 18de April 1688; i Fortalen skriver han, at Udgaven er besørget af Einar Eiulfsen, Herredsdommer i Arnesthing, som han ansaae for den ypperste paa den Tid i Kundskab om Islands Historie og Oldsager; han blev siden Sysselmand i Snæfellsnæssyssel og døde 1695 (F. Johannæus III, p. 557; H. Einari p. 29). Bag i findes et Æresvers til Biskoppen af den samme E. Eiulfsen. Foruden Titel, Dedication, Register og Vers udgjør Bogen 182 SS.

b) Grænlandia eður Grænlandz Saga or Islendskum Sagna Bookum og Annalum samantekinn og a Latinsku mál skrifud af — Syra Arngrime Jonssyne Fordum Officiali Hola Stiftis og Soknarpreste ad Melstad enn a Norrænu utlögð af Einare Ejolfssine. Tryckt i Skalholtte, af Hendrick Kruse, Anno 1688. 4to. Den anden Side af Titelbladet viser Erik Raude i Træsnit. Oversætterens Dedication til Assessor i Commerce-Collegium Christopher Heidemann dateret Skalholt d. 9de Marts 1688, omtaler

Landamabok som allerede trykt. Et Appendix om Seiladsen fra Norge og Island til Grönland efter et gammelt Haandskrift er meddelt af Biskoppen; paa sidste Side er en Rostungur afbildet i Træsnit.

c) Schedæ Ara Prestz Froda vm Island, prentaðer i Skalhollte af Hendrick Kruse Anno 1688. 4to. 24 SS. foruden Titel, Fortale, Register og Fortegnelse paa alle islandske Biskopper; paa sidste Side Islands Vaaben. I Fortalen (dat. 1ste Mai 1688) bemærker Biskoppen at Udgaven er trykt efter en Afskrift af en Membran ved Jon Erlandsen, Præst i Villingaholt, Biskop Bryn. Svendsens Haandskriver (Espolin VI. p. 125; † 1672). At denne Afskrift dog var den mindre paalidelige af de to af Jon Erlandsen, som endnu haves i den Magnæanske Samling, er bemærket i Fortalen til Íslendinga Sögur I, (1843) S. VI, XII, jfr. Werlauff de Ario multiscio p. 38.

d) Christendoms Saga Hliodandi um þad huornenn Christen Tru kom fyrst a Island, at forlage þess haloflega Herra, Olafs Tryggvasonar Noregs Konungs. Cum gratia et Privilegio S. R. Maj. Daniæ & Norvegiæ. Prentud i Skalholti af Hendrick Kruse. Anno MDCLXXXVIII. 4to. Paa anden Side af Titelbladet er Olaf Tryggvasôn forestilt i Træsnit. Biskoppens Dedication til Michael Wibe og Math. Moth er af 2den Juni 1688. Foruden Dedication og Fortale udgjör Bogen 28 SS. Udgiveren har lagt til Grund Jon Erlandsens Afskrift af en Membran; begge endnu opbevarede i den Magnæanske Samling. Mere om denne Udgave s. Fortalen til Kristni-Saga 1773.

e) Saga þess Haloflega Herra Olafs Tryggvasonar Noregs Konungs. Fyrre Partvinn. Hliodar um Ætt, Vppvögst og Athafuer Olafs Kongs, apur hann kom til Rikis j Norvegi, með ödru því fleyra er þar at hnygur. Cum Gratia & Privilegio Ser. R. Maj. Daniæ et Norvegiæ. Prentud j Skalhollte, af Jone Snorrasyne, Arum epter

Guds Burd, M. DC. LXXXIX. 4to, 238 SS. foruden Titel, Dedication, Æresvers og Register. Annar Latur Sögu Olafs Kongs Tryggvasunar; foruden Register 336 SS. Appendix edur Vidbæter Olafs Sögu Tryggvasunar, hefur jonne at halda nockut sem undanfellt er j sögunni sealfri, hellst epter Fall eður Hvarf Olafs Kongs af Ormenum Langa, 36 SS. Efter Titelen følger Christian V. oven- anførte Privilegium for Biskop Thord Thorlaksen af 7de April 1688; Biskoppens Dedication (26de Marts 1689) til Arveprinds Frederik (siden Frederik IV); Olaf Tryggvasön i Træsnit; endelig Einar Eiolfssens islandske Ærevers til Biskoppen.

(20) Om alle disse udförte eller begyndte Udgaver af Are Frodes schedæ findes nærmere Oplysninger i Werlauffs Diss. de Ario multiscio p. 39—44; i Biogr. Efterretninger om Arne Magnussen (Nordisk Tidsskrift for Oldkyndighed III, S. 123—25); og i Fort. til Íslendinga Sögur (1843) I, S. VI—VII. XII; hvor den nyeste og fortrinligste Udgave af Ares Værk findes S. 1—20 og S. 362—383. Om en tidligere Udgave i Íslendinga Sögur I (1829) s. nævnte Fort. S. XII. Vor Forfatters her omtalte Broder Erland Olafsen, Sysselmand i Isafiordssyssel fra 1742, blev flere Gange dømt fra Embedet, men erholdt det igjen ved Dom; han døde 1772; s. M. Stephensens Island i det 18de Aarh. S. 398. Jon Olafsen „skrev” (ifølge hans Optegnelser) „Bussæi Arium under Trykket og rettede et og andet i hans indice vocum antiquarum” (jfr. Udg. S. 22. 30). Han beretter tillige, „at der engang reiste sig en Tvistighed mellem Bussæus og Arne Magnussen, (at jeg ei rettere veed) af nogle Böger, som hiin havde laant af denne og ikke restituerede, saa det kom til en liden Proces.”

(21) Ved Peringskjolds Udgave af Heimskringla ere temmelig maadelige Haandskrifter lagte til Grund; den svenske Oversættelse af en indfödt Islænder Gudmund

Olafsen er for det meste god og nøiagtig (maaskee efter en bedre Codex end Texten); men Udgiverens latinske er meget forvansket og upaalidelig, baade hvad den prosaiske Fortælling og Versene angaaer; Heimskringla Folio-Udg. I, Fort. S. XXI; Suhms Krit. Historie IV, Fort. S. XXII. Det er forøvrigt ikke let at forstaae, hvorledes en lærd Islænder, som J. O. kunde fælde en saa fordeelagtig Dom om de svenske Udgaver af islandske Sagaer; jfr. Schönings Fort. anf. St.

(22) Disse Anecdota af Arne Magnussen kjendes ikke nærmere. Forfatteren beretter i sine Optegnelser (paa Univ. Bibl.), at han hos Sysselmand (i Hunevands Syssel 1729—73) Bjarne Haldorsen paa Thingöre Kloster havde seet „nogen A. Magn. Observationer over A. Hvitfeldts danske Krønike og dens Rigtighed; hvorudi med det samme tales noget om Dronn. Margrete og hendes Søn Kong Ole”. Ved Sidstnævnte kan dog maaske forstaaes en Tidsregning for de norske Konger af Harald Haarfagers Stamme, som efter et Haandskrift fra Island er meddelt i „Samlinger til det norske Folks Sprog og Historie” II, S. 129—41, især da A. M. her S. 139—40 ogsaa har yttret sig over den Dunkelhed der formeentligen skulde svæve over K. Olafs Död. Nu maa imidlertid de nærmere Omstændigheder ved dette Dödsfald antages at være tilstrækkeligen oplyste og den mod hans Moder reiste Mistanke hævet, dels af Suhm (Danm. Hist. XIV, S. 180—83) dels og fornemmeligen ved H. C. Behrmanns, i Anledning af en Yttring i P. A. Munchs Norges, Sveriges og Danmarks Historie til Skolebrug S. 106, udgivne „Beretning om K. Oluf Hagensöns Död og den falske Oluf. Et Forsvar for Dronning Margretha; efter originale Documenter.” Kbhvn. 1846. 8. En Betænkning af Arne Magnussen om en lignende Beskyldning mod Valdemar Atterdag, at han skulde have forgivet sin

Sön Christoffer er meddelt i Suhms Danm. Hist. XIII, S. 486.

(23) Om denne ufuldførte Udgave af Knytlingasaga, hvortil Arne Magnussen, Gram, Möllmann og vor Jon Olafsen, Tid efter anden, dels leverede dels lovede det fornødne Apparat, ere Oplysninger meddelte i Nordisk Tidsskrift for Oldkyndighed III, S. 139—40. Den er benyttet ved den nyeste Udgave i *Formanna Sögur* XI, S. 177—402; jfr. Form. S. 8—10; den latinske Oversættelse (med philologiske Anmærkninger, især til Versene) i Scripta historica Islandorum XI, p. 168—364 er af Sveinbjörn Egilsson.

(24) Mere derom s. Nordisk Tidsskrift for Oldkyndighed III, S. 22.

(25—29) Med disse Bemærkninger kan sammenlignes Jon Mortensens udførlige Fortegnelse over Haandskrifter af denne Saga baade i den Magnæanske og andre Samlinger, i Suhms Nye Saml. til dansk Historie IV, 2, S. 46—51; hvor han dog urigtigen nævner den blandt Flatøebogens Indhold. Han beskriver bl. a. de her anførte Afskrifter af den ovenfor omtalte Jon Erlandsen og Provst Thorstein Ketilsen († 1754); ogsaa nævner han et Udtog af Sagaen ved Biörn af Skardsá; samt nogle partielle Afskrifter af vor Jon Olafsen. Jon Benedictsens blev Sysselmand i Thingöe Syssel 1735 og døde 1776. Nogle af de Magnæanske Haandskrifter, som ere hentyttede ved det islandske literaire Selskabs Udgave ere, skjönt meget kort, beskrevne i B. Thorsteinssons Fortale til 1ste D. S. XIII—XV.

(30) HALLDOR BRYNJOLFSEN, Provst i Stadarstad i Snæfellsnæssyssel, reiste 1740 til Kjöbenhavn for at ansöge om Holums, ved Biskop Steen Jonssens Död 1739 ledigblevne Bispestol. Baade han og hans Medansöger, Björn Magnussen, Provst i Hunavatnssyssel, paalagdes det at godtgjøre deres Dygtighed i Oversættelse af opgivne

danske Skrifter paa Islandsk. Halldor Brynjolfsen oversatte da Pontoppidans Forklaring, som udkom under følgende Titel: Sannleiki Gud-brædslunnar, i einfalldri og sem varð stuttri, þó á-nægjanligri Ut-skyringu, yfir Sal. Doct. Mart. Luth. litla Catechismum. Innihaldandi allt það, sem sá er vill verða sáluholpinn, þarf við, að vita og giöra. Eptir Kongl. allranádigustu Skipan til allmennrar Brukunar. Giörd af Prof. Eirike Pontoppidan; enn nu á Is-landsku útlögð af Sira Halldori Brynioolfs Syne, Profasti og Presti að Stada Stad i Islandi. Kaupmannahöfn, i því Kongl. Fátæklinga Prentverki, og uppá þess Kostnad. 1741. 8. Oversættens Fortale er dateret Kbhvn. d. 5te Mai 1741; jfr. Hald. Brynjolfsens Eftermands paa Holums Bispestol Gisle Magnussens Fortale til Udgaven 1759. Ved Instructionen for L. Harboe som General-Kirke-Visitator i Island var det paalagt ham, at arbeide paa Indførelsen af denne islandske Catechismus, baade i Kirkerne og i Skolerne; P. Peturson, Hist. eccles. Isl. 1740—1840, p. 464. Holums Bispestol henstod dog ubesat, under L. Harboes Ophold i Island 1741—44, og først 1746 blev H. Brynjolfsen, efter Harboes Indstilling, udnævnt til Biskop. Det her omtalte Biskoppen meddelte kongelige Privilegium paa at udgive islandske Love og Sagaer, rimeligviis fra Aarene 1746—51, findes ikke, som angivet, i de islandske Althingsakter.

(31) BJARNE PETERSEN, kaldet den rige, paa Skard, blev 1708 Sysselmand i Søndreparten af Bardestrands-syssel; han døde 1768; Magnus Stephensen Island i 18de A. S. 396.

(32) EYULF JONSEN, kaldet den lærde, Søn af Jon Eyulfsen, Sysselmand i Kjosarsyssel (1683—1716), var Præst til Valløe i Svarfardal og døde ugift 1745 eller 1746; H. Einarsen p. 140; Espolin IX, p. 82. 109; X. S. 8. F. Johannæus III, p. 581—82. Det her omtalte Værk

er formodentlig hans islandske Oversættelse af Seckendorfs Historia Lutheranismi, hvorom s. F. Johannæus l. c. og H. Einarsen p. 138. Nogle af hans philologiske og antiqvariske Skrifter blive i det Følgende omtalte.

(33) Forfatterens 1765 fuldførte Arbeide over Snorres Edda omtales af H. Einarsen p. 30, men beskrives udførligere og med fortjent Anerkjendelse af P. E. Müller (om Asalærens Ægthed S. 23—24), som tilstaaer, at han ved Hjælp deraf var bleven i Stand til at danne sig et Begreb om den eddiske Samling. Ogsaa Nyerup benyttede det i Oversættelsen af Edda 1808. Ved denne Leilighed fortjener et tidligere Arbeide af vor Forfatter, der kan ansees som en Forgænger til hiint vidtløftige, her en nærmere Omtale. Det findes blandt de Kallske Haandskrifter i det store Kongelige Bibliothek (Nr. 238, Folio). Indholdet og Beskaffenheden fremgaaer af den vidtløftige Titel: Joh. Olavii (Brachy-Kolpiou ꝛ Grunnavicensis) Lexidion eddicum seu poeticum, (seu nomenclator eddicus) annexum ejusdem *Faculæ eddicæ* alteram ceu partem constituens; quo ordine alphabetico voces plurimæ in Edda, vulgo dicta Snorronis, sed etiam in Eddæ Sæmundinæ odis obviæ, non tantum enumerantur, sed etiam quod ad sensum, prout lingvæ vetus suppeditat notitiam, enucleantur. In tales usus lingvæ antiquæ et poeseos, quales systema ejusdem auctoris de antiquitatibus partis hujus Boreæ et præsens præfatio recensebit. Tentatum inchoatum nec non aliquatenus conscriptum et adornatum opera et studio in frontispicio prænominati auctoris, cui *Jehova opem ferat* (ꝛ Joh. Olavi filius). Hafniæ 1755. Efter Fortalen, i alt 5 Blade, følger: *Facula eddica* quatuor ellychnis s. funiculis constans, h. e. Commentariolum in Eddam, breviter exponens sequentia: 1) significationem voculæ Edda; 2) Quinam sint authores Eddæ; 3) Argumentum et scopum; 4) explicationem quarundam mythologiarum et imprimis nominum

deorum et dearum religionis Odinianæ, gentilitiorum, quæ revera sunt effectus rerum naturalium personati; accensa per Joh. Olavium, Hafniæ 1755, mense Septembri. Denne Deel optager 48 Blade foruden adskillige indskudte. Det hele Haandskrift er af en fremmed Haand, men med mange Tillæg og Rettelser af Forfatteren selv.

(34) BJARNE HALDORSEN, en Præstesøn fra Husafell, födt 1701, i 5 Aar (fra 1723) Rector ved Skalhólts Skole, fra 1729 Sysselmand i Hunevands Syssel, hvor han døde 1773. Han var berygtet for Haardhed og Gjerrighed, havde mange Processer og blev engang suspenderet; Magnus Stephensen's Island i 18de Aarh. S. 400—404; mere om ham forekommer hos Espolin IX, X. (s. Registret). Da det i A. 1760 overdroges Vice-Laymand Jon Olafsen at forfatte et Udkast til en ny islandsk Lovbog, blev B. Haldorsen beskikket til hans lønnede Medhjælper; Magnus Stephensen S. 412. I P. Vidalins Levnet, foran det islandske litteraire Selskabs Udgave af hans Skýringar yfir fornryði lögbókar Jónsbok (1, 1849) omtales han for övrigt ikke som den der skulde være kommen i Besiddelse af Vidalins efterladte Haandskrifter.

(34 b) Noget hidhörende forekommer i Fr. Rühs's Unterhaltungen für Freunde altdeutscher u. altnord. Gesch. u. Literatur S. 107—9, jfr. P. E. Müller, om Asalærens Ægthed, S. 16—17 og Rasks angelsax. Sproglære, Fort. S. 17—24. Forfatteren til den yngre Eddas Fortale har ogsaa benyttet angelsaxiske Kilder.

(35) Jfr. H. Einarsen p. 15. Den findes blandt Forfatterens Haandskrifter i Additamenterne til Univers. Bibl. Mstsaml. Nr. 45.

(36) Forfatterens *Runologie*, skrevet paa Islandsk 1732 (i Afskrift i den nye Kgl. Mstsaml. Nr. 473, 449 SS. Folio) er deelt i 4 Böger (29 Capitler) og var vel, för Finn Magnusens vigtige Arbeide, det udförligste og

grundigste over denne Gjenstand. Af 1ste Bog haves ogsaa en latinsk tildels forskjellig Bearbejdelse (gl. Kgl. Mstsaml. Nr. 744, Fol.). Om Forfatterens forskjellige Hypotheser angaaende Runeskriftens Oprindelse s. Finn Magnusens Runamo S. 10, 165, 180. *Klappruner*, der hørte til de kunstige i Island brugte Runealphabeter og egentlig var et Slags Fingersprog, omhandles i Forf. Runologie 4de Bd. 7de Cap.; de nævnes — mærkeligt nok — ikke i Finn Magnusens Runamo, men omtales derimod i O. Wormii *Literatura runica* (Folio) p. 41 og i Brynjolfsens *periculum runologicum* p. 135, 146. I en latinsk Forklaring over nogle tyske Runealphabeter i et St. Gallensk Haandskrift, kaldes det *Clofruna*; Wilhelm Grimms *deutsche Runen* S. 111.

(37) Blandt Additamenterne til Univers. Bibliothekets Manuscriptsamling findes under Nr. 10 forskjellige Afskrifter eller Udkast til denne Afhandling; eet med A. 1767. Den udførlige Titel giver en Idee om Indholdet: *Dissertatio historico-philologica de lingua islandica, qua ventilantur* 1) *Origo ejusdem historice*; 2) *Processus et fata, usque donec in Islandia tandem perveniret, quæ tamen inde in Grælandiam est propagata*; 3) *Cognatio cum aliis linguis vetustis*; 4) *Constitutio et indoles propria*; 5) *Quinam Islandorum scriptis aliquid ad illius conservationem vel illustrationem aliquid contulerint. Item qui vocabulariis et lexicis manum admoverint conscribendis.* Dette Jon Olafsens Arbejde er for en Deel benyttet i Jon Erichsens Anmærkninger til Paul Vidalins Afh. de *lingva septentrionali* etc. i den Magnæanske Udg. af *Gunnlaug Ormstungu Saga*; (jfr. p. 275). I den nye Kgl. Mstsaml. Nr. 1054 Qv. haves ogsaa en Afh. af vor Forfatter: *De usu veterum vocis lingua danica (á dönsku tungu) it. de nominibus Dani ac Normanni.*

(38) Findes blandt Additamenterne til Univ. Bibl. Mtsaml. under Nr. 27 med Titel: Joh. Olavii lexicdion norvegicum maximam partem dum A. 1733—34 Arndaliæ in Norvegia perhyemaret conscriptum.

(39) Disse Vocabularier forefindes, uden Tvivl, blandt Forfatterens 17 Bind Collectanea til den islandske Philologie i Additam. til den Magnæanske Samling. Om fremmede Ord i det islandske Sprog, indkomne ved Handel, ved danske Embedsmænd m. m. s. Olafsens og Paulsens Reise I, S. 48. 464. II, S. 823, 963—64; I. Thorkildsens Tilgift til Anderson S. 347; Magnus Stephensens Island i det 18de Aarh. S. 181.

(40) Denne første trykte islandske Grammatik udkom under følgende Titel: Recentissima antiquissimæ LINGVÆ SEPTENTRIONALIS INCUNABULA i. e. GRAMMATICÆ ISLANDICÆ RUDIMENTA nunc primum adornari cæpta et edita per Runolphum Jonam Islandum. Hafniæ 1651. 168 SS. 4to. foruden Dedication, Fortale og Ærevers. I Fortalen nævnes Professorerne O. Worm og Thomas Bang som de der havde opmuntret Forfatteren til dette Arbeide. Den blev siden udgivet af Engellænderen G. Hiccesius i hans Institutiones grammaticæ anglosaxonix, Oxon. 1689, 4to (med nogle ubetydelige Tillæg og Forbedringer) og i 1ste Deel af hans Thesaurus lingvarum septentrionalium, Tom. I. En Bedømmelse af dette Arbeide gives i Rasks Veiledning til det islandske Sprog, Fort. S. 34—36; hvor tillige omtales et Exemplar med haandskrevne Rettelser og Tillæg paa Univers. Bibliotheket. Fra Forfatteren udkom tidligere i samme Aar et ei uinteressant akademisk Leilighedsskrift: Lingvæ septentrionalis elementa tribus assertionibus adstructa. Hafniæ 1651. i alt 28 SS. 4to. Forf. tre Sætninger gaæ ud paa, at Nordens gamle Sprog er det samme, som endnu bruges i Island, hvilket tildels godtgjøres ved danske, svenske, tyske, engelske og skotske

Stednavne; at Runerne vare Nordens gamle Skrift; og endelig at Sæmund Frode har paa Island indført de stungne Runer og Runernes Ordning efter det romerske Alphabet. Under 3die Mai 1650 fik han 10 Aars Privilegium paa at lade trykke og udgaae et latinsk-islandsk Lexicon, „Ungdommen paa vort Land Island til Bedste” (Ketilsens islandske Forordn. III, S. 21), som dog ikke videre kjendes. Han var 1644—49 Rector i Holum, blev siden Rector i Christianstad i Skaane og døde 1654 af Pesten; F. Johan-næus III, p. 548; Espolin VI, S. 150; Rietz Skånska Skolväsendets Historia S. 506—7.

(41) Om denne Grammatik, der indtil 1811, da Rasks Arbejde udkom, ansaaes for den fortrinligste, s. Fortalen til dennes Veiledning m. m. S. XXXVII, jfr. Nord. Tidsskr. for Oldk. III, S. 10.

(42) Denne Jon Sigurdson var Provst i Isefjords Syssel fra 1732 til 1757, da han døde; Magnus Stephensen S. 380; om hans islandske Grammatik s. Rasks Fortale S. XXXVIII.

(43) Om Forf. Oversættelse af Snorres Háttalykill s. H. Einarsen p. 30.

(44) Et saadant „LEXICON POETICUM ANTIQVÆ LINGVÆ SEPTENTRIONALIS” har Oldskrift-Selskabet nu foranstaltet udarbejdet af Sveinbjörn Egilsson og paabegyndt Udgivelsen af dette vigtige Hovedværk.

(45) Halvdan Einarsen p. 9. Dette islandske Lexicon, eller rettere, Samlingerne dertil haves i 9 Foliobind blandt Additamenterne til Univers. Bibliothekets Manuscriptsamling; de indeholde endnu en rig Skat af Oplysninger til det islandske, saavel prosaiske som poetiske Sprog. Forfatterens Forestilling om det gamle islandske Sprogs Forhold til de nordiske og andre beslægtede Sprog lærer man at kjende af nogle Yttringer i hans ovenfor (S. 301) om-talte Optegnelser. Efter at have berørt Vigtigheden af det

philologiske Studium tilføier han: „Jeg mener især den islandske (Philologie), som dog formedelst Slægtskabs Skyld tjener ligeledes heel meget til disse Tiders danske, norske og svenske Sprog, hvilke alle Dialekter kan oplyse hinanden. Men den islandske Datter ligner endnu meest sin gamle Moder, som er den eene og samme til alle disse Dialecter, der kan kaldes *LINGUA BOREALIS*, Søster til Tydsken, men Datter af Grækisen. Alle Sprog lide vel Forandring med Tidens Ælde, hvortil Commercia ere vel nogen Aarsag, men ikke saa stor. Naboskab kan gjøre mere og fremmed Herskab, som man seer paa de Norske, efterat de bleve confödereret med Danmark, sec. XV. Det danske saavel som det svenske Sprog ere to gamle Dialecti med sine Döttre. Det Tydske med sine Döttre eller Dialecter er lige som en almindelig Søster til den linguam, som bemeldte tre Riger besidder. Det grækske Sprog er öien-synligt deres Modersöster, om ikke ret ægte Søster, der har avlet linguam romanam med den gamle celtica.”

(46) Blandt flere utrykte islandske Onomastica nævnes ogsaa dette hos H. Einarsen p. 13. Det haves i den nye kgl. Mstsaml. Nr. 1106, Folio, under følgende Titel: *Onomasticon propriorum nominum, tam virorum quam fæminarum, non tantum eorum quæ in islandica reperiuntur dialecto, s. ab antiquissima memoria in hunc usque diem usurpata, s. hodie obsoleta, s. media ætate enata, s. denique peregrina et cum Christianismo invecta, cum eorundem in norvegica, danica et svecica dialectis, vocum additione ut et lingvæ germanicæ; sed et multorum aliorum in dictis dialectis occurrentium, quæ ex Islandica haud coacte interpretari possunt, licet Islandis nunquam fuerint usitata; una cum appendice nominum germanicorum, islandice explicatorum. Conscriptum Hafniæ 1735.* I Dedicationen til H. Gram nævner han blandt sine paatænkte Arbeider et Onomasticon over gamle Steds- og Landsnavne, paa hvilket

Arbeide han dog ikke synes at have lagt Haand; mueligen fordi et lignende blev begyndt af hans lærde Samtidige Eggert Olafsen, hvoraf følgende Pröve haves udgivet: *Eg. Olavii Index geographiæ veterum Islandorum quem ex monumentis medii ævi confectum recensuit et stellula notatis auxit G. J. Thorkelin, Hafniæ 1780; 16 SS. 8vo.* Savnet af begge disse Værker er mindre føleligt, efterat N. M. Petersen i 12te Bind af Oldnordiske Sagaer har meddelt sit med saa megen Lærdom og Kritik udarbejdede geographiske Register.

(47) Af den ovenfor (Anm. 32) omtalte EIJOLF JONSSON haves i Haandskrift: *Catalogus nominum propriorum virorum, mulierum, tam frequentium quam infrequentium ab a. Sal. 1600 in Islandia usitatorum* (Nye kgl Mstsaml. Nr. 1863, 4to; med Anm. af Gudm. Magnæus). Forfatteren havde dertil benyttet et Arbeide af hans Oldefader Odd Oddsen, Præst til Kjøse († 1649), der tilligemed flere lignende nævnes af H. Einarsen p. 12—13. E. Jonssons Arbeide over islandske Personnavne var ogsaa benyttet til den lærde og høifortjente J. Erichsens første trykte Skrift, det første udgivne der behandler denne Gjenstand: *Tentamen philologico-antiquarium quo nomina propria et cognomina veterum Septentrionalium monumentorum antiquorum imprimis islandicorum, ope, leviter illustrantur.* Havniæ 1753. 124 SS. 8vo. Forf. har selv leveret Tillæg dertil i hans Anmærkninger til Saga af Gunnlaugi orms-túngu p. 17—19, 46—47. P. B. Vidalins Bemærkninger ved denne Afhandling er meddelt i *Commentationes Lipsienses I, Fasc. V.*

(48) Om GUDMUND ANDERSEN, som efter et temmelig eventyrligt Liv døde under Pesten i Kjöbenhavn 1654 ligesom hans nysomtalte Landsmand Runolf Jonssen, s. Resens Fortale til hans islandske Lexicon og F. Johannæus III, p. 586—89, Hans islandsk-latinske Lexicon udkom

længe efter hans Død under følgende Titel: **LEXICON ISLANDICUM s. Gothicæ Runæ vel LINGVÆ SEPTENTRIONALIS DICTIONARIUM** (partim prout hoc idioma in vetustis codicibus et antiquis Arctoum Documentis incorruptum ac inviolatum manet residuum; partim quatenus hodie apud gentem norvegicam in extrema Islandia sartum tectum in quotidiano loquendi usu et scribendi remanet modo: inserta porro sunt multa vocabula neoterica et a peregrinis linguis mutuata, quæ subinde in usu esse cæperunt: adjecta tandem est non raro vocum probabilis origo et cæteris cum linguis convenientia) in gratiam eorum qui archaicum gothicæ gentis amant sermonem qua fieri potuit diligentia concinnatum adornatum et scriptum a Gudmundo Andreæ Islando et nunc tandem in lucem productum per P. Joh. Resenium, Havn. 1683, 4to; 270 SS. Fortalen udgiør 28 SS. Dette Arbeides meste Værd bestaaer i dets literære Sjelendhed; men den Omstændighed, at det var om ikke egentlig det første i sit Slags — thi Mag. Olafsens af O. Worm udgivne *Lexicon runicum* var allerede fra 1650 — saa dog mere beqvemt til Brug end dette, i hvilket alt Islandsk var trykt med Runer (*Nordisk Tidsskr. for Oldkyndighed* I, S. 354—56) synes at have foranlediget enkelte senere nordiske Philologer til at tænke paa forbedrede Udgaver deraf; f. Ex. P. Winslöv (*Skandin. litt. S. Skrifter* 1815, S. 145) og Andr. Bussæus, af hvem et Exemplar med Anmærkninger haves i Universitetsbibliotheket (*Rasks Veiledning*, Fort. S. XXXVIII).

(48 b) Om Poul Jensen Colding, fra 1622 til sin Død 1640 Sognepræst for Herlufsholm og fra 1622 til 1631 tillige denne Stiftelses virksomme Forstander, see Melchioris hist. Esterr. om Herlufsholm S. 105—11. Man har fra hans Haand to fortjenstfulde og for sin Tid vigtige Arbejder i den danske Ordbogs-Litteratur: a) P. J. Coldingi *Etymologicum latinum, in quo dictiones latinæ ab originibus,*

definitionibus, significationibus et exemplis, breviter ac dilucide traduntur, deducuntur et explicantur, ad ordinem primigeniorum alphabeticum, subsequentibus suum quodque deductis, methodo quadam naturali ac alphabetica: addita etiam *danica* interpretatione in usum patriæ juventutis. Rostochi 1622, Folio; 1490 Columnæ, foruden Dedication (til den udvalgte Konge Christian), Fortale, Consistoriums Anbefaling under 23de September 1620 og Tillæg. En interessant Yttring om dette Skrift forekommer i Uddrag af J. Bircherods Dagböger S. 140. b) Dictionarium Herlovianum, desumptum ex etymologico latino P. J. C. Havniæ 1626, 8vo; 726 SS. foruden Fortalen. I denne nævner Forfatteren Biskop H. Resen som den der fortrinslign havde bidraget til Arbeidets Fremme, ogsaa ved lingvistiske Meddelelser; *patriæ lingue* summus amator et excultor, tria grandiuscula volumina in hoc genere struxit et propemodum absolvit, eorumque mihi fecit copiam, mea ut illis per occasionem locupletarem; quod et factum ingenue fateor, eique hic publice acceptum fero. Mærkeligt er hvad han yttrer om den i Bogen fulgte Retskrivning: Orthographiam reliqui Amanuensium arbitrio, nihil fere immutans, cum consuetudinem quisque pro exemplo habeat. Et est quidem eo intricatior, quam ut hac tumultuaria opera expediri possit; aliis nitentibus originatione, aliis lingue idiomate ac vulgari pronuntiatione: omnibus etiam consuetudine et exemplis; jfr. Molbechs Bemærkninger om begge disse Arbejder i Nye danske Magazin V, S. 243—44.

(49) Forfatterens Samling af islandske Ordsprog nævnes blandt flere lignende hos H. Einarsen p. 13—14. Udførligen omtales og beskrives den med Flere i Fortalerne til Gudmund Jonssons (Præst i Stadarstad og Provst i Snæfellsnæssyssel † 1836) Samling af islandske Ordsprog: Safn af islenzkum orðskviðum, fornælum, heilræðum, snilliyrdum, sannælum og málsgreinum, samanlesið og

í stafrofsrödd sett; útgefið að tilhlutan hins íslenzka Bókmenta-félags. Kaupmannahöfn 1830; 423 SS. 8vo. Den danske Fortale er af daværende Amtmand, nu Conferentsraad Bjarne Thorsteinsson.

ANMÄRKNINGAR OM INSKRIFTEN Å GORM DEN
GAMLES RUNSTEN I JÄLLINGE, AF CARL SÄVE.

(Se Rafn i Annaler for Nordisk Oldkyndighed og Historie 1852, s. 301-319, tab. XIII-XIV, samt Rafn och Repp i Antiqvarisk Tidsskrift 1852-1854, S. 268-280).

HVARJE älskare af Nordisk fornforskning står i den största förbindelse hos C. C. Rafn för hans nit att anskaffa och allmängöra dessa nya och ypperliga afteckningar utaf denne den allra viktigaste af alle Danske runstenar, samt för att han sjelf framlagt sin mening om inskriften och hennes bristfällighets fyllande, och sålunda äfven föranledt andre att underkasta henne en förnyad granskning. Bland desse utmärker sig Thorl. Gudm. Repps förslag till läsning både genom stor fyndighet och särdeles raskhet. — Då så många sakkunnige i äldre och nyaste tider redan hafva försökt att tolka denna inskrift, kan det i sanning anses förmätet att ytterligare komma med något derom. Men dels har inskriftens egen viktighet, då hon är den äldsta till tiden bestämbara i Norden, och dels har sjelfva hennes ofullständighet lockat mig att följa K. Nord. Fornskrift-Sällskapets Sekreterares uppmaning att säga min mening om ett och annat i ämnet, hvarvid jag skall bemöda mig om att yttra mig så kort som möjligt. — Efter denna nya undersökning läses inskriften sålunda:

HARALTR : KUNUKR : BAÐ : KAURUA
 KUBL : ÐAUSI ; AFT : KURM : FAÐUR : SIN
 AUK AFT : ÐIURUI : MUÐUR : SINA : SA .
 • HARALTR IAS : SOR • UAN • TANMAURK
 ALA • AUK • NURUIAK
 • AUK : T(A)N(A) : (T) : KRISTNO.

(Den med orden *muþur* *sina* slutande första hälften förbigås, då ingen ovisshet kan uppstå om tydningen).

Repp säger med rätta, att en hufvudsaklig svårighet ligger uti orden: *sa Haraltr ias sor uan*, och föreslår vidare, att man må anse orden *ias sor* för felristade i st. f. *as sori*, hvarvid han liknar denna missristning vid ett nutidens tryckfel, som rättats af sättaren. Emot detta antagande tör likväl en och annan invändning kunna göras. Först ligger alldeles intet felaktigt i sjelfva formen *ias* för relat. partikeln, och det kan ingalunda påstås, att formen *as* vore rättare, så att runan | (*i*) der „uppenbart intet skulle hafva att göra“. Det får väl nämligen anses både bekant och erkänt, att den äldsta Germaniska (Tysk-Nordiska) formen för denna partikel eller detta pronomen varit det obrutna *is* (Gotiska, Liljegr. Runurk. Nr. 2, 38, 740, m. fl., jf. Lat. *is*), hvilken form sedan bröts till *ias* (Lilj. 1537, 1548, Jällinge, Slesvig), derpå försvagades till *ies*, och sist hopsmalt till *es*; — vid dessa löpa jämnasides formerna *ir*, *iar*, *er*. Formerna *as* (L 895, 1448) och *ar* (L 1131, 1144, 1264) tror jag vara biformer till *es* och *er* och således höra till de yngre. Det går således icke an att här hjälpa sig till ett *sori* medelst att taga *i*-et från *ias*, då detta sista åtminstone är lika riktigt som *as*. — Men det är äfven andra omständigheter, som tala emot antagandet att ordet *sor* står för *sori*, samt att detta är liktydigt med det omljudna Isl. *særi*, Sv. *söre* (uti ed-söre), Om runan | vid slutet af detta ord endast af glömska hade blifvit öfverhoppad, hade der

i alla fall bort stå HfR , icke HfA , emedan användandet af slut-r'et (A) bevisar, att man äfven med denna mynd velat ända ordet. Häremot kan visserligen anföras — och är äfven af R . anfördt —, att det i många runinskrifter icke tages så strängt med bruket af A eller R , hvilket äfven medgifves stundom vara händelsen. Men å andra sidan är det också onekeligt, att ehuru många runstenar äro värdslost och utan någon egentlig regel ristade, så finnes derjämte ett icke ringa antal, på hvilket ingen enda felaktighet eller motsägelse i stafning förekommer. De både Jällinge-stenarne höra utan allt tvifvel till de med mesta omsorg utarbetade runminnesmärken som finnas, och man eger således icke rätt att förutsätta felaktigheters tillvaro på ställen, som visst kunna vara svårtydda, men som dock möjligen kunna förklaras utan villkorliga textändringar. Runan R har visserligen ett par tre gånger blifvit använd som slutruna på Gorms-stenen (ehuru ingen enda gång på Thyrvistenen), men deremot ser man aldrig runan A satt inuti ett ord på någon af desse stenar, och derföre kan man icke säga att de hägge mynderna brukas regellöst om hvarandra. Till följe häraf synes det mig rättare att anse ordet HfA för att vara ett helt och afslutadt ord, hvilket icke får tänkas stå der för HfAl , emedan der då åtminstone hade bort satts HfR . Dessutom kan man knappt tänka sig utelemnandet af en så vigtig runmynd som detta l , som så till sägandes just konstituerar detta ord (ett på runstenar så högst ovanligt ord!) och utan hvilket det ej skolat kunna förstås. Emot antagandet af ett oomljudet $\text{sor(i)} = \text{Isl. } \text{særi}$ (fornare sóri) strider derjämte den omständigheten, att der då icke borde hafva stått sor(i) , utan suri , HNRl (jf. Gutalagens omljudna ain-syri), all den stund Jällinge-inskrifterna bruka $u = \text{Isl. } \text{ó}$ (jf. Tanmarkarbut och muþur), likasom äfven $u = \text{Isl. } \text{o}$ (jf. Kurmr, Nuruiak, m.fl.).

Inskriftens o, þ, tyckes deremot betyda a, hvartill jag längre fram skall återkomma.

Den största stötestenen emot att antaga sor = særi menar jag dock ligga deruti, att sjelfva talesättet dymedelst icke blifver Nordiskt; åtminstone har det icke på något ställe inom den Fornnordiska litteraturen förekommit mig en sådan ordställning som „at vinna særi”, så vanligt det än är att se det deremot svarande at vinna eið. Jag vågar också nästan betvifla, att en dylik ordställning någonsin varit i bruk, och det äfven af det skäl, att jag icke anser særi och eiðr för fullkomligt liktydiga ord. Eiðr betyder nämligen, efter min tro, ed i och för sig, edsförsäkring, juramentum, men særi deremot svärjning, edsafläggning, juratio; ty eljest skulle man svårligen kunna förklara slika sammansätningar som eið-særi edsöre, eið-svarinn, ed-svuren, för annat än rena tautologier. Redan af detta logiska skäl, är det således omöjligt att ingå på Repps föröfrigt ganska sinnrika förklaring: att Harald aflade (vann) ed på att kristna hela Danmark, Norge och Danafolk(et). Skulle man deremot ur någon god Isländsk eller Nordisk fornbok kunna uppvisa uttrycket vinna særi, så finge den gifna förklaringen en mycket större sannolikhet. Men att detta låter sig göra betviflas så mycket hellre, som det eljest vore obegripligt, att en man med så vidsträckt beläsenhet och kännedom i dessa saker som R., icke genast skulle hafva andragit en sådan hemul för sig. Nog af: intill dess att saken kan på detta sätt hemlas, tör tviflet derom få ursäktas.

Repp tror sig ock (s. 227) kunna antaga, att hvarken k. Harald eller hans nafränder hafva haft någon del uti inskriftens affattning, samt anför till styrko för denna mening, att der står Haraltr BΛF, hvilket sista ord förklaras för att vara ett ᾠπαξ λεγόμενον inom hela runlitteraturen, och hvilket således skulle tyda på något ovanligt

och egendomligt förhållande, som skulle fordrat just detta ords användande, i stället för det vanligare, lit, lät. Vidare säges, att detta *baþ* icke skulle få öfversättas med *jussit*, utan med *precatus est*. Men det här brukade ordet *baþ* står alldeles icke så enstaka inom runlitteraturen som här antagits, utan finnes å flere runstenar och, som det synes, fullkomligt liktydigt med lit, lät. t. ex. L 333: Hakun *baþ* rista; L 334: Tutir *baþ* karua kubl (både i Uppland) och L 1010: N. N. *baþ* bru kera (Vestmanland), för att icke tala om den besynnerliga inskriften L 1610: Aesi bad hunc erexit (?) Kraglund i Ålborgs stift). De slutsatser, som Repp (s. 272—73) velat draga af detta *baþ*, måste således förfalla. Det tyckes äfven i öfrigt, att nämnde Forf. går väl långt i slutsatsers dragande, såsom när han (s. 272) tror sig kunna se, att inskriftens författare varit en andlig man, och (s. 273—74) att han tillika varit en Tysk, ja, till och med en Syd-tysk (!). Likaså bemödar han sig i det omedelbart derpå följande, att, enligt hvad som redan här blifvit nämnt, bevisa antagandet, att runan *l* skulle stå till öfverlopps uti ordet *ias* (för *as*), men vara öfverhoppad i *sor* (för *sori*, *søri*), dermed, att en mängd ristfel träffas på runstenar i Svealänd, hvilka kanske äro århundraden yngre, — runstenar, ristade af och öfver vanlige odalbönder, jämnförde med en, som blifvit egnad af och åt stolkonungen i det stolta Danaväldet — det är ju nästan som att söka upplysa de möjliga felaktigheterna i ett statsrådsprotokoll i ett århundrade genom jämförelse med en landtmans skrift i ett annat!

Dessutom äro de af Förf. valda exemplen alldeles intet bevisande. Så säges t. ex. om det i Bautil 656, d. ä. Liljegr. 783, förekommande *Snorir*, att det står felaktigt för *Snori* (d. å. *Snorri*); naturligtvis endast därför, att Isländskan väl känner ett namn *Snorri*, men intet *Snorir*. Men hvad är det då som hindrar, att icke

bägge dessa namnformer kunna hafva varit i bruk samtidigt, åtminstone den ena i Svithjod och den andra å Island? Isländskan har ju sjelf i alla tider egt slika dubbelformer att uppte, som t. ex. *vísir* och *vísi*, konung, *sannleikr* och *sannleiki*, sahning, m. fl. Det andra exemplet, Bautil 263, d. ä. Lilj. 317, skall med det der befintliga namnet Biarn bevisa, att ett slut-*i* stundom utelämnas (likasom sor för sori å Gorms-stenen!), emedan med Biarn här nödvändigt måste menas *Biarni*, naturligtvis efter som Isl. väl känner namnen *Biarni* och *Biörn*, men intet *Biarn*. Men nu är ju Biarn just den äldre omljudna formen till den yngre och omljudna Biörn, hvilken man således också lika ofta (d. v. s. 30—40 ggr.) möter på *Svenska* runstenar som omljudsformen Biurn; och detta är så mycket mindre underligt, som Fornsvenskan i många fall icke kände till det egentligen blott Norsk-Isl. u-omljudet. Ja, under det att man till och med icke få gånger (L 374, 711, 1882; 285, 710, 713, 723, 776, m. fl.) träffar den uräldsta obrutna formen Birn, torde deremot den afleda formen Biarni icke stå att finna på någon ende runsten; — eller hafva alla dessa 30—40 Biarn, Kair-biarn, Ketil-biarn, Þur-biarn, m. fl., alla haft just den enahanda olyckan att hafva tappat sitt slut-*i*?

Oaktadt således de anförda exemplen intet bevisa, så vill jag för öfrigt ingalunda neka, att icke många felrättningar kunna upplettas å runstenar; men jag upprepar allénast, hvad som förut yttrats, att det icke kan ligga något bevisande uti att söka bortförklara svårigheter från en gammal inskrift genom att påpeka förmenta felaktigheter i helt andra, som tillhöra helt andra tider och land, tillkomna under helt olika omständigheter. Ty om man någonsin egde rättighet att om en runsten på förhand antaga, att han skulle vara ristad med den allra största om-

sorg och utan alla fel, så vore det väl om den i tvefaldt afseende kungliga Jällinge-stenen!

För att icke blifva för vidlyftig, förbigår jag en del annat uti den omtalade afhandlingen, om hvilket åsigterna kunna vara delade, t. ex. försvaret (s. 275) för, att det icke ligger en tautologi uti: att kristna hela Danmark och att kristna Danafolket; samt öfversättningen (s. 275, not. 1) af kubl pausi med *tumulos hosce*, disse höje, i. st. f. *monumenta*¹ hæcce, disse mindesmärker; m, m. — En omständighet förtjenar likväl ännu att noggrannare skärskodas. När Forf. (s. 267 o. följ.) omtalar Finn Magnusens försök att tyda inskriften, söker han med mycken bestämmdhet afvisa den meningen, att ordet uan, vann, skulle kunna hafva till objekt Tanmaurk ala auk Nuruiak, d. v. s. att det nekas, att det skulle betyda: vann (eröfrade eller förvärfvade sig) hela Danmark och Norge. Och detta sker på den grund, att det var „i högsta grad osantt”, at Harald Blåtand eröfrade (*vicit*) Danmark, hvilket hans fader Gorm redan hade gjort; och lika så osantt påstås det vara, att han eröfrat Norge, emedan han allenast till namnet tog det i besittning. Finn Magnusen, tillägger Förf., modifierar derföre sin öfversättning af vann från *vicit* till *comparavit*, förvärfvade (en modifiering, som likväl med fullt skäl torde kunna göras, allt efter meningens beskaf-

¹) Jag är öfvertygad, att runinskrifternas kumbl, kubl, kuml aldrig betyder hög, stenröse eller kummel i nyare mening, utan alltid minnesmärke, och att det således är liktydigt med merki, hvilka bägge ord allra oftast stå i plur. (om också betydelsen stundom kan tagas singulariskt). Det i Annal. f. nord. Oldk. 1852, s. 319 omtalade kumbl-dys (Gróu-galdr str. 1) betyder derföre icke „steen-dysse” (eg. skulle det väl betyda: steendynge-dysse), utan snarare en minnes-hög, eller eg. en minnesmärkes-hög. — Denna mening finnes fullständigare utförd i min afhandling „Svenska Runinskrifter” i Annal. f. nord. Oldk. og Hist. 1852, s. 240.

fenhet!). Häruti kan Förf. visserligen hafva rätt till någon del: men monne det likväl icke skulle kunna tänkas, att den tidens Danskar skulle kunnat anse saken så, som att han verkligen eröfrade Norge, åtminstone att han förvärfvade, vann, det, då han ju i alla fall erhöll öfverhöghet deröfver? Ja, Knytlinga-Saga, kap. 1 (Fornmanna-Sögur 11 b. säger till och med att han *með her sinn . . . lagði land allt undir sik*. Hvad åter Danmark angår, så synes det väl till en början med ännu mindre skäl kunna sägas, att Harald vann detta, då han helt enkelt fick det i arf efter sin fader. Men man bör likväl icke glömma, att om också en del källor förneka det, (Saxo lib. ix, m. fl.), så beskylla dock andra (Jomsvik. Sag. k. 4, Fornmanna-Sögur 11 b.) honom rent ut för att med öfvermakt hafva anfallit och dräpit sin broder Knut Danaâst, hvilken utan tvifvel eljest hade blifvit faderns efterträdare, såsom den både äldre och mest älskade sonen. Ja, samma saga anför (kap. 7) att han, för att få vara i oqvald besittning af den sålunda vunna kronan, genom Håkon jarl sedermera äfven lät försåtligt dräpa Guld-Harald, nämnde Knuts son, hvilken eljest kunnat komma med anspråk på riket. Om nu detta än icke kan antagas vara fullkomligen häfdavisst, all den stund icke alla källor äro ense deruti, så lär likväl icke kunna nekas, att sägner af detta slag kunna hafva varit gängse på den tiden, och att många då kunna hafva trott eller låtsat sig tro derpå; — möjligtvis var det också sannt. Om detta äfven just icke var något ärofullt sätt att vinna ett rike uppå, så voro forntidens föreställningar rörande sådana mål ej håller så beskaffade som våra; och dessutom säger åtminstone Jomsvikinga Saga, att det var i öppen drabbning som Harald besegrade sin broder Knut, och hvarvid det kunde sägas, att han vann hela Danmark. Ja, om saken till och med icke skulle förhållit sig alldeles så, så låter det väl tänka sig

att den eller de, som besörjde minnesmärket och författade grafskriften öfver Gorm och Thyrví efter Haralds död, ändock kunnat se hans åtgöranden i detta ljus. Derjämte tör det väl med fog kunna sättas i fråga, om just denna minnesskrifts tillförlitlighet bör bedömas endast efter som hon slår in med förut kända häfdakällor eller icke — källor, som dessutom äro långt ifrån eniga i saken — eller skulle hon icke sjelf kunna betraktas som en källa, lika god och trovärdig som någon handskrift på skinn eller papper, och som således kunde få fälla utslaget i denna osäkra punkt! — detta underställes häfdaforskarens pröfning.

För att sluteligen komma till den efter min mening sannolikaste förklaringen på denna svårtydda inskrift, så kan jag, på grund af hvad ofvanföre blifvit anfördt, icke anse sor för liktydigt med Isl. *særi*; ej håller kan jag med Rafn (Annal. 1852, s. 311) anse det betyda *sa'r* el. *sá er*, emedan man dervid får relativet dubbelt, och der till den ena gången i en äldre form, *sa ias*, och den andra i en vida yngre *sor* eller *sa'(e)r*. Deremot anser jag den mening, som N. M. Petersen framställt (Danm. Hist. i Hedenold, 2, s. 153—54) för den antagligaste, nämligen att taga sor för sar = Isl. *sèr*, dat. sg., åt sig. Man eger också Forn-Dansk hemul på, att *sar* kan betyda *sèr*, då å en runsten vid Hällestad i Skåne (L 1442) läses: Askil sati stain þansi eftir Tuka, Kurms sun, sar hulan trutin, Isländsk, *sèr hollan dróttinn*, sin (eg. åt sig) hulde drotten. Då nu Gorms-stenen sjelf antagligen visar genom kristno = *kristna*, att hans o icke är Isl. *ó*, utan *a*, så lär äfven utan svårighet kunna antagas sor = sar = Isl. *sèr*, för äldre brutet *siar*, för det äldsta Nord. (Gutalag) *sir* = Got. *sis*. Enligt denna tydning får man då helt regelmätigt och utan all omsägning: Isl. *sá Haraldr*, *er sèr vann Danmörk alla ok Norveg*.

Det följande kan tagas på flere sätt, då luckan och rundragens svaghet i hennes granskap medföra osäkerhet och derföre tillstädja flere gissningar; således antingen: $\uparrow\text{N}\text{Y} : \uparrow\uparrow\uparrow\uparrow\text{Y}\text{N}\text{Y}$ eller $\uparrow\uparrow\uparrow\uparrow\text{Y}\text{N}\uparrow : \uparrow\uparrow\uparrow : \text{Y}\text{R}\text{I}\text{Y}\uparrow\uparrow\uparrow$, d. ä. den Harald, som åt sig vann Danmark all(t) och Norge, och kristnade (eg. vann el. hann att kristna) Danafolk eller Danakön allt. En stor svårighet ligger likväl deruti, att impf. vann då moste anses gälla såsom rent activt verbum i meningens första del, men i den sista delen som hjälpverbum, således vann kristna i st. f. *kristnaði*; dock synes mig att denna förklaring, som först gifvits af C. C. Rafn (Annal. 1852, s. 317), är att föredraga framför att anse sor = Isl. *særi*. Men skulle icke detta dubbla bruk af impf. vann anses tillåtligt ens i en så sammanträngd skrift som på en runsten, så ser jag intet hinder för att upptaga den af samma Författare (Ant. Tidsskr. 1852-1854, s. 279) föreslagna läsningen; auk Tanakun lit kristno, Isl. ok *Danakyn lèt kristna*, enär man dymedelst får två verber, vann och lèt, ett för hvarje sats.

Det föregående är antaget på grund deraf, att runan näst efter luckan (d. ä. den 13:de runan, efter uppställningen i Annal. 1852, s. 314) ansetts vara $\uparrow(t)$; men då det tillika säges (anf. st. s. 315), att en betraktare der endast kunnat se ett $\uparrow(l)$, så är det ju icke omöjligt, att det också verkligen är denna runa, som ursprungligen varit menad. Orden kunde då tänkas hafva varit: auk Tanafulk al (acc, pl. n. (utan omljud) kristno, Isl. ok (nl. vann) *Danafólk öll kristna*, för: *kristnaði öll Danafólk*, d. ä. och kristnade alla Danafolk, eller alla Danaväldets folkstammar.

På sistone kan jag icke afhålla mig från att framlägga ännu ett förklaringsförsök, det dristigaste af alla: Då runorna närmast luckan äro mycket svaga och till en del förnötta, så kunde det vara möjligt, att qvisten till

höger på runan näst framför kristno (d. ä, den omtalade 13:de runan) förut varit längre nedgående, och att der således hvarken stått ↑ eller ʀ, utan i stället ʀ (*u*), samt att på det dunkla stället sålunda kan hafva stått ↑↑↑↑ʀʀ↑↑: ʀʀ, Tanakuni alu, Isl. *Danakyni öllu* (d. sg. n.). En svårighet är onekeligen, att man dervid får en runa mera att tränga in i luckan; men mynderna hafva möjligen här kunnat stå trängre eller varit smalare, eller ock hafva kånst de två runorna ʀʀ (uti ʀʀ) varit samstafva, likasom ʀʀ i ordet ʀʀʀʀ på Thyrviss runsten (se Annal. 1852, s. 307). Ännu värre kommer det likväl till en början att se ut med ordet kristno, emedan det då måste tagas som substantivum, om det skall blifva någon mening af. Också yttrar Rafn om detta ord (anf. st. s. 316): „Kristno kan ikke være substantivet, der hedder kristni og er fœminin”. Ja, Isländskan eger visserligen intet annat abstractum, än nämnda kristni, men Guta-lagen, som bevarat äfven andra urfornnordiskheter, har ett deremot svarande fœm. *kristna*, hvaraf väl bara gen. sg. *kristnur* och acc. *kristnu* förekomma, likasom blott dat. *haiþnu*, af *haiþna* (= Isl. *heiðni*), men på hvilket verklighet icke kan tviflas, enär der dessutom finnes en mängd andra svaga fœminina, som böjas på samma sätt, t. ex. *banda*, *bandur*, *kirkia*, *kirkjur*, *kuna*, *kunur*, m. fl.¹ Då formen *kristna*, f., således är verkeligen Fornnordisk, så tör det icke kunna

¹) Denna märkeliga ändelse på *-ur* visar oss således den fornnordiska form för den svaga fœminina deklinationens genitiv-ändelse, och hvilken således är den samma som för nom. plur., i sträng öfverensstämmelse med Gotiskan, t. ex. Got. *kvino*, gen. *kvionons*, pl. *kvionons*, Guta-lag *kuna*, *kunur*, *kunur*, men Isl. *kona*, *konu*, *konur*. Denna genitiv-form återfinnes dock icke ensamt i Guta-lagen och i en Gotländsk runinskrift (L 2012), der gen. *kirkjur* två gånger läses, utan äfven på två runstenar i Uppland (L 71, 2011) *Ikur*, g. sg. af *Ika* (*Inka* l. *Inga*), f., i Gestrikland (L 1054) namnet *Runur* g. sg. af *Runa*, f., samt i Södermanland (L

nekas, att hon ju icke kunnat vara i bruk uti den fornaste Danskan, och Gorms-stenens kristno kan derföre vara acc. sg. föem. Stället skulle då läsas; auk (nl. uan) Tana-kuni alu kristno, Isl. *ok (vann) Danakyni öllu kristni* (= Gutalag *kristnu*), eller hela inskriften i lös öfversättning: Konung Harald bad (böd, lät) göra dessa kummel (minnesmärken) efter Gorm, sin fader, och efter Thyrví, sin moder; den Harald, som åt sig vann (förvärfvade) allt Danmark och Norge, och [som vann förvärfvade, beredde] kristendom åt allt Danakön (el. Danafolk).

Detta sista förklaringsförsöks antaglighet beror naturligtvis i hög grad på, om en ytterligare sträng granskning af runstenen kan tillställa, eller om hon alldeles kommer att förneka möjligheten af, att den omtalade 13:de runan vid luckans slut varit ett *Þ*, hvars qvist kan tänkas i begynnelsen hafva varit förlängd till ett *Λ* (*u*); och sedan derpå, om ordföljden (*vann*) *Danakyni öllu* (dat.) *kristnu* (acc.) är Fornnordiskt tänkbar, i st. f. (*vann*) *kristnu Danakyni öllu*, hvilket sista förekommer mig naturligare. Man får likväl dervid icke ensamt tänka på, hvad sagoisländskan kunde fordra, utan på hela run- och lagspråket. En annan svårighet ligger också deruti, att der står kristno, ehuru man skulle väntat det följdriktigare kristnu. Det är således möjligt, att den vetenskapliga granskningen framdeles kan komma att hitta på något antagligare och således kommer att underkänna detta försök till förklaring;

871) *kunur kofrar*, Isl. *konu góðrar*, g. sg. f. Men ännu märkvärdigare är, att denna fornändelse ännu i dag lefver på öen Rårö vid Gotland, ehuru nu allenast uti ett par talesätt och i vissa sammansättningar. Denna intressanta upptäckt gjordes för några år sedan af min bror, Mag. P. A. Sæve i Visby, och jag har just i sommar haft tillfälle att på stället höra det samma. Man säger sålunda der: *Vör skulo ga til kørkur*, vi skola gå till kyrka(n), samt i slika ord som *kråkur-ägg*, *kråkoägg*, *hynur-ägg*, *höns-ägg*, *skrækkur-ägg*, *skrakeägg*, *simpur-nät*, *simponät*, m. fl.

men all vetenskaplig gissning (hypothes) är icke derföre förkastlig, ty ofta kunna just sådana sluteligen leda framtida forskare till målet.

Jag öfverlemnar derföre dessa olika förslag till lösning af det svårtydda stället å Gorms-stenen, att, jämnte äldre och yngre försök i samma väg, vidare undersökas och öfvervägas, De äro tre:

1. Sa Haraltr, ias sor (*dat.*) uan Tanmaurk ala auk Nuruiak, auk (*nl.* uan) Tanakun alt (*sg.*) kristno (*inf.*), eller

2. Sa Haraltr, ias sor uan Tanmaurk ala auk Nuruiak, auk (*nl.* uan) Tanafulk al (*pl.*) kristno (*inf.*), eller

3. Sa Haraltr, ias sor uan Tanmaurk ala auk Nuruiak, auk (*nl.* uan) Tanakuni alu (*dat.sg.*) kristno (*acc.sg.f.*).

Lika antaglig är utan tvifvel gissningen:

Sa Haraltr, ias sor (*dat.*) uan Tanmaurk ala auk Nuruiak, auk Tanakun (*l. -fulk*) lit kristno (*inf.*).

Uppsala, den 20de Decbr. 1854.

OM DEN SLAVISKE OPRINDELSE TIL NOGLE STEDSNAVNE PAA DE DANSKE SMAAÖER.

AF FREDERIK SCHIERN.

AF den store slaviske Folkestammes mange Grene er der ingen, der i den første Deel af Middelalderen fik større Betydning baade for den skandinaviske og den tyske Folkestamme, end Vendernes. De bestandigen gjentagne Kampe, hvorved Danekongerne med deres Flaader og de saxiske Hertuger med deres Hærskarer tilsidst opnaaede at overvinde og underkaste, at tilbagetrykke og udrydde

disse de vestligste Slaver, har derfor ogsaa længe været en Gjenstand saavel for nordiske som for tydske Oldgranskeres Interesse, og navnlig vil der ikke let i den nyere Tid findes mange Sider af Middelalderens Historie, der kunne opvise en i det Hele taget omhyggeligere Behandling, end Togene imod Venderne. Saaledes blev i det skandinaviske Norden den nye Grund, der i denne Retning var bleven lagt ved Estrups Fremstilling af Absalons Helteliv, og især ved Peter Erasmus Müllers berømte Undersøgelser af Saxes Kilder, senere med Held benyttet af Cronholm i den Skildring af Danskerne i Venden, der udgjør en Hovedafdeling af hans Fornordiska Minnen, og derefter atter gennemgransket og i forbedret Skikkelse fremstillet af N. M. Petersen i den Afhandling om de Danskes Toge til Venden, der meddeltes i de første Aargange af Annalerne for nordisk Oldkyndighed. Ligeledes blev i Tydskland den nye Vei, der i denne Henseende ogsaa blev betraadt af Kombst i hans Anmærkninger til Knytlingasaga i Baltische Studien, efterhaanden stedse gjort fastere ved de nye Fremstillinger af den haardnakkede Brydning med Venderne i Bartholds Geschichte von Rügen und Pommern, i Dahlmanns Geschichte von Dänemark og især i L. Giesebrechts grundige Wendische Geschichten.

Eet Punkt gives der dog i Vendernes Historie, der allerhelst hos os ikke kan være uden særlig Interesse, men hvorom der dog frugtesløst vilde søges efter nogen nærmere Oplysning hos de anførte Forfattere. Man savner hos dem Oplysning om, hvorvidt Venderne mulig kunde have forøget deres store Udvidelse ved stundom at ned sætte sig ogsaa paa dansk Grund, og da navnlig enhver nærmere Undersøgelse om, hvor saadanne Anlæg fortrinsviis burde søges, eller om de Stedsnavne, der endnu kunde tjene til Vidnesbyrd om deslige Anlæg eller stadigere Besøg.

At saadanne slet ikke skulde have fundet Sted, eller at Venderne alene paa deres Rövertog aldeles flygtig skulde have gjæstet snart den ene, og snart den anden af de dem saa nærliggende danske Öer, uden nogensinde der i længere Tidsrum at tage fast Bolig, synes imidlertid dog i og for sig at være alt andet end rimeligt, naar man tager Hensyn til, hvor tidlig vi allerede ved Begyndelsen af Middelalderen finde Venderne udbredte langs med Östersöen lige indtil det under deres Herredömmе slaviske Vagriens og Femern, og hvor længe det varede, inden den Styrke blev brudt, der saa længe lod den ene Slægt i Norden efter den anden blive Vidne til deres overmægtige Optræden. I det ellefte Aarhundrede standsede Magnus den Gode, som Norges og Danmarks Konge, i Aaret 1043, den 28de September, ved sin Seir paa Lyrskovsheden Vendernes mægtige Hær, hvormed Ratibor, den abodritiske Konge, allerede var trængt op paa den danske Halvö for at hærje Ribe¹. Ifölge Adam af Bremen, der senere omgikkes med Magnus den Godes Medbeiler til den danske Krone, Kong Svend Estridsön, og som af denne gode Kilde fik saa mange historiske Oplysninger om Norden, faldt her 15,000 Vender, og Snorre Sturlesön bevidner udtrykkeligen, at „det er et almindeligt Sagn, at der aldrig under Kristendommen er skeet saa stort et Mandefald i Nordlandene, som det, der mödte Venderne

¹) At Lyrskovsheden, hvor Slaget stod, dog ikke maa söges Nord for Skodborgaa i Nörrejylland, men laa i Nærheden af Hedeby i Sönderjylland, er grundigen bleven eftervüst af L. Giesebrecht, *Wendische Geschichte*. Berlin. 1843, II, 83, 84, III, 312, 358. Senere ere baade Worsaae (*Hvor stod Lyrskovslaget?* *Annaler for Nordisk Oldkyndighed*. 1852. S. 122—130) og Munch (*Det Norske Folks Historie*. III Bd. Christiania. 1853. S. 23—25), der begge her ikke synes at have kjendt Giesebrechts Værk, ved deres Undersögelser komne til det samme Resultat.

paa Lyrskovshede¹⁾. Men næsten et heelt Aarhundrede senere see vi dog endnu under Kong Harald Gilles Regjering i Norge en ny vendisk Fyrste af det samme bekjendte Navn Ratibor i Sommeren 1135 före en vendisk Flaade, hvis Seilere beløb sig til et Antal af halvtredie (store) Hundrede Skibe imod Magnus den Godes Fædreland, hvor Venderne nu gjorde Landgang ved Kjöbstaden Konghelle, og efter en heftig Beleiring tilsidst indtog, plyndrede og opbrændte denne ved den nyligen afdöde Sigurd Jorsalafarers Yndest meget udvidede, forskjünne og befæstede Stad. Snorre Sturlesön har om dette Tog af den store Flaade i sine norske Kongesagaer vidst at give en udförlig Beretning, som han upaatvivlelig især skylder Meddelelser af hans beröimte Fosterfader Jon Loftson, der endnu i det anförte Aar havde opholdt sig i Konghelle, hvor han opfostredes af Andreas Brunsön, Præst ved den af Sigurd Jorsalafarer i Konghelle anlagte og saa rigt udsmykkede Kastelkirke. Og Snorre angiver, at ethvert af Vendernes Skibe havde tilligemed to Heste fire og fyrgetyve Mand ombord, saa at altsaa Vendernes hele Styrke paa dette fjerne Tog ikke har belöbet sig til mindre end 13,200 Mand²⁾. Endnu længere hen i Tiden, ved Aaret 1157, anføre baade Knytlingasaga og Saxes Historie, hvorledes en vendisk Vikingeflaade forliste paa Hallandsskjærene i den samme frygtelige Uveirsnat, hvori Kong Valdemar den Förste, efter den af Svend Grathe tilberedte Mordnat i Roeskilde, under Lynild og Torden, Storm og Regnskyl paa sit skröbelige Fartöi flygtede til Jyderne, — og denne vendiske Flaade, der forgik saa nordlig, bestod ifölge Knytlinga af ikke mindre end 600 Skibe³⁾. Naar altsaa Venderne i saa store Skarer kunde optræde paa saa nordlige

¹⁾ Adam. Brem. hist. eccl. II, 75. Ed. Pertz, Hannoveræ 1846, 8vo. p. 104. Magnúsar saga góða. cap. 29 i Heimskringla. ²⁾ Saga af Harald i gilla. cap. 9 i Heimskringla. — ³⁾ Knytlingasaga c. 115 i Fornmanna Sögur. IX, 369. Ifölge Saxe bestod den sla-

Vikingetog, ligger det i Almindelighed saa nært som muligt at antage, at de danske Smaaöer, der laae saa meget tættere ved det vendiske Femern og det vendiske Pommern, ikke ere blevne aldeles fritagne for stadigere Besög og langvarigere Anlæg af nogle af deres slaviske Naboer.

De sörgelige Træk, som Saxe paa flere Steder har opbevaret om, hvorledes store Kyststrækninger i Riget, paa Grund af de overmægtige Venders Anfald, henlaae uden dansk Agerdyrkning og dansk Befolkning, kunne ogsaa kun bestyrke denne Mening. Ligesom Saxe udtrykkelig bevidner, at det sydlige og östlige Sjælland, udyrket og folketomt, en Tid lang var bleven ligesom et nyt Fædreland for de fremmede Voldsmænd¹, saaledes lader han ogsaa, endnu i Aaret 1160, Venderen Dombor, der var bleven sendt over til Danmark for her at indlede en Underhandling med Valdemar den Förste, i den Samtale, som han i denne Anledning havde med Biskop Absalon, betegne Modsætningen mellem de Danske og Venderne med disse Ord: „*Eders Landemærker, der saa ynkeligen ere blevne medtagne ved vore Vaaben og Tog, henligge öde og folketomme; vore saa vidt udbredte Lande strække neppe til for at nære den Folkemængde, som de have frembragt*“².

Og med disse Vidnesbyrd stemme nogle andre Betragtninger. Uden ved at antage, at et vendisk Befolkningselement ikke har været noget aldeles usædvanligt paa nogle af Smaaöerne, synes saaledes den Lethed mindre forklarlig, hvormed den af Absalon vundne slaviske Spei-

viske Flaade, der blev rammet af Skibbruddet, endog af 1500 Skibe. Saxo l. XIV, p. 729.

¹) Sialandia ab ortu et meridie marcide situ vastitate torpebat. Siquidem agrestium inops patriæ loco prædonibus fuit. Saxo l. XIV, p. 706. — ²) Fines vestri, armis et exercitibus nostris miserabiliter obtriti, situ marci culturaeque inopes jacent; nostrarum diffusio partium vix alendæ, quam genuit, multitudini sufficit. Saxo l. XIV, p. 756.

der kunde bevæge sig paa disse. Absalon havde mod en aarlig Betaling af tolv Pund Sølvpengge hemmelig faaet denne Slaver til at paatage sig at give Biskoppen Underretning om, naar fire eller et større Antal vendiske Vikingeskibe ville løbe ud mod Danmark, men Slaveren undgik dog, for at Rygtet ikke da skulde ødelægge ham hos hans Landsmænd¹, ogsaa at lade den Rolle, som hans Person spillede, blive offentlig anerkjendt paa dansk Side. Men da Absalon i Slutningen af Aaret 1170 med nogle Skibe seilede forbi Öen Masned, ledende efter de vendiske Vikinger, som nyligen igjen havde viist sig i de danske Farvaude, staaer Slaveren paa Kysten af den lille Ö og vinker af Absalon, som efter et være roet i Land, nu af ham erfarer, at hans Landsmænd havde rustet sig til et nyt og stort Tog imod Danmark. Og da Absalon ikke er tilfreds med denne Meddelelse, men fordrer nærmere Oplysninger, giver og holder Slaveren det Løfte faa Dage senere med yderligere Efterretninger paa Möens Klint at ville møde det Bud, som Absalon maatte sende derover til ham. Vendiske Beboeres stadige Ophold paa Öerne synes ligeledes ogsaa nærmest at maatte have kunnet afgive den Leilighed, hvorved flere Nordboer bleve saa kyndige i Vendernes Sprog, at de deri kunde optræde som Tolke og holde Taler, saaledes som det navnlig var Tilfældet med hin Godskalk, der gjorde Danmark saa god en Tjeneste som Absalons Tolk og Sendebud, og der hos Saxe omtales paa en saadan Maade, at man ei kan andet end fristes til at tænke sig ham udgaaet fra en i Danmark bosat, oprindelig vendisk Slægt². Det er i denne

¹) Ne, re comperta, proditi civium consilii morte aut exilio supplicia lueret. Saxo l. XIV, p. 872. — ²) Guthscaleus, qui et ipse Sclavis, tum ob *linguæ eorum peritiam*, tum ob *paternæ amicitie favorem ac propii convictus assuetudinem*, perfamiliaris habebatur. Saxo l. XIV, p. 814.

Henseende ogsaa af Betydning, at Absalons Næstsöskendebarn, der berömmes som saa særdeles kyndig i det slaviske Sprog, at han fortrinsviis egnede sig til at optræde som Speider imod Slaverne, netop udtrykkelig af Saxe findes angivet som en Falstringer, som „Nicolaus Falstricus¹⁾”.

I Særdeleshed hendrager dog Lolland vor Opmærksomhed paa sig. I geographisk Henseende er det af Vigtighed, at Lolland kun ved en Afstand af tre Mile er fjernet fra det fordum slaviske Femern²⁾. Og i historisk Henseende lære vi af Saxe, at der var en Tid, hvori Öen som en skatskyldig Provinds var Slavernes Herredömmе underkastet³⁾. Den samme uvurdeerlige Kilde kaster ogsaa et levende Lys over Forholdene ved den Meddelelse, at de Danske ved Begyndelsen af det store Omslag, der bevirkedes ved Valdemar den Stores og Absalons gjentagne Tog imod Venderne, först i det sidste Öieblik, da der strax skulde slaaes lös, gave Lollikerne Befaling til at stöde til den store Flaades Forsamling ved Skaane, som det udtrykkeligen hedder, „af Frygt for at de ellers, naar de vare blevne underrettede længe i Forveien, hemmeligen skulde give Slaverne Vink om, hvad der var blevet dem paalagt⁴⁾”. Da den vendiske Fyrste Niklots Sön, Prislav, havde ladet sig döbe, gav Kong Valdemar den Förste ham sin Söster Katharina til Hustru og gjorde ham til sin Lehnsmænd, men det Lehn i Danmark, som denne Vender erholdt, sees netop ogsaa at have ligget i Lolland⁵⁾. Alt

¹⁾ Placuit Nicolaum Falstricum, quod *Sclaviæ gentis linguam calleret*, explorandi hostium secessus gratia ad Jarimarum dimitti. Saxo l. XVI, p. 973; jfr. hermed Velschovs Anmærkning p. 928.

— ²⁾ Jfr. Adam. Brem. Hist. eccles. IV, c. 16: Quum Laland interiorius vadat ad confinia Sclavorum. Ed. Pertz, p. 190 — ³⁾ Saxo l. XIV, p. 706. — ⁴⁾ Ne, longa priescientia edocti, furtim ad Sclavos imperate rei indicia deferrent. Saxo l. XIV, p. 741. — ⁵⁾ Jfr. Saxo l. XIV, 760. Prislavs Sön Knud siges senere Lalandiæ fines in

synes at henpege paa et slavisk Elements Optagelse af Befolkningen paa Lolland¹.

Det bliver iövrigt vore Stednavne, til hvilke man maa tye, naar man i den her omhandlede Sag söger efter en eller anden

Dania possidere Saxo l. XIV, p. 869. Jfr. Oplysningerne om Prislav hos Werlauff, Sophie af Meklenborg, Dronning til Danmark og Norge, med Tilbageblik paa de tidligere Slægtskabforhold mellem det danske og det meklenborgske Regenthuus. Historisk Tidskrift. IIIe Bd. Kbhvn. 1842. S. 11.

¹) Endnu i vore Dage have Nogle endog hos Lollikerne villet finde noget fremmed, noget vendisk. Med F. Hammerich (Historiske Skizzer. Brage og Idun, et nordisk Fjerdingsaarsskrift af F. Barfod, II det Bd. Kbhvn. 1839. S. 91) at antage, at Öens Indbyggere „af deres gamle Slaverdom" endnu skulde fremvise Spor i „Charakter", gaaer imidlertid dog vel neppe an, hvorimod det turde fortjene störr Opmærksomhed, hvad en ikke mindre som krigshistorisk Forfatter, end som personlig Deeltager i Danmarks sidste Kampe æret Samtidig, Obert Blom, for en Række Aar siden har gjort mig opmærksom paa, at det nemlig var noget höist paafaldende at iagttagende den store Forskjel, der viste sig mellem de talrige mörkhaarede Hoveder i det fra Lolland rekruterede, tidligere saakaldte Prinds Christians, senere Kongens Regiment og den ellers saa almindelige lyse Haarfarve, der til Exempel udmærkede de jydskke Regimenter. En lignende Modsætning fandt Skougaard (Beskrivelse over Bornholm. Iste Deel. Kbhvn. 1804. S. 87) nödvendigen at maatte fastsættes mellem Sydlandingerne paa Bornholm med deres mörke Öine og Haar og Öens lyshaarede og blaaöiede Nordlandinger. Overdrivende og feilende har E. M. Arndt (Versuch in vergleichender Völkergeschichte. Breslau 1843. S. 334-35), som derved ogsaa erinder om de mange vendiske Fanger, der forud som Trælle maae være blevene förte til Danmark, villet udvide disse mindre Forskjelligheder til en almindelig Modsætning mellem Befolkningen paa den sjællandske Ögruppe paa den ene Side, hvor han fandt en mörkere Haarfarve at være den fremherskende, og Jyderne og Skaaningerne paa den anden Side, som han gjennemgaaende tillægger de blonde Haar og store, blaa Öine. „Das ist ausgemacht", paastaaer han, „wenn man die Gesichter und Leiber der Menschen betrachtet, so bestand und bestehet Dänemark gleichsam aus zwey verschiedenen Nationen".

nærmere Opklaring. Men her møder den samme Vanskelighed, der pleier at være til Hinder ved de fleste andre Undersøgelser af samme Art. Af den undertiden fremmede Skikkelse, hvori et Stedsnavn nu møder Öiet, kan Mangen let fristes til at tilskrive den fremmede Folkestamme, hvad der i Virkeligheden er vort eget. Fra en nyere Forfatter kan der herpaa hentes et advarende Exempel. Dr. Frederik Hammerich, der allerede for en Række Aar siden deelte Formodningen om, at vendiske Spor endnu kunde være at finde paa Lolland, har senere blandt andet fremhævet, at Navnet „*Herritz*” formeentlig ogsaa tydeligt nok skulde fremvise sig som vendisk¹. Men herved er at bemærke, at noget Sted af Navnet „*Herritz*” slet ikke findes paa Öen. Ligesom den lollandske Landsby Herritzlöf i Herritzlöf Sogn, Musse Herred, fører et utvivlsomt dansk Navn², saaledes betegner ogsaa det „*Herritz K.*”, der findes angivet paa denne Maade paa nyere Kaart over Lolland, men paa Videnskabernes Selskabs Kaart af 1776 angives som „*Herreds Kirke*”, ikkun efter én ældre Skrivemaade — Vedel skriver ligeledes Herritzting — den paa Öen liggende Sognekirke i Karleby Sogn, Nørrehered. Denne Kirke er opført isoleret paa den aabne Mark og paa én i Forhold til det omkringliggende lave Land temmelig høi Grund, saa at man derfra næsten kan overse hele Herredet, og kaldes almindeligen Herredskirken, siden de af Kong Christian den Fjerde opbævede Præstekalenter holdtes i denne Kirke³. Paa samme Maade vilde ogsaa andre lollandske Stedsnavne, som til

¹) F. Hammerich, Historiske Skizzer. Brage og Idun. II, 91. F. Hammerich, Danmark i Valdemarernes Tid. Kbhvn. 1847, I. 161. — ²) Herritzlöf skrives *Herredslev* paa en 1766 udgivet Nova Lalandiæ, Falstriæ, Langelandiæ tabula geographica. — ³) J. H. Larsen, Laaland og Falster topographisk beskrevne. Kbhvn. 1831. I, 86.

Exempel *Musseherred* eller *Berritzgaard*, liggende i Taars Sogn i det nævnte Herred, meget let kunne blive forlokkende Lygtemænd for den, der ikke saavidt muligt holder sig fast til Navnenes ældre Historie. Alle nærliggende slaviske Etymologier og Jevnførelser, hvortil disse Navne ellers saare let kunne friste, bortfalde imidlertid af sig selv, naar man lægger Mærke til, at Musseherred allerede forekommer i Kong Valdemar den Andens Jordebog som „Mossæhæret¹⁾”, og altsaa nu kun viser sig fordreiet paa samme Maade, som mange lignende Stedsnavne af fælleds Oprindelse rundt omkring i Danmarks Rige, og naar man ligeledes tager i Betragtning, at ved Siden af Berritzgaard fandtes forud tillige en lollandsk Landsby af Navnet „Bærith²⁾”, der ikke vil kunne gjøres til slavisk.

Der bliver imidlertid andre og endnu bevarede lollandske Landsbyer tilbage, hvis Navne umiskjendeligt bære det slaviske Præg. Men forinden dog Betragtningen her nærmere vender sig til disse, ville vi først standse ved et Par andre Stedsnavne, der allerede møde os ved Lollands sydvestlige og sydlige, over intod det nære Femern skuende Kyster, og der synes at afgive den meest passende Indledning til de vendiske Stedsnavne, der forefindes paa Lolland selv.

¹⁾ Liber census Daniæ tempore regum Valdemari II et Christophori I confectus. S. R. D. VII, 540. Jfr. Ældste Archivregistraturer. Udgivne ved T. A. Becker. Kbhvn. 1854. I, 137. — ²⁾ Jfr. Molbech, Bidrag til Berritzgaards Historie. Efter originale Breve og Jordebøger i Gaardens Archiv. Historisk Tidsskrift II, 123—174. I de her benyttede Dokumenter forekomme vel „Berritz mænd” (i Aaret 1416), „Bæritzgordt” (i Aaret 1551), og „Berritz Skov” (i Aaret 1581), men paa den anden Side anføres i et Skjøde af Aaret 1502, der synes afgjørende at maatte opveie alt dette, hvorledes Marquard Pöskæ skjöder sit Gods i Musse Herred, Thornæs Sogn, til sin Søster Frue Inger Hans Datter, og deriblandt „en gordt i bærith”. Anf. St. S 171.

Det eneste, endnu Seiladsen levnede Indløb til Rödbyfjorden dannes af den Aabning, der findes mellem Halvöen Hummingeland, der kun ved en kort og smal Hals hænger sammen med det faste Land, og Öen Tjörnebjerg-holm. Begge disse lave, sandede og ubeboede Strækninger adskilles ved *Kramnitze* Gab, der har en Brede af tre hundrede Alen, og syv Fods Vand, med mindre Kuling af Nord Nordvest gör Vandstanden endnu lavere¹. Dette Kramnitze, der i Lolland i Almindelighed nævnes *Kremnitze*, er et utvivlsomt slavisk Navn, der lader sig paavise paa flere Steder i de deels slaviske eller tidligere af Slaver beboede Lande. Saaledes anförer Brüggemann i sin Beskrivelse af det fordum slaviske Pommern, som tilhørende det adelige Gods Klein-Gansen, syv Skovhuse, der med Undtagelse af eet, alle före slaviske Navne, og hvoriblandt vi ogsaa gjenfinde Navnet *Krampnitz*². Ogsaa paa den fordum slaviske Ö Rügen viser sig det samme Stedsnavn. Herfra kunne vi nemlig, fra Sognet Reppin, anføre Stedsnavnet *Grambenitze*, der allerede anføres saaledes i de roskildske Bispers Jordebog fra Slutningen af det fjortende Aarhundrede³. Endnu tidligere nævnes længere nede i den östlige, fordum slaviske Deel af Tydskland en Landsby *Cremenitz*, der anfö-

¹) Rhode (Samlinger til Lollands og Falsters Historie. Kbhvn. 1776-94. II, 283) skriver „Havnen *Kramnitz*“. Baggesen (Den danske Stat. Kbhvn. 1840. S. 69, 139) skriver „*Kremnitze*“ og „*Kremnitzer* Gab“. — ²) „Sieben Holzwärterwohnungen, als Schwarzer-Born, Kolowny, *Krampnitz*, Borowe, Kaliesch, Swiatken und Schorawe genannt“. Brüggemann, Ausführliche Beschreibung des gegenwärtigen Zustandes des Herzogthums Vor- und Hinterpommern. Stettin 1779-84. 4to. II, 2, 964. Klein-Gansen ligger tre Mile i Sydost for Stolpe. Et nyere Schäferi er sammesteds efter det ældre Stedsnavn blevet opkaldt „die *krampnitzsche*“. — ³) Registrum redituum, decimarum et exactio-num ad Episcopum Roskildensem in Selandia, Meonia et Rugia pertinentium circa 1370. Script. rerum Danicarum. VII, 136.

res af Biskop Norbert af Brandenburg i et Diplom fra Aaret 1201, hvorved han bekræfter Kirken i Wörlitz dens Besiddelser, men hvis Beliggenhed iøvrigt ikke nu med nøiere Sikkerhed længer kan oplyses¹. Almindelig bekjendt er den ved sine Guld- og Sølvbjergværker vigtige, nordost for Presburg, i Bartscher Komitatet i den nordlige og slaviske Deel af Ungarn liggende Stad *Kremnitz*, som Magyarerne i deres Sprog betegne med Navnet *Körmöcz-Banya*, men som Slovakkerne selv kalde *Kremnice*. I de Dele af Polen, som Russerne have bemægtiget sig, ligger i det nuværende Gouvernement Volhynien Staden *Kremieniec*, og i Gouvernementet Wladimir ligeledes Staden *Kremeniec*².

Forsaaavdt Selvlyden vexler i Begyndelsen af nogle af de her sammenstillede og utvivlsomt eenstydige Navne, vil det maaskee paa dette Sted ei være overflødigt at erindre, at denne Vexling ei kan tillægges større Vægt, end den Omskiftelse, der til Exempel ogsaa bliver det slaviske Navn *Kaminitza* til Deel i de mangfoldige Egne, hvorover dette endnu viser sig udstrakt lige fra Byen og Bækken *Kaminitza* i Morea og fra *Kameniec-Podolsk* ved *Szmotritscha* i *Podolien* indtil langt op imod Nordvest til de nuværende tyske, men fordum slaviske Landstrækninger. Her finde vi nu saaledes Fabrikstaden *Kemnitz* i Kongeriget *Sachsen* lige overfor Byen *Böhmisch-Kamnitz* i Kongeriget *Böhmen*, og Landsbyen og Bækken *Kemnitz* ved *Greifswald* i *Pommern*, der i den tidligere Middelalder stadigen nævnes som *Kamnitze*³.

¹) Schultes, *Directorium diplomaticum oder chronologisch geordnete Auszüge von sämmtlichen über die Gesch. Obersachsens verhandenen Urkunden*. Altenburg & Rudolstadt. I, 1821-25. 4to. II, 414.

— ²) Jeg erindrer paa dette Sted een Gang for alle om, at det böhmiske og polske *c* udtales som *z*, medens det böhmiske *c* svarer til *tsj*, Tydskernes *tch*. — ³) See en Række Diplomer fra det trettende Aarhundrede hos Fabricius, *Urkunden zur Geschichte des Fürstenthums Rügen unter den eingebornen Fürsten*. Stralsund 41-43. 4to. II, 4, 5, 8, 12.

Ligesom det altsaa tør antages, at vort *Kramnitze* uimodsigeligen maa anerkjendes for at være et slavisk Navn, saaledes troer jeg ogsaa her at burde gjøre opmærksom paa dets linguistiske Betydning og at have fundet den historiske Grund, der gav Slaverne Anledning til at bruge Stednavnet for at betegne Indløbet til Rødbyfjord. *Krem* eller *kremen* betyder en Flintesteen, og Ordet *krem-nice* en flinthaard, stenet Vei eller Grund¹. Til at anvende dette Ord om dette smalle Indløb mellem Hummingelandet og Tjörnehjerg Holmen ere Slaverne aabenbart blevne bragte ved den flintrige Revle, der netop karakteriserer Kremnitze Gab, der med en Vandstand af ikkun fem Fod strækker sig midt over Gabet, og nærmere findes angiven i „den danske Lods²”. Navnet, som Venderne gave det til Rødbyfjorden indførende Gab, bliver altsaa ligefrem et Sidestykke til Navnet *Flinterenden*, som vore egne Sömænd have tillagt et af Löbene i Öresundet.

Östen for Tjörnehjerg Holm fortsættes de sandede Smaaöer langs med Lollands Sydkyst, og blandt dem træffe vi *Store* og *Lille Billese*. Navnet findes endnu rigtigheden angivet baade paa Kaartet over Möen, Falster og Lolland, som det danske Videnskabernes Selskab udgav i Aaret 1776, og paa det kongelige Sökaartarkivs Kaart over Neustadterbugten af Aaret 1838. I Stedet for „Billese Holm”, der findes paa begge disse Kaart, har derimod Generalstabens ellers saa omhyggelige og smukke Prövekaart af Aaret 1852 urigtigen og forvirrende „Billes Holme”. Ogsaa *Billese* er et af Venderne givet Navn. Meget hyppigt forekommer dette Stedsnavn rundt omkring blandt Slaverstammens vidt udbredte Grene og i Nordtydsklands tidligere slaviske, nu ogsaa germaniserede

¹) Jungmann, Slownjk Česko-Německy. Wpraze 1838—39. 4to. II, 179. — ²) Den danske Lods. Kbhvn. 1850. S. 302.

Strækninger. Kun eksempelvis sammenstilles her de følgende Stedsnavne.

I Meklenborg ligger Landsbyen *Belitz*, mellem Dargun og Laage. Det fortjener at tilføies, at et af de ældre til Klostret Dargun udstedte Diplomer, nemlig et Gavebrev af Biskop Konrad II af Kamin, dateret Wolin, d. 4de April 1232, allerede anfører *Belitz* som *Beelz*, medens derimod Byen skrives *Beliz*¹ i Bekræftelsesbrevet af Biskop Herman af Kamin af 27de Mai 1282. Vi have altsaa ogsaa det samme Stedsnavn i Pommern i Landsbyerne *Alt-Belz* og *Neu-Belz*, der ligge en halv Miil fra Cöszlin i vestlig og sydvestlig Retning, ligesom det uden denne Sammentrækning tillige møder os i den pommerske Landsby *Belitz*, halvanden Miil Sydost for Greiffenhagen. I Brandenburg ligger den lille Stad *Belitz*, sex Mile Sydvest for Berlin. I den preussiske Deel af Schlesien findes *Bielitz* ved Neisse, to Mile Sydvest for Falkenberg, og i den østerrigske Deel af Schlesien Fabrikstaden *Bielitz* ved den galiziske Grændse. I Polen findes i det nuværende Gouvernement Plock Byen *Bielice*, og i de i Rusland tidligere indlemmede, østligere Dele af Polen ligger i Gouvernementet Grodno Staden *Bielitza*, og i Gouvernementet Mohilew ligeledes en Stad, der har Navnet *Bielitza*.

Det er aabenbart nok, at vi i det saaledes her efterviste Stedsnavn have den samme slaviske Rod, der ogsaa minder os om i saa mange andre af Slaverne sammensatte Stedsnavne, fra Belgrad ved Donau og til Belgard i Pommern. Roden *běl* eller *bje* betyder *hvid*, og deraf er *bělice* (udtalt *bjelitze*) dannet. Ordet betegner enhver hvid Jord, eller hvid Grund², og denne Benævnelse

¹) Lisch, Meklenburgische Urkunden. Schwerin 1837—41. I, 46, 167. — ²) Jungmann, Slovnik Česko-Německý. I, 90. Jungmann anfører iøvrigt ogsaa her en anden Betydning af Ordet. *Bělice* bruges nemlig ogsaa om forskellige Ferskvandsfisk, navnlig

maa ogsaa anerkjendes som fuldkomment betegnende for de af Havsandet dannede Öer og Forstrande, der omgive Lollands sydlige Kyststrækninger.

Træde vi nu fra disse ind paa Öen, træffe vi her Landsbyen *Binnitze* i Hillested Sogn, Fuglse Herred. Beliggenheden af Binnitze, omtrent midt i selve Landet, er saadan, at den maa borttage enhver Mistanke om den i flere, navnlig sönderjydske Egne af Danmark oftere forekommende, og heller ikke i Lolland aldeles ukjendte Fordreielse, der lader den nordiske Stedsendelse *næs* udtales som *nis*. At derimod ogsaa Byen Binnitze endnu förer et slavisk Navn, bliver klart ved at see hen til de tilsvarende Stedsnavne i endnu slaviske eller forðum slaviske Lande. I den östlige Deel af Holsteen, der udgjorde det slaviske Vagrien, ligger i Fyrstendömmet Lybeck, ved Landeveien fra Lütjenburg til Eutin, Godset og Landsbyen *Benz*, der i ældre Tider blev kaldet *Bense*¹. Paa det schmettauske Kaart over Meklenborg staaer endnu med et Navn, der

om *Albula cærulea*, *Albula lacustris*, *Cyprinus alburnus*, *Cyprinus erythrophthalmus* og *Salmo lavaretus*, altsaa i den samme Betydning, hvori Tydskerne nævne deres „Weissfisch“. I Overeensstemmelse med denne Betydning af Ordet har man ogsaa tænkt paa at kunne forklare Stedsnavnet. I en lille Afhandling „Über die Sprache der alten Wenden in Meklenburg“, der meddeles i de af Lisch udgivne *Jahrbücher des Vereins für Meklenb. Geschichte und Alterthumskunde* (VIr Jahrgang. 1841. S. 51-69), er saaledes ogsaa optaget adskillige af den afdöde Siemsen i Rostock forfattede og af Wenceslaw Hanka i Prag reviderede, etymologiske Forklaringer af nogle af Meklenborgs vendiske Stedsnavne, og her forklares da det meklenborgske Stedsnavn Belitz ved „ein Ort, wo Weissfische zu haben sind“. Men da det samme Stedsnavn dog vistnok overalt maa forklares paa een og samme Maade, og da den nys anförte Forklaring ikke allevegne vilde passe, skjönner jeg ikke rettere, end at den maa ansees som forfeilet.

¹) Schröder, *Topographie des Herzogthums Holstein*. Oldenburg. 1841. I, 44.

hidrører fra en nu forgaaet Landsby, Sydost for Grielow angivet *Benz-Holz*. I Pommern nævnes fire Landsbyer *Benz*, nemlig *Benz* halvanden Miil Sydost for Kamin, *Faulen-Benz* i en moradsig Egn en halv Miil Nordost for Massow, og *Gross-Benz* og *Klejn-Benz* i Nærheden af Daber, og paa Öen Usedom findes endelig ogsaa Landsbyen *Bentz* ved Schmollensöen. Men at det i disse Egne saaledes udbredte Stedsnavn kun er sammentrukket, og at man i Stedet derfor oprindeligen har skrevet baade *Beniz* og *Benyz*, der först senere er blevet fortrængt af Formen *Benz* eller *Bentz*, lægger sig ved Hjælp af Diplomer fyldestgjørende for Dagen¹. I de roeskildske Bispers Jordebog, der omtrent hidrører fra Aaret 1370, anføres ogsaa paa Öen Rügen saavel Stedsnavnet *Byntse* i Fogeddistriktet (aduocasia) Streye, det senere *Zirko*, som ogsaa Stedsnavnet *Bentze* i Sognet Poseritz². I Sachsen ligger Landbyen *Bönitz*, halvtredie Mile Sydvest for Torgau, og imellem de mange gamle Slotte i Böhmen træffe vi *Benize* i Kaurzimer-Kredsen. I Rusland ligger endelig i Gouvernementet Wilna, Syd for Wiliafloden, Staden *Bienitsa*.

Vest for Binnitze og nærmere ved Havet ligger den lollandske Landsby *Tillitze* eller *Tillitz*, Tillitze Sogn, Sönderherred. Dr. Larsen har antaget, at Navnet er det samme som *Töllöse* paa Sjælland³. Men medens den

¹) See navnlig tre Confirmationer paa Gaver til Klostret Dargun, udstedte den 5te August 1228, den 12te August 1240 og den 27de Mai 1282. Lisch, Meklenburgische Urkunden. I, 39, 63, 167. Jvf. Hasselbach, Kosegarten u. von Medem, Codex Pomeranæ diplomaticus. I^r Bd. Greifswald. 1843. S. 409, 451. — ²) Registrum reddituum, decimarum et exactionum ad episcopum Roskildensem pertinentium. Scriptores rerum Danicarum. VII, 141, 143. — ³) I. H. Larsen, Laaland og Falster topographisk beskrevne I, 169. — ²) Suhm, Kritisk Historie af Danmark XIV, 550. Paa en Tabula Selandiæ, Langelandiæ, Falstriæ et Meoniæ i det Kgl. Sökaartarkiv, der har Gyldenlund, men endnu ei Jægersborg, findes Navnet skrevet *Tilitz*.

gamle, paa Sjælland hyppige, i Fyen sjeldnere og i Jylland endnu mere usædvanlige Stedsendelse *lūsæ*, *lūse*, som bekjendt, oftere gaaer over til *else* — i Slagelse, Bavelse, Lindelse o. s. v. — vil en Overgang til *litze* lyde noget fremmed, og imod den synes her ikke blot et Diplom af 1470 at vidne, hvori Navnet skrives *Tylleze*¹, men i Særdeleshed ogsaa den Maade, hvorpaa Navnet første Gang forekommer. Dette er nemlig, saavidt vides, Tilfældet i det saakaldte Guds Legems Gildelag i Lolland, der er undertegnet den 29de Juni 1388, og som allerede nævner en „Michael in *Tylize*“². For at Navet er slavisk taler foruden Navnet *Teletzis*, der hos Schafarik anføres som et ældre slavisk Personnavn³, tillige adskillige slaviske Stedsnavne. Her synes fra det nordlige og østlige, forhen slaviske Tydskland fortrinsviis at burde anføres Landsbyen *Dölitz* i Pommern, to Mile Sydost for Stargard, og ligeledes Landsbyen *Dölitz* ovenfor Lauchstädt i den nuværende preussiske Provinds Sachsen. Den sidstnævnte Landsby *Dölitz* skrives i det ældste Diplom af Aaret 1174, hvori den forekommer, *Theliz* og derefter *Deliz* i Diplomer for Aarene 1177 og 1209⁴. Bekjendtere er Staden *Delitsch*, der ligeledes ligger i den nuværende preussiske Provinds Sachsen, Øst for Halle. I Böhmen, i Iglauerkredsen, ligger det gamle, store Slot *Telč*, og i Mähren, i Nærheden af Tayafloden, Staden *Telč*. I det russiske Rige, i Gouvernementet Wilna, ligger Byen *Telsze*. Hvad den etymologiske Navneforklaring angaaer, indskrænker jeg mig til blot at anføre, at begge Formerne *tylec* og *telec* (af

¹) Rhode, Samlinger til Lollands og Falsters Historie, II, 283. — ²) Schafarik, Schlawische Alterthümer. Deutsch von Aehrenfeld. Herausgegeben von H. Wuttke, II, 172. — ³) Schultes, Directorium diplomatieum. I. 248, 251, 463.

tyle eller tele) hos Jungmann findes gjengivne ved det latinske vitulus¹.

Tæt ved Tillitze har Lolland Landsbyen *Kuditze*, i Arninge Sogn, Sønderherred. Dette Navn møder os aldeles umiskjendeligen igjen-paa det slaviske Rügen, hvor Fyrst Wizlaw I, i et Gavebrev til Öens bekjendte Nonnekloster Gora eller Bergen, udstedt den 5te Marts 1232, blandt andre Gaarde overdrager Klostret „curiam etiam aliam in loco, qui dicitur *Gutitz*”². Fabricius har antaget, at Stedet maa have ligget „i det senere Vogtey Garz”³, men, som det synes, vistnok med Urette. Thi i de roeskildske Bispers Jordebog forekommer endnu i det følgende Aarhundrede *Ghutisse*, der her udtrykkeligen hensættes til Fogeddistriktet (aduocacia) Gingst paa Rügen⁴. I Pommern ligger to Mile Syd for Rügenwalde og i Brandenburg imellem Prenzlau og Templin Landsbyer af Navnet *Kutz*, der synes at være sammendraget af *Kuditze*. Det af Tydskerne fra Slaverne tilbagetagne Land mellem Kemnitz eller Kamnitzfloden og Elben findes i ældre Diplomer fra det tiende til det trettende Aarhundrede nævnt som en pagus *Chutizi*, *Gutizi* eller *Gudici*⁵, og deri et *Kudice* eller *Kutez*⁶. Det fortjener endelig at tilføies, at

¹) Jungmann, Slownjk Česko-Německy. IV, 564, 686. En Række Exempler fra Meklenborg paa vendiske Steders „Benennungen nach Körpern aus dem Thierreich”, meddeles i Jahrbücher des Vereins für Meklenb. Gesch. und Alterthümer, VIr Jahrgang, S. 51—53. — ²) Fabricius, Urkunden zur Geschichte des Fürstenthums Rügen unter den eingebornen Fürsten. II, 13. — ³) Urkunden zur Geschichte des Fürstenthums Rügen. II, 908. — ⁴) Registrum reddituum, decimarum et exactionum ad Episcopum Roskildensem pertinentium. S. B. D. VII, 137. — ⁵) Schultes, Directorium diplomaticum. I, 95, 126, 136. At pagus Chutize maa have strakt sig fra Floden Kemnitz eller Kamnitz og til Elben, har Schöttgen (Diplomatische und curieuse Nachlese der Historie von Obersachsen und den angränzenden Ländern. Dresden u. Leipzig 1731—33. III, 386—89) allerede viist. — ⁶) En Werner af *Kudice* nævnes i et Di-

forskjellige Diplomer fra det tolvte og trettende Aarhundrede ogsaa nævne to Landsbyer af Navnet *Kuzize* i Nærheden af Klostret Dargun i Meklenborg¹, ligesom *Kucice* endnu er Navnet paa en By i Polen i Gouvernementet Plock.

Ligesom vi skyldte Schöttgen først at have efterviist Beliggenheden af den fra Slaverne tagne pagus Chutici, saaledes har ogsaa den samme Forfatter allerede ikke været uheldig i omtrent at paavise Navnets Oprindelse. „Es kommt aber“, siger Schöttgen, „das Wort Chutici hier von dem Wendischen *kut*, welches einen Winkel bedeutet, weil das Land bey damahligen Umständen recht in einem Winkel oder Lücke gelegen; dahin damals wenige Menschen gekommen“. Det tilsigtede vendiske og russiske Ord *kut* böhmisk *kaut*), og i diminutiv Form *kutec* (böhmisk *kautee*) svarer til vort Kant, Hjørne, men bruges ogsaa om ethvert af-sidesliggende Opholdssted³, omtrent svarende til vort Thorp.

plom af Aaret 1140 og en Ranvold af *Kutez* i et Diplom af Aaret 1216. Schultes, Directorium diplomaticum II, 17, 501. Mærkeligt synes det, at der under Borgerkrigen i Norge mellem Sverre og Tilhængerne af den til Kong Valdemar den Store i Danmark flygtede Magnus Erlingsön ogsaa forekommer en Anfører ved Navn Jon *Kutiza*. Saga Sverris konungs. cap. 49, jfr. cap. 63 i Heimskringla.

¹) Disse Diplomer findes hos Lisch, Meklenburgische Urkunden. I, 89, 91, 293. I Diplomet af Aaret 1173 staaer: *Cuzis* et altera *Cuzis*. I Dipl. af Aaret 1174: Villas duas videlicet *Kuzize*. I Dipl. af Aaret 1219: Duas villas *Kuzzize*. Forsaavidt iøvrigt disse forhenværende Landsbyer Kuzize ved det meklenborgske Dargun her jevnføres med vor Landsby Kuditze, vil det maaskee paa dette Sted ikke være overflødigt ei at forbigaae, at man i samtidige slaviske Diplomer om een og samme Person til Exempel ogsaa finder Navnet *Budislaw* skrevet *Buzislaw*, ved Siden af Navnet *Budewoy* ogsaa *Buzewoy* eller *Busewoy* o. s. v. — ²) Schöttgen, Diplomatische und curieuse Nachlese. III, 389. — ³) Kut og kutez gjengives ligefrem ved „eine abgelegene Wohnung“ hos Jungmann, Slownjk Česko - Německy. II, 39. De illyriske Slaver bruge *kûta* (udtalt kutja) om en Bolig i Almindelighed, altsaa svarende til isl. *kot*, en Hytte, hvoraf Stedsnavnet *Koldekothæ* (S. R. D. VII, 31), nu *Kollekolle*, eller til Sanskritordet i *Kalkutta*, *Kalikut* o. s. v.

Paa Lolland laa fordum ogsaa en Herregaard med Navnet *Irlitzegaard*¹. Navnet synes slavisk, men jeg ved ikke nu at oplyse det nærmere.

Fra Lolland ville vi gaae over til Falster. Saxe har i Modsætning til den større, nysomtalte Naboøes Afhængighed af det vendiske Herredømme, berømmet den ualmindelige Modstand, som Falstringerne have ladet Venderne prøve. „Falster, der ikke var saa begrændset i Manddom, som i Omfang, opveiede ved sine Indbyggerses Tapperhed Ringhedens mislige Vilkaar. Thi uden at kjende noget til Skatskyldighedens Aag holdt det Fjenden borte, enten ved Overeenskomst eller med Magt”². Efter disse Ord kunde det synes, som om Falster havde været saaledes omgjærdet, at det overhoved maatte lade urimeligt her ogsaa at ville opspore et eller andet slavisk Stedsnavn. Men imod at tillægge Saxes anførte Ord en saadan Vægt, sikkert vi ved andre Steder i hans Historie, der vise Falstringerne i en meget forskjellig Belysning. Saxes formildende Fremstilling har saaledes ei kunnet eller villet fordølge, at der ogsaa havde været Tider, hvori Falstringerne, langt fra at hævde deres Danskhed med Vaaben, til den Grad nöde Slavernes Tillid, at disse netop pleiede at betroe dem at bevogte deres Fanger, medens Falstringerne omvendt sædvanligt röbede Slaverne de krigeriske Anslag, som man i Danmark maatte have paatænkt imod disse Riget fordærvende Fjender³. Saa

¹) See om samme Gaard: Pontoppidan, Den danske Atlas. III, 369. — ²) Falstria, spatio, quam virtute contractior, incolarum fortitudine parvitatibus damna pensabat. Quippe tributarii ignara iugi, aut pacto hostem, aut viribus submovebat. Saxo l. XIV, p. 706. —

³) Nam et captivos a Sclavis sibi commissos in custodia asservare, et plerumque patriæ arma, metu potius, quam benevolentia adducti, lato hostibus nuncio præcurrere consueverant, scilicet ut salutem suam, quam viribus protegere nequibant, saltem beneficio munirent. Saxo l. XIV, p. 739.

levende var Indtrykket om disse Tider endnu i Aaret 1159, at da Kong Valdemar den Første tillige troede sig personlig haaret af Falstringerne, ansaa han sig for at være i sin gode Ret lige over for Forræderne, idet han dengang besluttede at hjemsøge Falster med Ild og Sværd. Hele Sjællands Magt blev opbudt til et saadant Tog, og Sjællænderne, der gjerne greb denne Leilighed til at hævne sig paa deres gamle Fjender, strömmede villige sammen for at følge Kong Valdemar og Absalon imod den forhadte Ö. Ikkun en heftig Sygdom, der pludselig overfaldt først Kongen og senere Absalon, og hvori begge senere saa en guddommelig Advarsel, lod dem vinde Tid til at anstille mildere Betragtninger, der ogsaa tog Hensyn til, at Meget i Falstringernes Forhold lige saavel kunde tilskrives Frygt, som Hengivenhed. Toget blev derfor opgivet, skjönt den gamle Mistanke derfor ikke uddøde, saa at man, da Kong Valdemar længere hen i samme Aar gjorde det første af sine Tog over Östersöen til Venden, lige over for Falstringerne, ikke mindre end imod Lollikerne, fandt det raadeligt, for at Sagen ikke skulde röbes, först i det sidste Öieblik at lade dem tilkomme Befaling til at forene sig med Flaaden¹. At Mistanken ei heller aldeles uden Grund saaledes var blevet bevaret, viste elleve Aar senere det Forhold, hvori nogle af Falsters Beboere endnu dengang gjorde sig skyldige. Da Slaverne i Slutningen af Aaret 1070, for at bemægtige sig Möen, vovede at løbe ud fra de pommerske Kyster med en Flaade, der baade medførte Fodfolk og Rytteri, lode de Nogle seile i Forveien, for paa Kysten af Falster at indhente Underretning om, hvorledes Tingene stode säs hos de Danske. Paa Falster vare nemlig Slaverne i hemmelig, men nöie Forstaaelse med en vis „Guemmerus“,

¹) Saxo l. XIV, p. 741.

der allerede tidligere var vant til at forraade dem de Danskes nationale Planer¹. Da de Slaver, der vare sendte

¹) Is Guemmerus, nimia *Slavorum familiaritate corruptus*, *nostræ gentis consilia latentèr eis prodere consueverat*. Saxo l. XIV, 875. Velschov har i Noten til dette Sted fremsat en Formodning om, at denne Guemmerus maaskee kunde være den samme, som den „*Gnemerus Falstricus*”, som Saxo (l. XIV, p. 748) tidligere har berømmet for den gode Tjeneste, som han ydede Kong Valdemar paa dennes første Tog imod Venden. Denne Formodning vil man imidlertid ikke kunne give Medhold. Velschow har selv rigtigheden anført, at Saxens *Gnemerus Falstricus* er den samme af Kong Valdemars Stridsfæller, som ogsaa findes omtalt i Knytlingasaga for sin dygtige Tjeneste mod Venderne. Men denne *Gnemar Ketilsson*, som Navnet skrives i Knytlinga — andre Codices have Gvemar, Gveinar eller Gvenmar — skildres her som en berømt Mand, nemlig ikke blot som den af Kong Valdemars Krigere, der gav Kong Svend Grathe hans Dødshug, men ogsaa, ved Siden af Valdemars Søn Kristoffer, Erkebiskop Eskild, Biskop Absalon og Asbjörn Snare, i Almindelighed som en af de Danskes første Mænd paa Togene imod Venden (Knytlingasaga c. 118 og 119. Fornmannasögur XI, 372, 373). Derimod viser Vendernes fortrolige Hjælper paa Falster sig som en mere ubekjendt Mand: „*Guemmerus quidam*” staaer der hos Saxe. Og medens Saxe netop lægger Vind paa at vise den List og Klogskab, der udmærker denne Mand, har han derimod om *Gnemerus Falstricus* netop troet at burde anføre, at han i Almindelighed ansaaes for at være „*vegetioris, quam sapientioris animi*”. Fordi al Tanke om at slaae de to nævnte Mænd sammen til een, nødvendigvis maa opgives, skal iøvrigt derved ingenlunde være nægtet Sandsynligheden af, at selve det ellers aldeles ubekjendte Navn Guemmerus nu kun staaer hos Saxe som en Forskrivelse for Gnemerus. Herfor taler, som det forekommer mig, den Omstændighed, at Kong Valdemar den Andens Jordebog (*Liber census Daniæ*. S. R. D. VII, 539), ikke blot efter paa Falster at have anført: „Tokæthorp. I Bool”, tilføjer: „Totum est Kietilli & Gnemar”; men ogsaa (l. c. VII, 540) paa Falster, ved Önislef, den nuværende Önslev By, anfører en *Gnemær petersun*, ligesom overhoved Navnet *Gnemer*, under Jordebogens Beskrivelse af Forholdene paa Falster, kommer igjen ikke mindre end ni Steder. Jordebogens *Gnemer*, Saxens latiniserede *Gnemerus*, Knytlingasagas *Gnemar*, er upaatvivlelig Navnet *Gneo-*

forud, ankom til deres Fortroliges Gaard, traf de ham imidlertid ikke hjemme, da Absalon, der maaskee har været underrettet om hans Sindelag, netop havde kaldt Forræderen til de danske Skibe, hvormed den utrættelige Helt, trods det allerede indtrufne strenge Frostveir, endnu ved Kosterlandet blot lurede paa, at Slaverne skulde udføre deres Forsæt, for da, naar deres Hær var landsat paa Möen og deres Skibe vare gaaede ind i Kjeldhybugten, eller det nuværende Stege Nor, at kaste sig over dem. Hvad Slavernes Ven imidlertid ei selv kunde sige dem paa Falster, det underrettede der, i hans Fraværelse, hans Huusfolk dem om, og saaledes blev da Tanken om Angrebet paa Möen opgivet, og de vendiske Skibe lod det foreløbig beroe ved at vise sig i Grönsund¹. Sammenhængen i denne Fremstilling hos Saxe gjøre det tydeligt, at de af Falsters Beboere, der endnu nærede en saa inderlig Forbindelse med Venderne, maae have haft hjemme paa Falsters lange Östkyst, Syden for Grönsund, og det bliver derfor meget rimeligt at antage, at deres Hjemstavn har været Gaarden *Kozelitze*, da *Kozelitze* i ethvert Tilfælde maa erkjendes som et slavisk Navn.

Hovedgaarden *Kozelitze*, Sönder Alslöv Sogn, Sönderherred, der er opstaaet af *Kozelitze By*, en af de mange paa Falster og Lolland nedlagte og under Hovedgaarde

mar, der i det Mindste lige til det forrige Aarhundredes Slutning endnu var i Brug i Pommern (*Brüggemann, Beschreibung des Herzogthums Vor- und Hinterpommern. II, 2, 964*), og dette er igjen kun en Germanisering af det oftere forekommende slaviske Navn *Gnevomir*. Jfr. *Rzyszczewski et Muczkowski, Codex diplomaticus Poloniæ T. I. Varsaviæ 1847. 4to. p. 125*, og Citaterne hos *Roeppel, Gesch. Polens. IsterTh. Hamburg. 1840. XIVte Beilage (Urkundliche Beamtenverzeichnisse)*. Navnet, der er dannet af *gniew*, Vrede, bliver omtrent som hos Saxe latiniseret til *Gneomerus* i et rügensk Diplom af 1221 hos *Fabricius, anf. St. II, 9*.

¹) *Itaque ceteris rebus omissis, ad sinum, quem viridem vocant, appellere contenti fuere. Saxo l. XIV, p. 875.*

inddragne Landsbyer, bliver skrevet Korselitze hos Pontoppidan, der tilföier, at Gaarden „af Begyndelsen uden Tvivl hed Korselöse”¹. Ligesom imidlertid Pontoppidan, under Forudsætning af, at denne Formodning var rigtig, er bleven enhver Oplysning skyldig om den gaadefulde Betydning, som Navnet derved vilde faae, saaledes mod-siger han ogsaa herved sig selv. Hos ham selv findes nemlig aftrykt et Brev af Aaret 1571, hvori blandt Andre nævnes Pether Falster af „Kosselisse”², og denne Skrivemaade er ingenlunde enkeltstaaende, men maa væsentligen betragtes som den gennemgaaende i de ældre Tider. Allerede Kong Valdemars Jordebog anförer saaledes *Köcäliz* som et Stedsnavn paa Falster³. Ligeledes nævnes i Geheimearchivets Brevskaaber i Aaret 1425 Lasse Falster paa „Kosselisse”, i Aaret 1466, saavel som i Aaret 1472, Hr. Peder Falster i „Kotzelitze” og i Aaret 1516 Oluf Falster udi „Cotzelitze”⁴. I Overensstemmelse hermed har et af Wenzeslaw Hammershaimb i Aaret 1686 tegnet Kaart over Falster, der opbevares i det store kongelige Bibliotheks Samlinger, *Kodselissegaard* og ligeledes har Videnskabernes Selskabs Kaart over Möen, Falster og Lolland endnu i Aaret 1776 *Kodselisse*, som derimod er forsvundet fra de nyere Kaarter, for paa dem at give Plads for det urigtige Korselitze eller Cortselitze.

Med de anförte Former af vort Kozelitze maa jevnføres Landsbyen *Cöslitz* i Pommern, en Miil Nordost for Gültow og Landsbyen *Köselitz*, ligeledes i Pommern, en lille Miil

¹) Den danske Atlas, III, 369. — ²) Den danske Atlas, III, 370. — ³) Liber census Daniæ. S. R. D. VII, 610. Som dette Sted allerede antyder, er *Kötäliz* l. c. pag. 538 kun en Læsefeil for *Köcäliz*. I den stokholmske Membrancodex af Valdemars Jordebog, hvoraf Oldskrift-Selskabet har en nøiagtig Afskrift, læses fol. 34 b aldeles tydelig *Köcäliz*, ikke *Kötäliz*. — ⁴) Meddeelt af Registrator Kall Rasmussen.

Sydvest for Pyritz. Fremdeles tvende Byer af Navnet *Kosslitz* i den nuværende meissenske Kreds af Kongeriget Sachsen, Øst for Strehla og tæt ved den preussiske Grændse. Ligeledes Landsbyen *Koscielec* i den forrige Fristat Krakau, fem Mile Øst for denne Stad og nær ved Krzanow. Dernæst Landsbyen *Koscielec* i Kongeriget Polen, to Mile Nordost for Kalicz, der allerede ved Aaret 1190 nævnes i den af Chorherrenerne i Jomfru Marias Kloster ved Breslau affattede Krönike, hvor Navnet skrives *Coscelicz*¹. Endvidere ligeledes i Kongeriget Polen Flækken *Koscielec* ved Wartafloden, tre Mile Øst for Konin, der i ældre Diplomer skrives *Coszelec* eller *Coszelec*². Og endeligen kan her tilføies Staden *Kozelez* eller *Cozelez* i det russiske Gouvernement Czernigow og Staden *Koselesk* i det russiske Gouvernement Kaluga.

Dersom iøvrigt Nogen, lige imod den ovenfor efterviste ældre Skrivemaade, vilde holde fast ved den Maade, hvorpaa man nu kan høre Navnet gjengivet som Korselitze, vilde dette dog heller ikke derved kunne ophøre at fremvise sin slaviske Rod. En Jevnførelse med eet Stedsnavn af samme, utvivlsom slaviske Oprindelse bliver for dette Tilfælde her tilbage at anføre. I Schlesien nævne Tyskerne nu ligeledes en By Korzlitz, to Mile Øst for Oels, i Nærheden af Weidefloden. Byen forekommer i det trettende Aarhundrede, hvor Navnet allerede skrives Korschlitz i et Gavebrev af Hertug Henrik den Tredie af Schlesien til Wilhelm af Reichenbach af Aaret 1266³,

¹) In ecclesia S. Laurentii in Coscelicz prope Calyss. Chronica abbatum Beatæ Mariæ virginis in arena. Stenzel, Scriptores rerum Silesiacarum. Breslau. 1835—39. II, 166. — ²) Ryzyszczewski et Muczkowski, Codex diplomaticus Poloniæ. I, 300, 311, 317, 357. — ³) Tetzschoppe und Stenzel, Urkundensammlung zur Geschichte des Ursprungs und der Verbreitung deutscher Kolonisten und Rechten in Schlesien und der Oberlausitz. Hamburg 1834. 4o. S. 368.

og Corslicz i Hertug Henrich den Fjerde af Schlesiens Testament af Aaret 1290¹.

Idet vi til Slutning ogsaa udenfor Lolland og Falster granske efter slaviske Stedsnavne paa de danske Öer, standse vi her ved nogle, der vise sig paa Möen og paa Langeland, og lige ved første Öiekast synes at röbe deres fælleds Oprindelse. I Skröbelev Sogn, Nörreherred, paa Langeland, hvor man paa nyere Kaart kan træffe *Puselykkegaard*², har Videnskabernes Selskabs Kaart af Aaret 1783 endnu *Putselykke*. Navnet er gammelt; thi i et Diplom af Aaret 1529 forekommer allerede *Pusszelycke*, ligesom man i endnu tidligere Diplomer fra Aarene 1479 og 1478 finder Navnet skrevet *Putzelycke*, *Putzselyckæ* og *Putzelyckæ*³. Da Lykke kun er den gamle, oftere forekommende, baade i Danmark og Norge endnu brugelige Betegnelse for en indhegnet Vang eller den Mark, som omgav og tilhørte Byerne⁴, forudsættes her aabenbart et ældre Navn *Putzæ*. Men dette Navn forefindes nu öiensynligen paa det forhen slaviske Femern, hvor den nuværende Landsby Putsee ikke blot endnu paa Kaartet af Aaret 1657, der ledsager Danckwerths Landesbeschreibung der zwei Herzogthümer Schleswig und Holstein, rigtigere findes skrevet *Pudtse*, men ogsaa allerede i det trettende Aarhundrede omtales i Kong Valdemar Seirs Jordebog, der under sin Opregning af de mange andre slaviske Besiddelser paa Öen udtrykkelig anförer *Pudzæ*⁵. I lige Maade anförer de roeskildske Bispers Jordebog paa Öen

¹) Stenzel, Urkunden zur Geschichte des Bisthums Breslau im Mittelalter. Breslau. 1845. 4°. S. 254. — ²) Pudselykkegaard. Pontoppidan, Den danske Atlas. VI, 829. — ³) Meddelt af Cancellist i Geheimearchivet C. Plesner. — ⁴) Molbech, Dansk Dialektlexicon. S. 338. Munch, Det norske Folks Historie. III, 718. — ⁵) Liber census Daniæ tempore regum Waldemari II et Christophori confectus. S. R. D. VII, 542.

Rügen, Slavernes Hovedö i Östersüen, Stedsnavnet *Buse*, der her anføres som liggende paa den rügenske Halvö Zudar¹. Den samme Jordebog anfører ligeledes paa Rügen, i Fogeddistriktet Gingst, det gamle Navn *Busse-nitze*² og kaster ved disse utvivlsomt slaviske Stedsnavne *Buse* og *Bussenitze* tillige Lys over Navnene paa to Landsbyer paa Möen, der første Gang forekomme i den samme historiske Kilde. Paa den nævnte Ö, som man ved klar Himmel med ubevæbnede Öine kan see fra Rügens yderste Kyster, ligge endnu i Magleby Sogn Landsbyerne *Budsene* og *Budsemark*, der paa Generalstabens nye og smukke Kaart anføres som *Busene* og *Budsemark*, paa Resens gamle Kaart over Möen, i det store kongelige Bibliotheks Samlinger, skrives *Butzen* og *Butze-mark*, og som i de roeskildske Bispers Jordebog, der opholder sig nærmere ved disse Byer, tidligst omtales som villa *Bwsene* og villa *Buzenmarke*³.

Ordet *buda*, eller som nogle af Slaverne ogsaa sige, *bauda*, isl. *búð*, vort *Bod*, betegner ikke blot en Hytte, men bruges ogsaa af Slaverne om enhver Bopæl, ethvert

¹) Registrum redituum ad episcopum Roskildensem pertinentium. S. R. D. VII, 146. — ²) Registrum redituum ad episcopum Roskildensem pertinentium. S. R. D. VII, 136. — ³) Registrum redituum ad episcopum Roskildensem pertinentium. S. R. D. VII, 106, 107. Med Hensyn til den sidstnævnte Landsbyes Navn tilføies her, at *mark* eller *marke* især paa Möen meget almindeligen forekommer som Stedsendelse. Saaledes have vi endnu der Lendemark, Svendsmark, Tjörnemark, Ullemarke, Östermark, Sömarke, Mandemark. Jfr. Paludan, Forsög til en Beskrivelse over Möen. Kbhvn. 1822—24. I, 45—47. I Stedet for *Busene* finder man nu ofte Byens Navn skrevet *Businge* eller *Budsinge*, og naar den feilagtige Skrivemaade maa kaldes gammel, hvorved *Kozelitze* efterhaanden blev fordreiet til *Korselitze* (jfr. allerede Indskriften hos Pontoppidan, Marmora Danica. I, 276), synes det samme ikke at gjælde mindre i dette Tilfælde. Dog er *Buzinge* i S. R. D. IV, 499 maaskee kun en Skrivfeil for *Bizsing*. Jfr. S. R. D. VII, 108.

Opholdssted overhoved. Medens man i den danske Mideldalder hos os dannede Stedsnavne, som Falsterbothæ, Faurebothæ, Munkebothæ, Nödæbothæ, o. s. f.,¹ brugte og bruge Slaverne endnu ikke blot Navnet buda for at betegne Ungarns Hovedstad Buda, men de have ogsaa af buda afledet en Mængde andre Stedsnavne, som *Budisow*, *Budesiz*, *Budice* eller *Budize*, og *Budisin*, *Budesin* eller *Budisyn*. Men alle disse afledede Former forekomme derhos nu som oftest kun sammentrukne. Den meklenborgske By Butsow, eller, som Tydskerne nu sige, Bützow, nævnes saaledes allerede i Aaret 1189 paa fem Steder *Butsome* i en af Pave Urban III udstedt Konfirmation paa det schwerrinske Bispedömmes Besiddelser, medens derimod den ældre Pavebulle, som herved bekræftes, paa alle de tilsvarende fem Steder lader os finde Navnet skrevet *Butesome*². Og ligesom vi vistnok paa samme Maade gienfinde de gamle Tidets Stedsnavn *Budesiz*³ sammendraget til *Pusitz* i det nuværende Navn for en Landsby i Pommern, to Mile i Nordost for den sammesteds liggende Stad Lauenburg⁴, saaledes fremviser et Diplom af den rügenske Fyrste Witzlaw I i Aaret 1225 *Putize*⁵, der i en sammentrukket Form ikke let vil kunne miskjendes i de efter vore egne historiske Kilder ovenfor efterviste Stedsnavne, ikke i *Pudzæ* paa Femern eller i *Putsæ* paa Langeland, og ei heller, som det synes, i *Buse* (Budce) paa Rügen. Ved Siden af disse Sammen-

¹) Nu ukorrekt Falsterbo, Faurbo, Munkebo, Nödebo, i Stedet for Falsterbod, Faurbod o. s. v. N. M. Petersen, Bemærkninger om danske og norske Stedsnavne. Nordisk Tidsskrift for Oldkyndighed. II, 80. — ²) Begge Pavebullen, daterede den 23de Februar 1185 og den 30te September 1189, findes hos Lisch, Meklenburgische Urkunden. III, 38—42, 42—46. — ³) Jfr. Schultes, Directorium diplomaticum. II, 432. — ⁴) Brüggemann, Ausführliche Beschreibung des Herzogthums Vor- und Hinterpommern. II, 2, 1031. — ⁵) Fabricius, Urkunden zur Geschichte des Fürstenthums Rügen. II, 10.

trækninger af Navnene Budisow, Budesitz, Budize, bliver endeligen *Budisin*, *Budesin* eller *Budizyn*, det paa alle disse Maader skrevne slaviske Navn for den ved Spreefloden liggende, tildeels endnu af Vender beboede Hovedstad i Lausitz — Tydskernes Baudissin eller Bauzen — undertiden i Udtalen sammendraget paa den samme Maade, hvorpaa Polakkerne, ved Siden af Buda, ogsaa bruge Navnet *Budzyn* om den ungarske Hovedstad Ofen¹. Det synes derfor ogsaa umiskjendeligt, at vi i Polen paa lige Maader have Navnet baade i *Budsenin*, en By Syd for Sieradz, ved Wartafoden, og i *Budzin*, en By i Posen, i det nuværende Regjeringsdistrikt Bromberg, og at vi ligeledes længere mod Nord maae gjenfinde den i de ældre Diplomer her forekommende Form *Butessin*² i det nuværende *Bussin*, en Landsby i Pommern, to Mile Vest for Stralsund, i Gross *Butzin* og Klein *Butzin*, to Landsbyer i Meklenborg paa Veien mellem Laage og Teterow, og paa Möen i *Budsene*, *Butzen* eller *Busene*. Et Diplom af Markgrev Konrad af Meissen og Lausitz af Aaret 1156, der anfører de forhen slaviske Landshyer, som tilhørte Augustinerklosteret Petersberg ved Halle, nævner ogsaa en af dem paa selv samme Maade som *Buzene*³, og den vistnok nærmest tilsvarende gamle Form har i Pommern endnu holdt sig i *Budessina*, en Landsby i Nærheden af Pasewalk.

Ligesom det i Almindelighed udmærker de slaviske Personnavne, at disse saa ofte uden mindste Forandring eller Tillæg falde sammen med de ligelydende Stedsnavne⁴,

¹) Trojanski, Dokładny Polsko-Niemiecki Słownik. Poznań, Berlin i Bydgozcz. 1835. I, 57. — ²) Lisch, Meklenburgische Urkunden. III, 23, 37. — ³) Diplomet hos Schöttgen, Gesch. Conrad des Grossen, Markgraf zu Meissen und Lausitz. Dresden und Leipzig. 1745. S. 378. — ⁴) I en Afhandling til Oplysning om Dronning Dargmars Historie, har jeg, i Anledning af hendes egentlige, her efterviste Navn Dragomir, — der iøvrigt, ved Siden af det bulgarisk-slaviske Stedsnavn Dragomir ved Struma, ogsaa lever

saaledes viser sig ogsaa [*Buze* som et gammelt slavisk Personnavn, der til Exempel allerede anføres i den Bulle, hvori Pave Innocens II bekræftede den gnezenske Erkebispes stol i dens kirkelige Besiddelser¹. Navnet forekommer overhoved hyppig saavel i endnu ældre, som i yngre slaviske Diplomer, hvad enten man nu ogsaa i dem kan finde det skrevet *Busse*², eller *Buzzen*³, eller *Busen*⁴, eller *Buz*⁵, eller *Bus*⁶. Det synes altsaa her at burde tilføies, at vor Middelalders historiske Kilder ogsaa lade os møde det samme slaviske Personnavn i Danmark. Idet saaledes det bekjendte Necrologium Nestvedense opregner Navnene paa de Mænd og Kvinder, der havde skjænket deres Gods til St. Pedersklostret i Nestved, anfører det blandt Klostrets Velgjørere i det trettende Aarhundrede ogsaa Dominus Johannes *Buzæ* og Dominus Nicolaus *Buzæ*⁷.

i Dragomir-falva, en By ved Iza i Marmaros-Comitatet i Ungarn, i Dragomirna, Filippovakernes fornemste By i Bukovina, og i Dragomiresti, to Flækker ved Dombovitza i det store Vallachie — meddeelt en Deel Exempler i Nyt historisk Tidsskrift, udgivet af den danske historiske Forening. Vte Bd. Kbhvn. 1854. S. 578.

¹) Bullen, dateret Pisa den 7de Juli 1136, er aftrykt af Eduard Raczyński, Codex diplomaticus maioris Poloniæ. Posaniæ 1840. nr. 1; derefter hos Hasselbach, Kosegarten und von Medem, l. c. nr. 14, p. 28—30. — ²) Boczek, Codex diplomaticus et epistolaris Moraviæ. Olomuzii et Brunæ. 1836—50. 4°. I, 335. ³) Boczek, Codex diplomaticus. II, 166. — ⁴) Boczek, Codex diplomaticus. I, 163. — ⁵) Boczek, Codex diplomaticus. II, 40, 50, 241. — ⁶) Boczek, Codex diplomaticus. I, 220. Personnavnet møder ogsaa i Sammensætninger, som naar den store og tapre Vender, som Kong Magnus den Gode i Lyrskovslaget tilsidst nedhuggede med sin Stridsøxe, i Sagaen (*Magnúsar Saga góða*. c. 33. Fornmannasögur. VI, 65) kaldes *Regbus*. Hermed kan da sammenholdes de paa lige Maade sammensatte slaviske Stedsnavne, som Putbus paa Rügen, Triebus i Östpommern, mellem Treptow og Bredden af Havet, Kotbus i Brandenburg, Leubus ved Oderen, tæt ved det her liggende Frankfurt, Priebus og Schwiebus i Schlesien, o. s. v. — ⁷) Calendarium Monasterii B. Petri Nestvedensis. S. R. D. V. 292.

I det følgende Aarhundrede træffe vi ligeledes paa Langeland en Nicolaus *Buzæ*, der her nævnes som Vidne i et Gavebrev til Kirken i Stugnæs¹, som er udstedt paa Thinget i Öens Nørreherred, altsaa netop i den samme Deel af Langeland, hvor vi ovenfor have efterviist *Putzæ* som et gammelt Stedsnavn. Ogsaa paa andre Steder forekommer i den danske Middelalders Historie det samme Navn, skrevet *Buzæ*, *Butze* og *Butzen*, baade som Fornavn² og som Efternavn³.

Naar man tidligere vistnok ikke har været heldig i at forklare Oprindelsen til Navnet paa Landsbyerne *Budsene*, og *Buzenmark*⁴, synes dog et Forsøg at være falden endnu uheldigere ud, hvorved man ogsaa vilde udtyde et andet Stedsnavn paa Möen. Hermed sigtes til den möenske Halvö, der nu under Navnet *Koster* strækker sig over mod den sjællandske Kyst ved Kallehauge. Suhm antog, at Navnet maaskee kunde komme af „Köst, Kust, Kyst”, og Dr. J. H. Larsen, som havde fundet Navnet skrevet *Kotzö* paa et Sted i Suhms Historie⁵, vilde gjöre det til en forvansket Udtale af Korsö. Det tör maaskee være tilladt at slutte denne Undersøgelse med et Par Ord om, at man ogsaa her muligen kunde have et slavisk Stedsnavn.

Koster er formodentlig oprindeligen kun en adjektivisk Form, og fremkommet derved, at man har nævnt

¹) Stugnæs, nu Stoense, Stoense Sogn, Nørreherred. Brevet, dateret den 1ste April 1395, anføres hos Pontoppidan, *Annales ecclesiæ Danicæ*. II, 249. — ²) *Buzæ* Pariis, armiger, habitans in Hælsinghe. S. R. D. VI, 177. — ³) S. R. D. VII, 494. — ⁴) Hos Resen *Atlas Danicus*. T. IV, p. 91 (Uldalls Samling Nr. 186 i det store kongelige Bibliothek) hedder det: „Fama est a Deunculo quodam appellationem accepisse, cujus nomen erat Busse vel Bussa. Quod tristitiæ et moeroris significationem videtur habere: Germanis enim est Busse”. Paludan (Beskrivelse over Möen. I, 188) vilde udlede Navnet paa den ved Klinten liggende By af det gamle Navn paa et Skib *bussa*, det hollandske *buis*. — ⁵) Suhm, *Kritisk Historie af Danmark*. VII, 406.

Koster-Landet og Koster-Siden saaledes, som man endnu kan høre paa Möen, eller Koster-Færgen, som man finder betegnet saaledes paa ældre Kaart¹. Herfor taler den Maade, hvorpaa Navnet tidligst forekommer. Mellem de mange smaa danske Öer anføres Kosterlandet allerede i Kong Valdemars Jordebog, der skriver Navnet *Cost*², og endnu tidligere forekommer Navnet omtrent paa selv samme Maade hos Saxo, der latiniserende skriver det *Cozta*³. Men Navnet møder os dernæst ogsaa mod Syden paa den slaviske Folkestammes Enemærker. Den lille pommerke Ö *Koos*, der ved Kooserbucht og Koosersee og Sundet mellem begge adskilles fra Fastlandskysten ved Gristow, der paa Saxes Tid af den rügenske Fyrstefamilie blev skjænket til Klostret Hilda eller Eldena, og som med andre eldenaiske Klostergodser nu tilhører Universitetet i Greifswald, skrives paa et andet Sted hos Saxe paa den selv samme Maade *Cozta*⁴, medens et rügensk Diplom, et mellem Dobeslaw af Gristow og Klostret Eldena i Aaret 1249 afsluttet Forlig, skriver Navnet *Cost*, aldeles som i Kong Valdemars Jordebog⁵. I et Diplom om Öens Overdragelse til Eldenaklosteret, der selv angiver sig udstedt den 8de Januar 1203 af den rügenske Fyrst Wizlaw I, „medens Hr. Kong Valdemar styrede Danmarks Rige”, anføres Koos som en „insolam, quæ vocatur *Chosten*”, og i Hertug Wratislaw III's Bekræftelse paa Eldenas Klostergodser af Aaret 1248 skrives Navnet *Costen*⁶. Ved en Indsö i Böhmen i Bunz-

1) Disse skrive Navnet Kooster eller Koster, med Undtagelse af Jens Sürensens Generalsökaart over Danmark af Aaret 1709, hvorpaa Navnet anføres som Kuster. Niels Juuls Samtidige, Jens Sürensen var omtrent fra Aaret 1685 og til 1730 Sökaartdirektör og bereiste i den Anledning med Fartöier de danske Farvande. Hans Kaart opbevares i det kongelige Sökaartarkiv.

— 2) Liber census Danie. S. R. D. VII. 532. — 3) Saxo. l. XIV, 874, 875. — 4) Saxo l. XVI, 971, 972. — 5) Fabricius, Urkunden zur Gesch. des Fürstenthums Rügen. II, 31. — 6) Fabricius, Ur-

lauerkredsen ligger det af de Svenske under Trediveaarskrigen en Tid lang besatte Slot *Kost*, der hører til de ældste i Böhmen¹. I Posen, i Regjeringsdistriktet Posen og fem Mile Syd for Staden af dette Navn, ligger Byen *Kosten*, eller, som Polakkerne selv nu ogsaa skrive Navnet, *Chosten*, ved Floden Obra. I Rusland ligger *Kosti* tæt ved den lille Flod Kasplia, der falder i Düna (Dvina), i det vestligste Hjørne af Gouvernementet Smolensk. I Gouvernementet Minsk ligger sammesteds *Kostenewicz* ved en Biflod til Wilia. I Kroatiens Militærgrændse ligger *Kostajnicza* omflydt af den i Sauffloden faldende Unna, og mangfoldige aldeles tilsvarende, eller paa lignende Maade af samme Stamme dannede Navne forekomme overhoved omkring i de slaviske Lande i Nærheden af Vande.

Paa den anden Side tør det imidlertid ikke oversees, at der ogsaa ved Kysten af Bohuslehn kan paapeges nogle

kunden sur Gesch. des Fürstenthums Rügen. II, 4, 27. I et Diplom af Wizlaw III af Aaret 1275 (Hasselbach, Kosegarten u. von Medem, Codex diplomaticus. I, 200) skrives Navnet senere noget forskjelligt *Cusze* og *Cuszce*. Da dette Diplom netop giver Bestemmelser for Fiskeriet paa Öen Koos, fortjener denne Form at sammenholdes med Navnet paa en nu forsvundet, oprindelig slavisk Fiskerby ved Elben, der nævnes som *Choze* og *Coze* i meissenske Diplomer af Aaret 1276, aftrykte hos Märcker, Das Burggraffthum Meissen. Ein historisch-politisches Beitrag zur sächsischen Territorial-Geschichte. Nebst einem Urkundenbuche. Leipzig 1842. S. 416, 417. Oertel (Gesch. des Münsters der Augustiner Chorherren zu St. Afra in Meissen. Leipzig 1843. S. 56) har senere bemærket: „*Choza* ist eine Wüstung, war aber ehemals ein Fischerdorf oberhalb Zadel, zwischen Diera und der Elbe mit einem bedeutenden Elbfischfang, die *Choze* genannt“. Det polske Fleertal *kosci*, det böhmiske *kosti* oversættes ved „Fischgräthe“ hos Jungmann, Slownjk Česko-Německy. II, 138. Jfr. ogsaa Troianski, Dokładny Polsko-Niemiecki Słownik. I, 293.

¹⁾ Wocel, Grundzüge der böhmischen Alterthumskunde. Prag. 1845. S. 115. Man siger *na Kosti*, for at betegne ved *Kost*, i Nærheden af *Kost*.

ved deres Fiskeri udmærkede Smaaöer, der före Navnet *Kosteröerne*¹, og hvis nordlige Beliggenhed strax her maagjöre en slavisk Oprindelse til samme heelt usandsynlig. Det syntes altsaa rettest alene, som anført, at henstille det ommeldte Spörgsmaal. At derimod de andre, ovenfor efterviste Stedsnavne paa de danske Smaaöer virkeligen have slavisk Oprindelse og kunde tjene til Vidnesbyrd om en större Indflydelse af Venderne, end man oftere har villet antage, vil være hævet til Vished.

¹) Det bör dog anmærkes, at Kosteröernes Navn, der paa Munthes Kaart over „Det gamle Norge för Aaret 1500, efter gamle Sagaer, Jordeböger og Skindbreve” findes angivet som *Köstr*, ikke udtales paa den lukkede Maade, hvorpaa man nævner Koster paa Möen, men med den förste Stavelse kort og aaben. Ikkun denne Udtale kunde tilskynde til her ogsaa at mindes en Artikel i de under Kong Kristoffer af Baiern forfattede, saakaldte Lollands Vilkaar (Hvitfeldts Krönike. 4o. III, 679), hvor det hedder: „Item skal ingen Leydreng fare til Fiskende fra Bonden, han tjener. Huilchen det gjör, han haffue forbrudt de *Kaaster*, han met sig til Fiskende förer, imod Kongen, oc 3 Mark imod Bonden”.

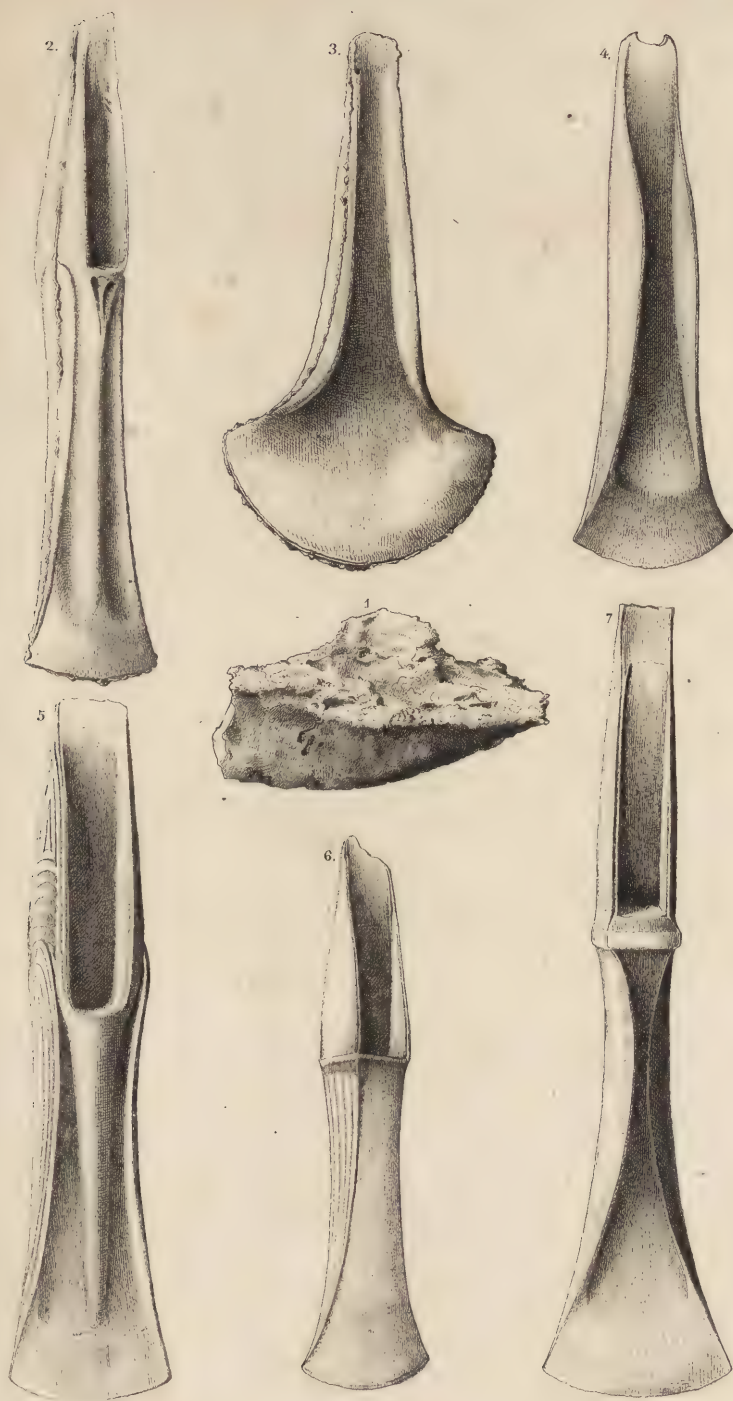
RETTELSE OG UDELADELSER: Side 112 nederste Linie og 113 L. I læs: Ved den Overenskomst, som den 29de Juli 1536 sluttedes imellem Kongen paa den ene, og Hertug Albrecht paa den anden Side o. s. v. — Side 378, L. 14. f. o. tilföi: Fuldkomment tilsvarende ere tre Landsbyer i det endnu slaviske Vestpreussen, alle i Regjeringsbezirket Marienwerder, nemlig *Tillice*, strax Nord for Thorn, *Tillitz* lige ved Brodnica mod Öst, og *Tillitz* tæt ved Neumark i vestlig Retning. Aldeles afgjörende er ligeledes i det slaviske Gallizien Byen *Tylicz*, Sydvest for Sandec, lige ved den ungarske Grændse. Desuden kunde maaskee her o. s. v. — Side 380, nederste Linie tilföi: Medens iövrigt Björn Haldorsens Lexikon gjen giver det isl. *kot* ved villula og *kota* ved particula domus secreta vel angulus, hörer man nu omvendt i Norge, i Tellemarken, *Kot* bruges om et lidet Værelse eller Aflukke, og *Kota* derimod, i Nordlandet, om en Hytte, navnlig om Finnernes Tælthytte (Aasen, Ordbog over det norske Folkesprog. Christiania. 1850. S. 234). I Sønderjylland siger man *Kodde* eller *Kaadde* om et af de smaa Fæstehuse, der bygges paa en Andens Grund, ligesom Fæstehusmændene, der svare Afgift til Grundciere, derefter kaldes *Kaadnere*. (Jfr. Molbech, Dansk Dialeklexikon. S. 256). Om Bondekriegen, der under Kong Kristoffer den Förstes Regjering rasede imod Adel og Geistlighed, hedder det i den saakaldte Kong Eriks Krönike (Ny danske Magazin. V, 190. confr. S. R. D. I, 168): „*Kotkarlæ* voræ alle galnæ met thre kylvær”.

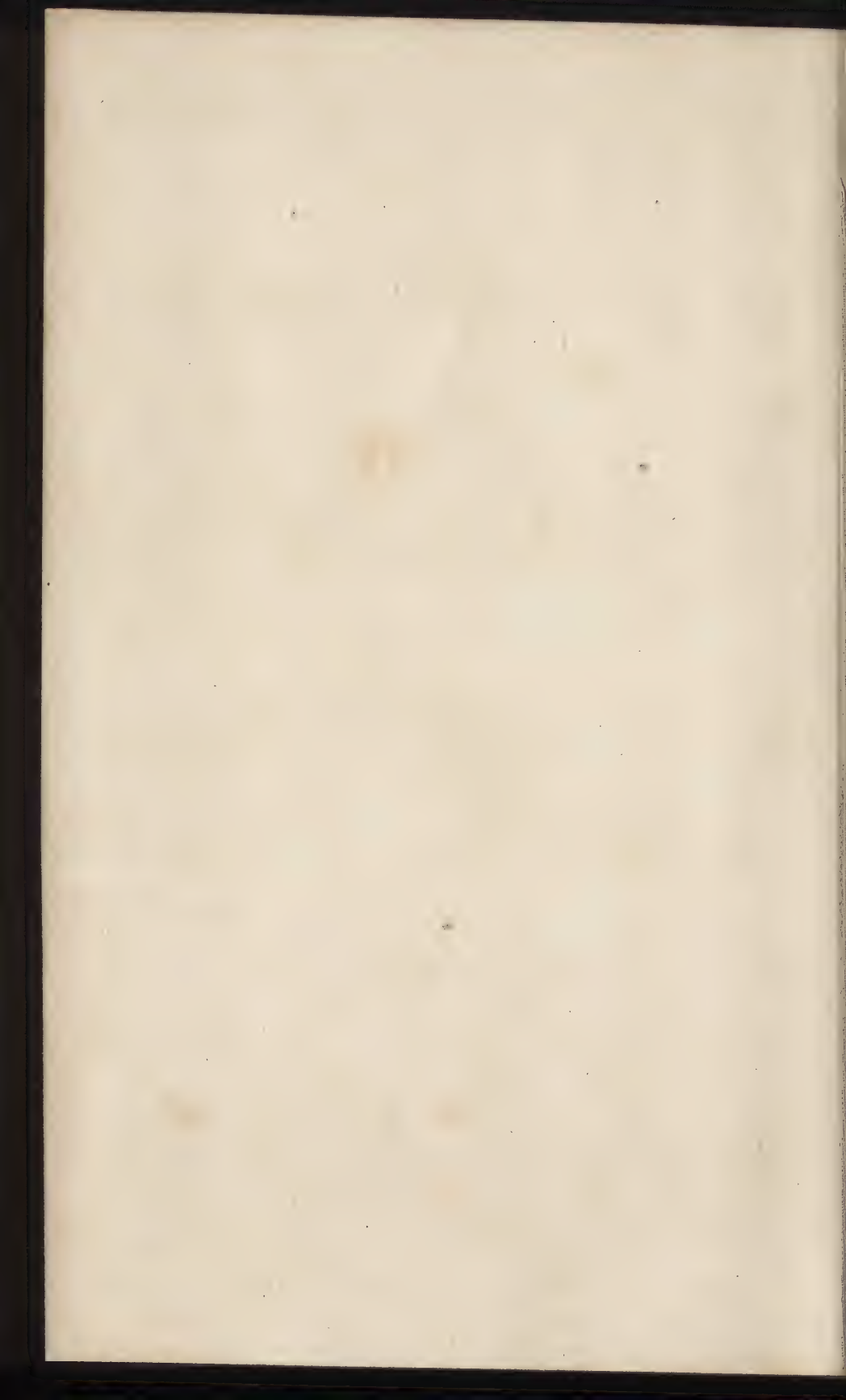
INDHOLD AF AARGANGEN 1853.

	Side
1. F ire Studier til Grevefeidens Historie af C. Paludan-Müller:	
I. Eske Bilde, Lehnsmænd paa Hagenskov, og Bonden Lunde	3.
II. Eske Bildes Fangenskab i Lybek og Trondhjem.	24.
III. Ulfelderne til Oregaard, Bengaard og Vargaard.	62.
IV. Om de sjællandske og fyenske Adelsmænd, som i Aarene 1535 og 1536 holdtes fangne i Meklenborg	83.
2. Fund ved Smörumövre af en Metalarbeiders Forraad fra Broncealderen, tilhørende HANS MAJESTÆT KONGEN, ved J. J. A. Worsaae	121.
(med Afbildninger tab. I-V).	
3. Hans Grams Afhandling om det i Aaret 1734 ved Mögeltönder fundne Guldhorn, med Indledning og Bemærkninger af E. C. Werlauff	141.
4. Russernes Sammenstød og Forbindelser med det østromerske Rige indtil Vladimir den Stores Overgang til Christendommen (988) af P. Sejdelin	193.
5. Propædeutisk Veiledning til Studium af de nordiske Oldsager, ved Jon Olafsen fra Grønnavik, 1752; oversat, med Fortale og Anmærkninger, af E. C. Werlauff	300.
6. Anmærkninger om inskriften paa Gorm den Gamles runsten i Jellinge, af Carl Säve	350.
7. Om den slaviske Oprindelse til nogle Stedsnavne paa de danske Smaaøer, af Frederik Schiern	362.

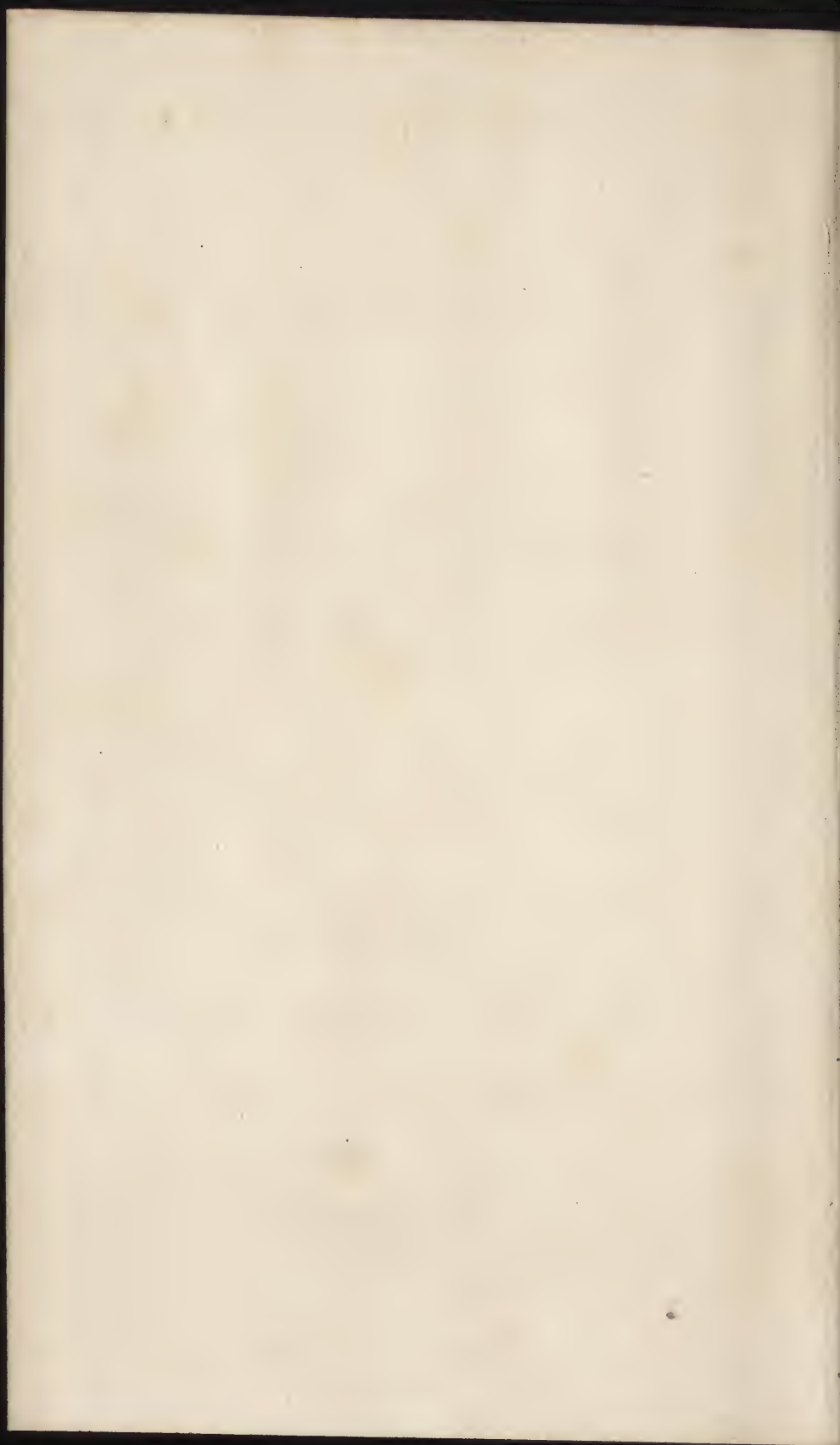
AFBILDNINGERNE

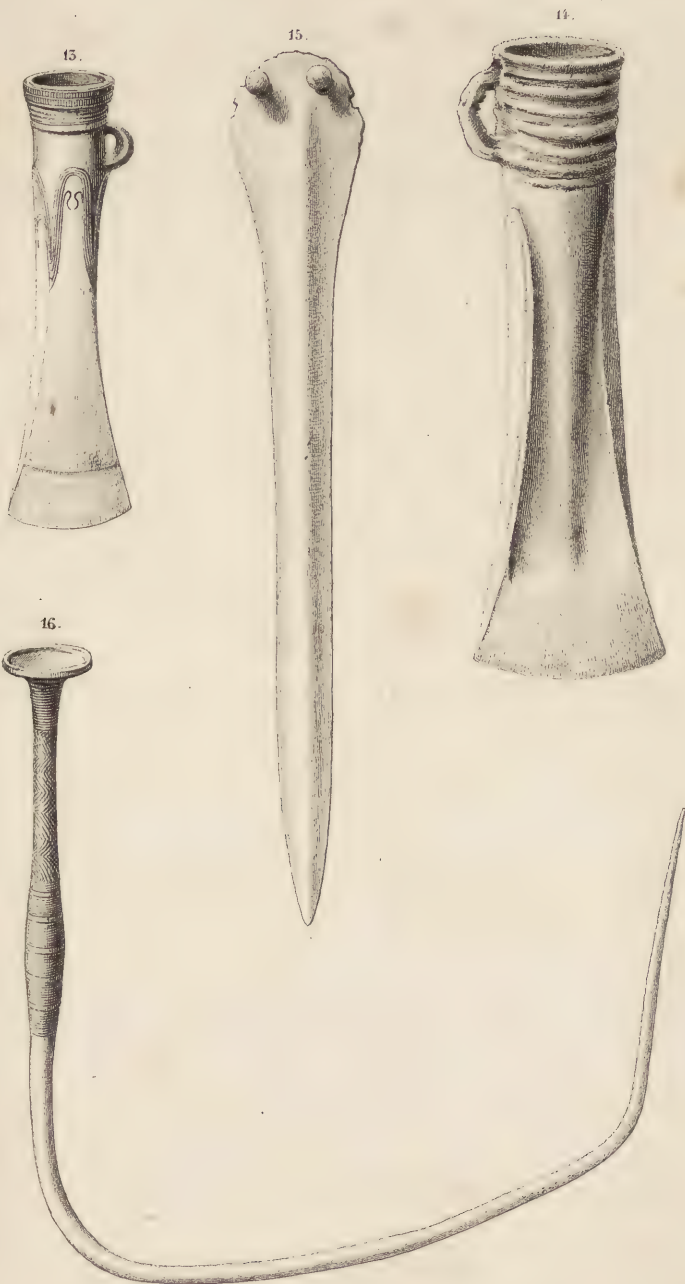
Tab. I-V fremstille de ved Smörumövre-Fundet fremkomne Oldsager fra Broncealderen, tilhørende HANS MAJESTÆT KONGEN.

18.

17.

19.

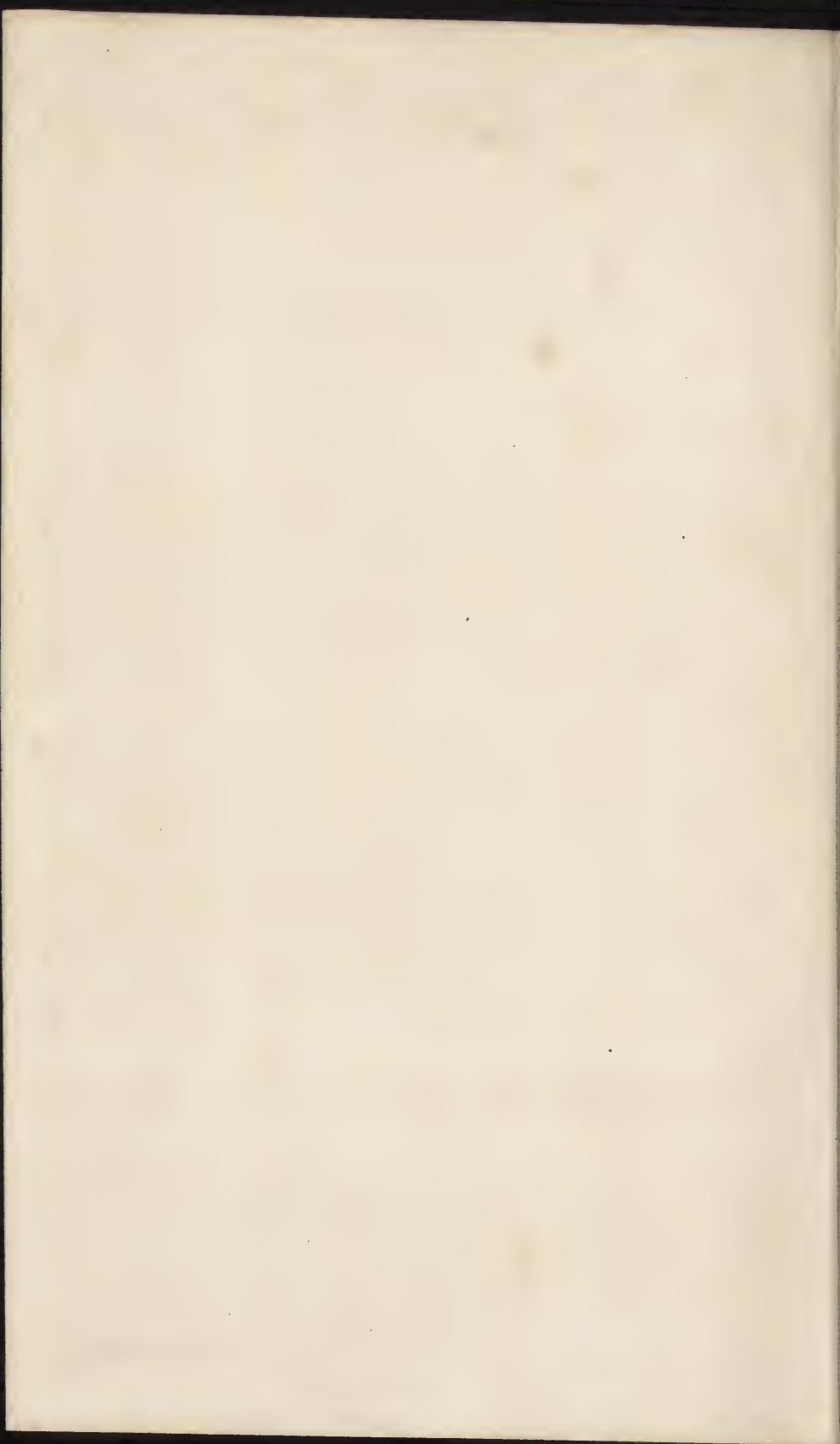

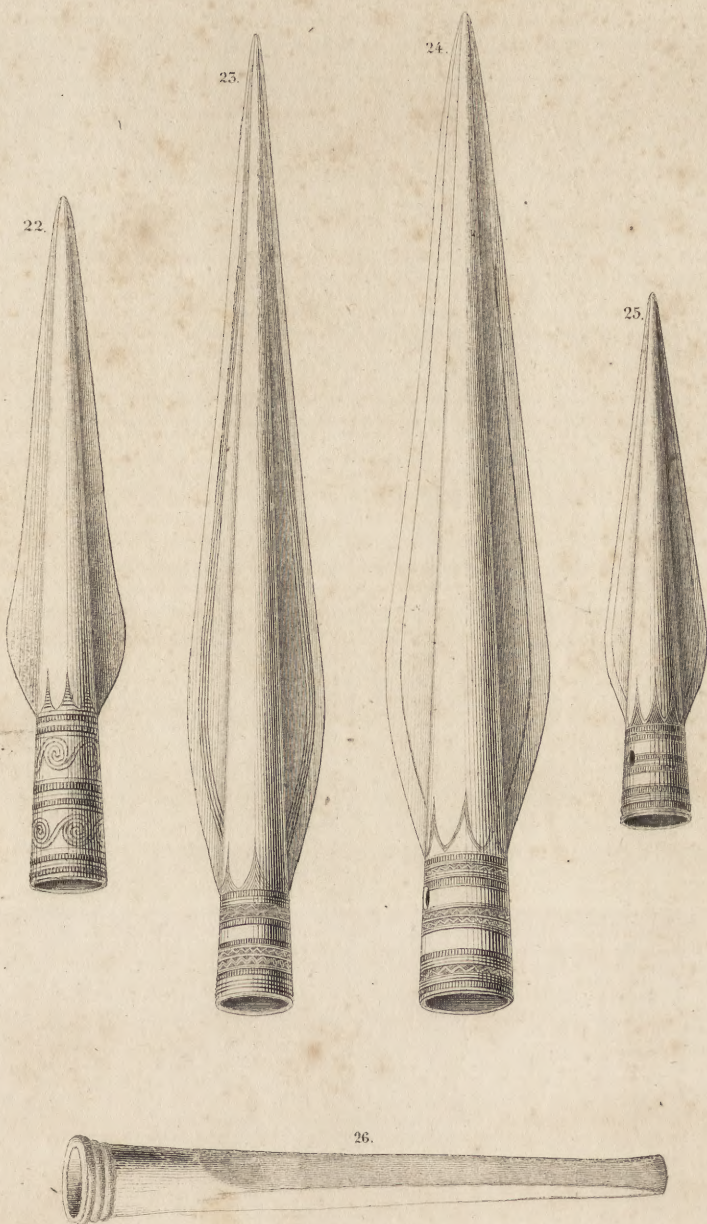
20.

21.

GETTY CENTER LIBRARY

3 3125 00689 9435

